

**T.C.
ANTALYA BİLİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**MİMARLIK TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ANTALYA KALEİÇİ'NİN KURULUŞUNDAN 1973'E KADAR KENT İMGESİ
ODAKLI İNCELENMESİ**

Peri Yaren ÇELİK

EKİM 2023

ANTALYA

**T.C.
ANTALYA BİLİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**MİMARLIK TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ANTALYA KALEİÇİ'NİN KURULUŞUNDAN 1973'E KADAR KENT İMGESİ
ODAKLI İNCELENMESİ**

Peri Yaren ÇELİK

EKİM 2023

ANTALYA

T.C.
ANTALYA BİLİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ANTALYA KALEİÇİ'NİN KURULUŞUNDAN 1973'E KADAR KENT İMGESİ
ODAKLI İNCELENMESİ

Peri Yaren ÇELİK

MİMARLIK ANA BİLİM DALI MİMARLIK TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI tezi olarak 5/10/2023 tarihinde jüri tarafından (oybirliği ile) kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Buket ŞENOĞLU (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Semih ÖZKAN

Prof Dr. Reyhan ERDOĞAN

Enstitü Müdürü

Prof Dr. İbrahim Sami MERT

Tez Teslim Tarihi: .../...../2023

BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Antalya Kaleiçi'nin Kuruluşundan 1973'e Kadar Kent İmgesi Odaklı İncelenmesi” adlı bu çalışmanın hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, bu çalışmanın herhangi bir kısmının başka bir akademik çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

... / ... / 2023

Peri Yaren ÇELİK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TABLOLAR LİSTESİ.....	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	v
ÖNSÖZ.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırma Probleminin Tanımlanması.....	2
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
2.ARAŞTIRMANIN KURAMSAL-KAVRAMSAL TEMELLERİ VE KAYNAK TARAMASI.....	4
2.1. Çevre Algısı ve İmge.....	4
2.2. Kent İmgesi Kuramı.....	8
2.2.1. Okunabilirlik.....	8
2.2.2. İmgelenebilirlik.....	11
2.3. Kent İmgesi Öğeleri.....	11
2.3.1. İzler/Yollar.....	12
2.3.2. Kenarlar/Sınırlar.....	12
2.3.3. Odak/Düğüm Noktaları.....	13
2.3.4. İşaret Öğeleri.....	13
2.3.5. Bölgeler.....	14
2.4. Kent İmgesi Formunun Niteliği.....	14
2.5. Kent İmgesi ve Kent Kimliği.....	16
2.6. Kentsel Bellek, Yere Bağlılık ve Kent İmgesi.....	17
2.7. Tarihi Çevreler ve Kent İmgesi.....	18
2.8. Kaynak Taraması.....	19

2.8.1. Antalya Kaleiçi Kent Kimliği ile İlgili Kaynaklar.....	19
2.8.2. Kent imgesi kuramı ile ilgili kaynaklar.....	21
3. YÖNTEM.....	25
3.1. Araştırmanın Materyali	25
3.2. Araştırmanın Yöntemi.....	27
4. ARAŞTIRMA BULGULARI	30
4.1. Helenistik Dönemde Kaleiçi ve Kent İmgeleri	30
4.1.1. Helenistik Dönem Kaleiçi'nde Bölgeler	32
4.1.2. Helenistik Dönem Kaleiçi'nde Kenarlar/Sınırlar	34
4.1.3. Helenistik Dönem Kaleiçi'nde Odak/Düğüm Noktaları	35
4.1.4. Helenistik Dönem Kaleiçi'nde İzler/Yollar	38
4.1.5. Helenistik Dönem Kaleiçi'nde İşaret Öğeleri	39
4.1.6. Helenistik Dönem Kaleiçi'nde Kent İmgesi Öğelerinin Tespit ve Yorumu	41
4.2. Roma Dönemi'nde Kaleiçi ve Kent İmgeleri.....	44
4.2.1. Roma Dönemi Kaleiçi'nde Bölgeler	45
4.2.2. Roma Dönemi Kaleiçi'nde Kenarlar/Sınırlar	46
4.2.3. Roma Dönemi Kaleiçi'nde Odak/Düğüm Noktaları.....	48
4.2.4. Roma Dönemi Kaleiçi'nde İzler/Yollar	49
4.2.5. Roma Dönemi Kaleiçi'nde İşaret Öğeleri.....	51
4.2.6. Roma Dönemi Kaleiçi'nde Kent İmgesi Öğelerinin Tespit ve Yorumu.....	54
4.3. Bizans Dönemi'nde Kaleiçi ve Kent İmgeleri	57
4.3.1. Bizans Dönemi Kaleiçi'nde Bölgeler.....	57
4.3.2. Bizans Dönemi Kaleiçi'nde Kenarlar/Sınırlar	59
4.3.3. Bizans Dönemi Kaleiçi'nde Odak/Düğüm Noktaları	60
4.3.4. Bizans Dönemi Kaleiçi'nde İzler/Yollar.....	61
4.3.5. Bizans Dönemi Kaleiçi'nde İşaret Öğeleri	63

4.3.6. Bizans Dönemi Kaleiçi'nde Kent İmgesi Öğelerinin Tespit ve Yorumu	65
4.4. Selçuklu Dönemi'nde Kaleiçi ve Kent İmgeleri	67
4.4.1. Selçuklu Dönemi Kaleiçi'nde Bölgeler	68
4.4.2. Selçuklu Dönemi Kaleiçi'nde Kenarlar/Sınırlar	70
4.4.3. Selçuklu Dönemi Kaleiçi'nde Odak/Düğüm Noktaları	71
4.4.4. Selçuklu Dönemi Kaleiçi'nde İzler/Yollar.....	73
4.4.5. Selçuklu Dönemi Kaleiçi'nde İşaret Öğeleri	74
4.4.6. Selçuklu Dönemi Kaleiçi'nde Kent İmgesi Öğelerinin Tespit ve Yorumu .	78
4.5. Osmanlı Dönemi'nde Kaleiçi ve Kent İmgeleri.....	81
4.5.1. Osmanlı Dönemi Kaleiçi'nde Bölgeler.....	82
4.5.2. Osmanlı Dönemi Kaleiçi'nde Kenarlar/Sınırlar.....	85
4.5.3. Osmanlı Dönemi Kaleiçi'nde Odak/Düğüm Noktaları.....	87
4.5.4. Osmanlı Dönemi Kaleiçi'nde İzler/Yollar	89
4.5.5. Osmanlı Dönemi Kaleiçi'nde İşaret Öğeleri.....	91
4.5.6. Osmanlı Dönemi Kaleiçi'nde Kent İmgesi Öğelerinin Tespit ve Yorumu..	93
4.6. Cumhuriyet Dönemi'nde Kaleiçi ve Kent İmgeleri	91
4.6.1. Cumhuriyet Dönemi Kaleiçi'nde Bölgeler	95
4.6.2. Cumhuriyet Dönemi Kaleiçi'nde Kenarlar/Sınırlar	97
4.6.3. Cumhuriyet Dönemi Kaleiçi'nde Odak/Düğüm Noktaları	99
4.6.4. Cumhuriyet Dönemi Kaleiçi'nde İzler/Yollar	100
4.6.5. Cumhuriyet Dönemi Kaleiçi'nde İşaret Öğeleri	103
4.6.6. Cumhuriyet Dönemi Kent İmgesi Öğelerinin Tespit ve Yorumu.....	104
5. TARTIŞMA ve SONUÇ	107
5.1. Tarihsel Süreçte Antalya Kaleiçi'nde Kent İmgesi Öğelerinde Meydana Gelen Değişikliklerin Analizi	107
5.2. Günümüze Ulaşan Kent İmgesi Öğelerinde Formun Niteliklerinin Analizi.....	117

5.3. Sonuç.....	131
KAYNAKÇA.....	131

ÖZET

ANTALYA KALEİÇİ'NİN KURULUŞUNDAN 1973'E KADAR KENT İMGESİ ODAKLI İNCELENMESİ

Peri Yaren ÇELİK

Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Buket ŞENOĞLU

Ekim 2023; 140 sayfa

Kent imgesi, kentsel mekânın unsurları ile burada gerçekleşen yaşanmışlıklarla ilişkilidir. Kentteki sosyo-kültürel ve ekonomik durumlar kent mekanını dönüştürdüğü gibi kentsel imgeyi de oluşturmaktadır. Dolayısıyla kent imgesinin nasıl oluştuğu ve bunun öğelerini incelemek kentin farklı bir okumasının yapılmasını sağlamaktadır. Bu çalışmanın kapsamında Antalya Kaleiçi tarihi kent merkezinin kuruluşundan 20. Yüzyıla (1923-1972) kadar geçirdiği sürede kent imgesine odaklanılarak nasıl kurulduğu ve nasıl değişim geçirdiği incelenmiştir.

Kentsel imge ile ilgili araştırmalar, psikolojik ve fiziksel öğelere sahip olan bir mekânı/durumu anlamlandırmak için önem teşkil etmektedir. Bu sebeple çalışma, Lynch'in çalışmasını da savladığı, okunaklı bir kent için bulundurma gereken kent imgesi öğelerine bağlı olarak, analiz ve ortaya çıkan sonuçları içermektedir. Bu kapsamda Kaleiçi bölgesinin Helenistik dönemden başlayarak, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminin ilanından sonra Kentsel Sit Alanı olarak korumaya alınmasına kadar geçen süreç incelenmiştir. Belirlenen imgelerin dönemler arası ilişkisine bakılarak kentsel kimliğe olan etkileri değerlendirilmiştir.

Kentin sahip olduğu tarihi ve kültürel unsurları kent imgesi bağlamında incelemiş olan bir çalışmaya literatürde rastlanmamaktadır. Geçmişten günümüze değişen ihtiyaçlar doğrultusunda kent imgelerinde meydana gelen süreklilik ve kopuşun kent kimliğine olan etkilerini kıyaslamalar ve analizlerle ortaya koyan bu çalışmanın, tarihi çevrelerin korunarak sürdürülmesi bağlamında önem arz ettiği düşünülmektedir. Kent imgesi kavramının kent kimliği, yere bağlılık, kent hafızası ve yer tercihi gibi kuram ve kavramlar temelinde tartışmanın önemi günümüz kentlerinde yaşanan dönüşüm uygulamalarının hızlanması ile daha da ön plana çıkmaktadır.

ANAHTAR KELİMELEER: Kent imgesi, kent kimliği, Kaleiçi, Lynch

JÜRİ: Dr. Öğr. Üyesi Buket ŞENOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Semih ÖZKAN

Prof Dr. Reyhan ERDOĞAN

ABSTRACT

AN EXAMINATION FOCUSED ON THE CITY IMAGE OF ANTALYA KALEİÇİ FROM ITS FOUNDATION TO 1973

Peri Yaren ÇELİK

Master Thesis, Department of Architecture

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Buket ŞENOĞLU

October 2023; 140 pages

The image of the city is related to the elements of the urban space and the experiences that take place there. Socio-cultural and economic conditions in the city not only transform the urban space, but also create the urban image. Therefore, examining how the image of the city is formed and its elements provide a different reading of the city. Within the scope of this study, it was examined how the historical city center of Antalya Kaleiçi was established and how it changed by focusing on the city image during the period from its foundation to the 20th century (1923-1972).

Research on urban image is important to make sense of a place/situation that has psychological and physical developments. For this reason, the study includes the analysis and the results, depending on the elements, of the urban image that should be kept for a legible city, where Lynch's work is also recorded. This talent was separated from the period starting from the Hellenistic period spent in Kaleiçi, until the registration as an Urban Site after the advertisement of the Roman, Byzantine, Seljuk, Ottoman and Republican periods. The effects of the determined images on the unique identity were evaluated by looking at the inter-period relations.

There is no study in the literature that examines the historical and cultural elements of the city in the context of the image of the city. It is thought that this study, which reveals the effects of continuity and rupture in urban images in line with the changing needs from the past to the present, on the urban identity with comparisons and analyzes, is important in the context of preserving and maintaining historical environments. The importance of discussing the concept of urban image on the basis of theories and concepts such as urban identity, place attachment, urban memory and place preference comes to the fore even more with the acceleration of transformation practices in today's cities.

KEYWORDS: City image, city identity, Kaleici, Lynch

COMMITTEE: Asst. Prof. Dr. Buket ŞENOĞLU

Asst. Prof. Dr. Mehmet Semih ÖZKAN

Prof. Dr. Reyhan ERDOĞAN

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

AKMED: Suna & İnan Kır a  Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi

SK. : Sokak

TDK : Türk Dil Kurumu

YY. : Yüzyıl

Vb. : Ve Benzeri

 ev. : Çeviren

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Çevre imgesini etkileyen faktörler	7
Tablo 3.1. Tez akış şeması	29
Tablo 4.1. Helenistik Dönem Kaleiçi kent imgesi öğeleri	32
Tablo 4.2. Roma Dönemi Kaleiçi kent imgesi öğeleri	44
Tablo 4.3. Bizans Dönemi Kaleiçi kent İmgesi öğeleri	57
Tablo 4.4. Selçuklu Dönemi Kaleiçi kent imgesi öğeleri.....	68
Tablo 4.5. Osmanlı Dönemi Kaleiçi kent imgesi öğeleri	82
Tablo 4.6. Cumhuriyet Dönemi Kaleiçi kent imgesi öğeleri	94
Tablo 4.6. 'nin devamı Cumhuriyet Dönemi Kaleiçi kent imgesi öğeleri	95
Tablo 5.1. Kent imgesi öğelerin zaman içerisindeki değişimleri	111
Tablo 5. 1. 'in devamı Kent imgesi öğelerin zaman içerisindeki değişimleri.....	112
Tablo 5.1. 'in devamı Kent imgesi öğelerin zaman içerisindeki değişimleri.....	113
Tablo 5.1. 'in devamı Kent imgesi öğelerin zaman içerisindeki değişimleri.....	114
Tablo 5.1. 'in devamı Kent imgesi öğelerin zaman içerisindeki değişimleri.....	115
Tablo 5.1. 'in devamı Kent imgesi öğelerin zaman içerisindeki değişimleri.....	116
Tablo 5.2. İmgeyi oluşturan formun nitelikleri	118
Tablo 5.2. 'nin devamı: imgeyi oluşturan formun nitelikleri	119
Tablo 5.2. 'nin devamı: imgeyi oluşturan formun nitelikleri	120
Tablo 5.2. 'nin devamı: imgeyi oluşturan formun nitelikleri	121
Tablo 5.2. 'nin devamı: imgeyi oluşturan formun nitelikleri	122
Tablo 5.2. 'nin devamı: imgeyi oluşturan formun nitelikleri	123
Tablo 5.2. 'nin devamı: imgeyi oluşturan formun nitelikleri	124
Tablo 5.2 'nin devamı: imgeyi oluşturan formun nitelikleri.....	125

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Çevresel algı şeması	4
Şekil 2.2. İmgenin oluşum süreci.....	6
Şekil 2.3. Okunabilirlik şeması.....	9
Şekil 2.4. Kent imgesi öğeleri.....	12
Şekil 2.5. Kentsel bellek ve kimlik oluşum süreci.....	17
Şekil 3.1. Araştırma alanının konumu	25
Şekil 3.2. (a) Osmanlı dönemi Antalya kenti; (b) Bugünkü Antalya kent merkezi (Kaleiçi)	26
Şekil 3.3. (a) Kaleiçi haritası, (b) Halihazır harita.....	27
Şekil 4.1. Tanyeli (1987)'ye göre Kaleiçi antik çağ haritası.....	31
Şekil 4.2. Attaleia'nın kuruluşundan önce kuzey ve güney kentleri.....	32
Şekil 4.3. Kaleiçi Helenistik Dönem bölgeler haritası.....	33
Şekil 4.4. Kaleiçi, Helenistik Dönem kenarlar/sınırlar haritası	35
Şekil 4.5. Kaleiçi surları (1930) ve Calameus'un Attalia çizimi (1570).....	36
Şekil 4.6. Helenistik dönem Kaleiçi'nde tiyatronun olası konumu.	37
Şekil 4.7. Helenistik tiyatronun yeri	37
Şekil 4.8. Kaleiçi, Helenistik Dönem odak/düğüm noktaları haritası	38
Şekil 4.9. Kaleiçi Helenistik Dönem izler/yollar haritası	39
Şekil 4.10. Kaleiçi, Helenistik Dönem işaret öğeleri haritası	41
Şekil 4.11. Kaleiçi imgelerinin Helenistik Dönem kent imgeleri haritası	43
Şekil 4.12. Kaleiçi Roma Dönemi bölgeler haritası	46
Şekil 4.13. Kaleiçi Roma Dönemi kenarlar/sınırlar haritası,	47
Şekil 4.14. Kaleiçi Roma Dönemi düğüm/odak noktaları haritası	49
Şekil 4.15. Kaleiçi Roma Dönemi yollar/izler haritası	51
Şekil 4.16. (a) Hadrianus Kapısı 1882'de, (b) 1930'larda, (c) 2023'te	52

Şekil 4.17. Hıdırlık Kulesi (a) 1920'de, (b) 1930'larda, (c) 2023'te	53
Şekil 4.18. Kaleiçi Roma Dönemi işaret öğeleri haritası.....	54
Şekil 4.19. Kaleiçi Roma Dönemi kent imgesi haritası	56
Şekil 4.20. Kaleiçi Bizans Dönemi bölgeler haritası	58
Şekil 4.21. 1930 Kaleiçi gömlek surları.....	59
Şekil 4.22. Kaleiçi Bizans Dönemi kenarlar/sınırlar haritası.....	60
Şekil 4.23. Kaleiçi Bizans Dönemi odak/düğüm noktaları haritası	61
Şekil 4.24. Kırkmerdiven.....	62
Şekil 4.25 Kaleiçi Bizans Dönemi yollar/izler haritası.....	63
Şekil 4.26. Bizans Dönemi Kilise yapısı işaret ögesi	64
Şekil 4.27. Kaleiçi Bizans Dönemi işaret öğeleri haritası	65
Şekil 4.28. Kaleiçi Bizans Dönemi kent imgesi haritası	66
Şekil 4.29. Kaleiçi, Selçuklu Dönemi bölgeler haritası	69
Şekil 4.30. Selçuklu Döneminde yapılan sur duvarları.....	70
Şekil 4.31. Kaleiçi Selçuklu Dönemi kenarlar/sınırlar haritası.....	71
Şekil 4.32. Kaleiçi Selçuklu Dönemi düğüm/odak noktaları haritası	73
Şekil 4.33. Kaleiçi, Helenistik Dönem yollar/izler noktaları haritası	74
Şekil 4.34. Yivli Minare Külliyesi genel görünüm 1954.....	75
Şekil 4.35. Selçuklu Dönemi'ne ait bazı işaret öğeleri; (a) Yivli Minare, (b) Mevlevihane, (c) Selçuklu Medresesi, (d) Yivli Minare Cami, (e) Hamam, (f) Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi.....	76
Şekil 4.36. (a) Karatay Medresesi, (b) Ahi Yusuf Cami.....	76
Şekil 4.37. Balık Pazarı Kapısı	77
Şekil 4.38. Kaleiçi Selçuklu Dönemi işaret öğeleri haritası	78
Şekil 4.39. Kaleiçi Selçuklu Dönemi kent imgesi haritası	80
Şekil 4.40. 19. yüzyıl başlarında Kaleiçi mahallelerinin yaklaşık mevkileri.....	83

Şekil 4.41. 19. yüzyılda kentin gelişimi ve mahallelerin konumu: 1) Yangın Sebebi ile yeniden düzenlenen Rum Mahallesi 2) Osmanlı Dönemi Yeni Mahalle 3) Osmanlı Dönemi Osmaniye Mahallesi	84
Şekil 4.42. Kaleiçi Osmanlı Dönemi bölgeler haritası	85
Şekil 4.43. Osmanlı döneminde kent sınırları (Beaufort'un gravürleri).....	86
Şekil 4.44. Kaleiçi, Osmanlı Dönemi kenarlar/sınırlar haritası	87
Şekil 4.45. Kaleiçi Osmanlı Dönemi odak/düğüm noktaları haritası	89
Şekil 4.46. Kaleiçi Osmanlı Dönemi izler/yollar haritası	90
Şekil 4.47. Osmanlı Dönemi Kaleiçi vaziyet planı.....	91
Şekil 4.48. (a) Tekeli Mehmet Paşa Camii, (b) Kale Kapısı Civarı, (c) İskele Camii....	92
Şekil 4.49. Kaleiçi Osmanlı Dönemi işaret öğeleri haritası.....	93
Şekil 4.50. Kaleiçi Osmanlı Dönemi kent imgesi haritası	90
Şekil 4.51. 1930 öncesi surlar yıkılmadan önce	92
Şekil 4.52. (a) 1930'larda yıkılmadan önce surlar (1911), (b) 1955'te surlar	92
Şekil 4.53. Kaleiçi Cumhuriyet Dönemi bölgeler haritası.....	96
Şekil 4.54. 1955 yılında surların durumuna ilişkin harita.....	97
Şekil 4.55. 1915 yılında surlar	98
Şekil 4.56. Kaleiçi Cumhuriyet Dönemi izler/yollar haritası	98
Şekil 4.57. Kaleiçi Cumhuriyet Dönemi düğüm/odak noktaları haritası.....	100
Şekil 4.58. Kaleiçi Cumhuriyet Dönemi izler/yollar haritası	102
Şekil 4.59. Süleyman Fikri Erten arşivinden 1922 Kaleiçi'nde bulunan yapıların haritası	103
Şekil 4.60. Kaleiçi Cumhuriyet Dönemi işaret öğeleri haritası	104
Şekil 4.61. Kaleiçi Cumhuriyet Dönemi kent imgesi haritası	106
Şekil 5.1. (a) Tipik Kaleiçi evleri ve sokak-ev birlikteliği 1980 öncesi, (b) 2023.....	127
Şekil 5.2. Kaleiçi sokakları	127
Şekil 5.3. Kaleiçi Limanı'nın farklı bakış açılarından fotoğrafları.....	128

ÖNSÖZ

Antalya'nın Kaleiçi Kent İmgesi Analizinin, danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Buket ŞENOĞLU yardımları ile tez konusu olarak belirlenmesi, peyzaj mimarlığı eğitimi almış ve yüksek lisans eğitimini mimarlıkta tamamlamaya çalışan birisi olarak büyük bir şanstı. Yüksek lisans eğitimimin başından beri, hoşgörülü ve yapıcı yaklaşımı ile her konuda yardımlarını gördüğüm, çalışmamın başından sonuna kadar birçok yönden değerli katkıları ile beni bilgilendiren ve yönlendiren, danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Buket ŞENOĞLU'na, tez izleme jürimde yer alarak çalışmanın olgunluğa ulaşmasında eleştirilerini esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Reyhan ERDOĞAN, Dr. Öğr. Üyesi Semih ÖZKAN ve Prof Dr. Zuhal KAYNAKCI ELİNÇ'e içten teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmaya ışık tutacak, kütüphane kaynaklarından ve arşiv fotoğraflarından yararlanmamı sağlayarak, doğru sonuca ulaşmamda büyük katkıları olan Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi çalışanlarına teşekkür ederim.

Son olarak, yüksek lisans eğitimim süresince, benimle uzun ve sıkıntılı bir döneme sabırla katlanan, her türlü maddi ve manevi desteğini benden esirgemeyen, Nuri Babama, özellikle arazi çalışmasındaki büyük yardımlarından dolayı eşim Mehmet'e, bu süreçte desteklerini benden esirgemeyen aileme ve yardımlarından dolayı iş arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

1. GİRİŞ

Tarihi kentler, farklı sosyo-kültürel ve politik ilişkilerin kentsel mekânlarda zaman içerisindeki fiziksel oluşumunun ürünüdür. Bu bağlamda sadece bugünün kentsel yapısını incelemek bir kentin bütünüyle algılanması için yeterli sonuç vermemektedir. Bu nedenle, kentlerin geçmişten bu yana geçirdikleri toplumsal hareketleri ve kültürel değişimleri anlamak için tarihi kentler ve kentsel imge çalışmalarının önem teşkil ettiği düşünülmektedir.

Araştırmanın evrenini, Antalya'nın tarihi kent merkezi olan Kaleiçi oluşturmaktadır. Tarih öncesi dönemlerden günümüze dek çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan bu kent hem içinde yaşayan halk hem de kenti ziyarete gelmiş olan gezgin ve turistler için bir cazibe merkezi olagelmıştır. Kaleiçi tarih boyunca bir liman kentidir. 15. yüzyılda sınırlı bir tarımsal bölgenin kontrol merkezi halini almıştır. 15.yy. ve 16.yy'da şehir sur dışında kuzeye doğru gelişmiş ve merkez sur dışında bulunan kuzeydeki kapının çevresi olmuştur (Manavoğlu, 2009). Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra bir liman kenti olarak Kaleiçi üzerinden gemiler aracılığıyla küçük ölçekte de olsa ihracatın da gerçekleştirildiği bu tarihi, sosyolojik ve mimari yapısıyla etrafı surlarla çevrili tarihi kent, Mustafa Kemal Atatürk'ün Antalya'yı ziyaretlerinde de önemli bir yere sahiptir (Uslu, 2018). Farklı kültür ve medeniyetlerin izlerini bir arada barındıran kentin mekânsal dönüşümü ve bunun sonucu olarak kimlik değişimi 1950 yıllarında başlamış ve bundan sonra da hız kazanarak devam etmiştir. 1970'lerin ikinci yarısından sonra kentleşmenin mekân üzerindeki etkisi netlik kazanmıştır (Manavoğlu, 2009). 1973 yılında Kentsel ve III. derece Arkeolojik Sit Alanı olarak ilan edilmiştir (Avcı, 2015).

Bu tez, Antalya Kaleiçi'nin tarihi serüveninde gerçekleşmiş olan siyasi, kültürel ve ekonomik değişimlerin/dönüşümlerin mekânsal yansımalarını Kevin Lynch'in ilk kez 1960 yılında yayınlanmış olan Kent İmgesi (*The Image of City*) adlı kitabındaki kent imgesi öğeleri ile açıklamayı hedeflemiştir. Çalışmanın içeriği ve amacı öncelikle kent tarihinin detaylı bir incelemesini gerektirmiş ve dolayısıyla çalışmanın başlangıcını yayın/kaynak ve harita tarama çalışmaları ve bu kaynakların karşılaştırmalı olarak ele alınması oluşturmuştur. Buna ek olarak, kent imgesi kuramını araştıran kaynakların kapsamlı bir incelemesi yapılmış, elde edilen verilerin analizi neticesinde Kaleiçi kentinin imgelenebilirliği sorgulanmıştır.

Araştırmanın bu ilk bölümünde öncelikle araştırma problemi açıklanmış, ardından sırasıyla araştırmanın amacı ve önemi, sınırlılıkları ve kaynak taramalarına yer verilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde çevresel algı, kent imgesi, kent kimliği, kent belleği ve tarihi çevreler gibi kavramlar tanımlanarak tezin kuramsal ve kavramsal temelleri oluşturulmuştur. Nitel bir araştırma yöntemi ile kent imgesi öğelerini grafik haritalar üzerinden sunmayı hedefleyen bu araştırmanın yöntemi tezin üçüncü bölümünde detaylı bir şekilde anlatılmış olup, araştırmanın materyali olan Antalya Kaleiçi bölgesinin kısa bir anlatımına da bu bölümde yer verilmiştir. Araştırmanın dördüncü bölümü olan bulgulara, kaynak ve harita taramalarından elde edilen veriler kentin tarihi dönemlerine kategorize edilmiş ve her bir dönemin kent imgesi öğeleri tespit edilerek şematik haritalar üzerinde işaretlenerek sunulmuştur. Araştırmanın beşinci ve son bölümünde ise araştırma bulguları ile araştırmanın temellerini oluşturan kuram ve kavramlar ilişkilendirilmeye çalışılarak Kaleiçi kentinin dönemler boyu imgelenebilirliği tartışılmıştır.

1.1. Araştırma Probleminin Tanımlanması

Küreselleşmenin etkileri ile aynılaşmakta olan modern kentlerimizde, tarihi kent merkezleri geçmişle bağ kurmamızı sağlayan kültürel miraslardır ve dolayısıyla barındırdıkları taşınır/taşınmaz varlıkların hassasiyetle korunması gerekmektedir. Ancak, kentlerin çeşitli dinamikler doğrultusunda uğramış oldukları dönüşüm ve siyasi/kültürel kırılmalar, kent imgesi ögelerinde biçimsel ve/veya fonksiyonel değişimlere sebep olabilmektedir. Kentin imgelenebilirliğini etkileyen bu dönüşümlerin, kent ve kentli kimliği, kent belleği, yere bağlılık gibi kavramlarda kırılmaya sebep olabilecek potansiyel taşıdığı düşünülmektedir.

Bu çalışmaya konu olan Antalya Kaleiçi'nin olduğu yer tarih boyunca doğal bir liman olmuştur (Avcı, 2015) ve bu limanda Paleolitik dönemden itibaren yaşam olduğu düşünülmektedir (Kurt, 2010). Geçmiş M.Ö. 2. yüzyıla dayanan kent, tarih boyunca çok sayıda uygarlığa mekân olmuş ve farklı etnik grupların zenginliklerini barındırmıştır. Bu bağlamda, Kaleiçi'nin tarihi katmanları Antalya kentinin kimliğini de oluşturmada önemli bir etkidir. Öte yandan, kentin dönemler boyu geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümlerin kentin imgelenebilmesinde değişiklik yaratacak boyutlarda olma potansiyeli, kent kimliğinde de kırılmaların yaşanmasının olası olduğunu düşündürmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, Antalya'nın tarihi kent merkezi Kaleiçi'ndeki kent imgesi öğelerinin tarihten günümüze tespitinin yapılması ve bu öğelerin kent kimliğine olan etkilerinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda, kentin katmanlı yapısı içindeki kültür mozaiğini oluşturan bu imge öğelerinin kentin okunabilirliğine katkısının değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Kentin okunabilirliği, yapı, kimlik ve anlam bağlamında değerlendirilmiş; imgenin oluşmasını sağlayan formun nitelikleri günümüze ulaşan kent imgesi öğeleri kapsamında incelenmiştir. Bu bağlamda, saptanan kent imgesi öğelerinin kent kimliğine olan etkisinin irdelenerek, bu öğelerde meydana gelen değişim veya sürekliliğin kent belleği, yere bağlılık ve yer tercihi kavramlarına olan etkisinin tartışılması amaçlanmıştır.

Lynch (2010) "*Kusursuz bir imge sunabilen, canlı ve bütünleşmiş bir fiziksel çevrenin grup iletişimini olanaklı kılan kolektif hafıza ve semboller için ham malzemeler sağlayan nitelikte olacağı*" söylemektedir. Kaleiçi de tüm diğer tarihi çevreler gibi, bir birikimin ürünü olduğu için kent ve kentli kimliğine olan etkisi yoğun bir çevredir. Kaleiçi'nin tarihi değerlerini araştırıp belgeleyen ve kent kimliği kavramı ile ilişkilendiren çalışmalar kentin doğru metotlarla korunmasının önemini vurgulamaktadır (Yılmaz, 2020; Süer, 2006; Sönmez, 2008; Öztekin, 2010; Kurt, 2010; Arğın, 2012). Öte yandan, kentin sahip olduğu tarihi ve kültürel unsurları kent imgesi bağlamında incelemiş olan bir çalışmaya literatürde rastlanmamaktadır. Geçmişten günümüze değişen ihtiyaçlar doğrultusunda kent imgelerinde meydana gelen süreklilik ve kopuşun kent kimliğine olan etkilerini kıyaslamalar ve analizlerle ortaya koyan bu çalışmanın, tarihi çevrelerin korunarak sürdürülmesi bağlamında önem arz ettiği düşünülmektedir. Kent imgesi kavramının kent kimliği, yere bağlılık, kent hafızası ve yer tercihi gibi kuram ve kavramlar temelinde tartışmanın önemi günümüz kentlerinde yaşanan dönüşüm uygulamalarının hızlanması ile daha da ön plana çıkmaktadır. Antalya Kaleiçi'ne Kevin

Lynch (1960)'ın kent imgesi kuramı ve ilişkili kavramlar ile yaklaşan bu araştırmanın Kaleiçi kentinin kimliği ile ilişkili literatüre katkı sağlayacağı beklenmektedir.

Araştırmanın amacına ulaşabilmek için literatür taraması ve arazide yerinde tespit yöntemleri ışığında tarihten günümüze nitelikli formları ve fonksiyonları ile öne çıkan kent imgesi öğelerinin tespiti şematik haritalar hazırlanarak görselleştirilmiş ve Kaleiçi'nin kent kimliğini şekillendiren bu öğelerin durum tespitleri yapılmıştır. Araştırma bu özelliğiyle, daha sonra yapılabilecek kullanıcı odaklı nitel/nicel çalışmalara altlık oluşturabilecek nitelikte olup, bu bağlamda literatüre değerli bir katkı yapacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın evrenini oluşturan Kaleiçi kent imgesi bağlamında değerlendirildiğinde Antalya kentinin bölgelerinden biri olarak imgelenebilecek bir tarihi kent merkezidir. Araştırmada, Antalya Kaleiçi'nin kuruluşundan 20. yüzyıl Kentsel Sit Alanı ilanına kadarki mekânsal gelişimi incelenmiştir. Helenistik dönemden başlayarak, Cumhuriyete ve Kentsel Sit Alanı ilanına kadar olan dönemlerde kent dokusunun okunabilirliği, Lynch (1960)'ın bir kentin imgesini oluşturan öğelerinin niteliği bağlamında incelenmiştir.

Lynch (2010), kent imgelerini değerlendirip kent kimliğine etkilerinin tartışılabilmesi için öncelikle bu öğelerin dikkatlice incelenmesi gerektiğini ve sonrasında kent sakinleri/kullanıcıları ile bu öğeler hakkında konuşulması gerektiğini savunmaktadır. Bu çalışma, kent imgesi öğelerinin tespiti konusunda şematik haritalar oluşturarak tarihi katmanlar arası değişimi ve etkilerini saptamayı hedeflemiştir. Kent imgelerinin kişiler üzerindeki etkilerini ya da bireylerin imge oluşum süreçlerini ve bireysel farklılıklardan kaynaklanan imge farklılıkları vb. kullanıcı odaklı sorulara cevap aramamış, fakat ileride bu alanda yapılması muhtemel çalışmalara bir altlık görevi üstlenmeyi amaçlamıştır.

2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL-KAVRAMSAL TEMELLERİ VE KAYNAK TARAMASI

Çalışmanın bu bölümünde, çevre algısı ve imge, kent imgesi kuramı, kent imgesi öğeleri, formun niteliği, kent imgesi ve kent kimliği, kentsel bellek, yere bağlılık ve kent imgesi, tarihi çevreler ve kent imgesi kavramları incelenmiş, kent imgesi kuramını ve Antalya Kaleiçi'nin kent kimliğini konu alan kaynak taramasına yer verilmiştir.

2.1. Çevre Algısı ve İmge

Çevre ile ilgili veriler duyarlar ile tanımlanmaktadır. Daha sonraki süreç ise bu bilgilerin algılanmasıdır. Algılama insanın zihni ile çevresi arasında gerçekleşen bir süreçtir (Tayyare, 2007). Algı zihinsel ve duyuşsal süreç olmak üzere iki durumda meydana gelmektedir. Fiziksel verilerin duyu organları ile iletilmesi süreci duyuşsal olarak açıklanmaktadır. Verilerin zihinde işlenerek anlamlandırılması zihinsel süreç olarak ifade edilmektedir (Özbudak, 2018, Lang, 1987).

Lang (1987) algıyı; “çevreden, çevre ile ilgili bilgi edinme süreci” olarak tanımlanmaktadır (Akkaya, 2019). Caudwell (1974) ise algıyı “duyular yoluyla gerçeklikten alınarak insanın zihnine aktardığı şeyler” şeklinde ifade etmiştir (Çağlayan ve ark., 2014). Cüceloğlu (1991)'e göre algı “duyu verilerini örgütleyip yorumlayarak çevremizdeki nesne ve olaylara anlam verme sürecine verilen addır”. Morgan (1991) ise algıyı, duyum süreci ile olan ilişkisine dayandırarak, duyumların yorumlanması ile onları anlamlı hale getirmesi olarak tanımlamıştır (Akkaya, 2019).

Rapoport (1977)'e göre, kentsel öğeler şema haline gelmeden ve değerlendirilmeden önce algılanmaktadır. Bu nedenle algılama insan ile çevresi arasındaki ilişkinin en önemli sistemidir. Çevrenin algılanması ve değerlendirilmesi süreci süreklilik içerisindedir. Süreklilik kavramı algı ve bilişimi birbirinden ayırt etmeye yardımcı olmaktadır (Ünver, 2006). Rapoport (1977) algılama konusunu bilişsel davranışlar ve değerlendirme kavramları ile ifade etmektedir (Tayyare, 2007) (Şekil 2.1.).

Şekil 2.1. Çevresel algı şeması

Kaynak: Kahvecioğlu, H. 1998 akt. Özbudak, Ö. 2018

İnsanlar, seçili çevrelerini algılar ve bu seçim, algılamanın en belirgin özelliklerindedir (Çağlayan ve ark. 2014). Çevresel algı, kentsel çevrenin anlaşılması ve değerlendirilmesinde de önemli bir yere sahiptir. Yol ve yön bulmaya, deneyim kazandırmaya ve çevresel kalitenin artırılmasına yardımcı olmaktadır (Türkoğlu, 2002).

Çevresel psikolojiye dair çalışmaları olan Downs ve Stea (1973) algıyı, bilişim ile değerlendirerek mekânsal çevreden edinilen bilgilerin kodlanması, saklanması, hatırlanması ve tekrar kodların çözülmesi süreci olarak tanımlamaktadır. Downs ve Stea algıya net bir açıklama getirmiş ve algıyı mekânsal çevreden alınan bilgilerin kodlanması, hatırlanması ve tekrar kodların çözülmesi süreci olarak tanımlamışlardır (Kahvecioğlu, 1998; Downs ve Stea, 1973).

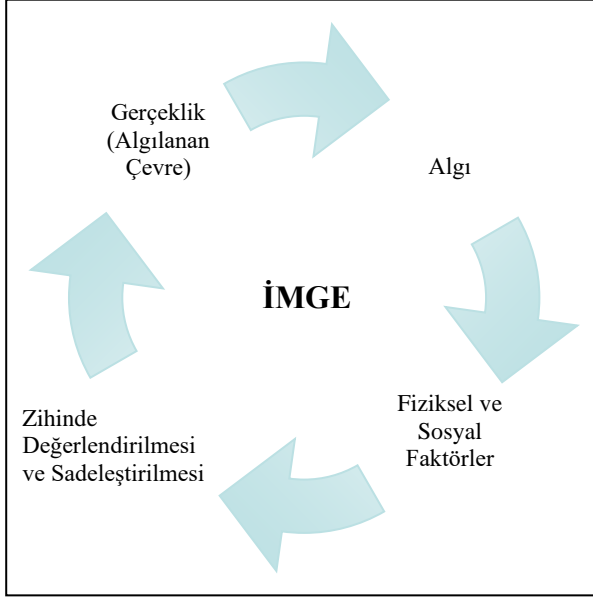
Gözlenen çevresel verilerin insanın zihninde dönüştürdüğü görüntüler “imge” olarak tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu (TDK) imge kelimesini “*zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey; hayal*” olarak tanımlamıştır (TDK, 2023). Oxford sözlüğünde ise “imaj” kelimesi, “bir kişinin veya şeyin sanattaki dış formunun temsili” ve “bir kişi, kuruluş veya ürünün kamuya sunduğu genel izlenim” olarak tanımlanmaktadır. Batı literatürden dilimize geçen “image” kavramı disiplinler arası farklılıklardan dolayı hem imge hem de imaj şeklinde kullanılmaktadır. Latince “Image” kelimesi “imago” kelimesinden türemiştir ve “tasarım, taklit ve portre” gibi anlamlara gelmektedir. Fransızca da imge; “*yansıma, taklit, kopya, görüntü ve bir algının zihinsel tasarımı*” olarak ifade edilmektedir. “Image” sözcüğü kökenine bakıldığında farklı anlamları olması sebebiyle Türkçe birçok karşılığı bulunmaktadır. İmaj, hayal, görüntü ve imge bunlardan bazılarıdır (Parman, 2016). İmgenin doğası araştırıldığında önce zihinde var olduğu bilinmektedir. İmgenin var oluşu ilk insanların duygularını, düşüncelerini ve gördüklerini kendi zihinlerinde çeşitli yüzeylere aktarmasıyla açıklanmaktadır (Parsa, 2007). Bu tanımlar doğrultusunda çalışmanın tamamında imge kavramı kullanılmıştır.

İmge, yapılı çevre içerisinde algılanmasında rol oynamaktadır. Lynch için “imge” hafızayı ifade etmektedir. Zihinde oluşan imgeler farklı sebeplerden dolayı değişiklik gösterebilmektedir. Düzenli veya düzensiz herhangi bir nesne uzun süreli etkileşimde olması halinde hafızada kimlik ve yapı kazanmıştır (Lynch, 2010). Boulding'e (1961) göre, imge anıların, deneyimlerin, davranışların, duyguların ürünüdür. Başka bir deyişle, bir çevrenin imgesi sadece nesnel yapısıyla değil, aynı zamanda deneyimlerden oluşmaktadır (Yücesoy, 2019).

Aydın (2000) imge kavramını “...çevresel faktörler söz konusu olunca imge; insanın her türlü deneyimleri ile öğrendiği dışsal gerçeğin bölümlerinin o bireyin zihnindeki temsili” olarak tanımlamıştır. İmge, düşünceyi önemli ölçüde etkileyen ya da değiştiren, yaptığı etkiyi veya düşünce yapısını yansıtan ve insanın iç dünyasını tanımlayan bir temsil olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir anlatımla imge, bireyin tutum davranış, alışkanlık, kişisel ilişkileri ve gözlem yeteneği ile zaman ve uzam bağlamında şekillenen izlenimlerinin bir bütünü olarak ele alınmıştır (Şapçı, 2000).

Eraydın (2016)'ya göre imge, çevreden edinilen somut ve soyut bilgilerin birikimi ile oluşan zihin yansımalarıdır. Kişinin belleğinde saklanan bu imge, insan ve çevre arasındaki ilişkide, çevreyi algılamak, tanımak ve bu doğrultuda fiziksel ve psikolojik davranışların şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Kentte yaşayan her bireyin belleğinde o kente dair bir imge yer aldığı gibi toplumsal olarak da o kentin çevresel bileşenleri ve o bileşenlere yüklenen anlamlar ile oluşan bir toplumsal imge bulunmaktadır (Eraydın,2016).

Nasar (1990) imgeyi tanımlarken “*Değişken imge, insanlar ve çevre arasında devam eden etkileşimden kaynaklanır. Biyolojiye, kişiliğe, sosyokültürel deneyime, uyum düzeylerine, hedeflere, beklentilere, iç ve dış faktörlere göre değişebilir*” demektedir. Bu durumda, bir çevreye ait imgenin toplumsal ortaklıkları varsa da, bazı karakteristik özelliklere göre çeşitlilik de gösterebilmektedir (Şekil. 2.2).

Şekil 2.2. İmgenin oluşum süreci

Kaynak: Öğçe, H. (2020) üretilmiştir

Lynch (2010), yapılı çevreye ve belleğe bakmada rol oynayan bir kavram olarak imgeyi özellikle vurgulamaktadır. Lynch'e göre imge, zihinsel bir temsil olan hafızayı ifade etmektedir. İnsanlar çevrelerini deneyimlediklerinde çevrenin unsurlarını algılamakta ve zihinsel imgeler oluşturmaktadırlar. Bu görüntüler insanların hafızasını ve çevreleriyle ilgili algılarını etkilemektedir (Lynch, 2010).

Çevresel algı ve imge birbiriyle ilişkili kavramlardır. Algılanan çevresel veriler, insanların zihinlerinde imgeler şeklinde temsil edilmektedir. Bu imgeler, daha sonra düşünceleri, anıları ve hayalleri şekillendirmek için kullanılmaktadır. İnsanlar çevrelerini algıladıkça ve imgeler oluşturdukları sürece çevresel farkındalık ve düşünme becerileri gelişmektedir. Kahvecioğlu (1998) çalışmasında çevresel imgeyi etkileyen faktörler genel özelliklerine göre ve kaynaklarına göre olmak üzere ikiye ayrılarak sınıflandırmıştır. Bu faktörler ve açıklamaları Tablo 2.1'de verilmiştir.

Tablo 2.1. Çevre imgesini etkileyen faktörler

Genel özelliklerine göre faktörler	Kaynaklarına göre faktörler
(i) Renk, ışık, koku, ses, gibi nesnel özellik gösteren unsurlar objektif olarak değerlendirilmektedir.	(i) Algılayıcıdan kaynaklanan faktörler,
(ii) Kişinin kavramsal dünyası, deneyimleri, sosyal ve kültürel özellikler ve çevreye dair sübjektif ve soyut faktörler olarak değerlendirilmektedir.	(ii) Algılanan nesneden kaynaklanan faktörler,
	(iii) Kişi ve çevresi arasında algısal ilişkinin şeklinden kaynaklanan faktörler.

Kaynak: Kahvecioğlu, H. (1998)'ten üretilmiştir

Görsel algının en temel biriminin form olduğu fikri, Max Wertheimer, Kurt Koffka ve Wolfgang Köhler gibi psikologlar tarafından geliştirilen Gestalt teorisi ile ortaya atılmıştır. Bu teori, algılama sürecine yeni bir bakış açısı getirmiş ve algılamayı bir bütün olarak anlamlandırmıştır. Gestalt teorisi, algılanan nesnelerin bütünlüğüne ve yapılandırılmasına odaklanır. İnsanların algıladıkları görsel uyaranları gruplandırma ve düzenleme eğiliminde olduklarını savunur. Wertheimer, çalışmalarında bu gruplandırma sürecini etkileyen faktörleri Gestalt ilkeleri olarak tanımlamıştır. Bu ilkeler, nesnelerin şekil, uzaklık, benzerlik ve yakınlık gibi özelliklerine dayanır. Gestalt ilkeleri, algılanan görsel uyaranların anlamlı ve bütüncül bir şekilde organize edilmesine yardımcı olur. Bu ilkeler, algılama sürecindeki gruplama, ayırım yapma, önceliklendirme ve dikkat odaklanmasında rol oynar. Ayrıca, bu ilkeler modern sanatın yapılanmasında da etkili olmuştur. Özellikle soyut sanatta, Gestalt ilkeleri¹ formların düzenlenmesinde ve algısal etkileşimlerin yaratılmasında önemli bir rol oynamıştır (Todorovic, 2008).

Gestalt ilkeleri ile Kevin Lynch (1960)'ın kent imgesi kuramı arasında bağlantılar bulunduğu düşünülmektedir. Her ikisi de görsel bilginin algılanması ve düzenlenmesi konusunda kavrayış sağlayan çerçeveler sunmakta, algının form/yapı ile şekillendiğini savunmakta ancak konuya farklı perspektiflerden yaklaşmaktadırlar. Lynch (1960)'ın kent imgesi unsurları olarak kategorize ettiği öğelerden “yol ve sınır öğeleri”, Gestalt'ın “süreklilik ilkesiyle ilişkilendirilebilirken, “bölge öğesi” yakınlık ve benzerlik ilkesine karşılık gelmekte, “referans noktaları” ise diğer öğelerden ayrılan, belirgin ve benzersiz öğeleri temsil etmektedir (Özbudak, 2018).

¹ - Yakınlık ilkesi, -Şekil/Zemin ilkesi,- Ortak kader ilkesi, Geçmiş deneyim ilkesi - Benzerlik ilkesi, - Süreklilik ilkesi, - Kapalılık ilkesi, -İyi Gestalt ilkesi •- olarak incelenmektedir.

2.2. Kent İmgesi Kuramı

Kevin Lynch kentsel imge çalışmalarına öncülük etmiştir. Lynch, 1960 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Boston, Jersey City ve Los Angeles kentlerini ele alan “Kent İmgesi (*Image of City*)” adlı bir eser yayınlamıştır. Lynch (1960)'a göre, bir kentin imgesi, insanların zihinlerinde oluşan ve kentin fiziksel ve algısal özelliklerinden kaynaklanan bütünsel bir algıdır. Bu bütünsel algıyı oluşturan unsurları kent imgesi bileşenleri ya da öğeleri olarak sınıflandıran Lynch, bu beş unsuru “sınırlar/kenarlar (*edges*), izler/yollar (*paths*), odak/düğüm noktaları (*nodes*), bölgeler (*districts*) ve işaret/nirengi noktaları (*landmarks*) olarak adlandırmıştır. Kenti oluşturan bu beş unsur, zihinsel haritalar olarak modellenir ve bu zihinsel haritalar kentlinin kenti algılamasında önemli rol oynar. Türkoğlu (2002) pek çok araştırmaya kaynaklık etmiş olan bu çalışmanın ilkelerinin diğer araştırmacılarca da kabul gören kavramları ve yöntemleri içermekte olduğunu ve kentsel çevreyi ilgilendiren çeşitli disiplinler için geçerli olabilecek temel ilkeleri sağladığını ifade etmiştir.

Kent imgesi ya da zihnin kente ilgili düşünceleri, çevresel unsurların etkisiyle oluşan gözlemlerin anlamlı bir şekilde bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Birey bir yön ya da tarif ararken, zihnin organize ettiği ve bireyin zihinsel haritalarında beliren ve birbiriyle etkileşime giren yerler, bu yerleri referans alarak gittiği ya da tarif ettiği noktaya bir rota planı oluşturur. Bütün bu organizasyon, kenti okumak ve anlamak için büyük bir fırsat sağlamaktadır (Ayvalıoğlu, 1993).

Lynch, kent imgesini “fiziksel dış dünyanın insan zihninde yer alan genelleştirilmiş resmi” olarak tanımlamakta ve kentsel imgeyi, gözleyen ve gözlenen arasındaki çift yönlü süreç olarak ifade etmektedir. Keleş (1980) hazırlamış olduğu “Kentbilim Terimleri Sözlüğü”nde kent imgesi kavramı; “tasarısı, düzenlenişi, görünümü ve yapıların yapıtasarıcılık özellikleri ile bir kentin insanda bıraktığı izlenim” şeklinde tanımlanmıştır.

Lefebvre (2017) ‘Kentsel Devrim’ kitabında kent imgesini kentin işaretleri olarak ifade etmekte ve bir arada bulunan kent unsurlarının (sokaklar, mekânlar, meydanlar, kavşaklar, kaldırımlar, binalar) ve bunların gereklilikleri (banklar, ışıklar) olarak sınıflandırmıştır. Bu durumda kentsel imge, toplumsal bir mekân olarak da düşünülmektedir. Çünkü kent, Lynch’e (2010) göre “sokaklar, yollar, kavşaklar, köşeler, köprüler, anıtlar, kaldırımlar, çarşılar, eğlence ve spor alanları, sanat merkezleri, müzeler gibi sayısız mekânla, kendi imgesinin temel elemanlarıyla var olur”. Bu durumda kentsel tüm alanların kent imgesi ile doğrudan veya dolaylı bir ilişkisi vardır.

Lynch 1960 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında, üç kent için oluşturulan bilişsel haritalar yardımıyla kent imgesinin bileşenleri ortaya koymuş ve bir kentin imgelenebilmesi için okunabilir olması gerektiğini savunmuştur. Bu kavram ve ilişkili kavramlar ilerleyen başlıkta incelenmektedir.

2.2.1. Okunabilirlik

Lynch (2010), kentleri anlamada okunabilirlik kavramını gündeme getirmiştir. 1960 yılında yazdığı Kent İmgesi kitabında “okunabilirlik” kavramı üzerinden parçaların bir arada bir bütün olarak ve ayrı ayrı algılanabilir olmasından bahsetmiştir (Lynch,

2010). Okunabilir kentsel mekanlar bireyi güvende hissettirmektedir (Topçu & Topçu, 2012).

Lynch (2010), mekânın okunabilirliğini “kentsel imgelerin birey tarafından algılandığı görsel bir anlama eylemi” olarak tasvir eder ve “okunabilirlik bir çevrenin fark edilebilir ve tutarlı bir örüntü içinde organize edilebilir olmasıdır” der. Lynch (1960)’a göre bir çevre zihinde ne kadar kolay imgelenebiliyorsa o kadar çok okunabilir. Herzog ve Leverich (2003)’e göre okunabilirlik, bilişsel harita yaratmaya ve yön bulmaya yardımcı olarak bir anlama sağlayan, geniş ölçekli çevrenin özelliklerine işaret eder. O’Neill (1991) için ise okunabilirlik, tasarlanmış çevrelerin etkili bir zihinsel imaj ya da bilişsel harita oluşturmada yardımcı olabilme derecesini anlatır.

Çevrenin okunması, bahsedilen çevreden mekânsal bilginin elde edilip zihinde işlenerek amaca uygun biçimde kullanılmasıyla oluşan bir süreçtir. Mekânsal bilginin elde edilme sürecinde mekânın ve gözlemcinin özellikleri olmak üzere iki bileşen vardır. İnsan zihninde gerçekleşen psikolojik-mekânsal süreçlerin sonucunda mekânın özellikleri algılanabilir. Bu süreçler, gözlemcinin kişisel özelliklerine göre farklılık gösterebilir (Köseoğlu, 2010) (Şekil 2.3). Lynch (2010)’a göre bir kentte kolaylıkla yön bulunabiliyor ve böylelikle kentte rahatlıkla gezinme sağlanabiliyorsa, kentteki öğeler anlaşılır (mekânı anlama) ve hatırlanabilir (imgelenebilir) ise okunabilir bir kenttir denebilmektedir.

Şekil 2.3. Okunabilirlik şeması

Kaynak: Lynch (2010)'dan üretilmiştir

Lynch (1960) bir kentin okunabilirliğinin o kentin yapısı (structure), kimliği (identity) ve anlamı (meaning) bağlamında artacağını savunmaktadır. Okunabilirlikle ilişkili bu kavramlar aşağıdaki paragraflarda anlatılmaktadır.

Yapı, bir görüntünün zihinsel olarak harita benzeri bir bilgi biçiminde temsil edildiği ve somut bir görüntü olarak adlandırılan bir bileşendir. Yapı, nesnenin gözlemci ve diğer nesnelerle olan uzamsal ve dokusal ilişkilerini ifade eder. Bireyin imgesinin organizasyonunu ifade eder ve öznenin diğerlerinden farklılığını algılamayı sağlar. Yapı, kentin fiziksel unsurları, organizasyonu ve görünümü ile ilgilidir ve bir şehrin yollarının, binalarının, açık alanlarının, mahallelerinin ve diğer mekânsal unsurların organizasyonunu ve ilişkisini yansıtır. Kentin yapısı, kentin mekânlarının birbiriyle nasıl ilişkili olduğunu belirler ve insanların hareketini, gezinmesini ve kent mekânlarının anlaşılmasını etkiler. Yapı, kentin genel düzenini oluşturmada ve süreklilik arz eden genel bir uyumu ifade etmektedir. İmgenin kimlik

ve anlam bileşenleri ile yapı, kentin okunabilirliğini ve algılanmasını etkiler. İmgenin yapısal unsurları, kentsel çevreyi anlamaya ve ona yönelmeye yardımcı olur. Bu nedenle yapısal düzenlemeler ve ilişkiler, kentsel planlama ve tasarımda önemli bir rol oynamakta ve kentin genel karakterini ve deneyimini şekillendirmektedir (Öğçe, 2020).

Anlaşılır bir imge elde etmek için öncelikle nesnenin bir bütün olarak tanımlanması ve kabul edilmesi gerekir. Bu durum da nesnenin kimliğini oluşturur (Lynch, 2010). Planlı ve duyarlı gelişme sonucunda, sadece binaların değil, binaların çevreleriyle ve birbirleriyle olan ilişkilerinin daha uzun bir zaman diliminde oluşturduğu kent kimliği de oluşturulmaktadır. Lynch'e (2010) göre “**kimlik**” başka bir şey ile eşdeğer anlamına gelmez, aksine benzersizlik ve tekillik anlamına gelir ve kentlerin özdeşleşmesini ve farklılaşmasını kolaylaştırır. Bu bağlamda kimlik, bir kentin benzersiz ve tanınabilir özelliklerini ifade eder. Her şehrin kendine özgü bir kimliği vardır ve bu kimlik insanların şehri diğer şehirlerden ayırmasına ve tanımasına yardımcı olur. Kimlik, şehrin sembolleri, öne çıkan yapıları, kültürel ve tarihi unsurları ve diğer görsel unsurları üzerine kuruludur. Lynch, insanların şehrin kimliğine ilişkin algılarının şehrin imgesinin şekillenmesinde önemli bir rol oynadığını belirtmektedir.

Anlam, kentin sembolik ve duygusal anlamını ifade eder. Kentler insanların hayatında önemli bir yere sahiptir ve insanların kent hakkındaki düşünceleri de kentin imgesini etkilemektedir. Kentin tarihi, kültürel ve toplumsal değerleri, insanın kente olan bağlılığı ve kimliği anlamı şekillendirir. Lynch (1960), bir kentin anlamının kentteki insanların deneyimlerini zenginleştirdiğini ve kent manzarasının duygusal bir boyutunu oluşturduğunu vurgulamaktadır (Damayanti ve Kossak, 2016). Bu nedenle Lynch'in çalışması, kentsel peyzaj öğelerini tanımlamak için daha çok bina ve kimlik özelliklerine odaklanmıştır (Appleyard, 1979).

Yapı, kimlik ve anlam kavramları bir kentin imgesinin oluşumunda birbirleriyle etkileşim halindedir. Yapılar, bir kentin fiziksel öğeleridir ve kent dokusunu oluşturan binalar, sokaklar, meydanlar, parklar gibi unsurlardır. Bu yapılar, kentin karakterini yansıtan, sembolik anlamlar taşıyan ve kente özgü öğeleri barındıran tasarımlara sahip olabilirler. Örneğin, tarihi bir yapı, bir şehrin geçmişini ve kültürel kimliğini temsil edebilir. Kimlik, bir kentin kendine özgü niteliklerini ve karakterini ifade eder. Bu kimlik, kentin tarihi, kültürel, sosyal ve demografik unsurlarından etkilenir. Yapılar, bir kentin kimliğini yansıtabilir ve kentin belleğini taşıyabilir. Örneğin, geleneksel mimari tarzlar veya sembolik yapılar, bir kentin kimliğini güçlendirebilir. Anlam, bir kentin imgesindeki semboller, değerler, çağrışımlar ve hislerle ilgilidir. Yapılar, mekanlar ve kent dokusu, insanlar üzerinde anlamlar ve duygusal tepkiler uyandırabilir. Bir yapı veya mekân, bir kentte toplumsal, kültürel veya tarihsel bir anlamı temsil edebilir. Örneğin, bir meydan birliği ve toplumsal etkileşimi simgelerken, bir park doğayla bağlantı ve dinlenme gibi anlamlar taşıyabilir. Bu kavramlar birbirleriyle etkileşim halindedir çünkü yapılar, kimlik ve anlamı ifade etmek için kullanılır. Bir kentin imgesi, yapıların kimlikle ilişkisi ve anlamlarıyla şekillenir. Yapılar, bir kentin kimliğini yansıtırken, aynı zamanda insanların o kente dair algılarını ve duygusal bağlarını etkiler. Bu etkileşim, kentin imgesini oluşturan ve kent sakinlerinin kentsel deneyimlerini etkileyen önemli bir süreçtir.

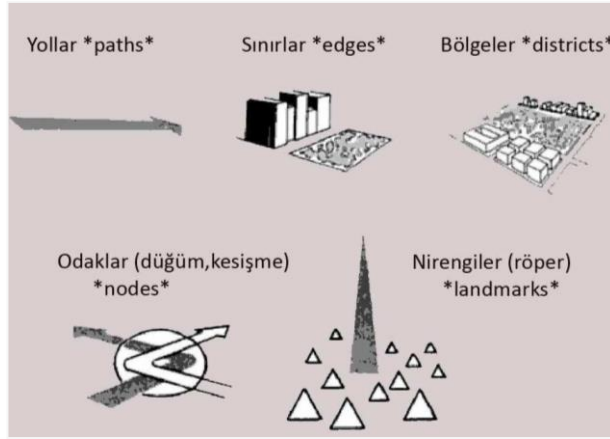
Lynch (1960), okunabilir bir kenti bölgeler, sınırlar ve yollarla kolayca ayırt edilebilen ve aynı zamanda uyumlu bir doku içinde gruplandırılabilen bir alan olarak tanımlar ve okunabilir bir kentin kişiye duygusal tatmin, kavramsal organizasyon ve iletişim sağladığını savunur. Görsel öğeler açısından zengin, okunaklı bir kent, günlük deneyimlere katkı sağlayacak ve yoğunluk getirecektir (Lynch, 2010).

2.2.2. İmgelenebilirlik

İmgelenebilirlik, bir çevrenin gözlemci tarafından zihinde canlandırılabilir ve hatırlanabilir olma yeteneği olarak tarif edilebilir. İmgelenebilir bir kent, insanların kentteki mekanları, yolları, mahalleleri ve diğer özellikleri görselleştirmesine olanak tanır. Bu, kentin algısal ve bilişsel haritasının insanlar tarafından oluşturulabilmesini sağlar. Kentin imgelenebilirliği, kentin fiziksel öğelerinin ve görsel unsurlarının tanınabilirlik, benzersizlik ve karakteristik özelliklerine dayanır. Örneğin, dikkat çekici binalar, önemli meydanlar, belirgin caddeler veya diğer görsel öğeler, önemli odak noktaları kentin imgelenebilirliğini artırır. Bu unsurlar, insanların kentte gezinmelerini ve kentteki yerleri hatırlamalarını kolaylaştırır. İnsanlar bir kenti imgelenebilir olarak algıladıklarında, kendilerini o kente bağlı hissederler ve kentli kimliği duygusu gelişir. Lynch (1960)'a göre, imgelenebilir bir kentte kişi, dünyayı ayırtılabilmek için pek çok ipucundan ve sembolden faydalanabilir. Bu şekilde, kişinin dünyasında yönlendirme yöntemleri çeşitlenir. Bu çeşitlilik ise kent imgesini oluşturan unsurları yansıtır. İmgelenebilirlik, bir kentin okunabilirliğini ve anlaşılabilirliğini etkileyen önemli bir faktördür. İnsanlar kentteki mekanları ve ilişkileri daha iyi anlayabildikleri ve hatırlayabildikleri sürece, kentte daha rahat hareket edebilir ve kentin sunduğu olanaklardan daha fazla yararlanabilirler. Bu nedenle, kent planlaması ve tasarımında imgelenebilirlik önemli bir hedef olmalıdır (Lynch, 2010).

2.3. Kent İmgesi Öğeleri

Lynch (2010)'e göre, bir kent okunabilirse, tanımlanabilir sembollerle bir doku oluşturup görsel olarak algılanabilmektedir. Okunaklı bir kent, bölgeleri, sınırları, yolları kolayca ayırt edilebilen ve bütünlüklü bir doku içinde gruplandırılabilen bir alandır. Bu tanımlamalar çalışmanın da temelini ve yöntemi oluşturan Lynch'in kent imgesi öğelerini ifade etmektedir. Fiziksel unsurlardan yola çıkılarak oluşturulan kent imgesi öğeleri beş başlık altında kategorize edilmiştir. Bunlar, çevrenin farklı özellikler sergileyen bölgeleri; bu bölgelerin sınırlılıklarını oluşturan sınır/kenar öğeleri; kanal ve bağlantı aksları olan yollar, toplanma dağılma ve aktarma mekânları olarak odak noktaları ve dikkat çeken özellikli yapısal öğeler olan işaret öğeleridir (Sağsöz ve Al, 2013).

Şekil 2.4. Kent imgesi öğeleri

Kaynak: Lynch, K. (2010)

Kent imgesi öğeleri bir kentin toplumu yormadan, büyük çabalar sarf ettirmeden ve kargaşa ile karşı karşıya bırakmadan bir düzen ve çeşitlilik içinde algılanması, Lynch (1960)'ın deyişiyle okunabilmesi için gerekli unsurlardır. Okunaklı bir çevre imgesi veren belirgin fiziksel çevre, toplumsal ilişkilerde ortak bilgi birikiminin ve imgelerin oluşumunu sağlayarak toplumsal bir görevi de üstlenmektedir (Velioğlu, 1992).

2.3.1. İzler/Yollar

Yollar, imkânlar ve alışkanlıklara göre kullanılan ve oluşan doğrusal uzantıları ifade etmektedir. Kent içerisindeki yolların kullanımıyla birlikte bireyler için kentin sahip olduğu unsurlar hakkında bilgi edinmek suretiyle kente dair bütüncül bir bakış açısına sahip olmaktadır. Kentsel imgenin temel unsurlarından yol; sokak, toplu taşıma alanı, kanal, demiryolu, yaya yolu şeklinde olabilir (Lynch, 2010).

Kayaarası (2011)'e göre, gözlemcinin kentsel alanda dolaştığı akslar yol olarak tanımlanmıştır. Kentsel algıda süreklilik sağlanabilmesi için bağlantılar arasında cephe dokusu ve karakteristik bir uzamsal özellik gerekmektedir.

Kenti okunabilir olmasında en baskın öğeler olan yollar, içinde hareket edilen akslardır. Yollar, insanların mekanları ve mekanların çevresindeki ilişkili öğeleri algılamasında etkili kent öğeleridir. Bilişsel imgesindeki temel öğeler olan yollar ile insanlar diğer imgesel öğeler arasında ilişki kurabilmektedir (Lynch, 2010). Yollar şehir planlamasının önemli bir parçasıdır. Yolların tasarımı ve planlaması, diğer hususların yanı sıra trafik yönünü, yayaların güvenli geçişini ve toplu taşıma sistemlerinin verimliliğini de içerir. İyi planlanmış ve bakımlı yollar, şehrin daha kolay ve anlaşılır olmasını sağlar.

2.3.2. Kenarlar/Sınırlar

İki bölge arasında sınır işlevi gören sürekliliği doğrusal olarak bölen unsurlardır. Kıyılar, demiryolları, duvarlar kenar/sınır öğelerine örnektir. Lynch (2010), kenarlar/sınırlar yol öğesi kadar baskın olmadığını fakat insanlar için önemli bir öğe olduğunu ifade etmiştir.

Sürekliliği ve görünebilir olması, girilemez olduğunu göstermemektedir. Çoğu ayırıcı bir engel olmaktan ziyade birleştirici bağlantı unsurlarıdır (Lynch, 2010).

Türkoğlu (2002) bu kentsel imge bileşeni, farklı veya aynı karakteristik özelliklere sahip bölgeleri ayıran fiziksel veya psikolojik engel olarak tanımlamıştır. Kenarlar/sınırlar, kent planlaması ve tasarımında dikkate alınması gereken unsurlardır. Doğru şekilde düzenlendiğinde kentsel alanların kullanımını organize etmekte ve farklı bölgeler arasında uyumlu geçişleri sağlamak işlevi üstlenmekte, insanların kenti daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır.

2.3.3. Odak/Düğüm Noktaları

Odak/düğüm noktaları bireylerin kent içindeki birleşim noktalarıdır. Bunlar bir yerden diğerine geçişte, kavşaklarda, ulaşımın kırılma noktalarında, yolların kesişme ve toplanma noktalarında bulunabilmektedir. Odak noktaları bir semboldür ve etkileri mekâna yayılmaktadır. İnsanlar için cazibe noktalarıdır ve bireylerin davranışlarının odaklandığı işlek alanlardır. Bu noktalar, kentin sosyal ve kültürel hayatının merkezi olabilir ve insanların buluşma, etkileşim ve etkinliklere katılma noktaları haline gelirler. Örneğin, bir meydan veya pazar yeri bir odak noktası olabilir. Bu nokta, insanların bulunduğu, alışveriş yaptığı ve etkinliklere katıldığı bir merkez olabilir. Aynı şekilde, bir ulaşım istasyonu veya terminali de odak noktası olabilir, çünkü bu noktalarda farklı ulaşım modları bir araya gelir ve insanların kent içindeki hareketliliği sağlanır. Odak noktaları, kent yaşamının canlılığını artırır, insanların kenti daha iyi deneyimlemesini sağlar ve kentsel mekanlara bir kimlik kazandırır. Bu nedenle, kent planlamasında odak noktalarının planlanarak belirlenmesi ve etkili bir şekilde tasarlanması önem arz etmektedir (Lynch, 2010).

2.3.4. İşaret Öğeleri

Fiziksel bir nesneyi tanımlayan işaret öğeleri veya nirengi noktaları önemli kentsel referanslardır. Bu öğeler, tarihi veya estetik öneme sahip yapılar, dikilitaşlar, yüksek alanlar veya dağlar gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır (Damayanti & Kossak, 2016).

İşaret öğeleri, fiziksel peyzaj içinde kolaylıkla tanınabilen ve kent mekanının genelinde algılanabilen unsurlardır (Türkoğlu, 2002). İşaret öğeleri, diğer unsurlardan farklı olarak çevrelerinden ayrışabilen ve kentsel sahnenin bir parçası olan objeler veya yapılar olabilir. Bunlar genellikle referans noktaları olarak kullanılırlar ve çevredeki diğer unsurların yerini belirlemek veya yönlendirme sağlamak için kullanılırlar. İşaret öğeleri, fiziksel olarak fark edilebilen ve görsel olarak algılanabilen referanslardır (Lynch, 2010).

Bir ögenin işaret öğesi olarak imgelenebilmesi için (1) bu ögenin birçok noktadan görülebilir olması- Lynch'in çalışmasında tespit etmiş olduğu Bostan'daki John Hancock Binası veya Los Angeles'taki Richfield Petrol Şirketi Binası gibi - ya da (2) hiza ve yükseklik gibi özellikler bakımından etraftaki öğelerden baskın olması gerekmektedir (Lynch, 2010).

2.3.5. Bölgeler

Kentsel açıdan bakıldığında, bölgeler bir kentin orta veya büyük ölçekli farklı parçalarını oluşturur. Bu bölgeler, gözlemcinin içinde bulunduğu fiziksel ve psikolojik olarak algılayabildiği, ortak bir özelliğe sahip kentsel imge öğeleridir. Bölgeler, kendilerine özgü bir atmosfer veya özellik taşıyan mekanlar topluluğunu ifade etmektedir (Lynch, 2010) ve genellikle sınırlar ile fiziksel veya psikolojik olarak izole edilmiş alanlardır (Türkoğlu, 2002).

Bölgeler, yön bulmak için kullanılmalarının yanı sıra, kent yaşamının deneyimlenmesinde önemli ve güçlü bir imge olarak ortaya çıkmıştır. Kentin tanınabilirliği arttıkça belirgin bölgelerin imgeleri güçlenmektedir. Bu durumu belirleyen fiziksel karakteristikler; doku, alan, form, ayrıntı, kullanımları, yapının tipi, işlevi, kentliler, onarımları ve topografyası gibi özelliklerdir (Lynch, 2010).

2.4. Kent İmgesi Formunun Niteliği

Lynch (2010), kent imgesi öğelerinin tasarımında etkili olan nitelikleri her imge öğesi özelinde incelemiştir.

Lynch (2010), kent imgesi formunda “tekillik” niteliğini, “sınırların kesinliği, kapanma, yüzeyin, formun, yoğunluğun, karmaşanın, boyutun, kullanımın, uzamsal konumun zıtlığı” olarak tanımlamaktadır. Buna örnek olarak, kent gelişiminin aniden kesilmesi, meydanın kapalılığı, tek başına bir kule verilebilmektedir. Mekanlara kimlik kazandıran tekillik, yön bulmanın önemli bir gerekliliğidir (Arthur ve Passini, 1992).

“Formun sadeliği” niteliği ise, “geometrik anlamda görünür formun belirginliği ve sadeliği, bölümlerin kısıtlanması” olarak tanımlanmaktadır (Lynch, 2010). Izgara sistemi, bir kubbenin veya dikdörtgenin belirginliği, formun sadeliği niteliğine örnek olarak verilebilir (Lynch, 2010). Görünen formun geometrik anlamda netliği ve sadeliği görüntüye çok daha kolay dahil edilmekte ve gözlemcilerin algılamasını kolaylaştırmaktadır (Yıldırım, 2009). Öte yandan, Roberts & Russell (2002)’nin belirtmiş olduğu gibi “çok karmaşık mekânsal düzene sahip ortamlarda yol bulmak güçleşmektedir.”

“Süreklilik” niteliği; bir yüzey veya sınırın cadde hattı gibi sürüp gitmesi, cadde köşe başları deseni gibi ritmik aralıklarla tekrarlanması, bölümlerin birbirine yakınlığı (örn: bina kümeleri), ritmik aralıkların tekrarı, benzerlik, analogi veya yüzeylerin, formun kullanıma uygunluğu karmaşık fiziksel çevrenin bir bütün olarak veya birbiriyle ilişkili olarak algılanmasını kolaylaştırmaktadır (Lynch, 2010).

Formun “hâkimiyet” niteliği, boyut, yoğunluk veya ilgi çekmelerine bağlı olarak bölümlerin diğerleri üzerinde baskın olma durumudur. Hakimiyet niteliği de imgenin fazlalıklarından arındırılarak basitleştirilmesini sağlamaktadır (Lynch, 2010).

“Birleşme noktalarının belirginliği”; önemli bir kavşak veya deniz kenarı gibi birleşme noktalarının ve bağlantı yerlerinin net bir şekilde görülebilir olması; bir caddenin altından geçen metro istasyonu gibi aradaki ilişki ve bağlantısının netliği niteliği tanımlayan unsurlardır (Lynch, 2010).

Formun “yönsel ayırım” niteliği; “*her iki ucu birbirinden ayıran asimetrikler, eğimler ve radyal referanslar*” örneğinin deniz seviyesinden yukarı bir tepeli takip eden yol gibi; “*her iki yakayı birbirinden ayıran asimetri, eğim ve radyal referanslar*” ya da “*iki hacimli tarafı birbirinden ayıran asimetri, eğim ve radyal referanslar*” kuzey güney bulvarlarındaki genişlik gibi, bu nitelikler, büyük ölçekli yapılandırmada yoğun olarak kullanılmaktadır (Lynch, 2010).

“Görülebilir alan”, cam ya da sütunlar üzerindeki binalar gibi görüşün kapsam ve uyum gösterme yeteneğini sembolik olarak artıran niteliklerdir. Üst üste bindirmeler, uzaktaki nesnelere gözler önüne seren iç bükeylik özelliği, bir mekânı görsel olarak açıklayan eklemli öğeler, görülemeyecek öğeleri ortaya çıkaran ipuçları nitelikleri görülebilir alanın yaygınlığını ve çözümleyici gücünün etkinliğini arttırarak karmaşık bir bütünü algılanmasını kolaylaştırmaktadır (Lynch, 2010).

“Hareket bilinci”; gözlemcinin kendi potansiyel hareketlerinin hem görsel hem de devinduyumsal algıları ile anlamlandırılan niteliklerdir. Eğimli yüzeylerin, birbirine geçmiş alanların, dönemeçlerin netliğini arttırmak ve perspektifini deneyimlemek; yönün değişimini ve tutarlılığının sürmesini sağlamak, ya da gidilen mesafenin görünürlüğünü sağlayan bir niteliklerdir. Örneğinin; sola veya sağa dön, ileri ya da geri git gibi komutlarının tutarlı şekilde açıklanabilir olduğu durumlarda tanımlanmaktadır. Gözlemcinin hareket halindeyken algılayabilmek için yaptıklarını bu nitelik destekler ve geliştirir (Lynch, 2010).

“Zaman serileri”; “*zaman içinde algılanabilen serilerdir*”, İşaret öğelerinin tesadüfi düzeni gibi parçaların basitçe bağlanmasını içermektedir. Zaman içinde algılanabilen bu nitelik, parçaların basitçe bağlanmasını içerir, bu durumda bir öğe diğer ikisinin arkasında birleştirilmiştir. Bu seriler, gerçekten zaman içinde yapılandırılmıştır ve böylece melodik bir yapıya sahiptirler (Lynch, 2010).

“İsimler ve anlamlar”, “*Bir öğenin imgelebilirliğini geliştiren fiziksel olmayan karakteristiklerdir*”. İsimler kimliğin belirginleşmesinde önemli bir unsurdur. Bazen konuma dair ipuçları içermektedir. İsimlendirme sistemleri de öğelerin yapılandırmasını kolaylaştıracaktır. Örneğinin, cadde, sokak, önemli tarihi yapılar gibi isimleri ile imgelelenmiş unsurları ifade eden bir niteliklerdir (Lynch, 2010).

Lynch (2010), kent imgesi oluşturmak için bu özellikleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğine ve kent imgesi öğelerinin bütüncül bir etkisi olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Başka hiçbir ortak özelliği olmadığı halde kullanılan malzeme bakımından süreklilik gösteren bir çevrenin “niteliklerden sadece birinin var olması” veya ortak yapı tiplerinde farklı işlevlerin yer alması, “niteliklerin çelişmesi” gibi durumların bütüncül etkiyi zayıflatacağını ve dolayısıyla o çevrenin anlaşılmasının zorlaşacağını belirtmektedir. Basit bir formu olan, yapı tipleri ve kullanımlarda süreklilik gözlemlenen, kentte eşsiz olan, sınırları net çizgilerle belirlenmiş, komşusu olan bölgeyle net bir şekilde birleşmiş ve görsel olarak içbükey bir bölgeyi tanımlamak ve o çevre için imge oluşturmak kolay olacaktır (Lynch, 2010).

2.5. Kent İmgesi ve Kent Kimliği

Kentsel imge ve kimlik, görsel boyutuyla ön plana çıkan kavramlardır. Kentsel kimlik ve kentsel imgeler, kent mekânı içerisinde uzun bir süreçte ve çok katmanlı bileşenlerden oluşmaktadır (Ulu ve Karakoç, 2004). Kaypak'a (2010) göre bir kentin kimliği, onun doğrudan gözlemlenebilir özelliklerinden ve zaman içinde biriken olayların deneyimlere dayalı olarak tanımlanmasından oluşur. Bir kentin kimliği bu nedenle uzun bir süre içinde şekillenmektedir ve sabit değildir. Kent kimliği, durağan olmayan, sürekli gelişen, değişebilen, güncellenebilen, bozulabilen dinamik bir yapıya sahip bir kavram olarak kabul edilmektedir (Oğurlu, 2014).

Kentler tarih boyunca, buldukları yerin sahip olduğu koşullara ve kentte yaşayanların sosyo-ekonomik özelliklerine bağlı olarak değişim ve dönüşüm göstermişlerdir (Türk, 2017). Kentler için bu süreç, kimi zaman kendi sahip oldukları kimliklerin güçlenmesine katkı sağlarken, kimi zamanda sahip oldukları kimliğin yok olmasına neden olmaktadır. Lynch (2010)'e göre kimlik, teklik ve tekilliği ifade etmektedir, ayrıca kentlerin tanınmasını ve ayırt edilmesini kolaylaştırmaktadır

Kent kimliği, kent içerisinde yaşayan toplumların ve fiziksel çevrenin özelliklerinin toplamı olarak tanımlanmaktadır (Özgen, 2009). Sağsöz ve Zorlu (1996) çalışmalarında toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, mimari-estetik, anısal, dini, tarihsel, anıtsal birikimlerinin kentsel mekâna yansıdığı, yapılanmış çevre ile doğal şartların, konumun getirdiği düzenlemelerin birleştiği noktada kent kimliği bütünlüğe ulaştığını söylemişlerdir. Her insanın, kendine ait kimliği ve kişiliği olduğu gibi kentlerin de kendine ait kimlik ve kişilikleri vardır. Toplum bünyesindeki gelişmeler ve değişimler kentlerin kimliklerine etki eden en önemli faktörlerden biridir (Sağsöz ve Zorlu, 1996).

Özdemir'e (2001) göre kimlik kavramının sosyolojideki yeri son derece önemli bir değer taşımaktadır. Yakın plandan bakıldığında, sosyolojideki teorik bölünmelerin, karşıtlıkların neredeyse tamamen bu kavram etrafında gerçekleştiği görülmektedir. Göregenli'ye (2021) göre kent kimliği, *“bireysel benliklerin, kimliklerin ve yer kimliklerinin, kentsel mekânda kurulan ilişkiler boyunca oluşan karmaşık deneyimler sonucu biçiminde”* ortaya çıkmıştır.

Lalli (1992), kent kimliğinin oluşmasını iki aşamada açıklamıştır. İlk aşamada, birey ya da grupların kendi kent imgeleri, diğerlerinde farklı ve biricik olduğunu belirtmektedir. İkinci aşamada kişisel geçmiş boyutu yani sürekliliktir. Kentte bağlılık, aidiyet, köklülük duyguları ile gelişen ve evinde olmayı ifade etmektedir (Göregenli, 2021).

Türk (2017) çalışmasında, kentsel kimliğin gelişmesiyle ortaya çıkan kentsel imgenin, kentlilerin ve onu ziyaret edenlerin kentin kendi içerisinde sahip olduğu ilişkiler ağının ve diğer kentlerle olan ilişkisinin zihinde görünür olma biçimi olduğunu ifade etmiştir. Bu imge, kimlikle birlikte mekânın anlamını da içermektedir. Bu anlam ise, zaman içerisinde anıların, hatıraların ve tecrübenin birikmesi ile oluşmaktadır. Karaçor (2016)'a göre, bir yerin kimliği o yerin karakteri ile ilgili ve objektif bir yapıda iken; imgeyi ise bu kimliğin nasıl algılandı olarak tanımlamaktadır.

zamana aidiyetle ilişkilenen kültürel izleri ve işaretleri, kentlerin bellek ve hafızalarının oluşmasında son derece önemli bir rol oynamaktadır.

Assman (2001), ‘Kültürel Bellek’ adlı eserinde, mekânları belleğin saklama kapları olarak betimlemektedir. Toplumsal bellek, mekânlara anlam katmaktadır. Orada yaşamakta ve orayı kendine ait kılmaktadır. Bu sayede mekânlar, kolektif hafızada yer edinerek somutlaşmakta ve yerel aidiyetin odağı haline gelmektedir (Aytaç, 2013).

Aidiyet ve yere bağlılık kavramları, benliğin oluşması, bireysel ve toplumsal kimliğin tanımlanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Spencer, 2005). Norberg-Schulz (1980) günlük yaşantımızı oluşturan soyut ve somut olgulardan yola çıkarak yer kavramını tanımlamaktadır. İnsanlar, hayvanlar, bitkiler, binalar veya güneş, ay, gökyüzü gibi somut olgular ile algı ve duygular gibi soyut olgular belirli bir yerden bağımsız olarak düşünülemez. Bu çerçevede, Schulz yer kavramını belirli bir karaktere sahip bir boşluk olarak tanımlamaktadır. Yer tanımına bağlı olarak doğal ve yapay çevreler ise yine bu karaktere etki eden ve ona anlamını veren yerin alt ögeleridir (Norberg-Schulz, 1980).

Lynch (1960), güçlü bir imgenin toplumsal rolünü vurgulayarak, eksiksiz bir imge sunabilen canlı ve bütünlük bir fiziksel ortamın, kolektif hafıza ve grup iletişimini mümkün kılan semboller için ham madde sağladığını vurgular. İyi bir çevre imgesi, kişinin kendisi ile dış dünya arasında uyumlu bir ilişki kurmasına yardımcı olacak, duygusal güven sağlayacak nitelikte olmalı, aşinalık sıcaklığını yaratarak “memleket” ve “yuva” izlenimi yaratmalıdır (Lynch, 2010). Bu bağlamda, okunaklı bir kentsel mekâna sahip bir kentsel peyzajın bu olanaklarından yola çıkarak, “kentsel bellek” ve “yere bağlılık” kavramlarını ele almakta fayda görülmektedir.

2.7. Tarihi Çevreler ve Kent İmgesi

Toplumsal ilişki ağlarının, kültürel ve düşünsel imgelerin sahnesi olan kent, aynı zamanda geçirilen toplumsal süreçlerin de temel unsurlarından biri olarak görülmektedir. Bu sebeple, insanlık tarihi ve dünya tarihi genellikle kentlerin ve kentsel yaşamın tarihi olarak kabul edilmektedir. Çevre-insan ilişkileri kent ve kentsel mekânlar üzerinden analiz edilmektedir (Solak, 2017).

Ahunbay (2017)’e göre tarihi çevreler, genellikle imgesel değer taşımakta olup, yapılarının inşasında kullanılan malzemeler ve titizlikle gerçekleştirilen işçilikleriyle dikkat çekmektedirler. Velioğlu (1992), tarihi çevrelerin buldukları kentlerde, çoğunlukla işaret öğelerini ve düğümleri oluşturduğunu belirtmekte, kentlerin kimliklerinin geçmişten geleceğe süreklilik bir süreklilik olarak deneyimlenerek algılanması gerekliliğinin altını çizmektedir.

Tarihi çevrelerin taşıdıkları değerler ve önemleri; kentlerin okunabilirliğini sağlamaları, güçlü kentsel imge oluşturmaları, zaman ve geleneğinin okunabilmesi, bütünlük/ayrışma, özgün olmaları, gelenekle ve belli sosyal eylemleri uygulayarak yaşanan deneysel karmaşıklık gibi noktaların mekanları durumunda olmaları, farklı kademelerde algılanan kentsel yapı öğeleri olmaları, kent bölgesini ve kenti sembolize etme, simgesel değer taşıma, eski-yeni ilişkisini ortaya koyma, tarihi olay, yer ve yapılara referans vermeleri, taşıdıkları değerler ve biçimler açısından ortak bir dil oluşturmaları,

kültürel sürekliliği sağlamaları, anısal/duygusal ve kullanım değeri taşımaları, kentlerin kuruluşunda, çekirdek noktalarını oluşturmaları, doğal/ekolojik değerleri, uygunluklarının çağlar boyunca denenerek ispatlanmış olmaları, toplumların tarihini ve doğasını açıklamaları, tarihin biriktirerek ve süzerek oluşturarak yapılara yansıttığı biçimlerin, düzenlerin ve ilişkilerin göstergeleri ve bunların günümüz tasarımları için referans kaynaklarıdır (Velioğlu, 1992).

2.8. Kaynak Taraması

Çalışmanın bu bölümünde yapılan çalışma ile ilgili benzer konularda farklı araştırmacıların üretmiş olduğu çalışmalar başlıklar altında kısaca özetlenmiştir.

2.8.1. Antalya Kaleiçi Kent Kimliği ile İlgili Kaynaklar

Erdoğan (1996) "Anadolu Avlularının Özellik ve Düzenleme İlkeleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma" adlı doktora tezinde, Birçok uygarlığa beşiklik etmiş doğal çevresi zengin, köklü bir kültür birikimine sahip olan Anadolu' da iklim, topografya, sosyo kültürel ve sosyo-ekonomik yapıya göre biçimlenmiş yöresel/geleneksel konutlar önemli bir kültür kaynağı olduğunu belirtmektedir. Yüzyılların deneyimi sonucu çevre koşullarına göre biçimlenmiş Kaleiçi avlularının da içinde bulunduğu avlu mimarisinin geleceğin kenti ve konut biçimlenmesi için en işlevsel ve doğru çözüm olduğu ve bu yaklaşımın en iyi biçimde değerlendirilebilmesi için Anadolu ve yöreler bazında envanter çalışmasının gereği ortaya konmuştur.

Yılmaz (1997), "Antalya: Bir Orta Çağ Türk Kentinin Mimarlık Mirası ve Kent Dokusunun 16. Yüzyılın Sonuna Kadar Gelişimi (Bir Orta çağ Arkeoloji Surveyi)" adlı doktora tezinde, Selçuklu döneminden 16. yüzyıla kadarki süreçte yapılmış olan 22 eserin tarihi ve mimari özelliklerini kronolojik bir sırayla inceleyerek kategorize etmiş ve kentin silüetini etkileyen bu önemli yapıların çoğunun Selçuklu döneminde yapıldığını tespit etmiştir.

Avcı (2005), "Antalya kenti geleneksel Türk konutlarında bahçe mekânının analizi" adlı tezinde Antalya kentinde bulunan geleneksel Türk konut bahçelerini çözümlenmeye ve karakteristik özelliklerini belirlemeye çalışmıştır. Bu temel amaç doğrultusunda Antalya'daki geleneksel konut bahçelerini inceleyerek ortak özelliklerini irdelemiş ve bahçe mekânını şekillendiren parametreleri ortaya koymaya çalışmıştır.

Süer (2006)'nın "The Analysis of Historical/ Cultural Pattern Development and Conservation Plans of Antalya Kaleiçi" adlı doktora tezinde, Antalya Kaleiçi'nin tarihi kent merkezinin kültürel dönemler açısından kentsel gelişimi ortaya konmuş, bu tarihi kentsel yapının koruma planı kararlarına ne şekilde yansıdığı incelenmiştir. Koruma plan kararlarının irdelenmesi sonucunda tarihi kentsel yapının plan kararlarının oluşmasında dikkate alınmadığı, özellikle arkeolojik alanların ve anısal yapıların kentsel bütünle ilişkisinin kurulamadığı saptamıştır.

Aktuna (2007) çalışmasında, geleneksel mimarinin özelliklerini ve geleneksel binaları sürdürülebilir tasarım kriterleri bağlamında değerlendirmiştir. Tez konusu

kapsamında Türk Evi özelliklerini taşıyan Antalya Kaleiçi Evleri örnek olarak alınmıştır. Yazar, Antalya Kaleiçi evlerinin sürdürülebilir tasarım kriterlerine uygunluğunu değerlendirirken, ekolojik mimarlık ve geleneksel mimarlık arasındaki benzerlikleri vurgulayarak geleneksel mimarlığın önemini ortaya koymaya çalışmıştır.

Kocaboyun (2009) yüksek lisans tezinde, Kaleiçi bölgesindeki turizm olgusu ve etkinliklerini araştırmış ve gelecekte yerleşimin turizm açısından nasıl, ne biçimde, hangi ölçütlerde sürdürülebilir olabileceğini ortaya koyup öneriler getirmeye çalışmıştır.

Manavoğlu (2009), “Antalya Kenti’nin Geçmişten Günümüze Mekânsal Gelişimi ve Planlama Çalışmalarının Değerlendirilmesi” isimli makalesinde, Antalya kentinin mekânsal gelişimi ve planlama çalışmalarını 1950 yılı sonrası altı dönemde incelemiştir. Planlama çalışmalarının başladığı 1950’li yıllardan günümüze kadar geçen zaman sürecinde kentsel mekânın biçimlenişini planlama çalışmalarıyla birlikte ortaya koymayı amaçlayan çalışma, politik ve yönetsel koşul ve kararların kentin gelişimini etkilemiş ve yönlendirmiş olduğunu saptamıştır.

Kurt (2010), “Kaleiçi’nin (Antalya) Kuruluşundan 16. Yüzyıla Kadar Mekânsal Değişimi” adlı yüksek lisans tezinin kapsamında, Antalya’nın kuruluş döneminden, Osmanlı egemenliğine altına girdiği 16. yüzyıla kadar olan mekânsal değişimini ele almıştır. Bu çalışmasında, Antalya’nın MÖ 2. yüzyıldaki kuruluşundan, Teke Sancağının önemli bir kenti olarak, 16. yüzyıla kadar olan dönemde inşa edildiği kesin olarak saptanabilen ya da bu yüzyıllara ait olduğu düşünülen yapıların yardımıyla, kentin söz konusu yüzyıllardaki kentleşme sürecini ve dinamiklerini incelemeyi amaçlamıştır.

Öztekin (2010), “Sosyal ve Fiziksel Çevre Bağlamında Koruma Planları, Örnek Olay: Antalya Sur içi” “(Sosyal ve Geleneksel Çevre Bağlamında Koruma Planları Antalya Kaleiçi Örneği)” adlı çalışmasında, koruma amaçlı imar planlarını ve plan kararlarını içerikleri açısından incelemiştir. Bu planların Antalya Suriçi’nde uygulanabilirliği ve bu planların etkileri araştırmıştır. Bunu yaparken de tapu kayıtlarından yararlanarak Suriçi’nin koruma planları öncesi ve sonrasındaki fiziksel ve sosyal dönüşümünü ortaya koymuştur.

Argın’ın 2012 yılındaki “Tarihi Kent Merkezlerinde Değişen Yer Duygusu: Antalya Kaleiçi Örneği” başlıklı çalışması, Kaleiçi’ndeki 'yer duygusu' ve 'yer imajı'nın değişimini araştırmıştır.

Şenoğlu ve Ortaçşme (2015)’in “Antalya’daki Selçuklu Yapılarında Bahçe Mekânının Analizi” başlıklı çalışmalarında, Anadolu Selçuklu Dönemi’nin Antalya’ında yer alan tarihi yapıların bahçe mekânlarını şekillendiren parametreler tartışılmıştır. Bu doğrultuda Selçuklu Dönemi’ne ait bir adet yapı kompleksi, iki adet kervansaray ve bir adet av köşkü ele alınmış ve incelenmiştir. Dış mekân kullanımı olan avlular ve avlularda yer alan elemanlar, bahçe duvarları ve kapıları, mezarlık olarak kullanılan alanlar, heykel niteliği gösteren eserler, Selçukluların büyük önem verdikleri sulama sistemleri ve su yapıları ile gezginlerin anlatımlarından elde edilen bilgiler ışığında bitkisel peyzaj unsurları incelenmiştir.

Türkoğlu (2018) “Kıyı Alanlarındaki İmar Uygulamalarının Kentsel Koruma Alanlarına Etkisi: Antalya Kaleiçi Örneği” adlı tez çalışmasında, Kıyı Kanunu

doğrultusunda kıyı ve sahil şeridinde yapılan imar uygulamalarının kentsel koruma alanlarına etkisini yasal, mekânsal ve sosyal bağlamda incelenmiş ve tespit edilen sorunlara yönelik çözüm önerileri oluşturmuştur.

Soydan (2020)'nin "Examination of Urban Values of Kaleiçi Old Town in Terms of Landscape Architecture and Suggestions for Effective Use of Historical Sites" isimli makalesinde, Antalya Kaleiçi bölgesinin mekânsal gelişiminin geçmişten günümüze analizinin yapılması amaçlanmıştır. Çalışma alanı için temel sorunun ulaşım sorunu olduğu belirlemiştir. Çalışma alanındaki açık ve yeşil alanların miktarının çok düşük olduğu, oturma elemanları ve çöplerin yeterli olmadığı belirlemiştir. Sorunlar; otopark, ulaşım, marina, revizyon, gürültü gibi beş ana faktör altında toplanmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda, alanın sosyal ve fiziki yapısının bozulmasının koruma planları ile önlemenin mümkün olmadığı tespit edilmiştir. Ülkemizde koruma planlama yaklaşımı ile uygulama boyutu arasındaki sorunlar mevcut durumla karşılaştırarak Antalya Kaleiçi kentsel koruma alanında somutlaştırılmaya çalışmıştır.

Sağsöz ve Özel (2021), "Geleneksel Konutların Sürdürülebilir Tasarım Bağlamında Temel Tasarım İlkeleri ile İncelenmesi: Kaleiçi/ Antalya Örneği" adlı çalışmalarının amacı doğrultusunda, geleneksel mimarlık özelliği taşıyan ve Antalya'nın tarihi kent çekirdeği Kaleiçi yerleşiminde bulunan altı Kaleiçi evini örnek olarak ele almışlardır. Kaleiçi Evleri'nin sürdürülebilir tasarım kriterlerine uygunluğu temel tasarım ilkeleri doğrultusunda değerlendirilirken, örneklem grubu üzerinden geleneksel mimari oluşumların benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulması hedeflenmiş; oluşturulan tasarım girdileri ve analiz kriterlerine göre Kaleiçi Evlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Siliv (2022), "Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri Çerçevesinde Antalya Kaleiçi Bölgesinin Mevcut Durum Değerlendirilmesi" adlı tez kapsamında, sosyo-kültürel sürdürülebilirlik göstergeleri çerçevesinde, turizm hareketinin Kaleiçi'ndeki demografik yapıda ve yaşam tarzında meydana getirdiği olumsuz değişiklikler, yerel halkın karar alma süreçlerine katılım sağlayamaması, destinasyonun kültürel mirasının yeterince korunmaması, tartışmalı restorasyon uygulamaları ve güvenlik problemlerini ortaya koymuştur.

Şimşek (2023), "Sualtı Kültür Mirası Perspektifinde Antalya Kaleiçi Limanı" adlı yüksek lisans tezinde, limanı çağlar boyunca incelemiştir. Tersane lokalizasyonu, mendirek yapıları ve deniz burçları üzerinde durmuştur. Elde edilen varsayımları su altında bulunan eserler ile karşılaştırmıştır.

2.8.2. Kent imgesi kuramı ile ilgili kaynaklar

Lynch (1960)'in ortaya koyduğu kent imgesi kuramı, 1970 yılında Donald Appleyard tarafından ortaya atılan ve "Bir Şehri Planlama Metotları ve Yöntemleri (*Styles and methods of structuring a city*)" adlı eserinde bahsettiği ardışık (sequential) ve mekânsal (spatial) haritalar kuramına temel dayanak olmuştur. Eserin amacı, kentsel mekânın nasıl yapılandırıldığını ve insanların kenti nasıl algıladığını anlamaktır. Araştırma, kent sakinlerinin kentteki hareketlerini, rotalarını ve mekânsal algılarını anlamak için bilişsel haritalar kullanmıştır. Bu haritalar, insanların kent mekânını nasıl deneyimlediğini ve algıladığını göstermektedir. Appleyard (1970)'in bu çalışmasının

sonucunda, ardışık biliş haritalarının izler ve düğüm noktaları tarafından baskın olduğu, yani insanların kentteki ardışık hareketlerini ve yollarını ön planda tuttuğu sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan, mekânsal biliş haritaları ise bölgeler, işaret öğeleri ve bireysel binalar gibi unsurlarla karakterize edilmiştir. Bu sonuçlar, kent mekânının algılanmasında farklı öğelerin önemli rol oynadığını ve kent planlamasında bu unsurların göz önünde bulundurulması gerektiğini göstermektedir.

De Jonge (1962) Hollanda'da Amsterdam, Rotterdam The Hague ve Deft şehirlerini Lynch'in formülü ile analiz etmiştir. Dört şehirden 97 işçi ailesinden kadın denekler Amsterdam'ı kanallar boyunca uzanan yollar ve kesin hatlarla belirtilen bir şehir olarak göstermişlerdir. Buna karşın Rotterdam keskin sınırları ve bunun üzerinde tarihi binalar olan, The Hague; bina simgeleri ile ve Deft şehri ise semtlerin imgeleri ile temsil edilmiştir. Jonge Lynch'in beş elementinin bir şehrin, onu kullanan insanlarla ilişkisini anlamada kullanışlı bir yaklaşım olduğunu ileri sürmüştür (Ayvalıoğlu, 1993).

Göregenli'nin (1985) "Kentsel Alanların Algılanması ve Kentsel İmajlar: İzmir Kentine İlişkin Bir Psikolojik Haritalama Çalışması" adlı eseri, Türkiye'de kentsel imge çalışmalarına öncülük eden bir adım olarak kabul edilmektedir. Bu çalışma, insanın ve mekânın ilişkisini sorgulayan bir kaynak olarak önemli bir yer tutar. Göregenli'nin çalışması, İzmir kentinde yaşayan 64 kent sakinine anketler yoluyla çalışmasını gerçekleştirmiştir. Katılımcılardan kente ilişkin deneyim ve algılarını ifade etmeleri istenmiş ve ayrıca kentin bilişsel haritalarını çizmeleri istenmiştir. Bu sayede katılımcıların kent ile ilgili nasıl düşündükleri, hangi mekânların nasıl algılandığı ve kentin nasıl bir imgeye sahip olduğu ortaya konmuştur. Göregenli'nin çalışması, kentsel alanların algılanması ve kentsel imgeler konusunda Türkiye'de yapılan ilk psikolojik haritalama çalışmalarından biridir. Bu çalışma, insanların kentsel mekânları nasıl algıladığını ve nasıl deneyimlediğini anlamak için önemli bir adımdır. Ayrıca, kent imgesinin nasıl oluştuğunu anlamak ve kent planlamasında bu bilgileri kullanmak için de değerli bir kaynaktır. Göregenli'nin çalışması, Türkiye'de kentsel imge çalışmalarının ilerlemesine ve bu alanda yapılan diğer araştırmalara yol açmıştır. İnsanların kentleri nasıl algıladığını ve kent imgesinin nasıl oluştuğunu anlamak, kentsel planlama ve tasarım süreçlerinde daha etkili ve insan odaklı çözümler üretmek için önemli bir adımdır.

Nasar (1990) "The Evaluative Image of the City" adlı eserinde, bir toplumun görünümünü iyileştirmek için, planlamacıların bir halkın kentin görünüşünü nasıl değerlendirdiğini bilmesi gerektiği fikrinden yola çıkmıştır. Knoxville and Chattanooga, Tennessee şehirlerinde, deneklerden görsel olarak beğendikleri ve beğenmedikleri alanları belirtmelerini ve değerlendirmelerine neden olan fiziksel özellikleri açıklamaları istenmiş, her bir röportaj neticesinde kentin bir değerlendirme haritası oluşturulmuş ve bu haritaları üst üste yerleştirme suretiyle kentin değerlendirici görüntüsü üretilmiştir. Çalışma sonucunda bu değerlendirici haritalar kent yapısını ve deneyiminin etkilerini göstermiş ve kentte arzu edilen beş özellik "doğallık, bakım, açıklık, düzen ve tarihi önem" olarak ortaya çıkmıştır.

Nasar (1992), çalışmasında "Visual preferences in urban street scenes: a cross cultural comparison between Japan and the United States" başlıklı araştırmada 29'u Japon, 17'si Amerikan toplam 46 bireyin görsel çevre tercihlerini sorgulamıştır. Deneklerin her iki ülkedeki tercih puanlarının sorgulanması sonucu ortaya çıkan sonuçta hem Japon hem de Amerikan bireylerin kendi ülkelerinden bulunmayan, yabancı

görüntüleri daha çok tercih ettiğini tespit etmiştir. Her görüntünün fiziksel özelliklerinin Amerika'dan dört profesyonel tarafından değerlendirilmesi istemiştir. Bu görüntülerin fiziksel özellikleri ve görüntülerin tercih edilmesi arasındaki korelasyon tespit etmiştir.

Ayvalıoğlu (1993) araştırmasında, Lynch (1960)'ın hipotezini İstanbul şehrinde uygulamıştır. İnsanların çizdikleri bilişsel haritaların analizinde şehrin İstanbul boğazı ve Marmara denizi ile sınırlandırılmış olarak tespit edilmiş, kara kesimi sınırsız olarak imgelemiştir. İstanbul'un zihnindeki şehir imgesinin huni şeklindeki su yolu ile ayrılan, Beyazıt ve Taksim bölgelerini merkeze alan bilişsel bir yapı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Türkoğlu (2002), İstanbul üzerinde planlanan tasarım süreçlerine katkı sunmak amacıyla 280 denek üzerinde 1996 yılının kasım ve aralık aylarında yapılan anketlerin verilerini toplayarak "Kentsel imge: İstanbul'dan bulgular" adlı eserini yayınlamıştır. Anket yapılan 280 denekten kentin algılanan elemanlarını kâğıda çizmelerini istemiş ve deneklerin zihnindeki İstanbul imgelerini ortaya koymuştur.

Çakıcı (2007) çalışmasında, kentsel açık ve yeşil alanların, özellikle kent parklarının planlanması ve tasarlanması aşamalarında hem kullanıcı görüşlerini hem de uzman yorumlarını dikkate almış, fotoğraf görüntüleri kullanarak bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Çalışmanın sonucunda düzenlilik, açıklık, bakımlılık seviyelerinin ve doğal elemanların varlığının mekân tercihleri üzerine doğrudan etkili olduğu tespit edilmiştir.

Tuncel (2008) "Kentsel Mekânın Algılanması: Elâzığ Örneği" adlı eserinde kentsel mekân içinde önemli bir unsur olan caddelerin kendi içinde barındırdığı imgelerini tespit etmek ve bu mekânın zihin haritasının oluşmasındaki sosyo-ekonomik Erkan ve Yenen (2010) "Yerleşmelerde İmaj Analizi Konusunda Bir Yöntem: Kastamonu Örneği" adlı doktora tezinden üretilmiş eserlerinde Kastamonu kentini bir örnek üzerinden ele alarak, kentin imgesinin farklı demografik değişkenlere bağlı olarak nasıl algılandığını araştırmaktadır. Bu değişkenler cinsiyet, yaş ve eğitim durumu gibi faktörleri içermektedir. Bu sayede çalışma, Kastamonu kentinin farklı gruplar arasında nasıl algılandığı ve kent imgesinin bu faktörlerle nasıl ilişkilendiğini vurgulamıştır.

Topçu ve Topçu (2012), Selçuk Üniversitesi yerleşkesini ve lisans öğrencilerini örneklem olarak üniversitenin gelecek tasarım aşamalarına katkı sunmak amacıyla bu çalışmayı yürütmüşlerdir. Bu çalışmayı oluştururlarken Lynch (1960)'ın belirlediği 5 kent ögesi ve Nasar (1997)'nin mekânsal beğeni ölçütlerini temel dayanak almışlar ve öğrencilerin kampüsü nasıl algıladığı ve imgelemediği sorularına cevap bulmayı hedeflemişlerdir.

Damayanti (2015) "Extending Kevin Lynch's Theory of Imageability through an investigation of kampungs in Surabaya, Indonesia" adlı doktora tezinde Lynch (1960)'ın kenti "yapı (structure)" ve "kimlik (identity)" kavramları çevresinde yorumladığını belirtmiş olup, bu kavramların kenti anlatmadaki eksikliklerini gidermek amacıyla "anlam (meaning)" kavramı çerçevesinde Lynch (1960)'ın teorisini geliştirmeyi amaçlamıştır.

Öğçe (2020)'nin "Kent İmgesi: İstanbul Tarihi Yarımada Örneği" adlı yüksek lisans tezi, Kevin Lynch'in beş kent unsurunu ele alarak hipotezler ve araştırma soruları

geliştirmiştir. Bu tezde, İstanbul'un tarihi yarımadası üzerinden kent imgesi üzerine bir araştırma yapılmıştır. Tezde, belirli kent öğelerinin güvenilirlik, tercih edilebilirlik, yeşil alan varlığı ve sözel imgeler gibi özelliklerini haritalandırmak için analizler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ile, kent yönetimi, turizm ve kentsel tasarım gibi alanlarda İstanbul'un tarihi yarımadasıyla ilgili stratejilerin ve politikaların geliştirilmesine yönelik önemli bilgiler sunulması hedeflenmiştir.

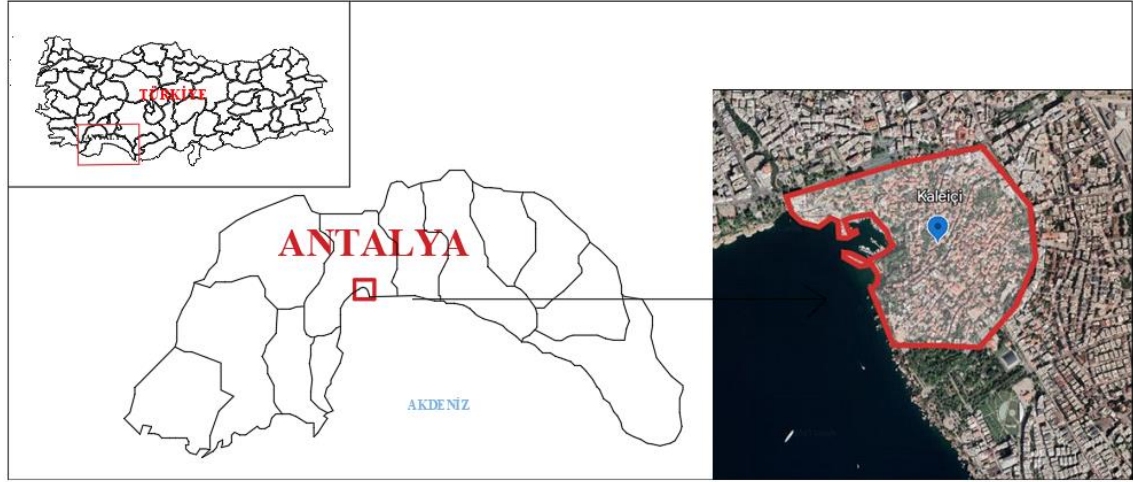
Tayanç (2020) tarafından gerçekleştirilen "Kent İmgeleri ve Kentli Kimliği: Şanlıurfa Üzerine Nitel Bir Araştırma" adlı doktora çalışması, Şanlıurfa kent merkezi sınırları içerisinde belirli kentsel imgelerin zaman içinde nasıl değiştiğini, bu değişimin siyasi ve sosyal süreçler tarafından nasıl etkilendiğini ve bu değişimin kentli kimliği üzerindeki etkisini kent imgesi, kent göstergesi, kent hafızası ve kentli kimliği gibi kavramlar aracılığıyla açıklamıştır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerini kullanarak derinlemesine görüşmeler, gözlem ve belge analizi gibi teknikleri uygulamaktadır. Çalışmada, kent imgesi, kent göstergeleri, kent hafızası ve kentli kimliği gibi kavramlar kullanılarak Şanlıurfa'daki kentsel imgelerin değişim süreci ve bu değişimin kentli kimliği üzerindeki etkisi açıklanmıştır.

Acar (2022), İzmir Konak'ın kent imgesini sosyal medya üzerinden incelemiştir. Kentin imgesini dijital ortamda yeniden üretme gücüne sahip bir araç olduğunu belirterek, internet üzerinden dinamik olarak akan görselleri ile kentsel mekânların fizikselliğini anlamaya yönelik yeni perspektifler açmanın yanı sıra, sosyal medyada kentsel kullanıma dair öznel eğilimlerin dijital kentin imgesel inşasındaki öneminden bahsetmiştir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Materyali

Çalışma materyalini Antalya kent merkezinde yer alan tarihi Kaleiçi bölgesi oluşturmaktadır (Şekil 3.1). Türkiye'nin güneyinde, Akdeniz kıyısında bulunan Antalya kenti, Helenistik dönemden günümüze farklı uygarlıkların yaşadığı bir liman kentidir (Avcı, 2015). Çalışma alanı olarak seçilen alan, iklim özelliklerine, topografyaya ve sur duvarlarına uygun olarak organik yapıda gelişmiştir (Sağsöz ve Özel, 2021).

Şekil 3.1. Araştırma alanının konumu

Kaynak: Google haritalardan hazırlanmıştır.

Antalya Kaleiçi bölgesi sırasıyla; Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı uygarlıklarının egemenliğine girmiş ve 1973 yılında Gayri Menkul Eski Eserler Anıtlar ve Yüksek Kurulunca Sit Alanı olarak ilan edilmiştir (Yağcı, 2009). Bu bağlamda Kaleiçi, farklı uygarlıklara mekân olmuş ve dolayısıyla farklı kültürlerin zenginliklerini içerisinde barındıran bir kenttir (Kayır ve Salim, 2005). Çalışma Kaleiçi'nin tarihi ile ilişkili yapıların mekânsal değişim ve gelişimlerini kapsamaktadır.

20. yüzyıla kadar Kaleiçi bölgesi Antalya'nın büyük bölümünü oluşturmuştur. 1930'lu yıllara kadar bölgenin tamamı surlarla çevrili iken Kaleiçi'nin sınırları korunabilmiştir (Şekil 3.2). 1930'lu yıllarda surların büyük ölçüde yıkılmasından sonra, 1940'lı yıllarda sur çevresi boyunca inşa edilen Atatürk Caddesi, kentin yeni sınırlarını oluşturmuştur. Dolayısıyla Antalya'nın diğer bölgelerinde yaşanan hızlı kentsel büyümeye rağmen çok kısa bir sürede fiziki yapıda ciddi bir değişime uğrayan Kaleiçi'nin ana yapısı özellikle 1980'li yılların ortalarına kadar korunabilmiştir (Gül, 2006).

(a)

(b)

Şekil 3.2. (a) Osmanlı dönemi Antalya kenti; (b) Bugünkü Antalya kent merkezi (Kaleiçi)

Kaynak: (a) Gül, (2006), (b) Google haritalardan hazırlanmıştır

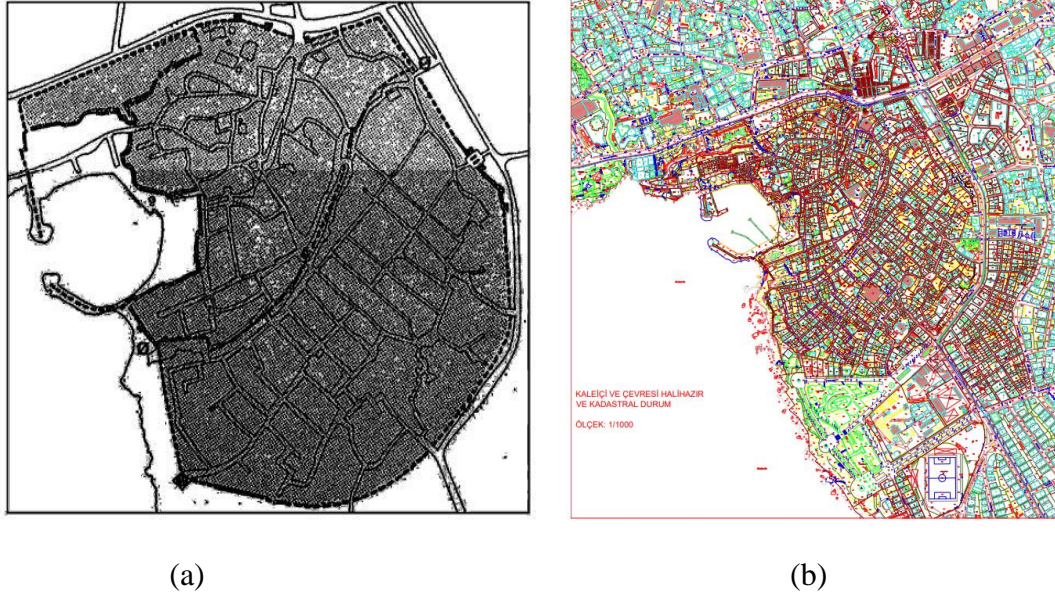
Kaleiçi'nin tarihi dokusu, üst üste binen teraslar şeklinde bir tiyatro biçimine benzemektedir. Bu, farklı dönemlerde inşa edilen ve izlerini taşıyan yapıların katmanlar halinde bulunduğunu gösterir. Attaleia'nın Helenistik Dönem, Roma Dönemi, Bizans Dönemi, Selçuklu Dönemi, Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet dönemlerine ait izler, Kaleiçi'nde hala görülebilir. Antalya Kaleiçi'nin deniz ve kara surlarıyla çevrili olması, tarihi merkezin koruma altına alınmasına ve özgün yapısının korunmasına yardımcı olmuştur. Bu nedenle, Antalya Kaleiçi, ziyaretçilere geçmişe ait tarihi ve kültürel mirası keşfetme fırsatı sunan önemli bir turistik ve tarihi bölgedir.

Çalışma, Antalya'nın tarihi kent merkezi olan Kaleiçi yerleşimini ele almaktadır. Koruma Kurulu tarafından belirlenen kentsel koruma sınırı 23.03.1998 tarih ve 3736 sayılı karar ile belirlenen bölge çalışma alanı olarak kabul edilmiştir. Kaleiçi, Antalya İl'inin Muratpaşa İlçesi sınırları içinde yer almaktadır. Kuzeyde Cumhuriyet Caddesi, batıda Akdeniz, doğuda Atatürk Caddesi, güneyde ise Karaaioğlu Parkı ve bu caddelere paralel uzanan, günümüzde de bir kısmı ayakta duran surlarla sınırlı alanda bulunmaktadır. Kaleiçi; Selçuk, Tuzcular, Barbaros ve Kılıçarslan mahallerinden oluşmaktadır. Bazı durumlarda, bu sınırın dış alanları incelenerek kentsel kimlik açıklanmaya çalışılmıştır.

Antalya Kaleiçi bölgesini birçok disiplin sosyal, kültürel, ekonomik ve mekânsal değişimlerini ele almıştır. Yapılan çalışmalardan yola çıkarak mekânsal değişimi dikkate alınmış ve Kaleiçi'nin tarihi öğeleri olarak, günümüze kalan kent imgesi öğeleri araştırma kapsamında ele alınmıştır. Çünkü seçilen bölge, mekânsal değişimin yarattığı kimliği temsil etmektedir.

Araştırmaya yardımcı materyal olarak;

- Muratpaşa Belediyesinden alınan güncel Kaleiçi'nin “Halihazır Haritası” ve Tanteli'nin hazırlamış olduğu Kaleiçi Haritası (Şekil 3.3).
- AKMED kütüphanesinden sağlanan fotoğraflar ve dokümanlar
- Konu ile ilgili kaynaklardan elde edilen haritalar kullanılmıştır.

Şekil 3.3. (a) Kaleiçi haritası, (b) Halihazır harita

Kaynak. (a) Tanyeli (1986), (b) Muratpaşa belediyesi (2021)

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, Antalya Kaleiçi bölgesinin kent kimliğinin oluşumunu ve değişimini kent imgesi bağlamında incelemeyi hedeflerken nitel araştırma yöntemi kullanarak bu durumları şematik haritalar yardımıyla cevaplamayı amaçlamaktadır.

Kaleiçi ile ilgili yapılan literatür çalışması doğrultusunda, kurulumundan günümüze kadar geçen süreçte kentsel imgelenebilirliğinin geçirdiği değişimler sorgulanmıştır. Bu amaçla Kevin Lynch'in (1960) “Kent İmgesi” (*The Image of the City*) adlı kitabında bir kentin imgelenebilmesinde etken olan temel bileşenler olarak ifade ettiği yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları ve işaret öğeleri çalışma alanında yazar tarafından geliştirilen nitel bir yöntem olan literatür taramasından yola çıkarak haritalamalarla irdelenmiştir.

Nitel araştırma yöntemi kullanılarak, bölgeye ait mekânsal verilerin analiz edilmesi ve haritalar yardımıyla değişimlerin görselleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu analizler, zaman içinde kent imgesi öğelerinde gerçekleşen değişimlerin kent kimliğini nasıl etkilediğini anlamak için bir araç olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda aşağıdaki

paragraflarda detaylıca anlatılacak olan araştırmanın yapısı, veri toplama süreci, haritaların hazırlanması ve analiz aşamaları planlanmıştır.

Araştırmanın ilk aşamasını Kaleiçi kentine dair yapılmış çalışmalar ve araştırmanın kuramsal ve kavramsal temellerine altlık oluşturacak literatür taraması oluşturmaktadır. Literatür taramasını takip eden ve eş zamanlı süreçte arazide gözlem yapılmış, imge öğelerinin tespiti gerçekleştirilmiş, bugünkü biçim ve fonksiyonları incelenip fotoğraflanarak önceki dönemler ile kıyas yapabilmek için not edilmiştir.

Araştırmada Kaleiçi'nin tarihten bugüne kentin kimliğinin oluşumuna katkıda bulunmuş kent imgesi öğelerinin tespit ve ifadesi için dönemsal şema haritaları hazırlanmıştır. Haritalar mevcut durum haritası ve Hellenkemper haritaları baz alınarak hazırlanmış, kent imgesi öğelerinin tespiti ve işaretlenmesinde ise literatür taraması, arkeolojik kazı bulguları ve arazi gözlemlerinden faydalanılmıştır. Helenistik dönemden başlayıp 20. yüzyıl haritaları ile biten bu şematik haritalar dizisinde kent imgesi öğelerinin sembolik grafik gösterimlerinde her dönem için farklı bir renk belirlenmiştir. Helenistik dönemde turuncu ve tonları, Roma döneminde mor ve tonları, Bizans döneminde yeşil ve tonları, Selçuklu döneminde kırmızı ve tonları, Osmanlı döneminde sarı ve tonları ve 20. yüzyılda mavi ve tonları kullanılmıştır. Böylelikle, günümüze dek uzanan süreçte kentin sahip olduğu kent imgesi öğelerinin hangi dönemlerde yoğunlaştığı, bu imgelerin birbirleriyle olan bağlamsal ilişkisi bu haritalar ile görselleştirilmiştir.

Lynch (2010) bir kentin okunabilirliğini “*yapı, kimlik ve anlam*” kavramları üzerinden açıklamaktadır ve bu kavramların birbiriyle olan ilişkisi bir kentin imgesinin oluşumunda etkilidir. Bu bağlamda, araştırma bulgularına dayanarak tarihsel süreçte Kaleiçi'nde kent imgesi öğelerinde meydana gelen değişikliğin analizi yapılmıştır. Bu analizde tespiti yapılmış olan kent imgesi öğeleri “yapı” bağlamında; bu öğelerin hangi dönemlere tarihlendiği ve biçimlerinde meydana gelen dönüşüm ve/veya süreklilik “kimlik” bağlamında; fonksiyonlarında meydana gelmiş olan dönüşüm ve/veya süreklilik ise “anlam” bağlamında değerlendirilmiştir.

Lynch (2010) imgeyi oluşturan formun niteliklerini “*tekillik, formun sadeliği, süreklilik, hakimiyet, birleşme noktalarının belirginliği, yönsel ayrımlar, görülebilir alan, hareket bilinci, zaman serileri, isimler ve anlamlar*” olmak üzere başlıklara ayırarak özetlemiştir. Araştırmada tespiti yapılan kent imgesi öğeleri, son olarak Lynch'in kent imgesi bileşenlerine göre kategorize edilmiş ve her bir öğenin niteliği yukarıda sıralanan on nitelik kapsamında değerlendirilmiştir.

Tablo 3.1. Tez akış şeması

1. Aşama	{ Konu ile ilgili kaynak taraması (Tezler, makaleler, kitaplar, kütüphane kaynakları) }	{ Kavramsal- Kuramsal Çerçeve }
2. Aşama	{ Çalışma alanı ile ilgili verilerin toplanması ve alandaki tarih boyu kent imgesi öğelerinin tespiti }	{ Materyal & Yöntem }
3. Aşama	{ Dönemsel şematik kent imgesi haritalarının hazırlanması Kentin tarihi dönemlerindeki imgelenebilirliğinin beş kent imge ögesi bağlamında irdelenmesi }	{ Bulgular }
4. Aşama	{ Araştırma bulguları doğrultusunda kent imgesi öğelerinin tarihi süreçteki değişim ve sürekliliğinin form ve fonksiyon bağlamında analizi Günümüze ulaşan kent imgesi öğelerinin kentteki yoğunluğunun ve etkisinin tartışılması Araştırma bulgularının kent kimliği, kent belleği, yere bağlılık ve tarihi çevreler bağlamında tartışılması }	{ Tartışma ve Sonuç }

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmanın bu bölümünde Antalya Kaleiçi'nde kentin kuruluşundan itibaren kültürel ve siyasi değişim/dönüşümler gibi etmenlerle oluşan, zaman içerisinde birbirinin üzerine gelerek günümüz katmanlı yapısının oluşumunu sağlayan ve kent kimliğini belirleyici nitelikteki kent imgesi öğelerinin tespiti yapılmıştır. Geçmiş dönem haritaları, kente gelen gezginlerin yazılı kaynaklara yansımış anlatımları, alana dair yapılan araştırma ve arkeolojik kazı bulguları, kente dair eski fotoğraf ve çizimler, araştırma bulgularının temel materyali olarak kullanılmıştır. Kent imgesi öğelerinin tespitinde, kentin kuruluş döneminden bu yana varlığını sürdürmekte olan ve/veya yazılı/görsel kaynaklarda kentsel mekân kurgusundaki önemi vurgulanan öğeler- kent belleği ve kimliğinde belirleyici olmaları potansiyelleriyle- öncül seçilmiştir.

Antalya Kaleiçi'nin mekânsal oluşum sürecinde kent imgesi öğelerinin tespit ve yorumu dönemlerine göre kronolojik sırayla (*Helenistik dönem, Roma Dönemi, Bizans Dönemi, Selçuklu Dönemi, Osmanlı Dönemi, Cumhuriyet Dönemi (1920-1972)*) olmak üzere devam eden alt başlıklarda analiz edilmiştir.

4.1. Helenistik Dönemde Kaleiçi ve Kent İmgeleri

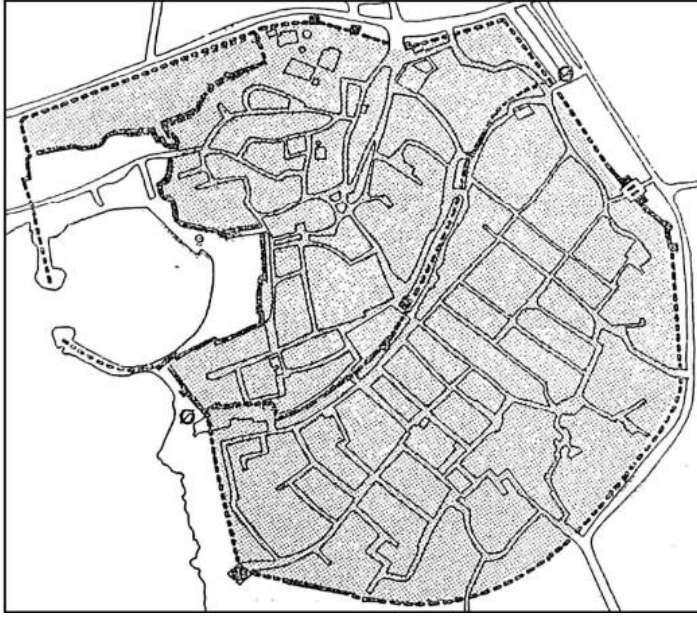
Helenistik dönemde Pergamon (Bergama) Krallığı'nın hâkimiyeti altında olan ve Pamphylia Bölgesi'nin en önemli kentlerin biri olarak kabul edilen Antalya, ismini kurucusu Bergama hükümdarı II. Attolos Philadelphos (MÖ 158 – 138)'tan almış ve antik çağlarda "Attelia" olarak isimlendirilmiştir (Kurt 2010, Yılmaz 2002, Strabon 1993).

Kaleiçi'nin Helenistik dönemdeki mekânsal durumuna ait çok az buluntu günümüze ulaşabilmiştir. Buluntuların büyük bir çoğunluğu da müze kurtarma kazılarında elde edilmiştir. Elimizde bulunan arkeolojik kanıtların az olması ve yayım yetersizliğinden dolayı, Antalya'nın bu dönemine ait tüm varsayımlar bölgenin topografik yapısı ve kuruluş konjonktürü temel alınarak incelenmelidir (Kurt, 2010). Dolayısıyla, Kaleiçi'nin Helenistik dönemdeki kent imgesi hakkında kesin cümlelerle konuşabilmek ancak kapsamlı bir arkeolojik kazı çalışması ile mümkündür. Ancak, yine de kentte yer alan Helenistik dönem kalıntılarına dayalı yapılmış araştırmaların bulgularından yola çıkarak dönemin kent imgesi öğeleri hakkında yorum yapabilmek mümkündür.

Tanyeli (1987) araştırmasında antik çağda kentin limanı çevreleyerek limanın doğusunda kurulmuş olduğundan bahsetmektedir. Yılmaz (2002) ise kenti surların bu dönemde çevrelenmiş olduğunu ve kentin çoğunlukla limanın kuzeyinde kurulduğunu öne sürmüştür. Sönmez (2008) çalışmasında Attelia kentinin Pamphylia körfezinin kuzeyindeki daha önce bir balıkçı kasabası olabileceği ve Korykos (güney kent) ve Olbia (kuzey kent)'nin birleşmesinden oluştuğu varsayımında bulunmuştur (Süer, 2006).

Kaleiçi'nin topografik yapısından yola çıkarak oluşturulan kent planı tahminlerinden biri de klasik İyon şehirlerinde görülen ızgara plan sistemidir (Yağcı, 2009). Kentte ızgara plan sistemi Tanyeli (1987)'nin haritasında da görüldüğü gibi kentin

doğu bölgesinde uygulanmıştır (Şekil 4.1). Izgara planın Tanyeli (1987)'nin haritasında da görüldüğü gibi doğu bölgesinde uygulanmıştır (Şekil 4.1).

Şekil 4.1. Tanyeli (1987)'ye göre Kaleiçi antik çağ haritası

Kaynak: Süer, A. (2006).

Yerel tarihçi Çimrin (2012), Helenistik Dönem Antalya surlarının iki sıra halinde olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak, Antik Yunan'da ve dolayısıyla Helenistik kentlerde akropol, agora, tiyatro ve tapınaklar kentin ana yapılarını oluşturmaktadır (Alpan, 2013). Helenistik kentlerin genel özelliklerini takip ederek, tarihi yazıtları inceleyerek ve arkeolojik buluntuların izini sürerek Antalya Kaleiçi'ndeki kent formunu inceleyen Süer (2006), topografik özelliklere bağlı olarak, kentin kuzey kesimin akropol, güney kesiminin ise agora olabileceğini varsaymaktadır.

Tüm bu bilgilerden yola çıkarak kent imgesi öğelerinin tespiti Tanyeli (1987)'nin “Antik Çağda Kaleiçi haritası” ve “Halihazır harita” baz alınarak oluşturulan bir harita üzerinde gösterilmiş; sırasıyla bölgeler, kenarlar/sınırlar, odak/düğüm noktaları, yollar/izler ve işaret öğeleri bağlamında incelenmiştir. İlerleyen alt başlıklarda açıklanacak olan Helenistik dönem Kaleiçi'nde tespiti yapılan kent imgesi öğeleri Tablo 4.1'de sunulmaktadır.

Tablo 4.1. Helenistik Dönem Kaleiçi kent imgesi öğeleri

Bölgeler	Sınırlar	Yollar	Odak Noktaları	İşaret Öğeleri
-Güney Kent (Korykos)	- Surlar	- Hesapçı Sokak - Sakarya Sokak	- Agora - Liman	- Tapınak
-Kuzey Kent (Olbia)	- Surlar	- İskele Caddesi	- Akropol - Liman - Tiyatro	- Hisar - Tapınak

4.1.1. Helenistik Dönem Kaleiçi'nde Bölgeler

Helenistik dönemde Attaleia (Antalya) kentinin M.Ö. 159–138 tarihleri arasında Pamphylia bölgesi kentlerinden; bir balıkçı köyü olan Korykos (güney kent) ve Olbia (kuzey kent)'in birleşmesi ile oluştuğu tahmin edilmektedir (Kepenek ve ark. 2015, Sönmez 2008) (Şekil 4.2). Sönmez (2008) kuzey kent Olbia'nın ticaret limanı olarak kullanılırken, güney kent Korykos'un ise tersane ve askeri liman olarak hizmet verdiğini ifade etmektedir.

Şekil 4.2. Attaleia'nın kuruluşundan önce kuzey ve güney kentleri

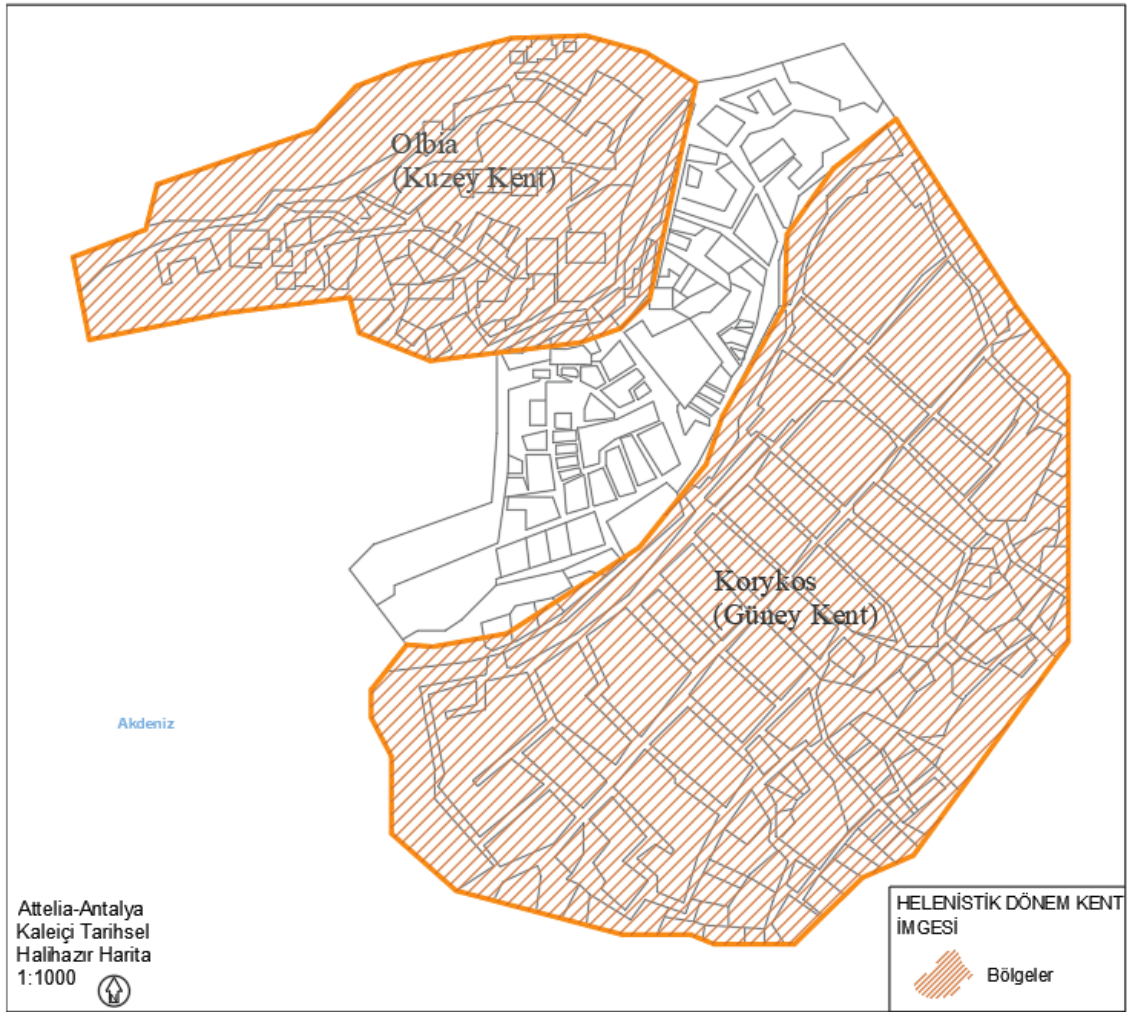
Kaynak: Sönmez C, (2008)

Sönmez (2008) kentin kuruluşuna dair yaptığı araştırmada 1704 yılında kenti ziyaret eden Paul Lucas'ın şu sözlerini alıntılanmaktadır: “*Şehre çevre surları, tahminen iki kent görünümündeki alanını ve ağaçlarını dışarıdan çevreliyordu*”. Paul Lucas'ın çok sonraki bir dönemde yapmış olduğu bu tanımdan yola çıkarak kenti ikiye bölen bir iç surla bu dönemdeki varlığından kesin olarak söz etmek mümkün olmasa da kentin kuzey ve güney kentlerin birleşmesinden oluşan iki temel bölgeyi kapsadığını düşünmek olasıdır.

Kentin topografik özellikleri ve kuruluşunda etkili olan liman incelendiğinde, Antalya'nın ilk kurulduğu ve gelişim gösterdiği bu bölgenin, bugünkü Kaleiçi'nin kuzeyi olduğu düşünülmektedir. Bu alan, limanın savunulması açısından daha uygun olduğu gibi, güçlü bir kente ait mekânsal yerleşime de olanak sağlamaktadır. II. Attalos'un kentte

inşa ettiği tapınaklar, konutlar, liman gibi pek çok mekân için en elverişli alan da günümüz limanının kuzey kesimi olmalıdır (Kurt, 2010). Bu da kuzey kent (Olbia)'nın bir ticaret limanı olması sebebiyle de daha yoğun ve çeşitli bir kullanıma sahip olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu doğrultuda, limanın ait olduğu bölgenin etkisini güçlendiren bir imge olduğu çıkarımında bulunulabilir.

Bu veriler ışığında hazırlanan Şekil 4.3'teki haritada kentin yerleşim ve ticaret alanını içeren bölge kuzey kent (Olbia); askeri liman ve tersaneyi kapsayan bölge ise güney kent (Korykos) olarak adlandırılmış ve tahminen kapsadıkları alan harita üzerinde gösterilmiştir. Kentin doğusundaki düzlükte bu dönemde kurulmuş olduğu düşünülen ızgara plan sistemi güney kent olarak adlandırılan bölge içerisinde yer almaktadır (Yağcı, 2009).

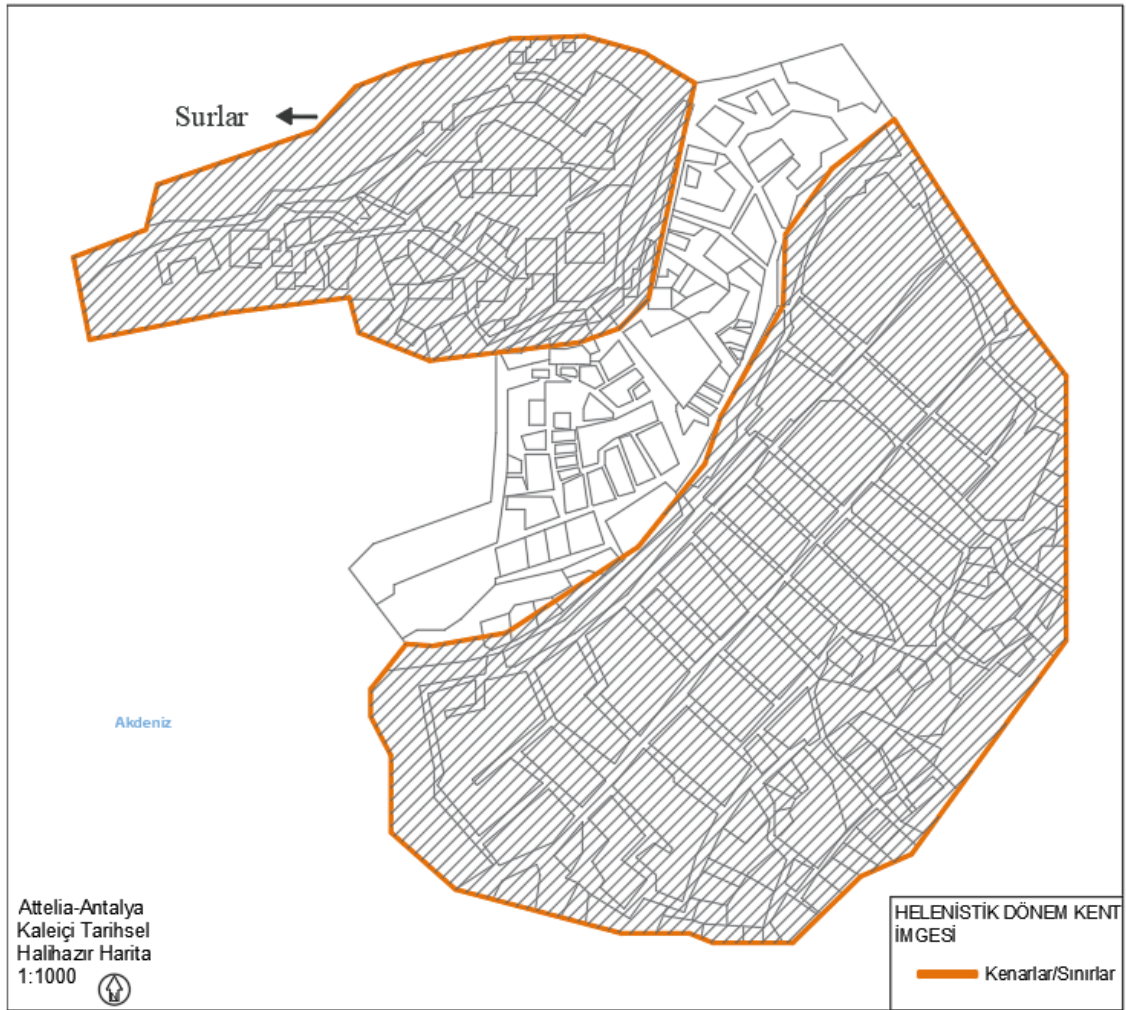
Şekil 4.3. Kaleiçi Helenistik Dönem bölgeler haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.1.2. Helenistik Dönem Kaleiçi'nde Kenarlar/Sınırlar

II. Attalos döneminde, Pamphilya kenti yerleşiminin sur morfolojisi hakkında kesin bir yargıya varılamamaktadır. Fakat Yılmaz (2002), kentin sur duvarları ile bu dönemde çevrelendiğini ifade etmektedir. Bu ifade, Helenistik kentlerin oluşumu incelendiğinde temel bileşenlerinden birinin de kenti çevreleyen sur duvarları olması ile güçlenmektedir. Sur duvarları, düşman saldırılarını önlemek amacıyla ilk olarak İyon kentlerinde inşa edilmiş, daha sonra da kent oluşumunda bir gelenek halini almıştır (Wycheley, 1993). Helenistik dönemde Kaleiçi'ni surların çevreliyor olma ihtimali, Magnesia Savaşı'yla ortaya çıkan savunma duyulan ihtiyaç ve hemen sonrasında gerçekleşen Apameia Barışı ile kuruluşunun temelleri atılan bir ticaret kenti olmasından kaynaklı güçlü bir savunma sistemine gerek olması (Kurt, 2010) düşüncesi ile kuvvetlenmektedir.

Kentin limanı çevreleyerek kurulduğu (Yılmaz 2002; Tanyeli 1987), kuzeydeki koyun ticaret limanı, güneydeki koyun ise tersane ve askeri liman olduğu (Sönmez, 2008) bilgilerinden yola çıkarak, bu iki limanın denizle birleştiği şeridin kentte sınır unsuru olarak var olmuş olduğundan söz edilebilir. Şekil 4.4 Helenistik dönem Kaleiçi'nde sınır ögesi olarak imgelenen sur duvarlarını göstermektedir. Sur duvarlarının, fonksiyonel olarak kentin savunmasını sağlamasıyla, yükseklikleri, geniş bir alanda süreklilik sağlayışları, kentin pek çok yerinden kolaylıkla görülebilir oluşları, kentin form olarak nerede başlayıp nerede bittiğini ifade edişleri ve dolayısıyla kentlinin zihninde kent formunun tanımlanmasını kolaylaştırıcılıklarıyla, kent kimliği açısından güçlü bir imge oluşturdukları söylenebilmektedir.

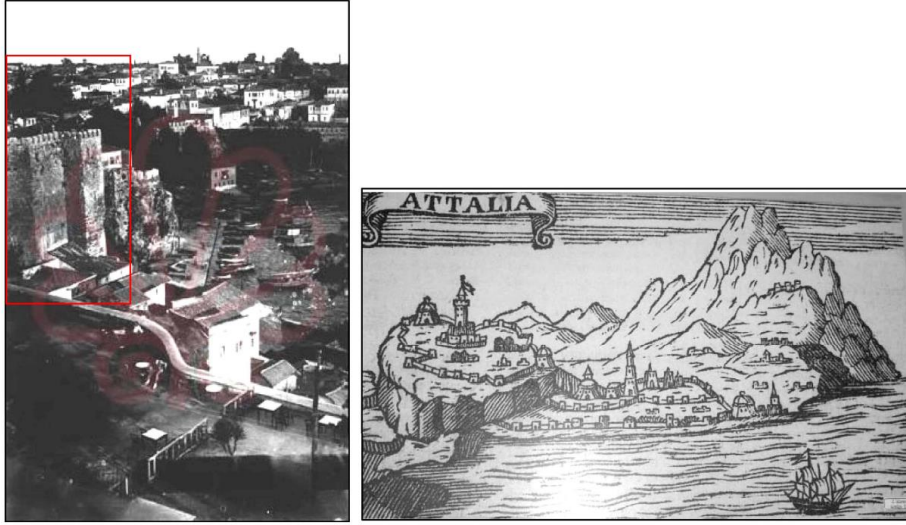
Şekil 4.4. Kaleiçi, Helenistik Dönem kenarlar/sınırlar haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.1.3. Helenistik Dönem Kaleiçi’nde Odak/Düğüm Noktaları

Helenistik dönemde her önemli yerleşme yerinin bir akropolü vardı ve akropoller büyük şehirlerin en önemli odak noktalarıdır. Akropollerde, dini işlevi de bulunan tapınaklar, hazinedarlıklar ve çeşitli kurumlar da yer almıştır. Bir tepe üzerinde bulunmasından dolayı saldırı esnasında kent halkının sığınağı olarak da kullanılmıştır (Kurt, 2010). Bu genellemeye göre Antalya'daki akropol, kentin en yüksek yeri olan kuzey kesiminde bulunmalıdır. Bu alan hem karaya hem de limana hâkim bir konuma sahip olmasıyla şehrin savunması için avantajlı bir konumdadır (Şekil 4.5).

Surların henüz zarar görmediği bir dönemde Antalya'ya ait bir fotoğrafta, liman cephesinden en yüksek sur duvarları bu alanda görülmektedir. Bu fotoğrafa ek olarak, Calameus'un 1570 yılındaki çizimi kentin en yüksek yerini göstermektedir. Bu alandaki sur duvarlarının yüksekliği, bu yerin kent içindeki önemini vurgular niteliktedir (Süer, 2006) (Şekil 4.5).

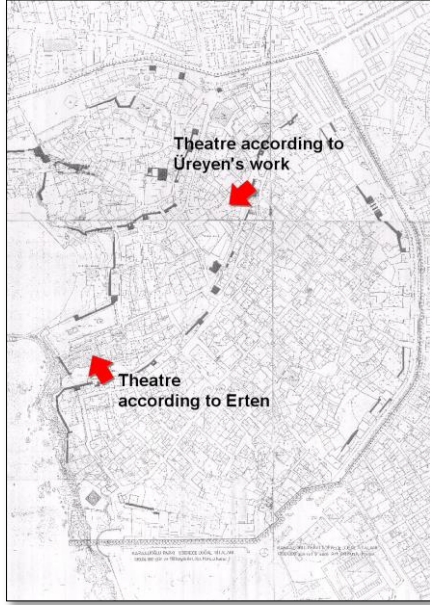
Şekil 4.5. Kaleiçi surları (1930) ve Calameus'un Attalia çizimi (1570)

Kaynak: AKMED arşiv, akt Süer A, (2006)

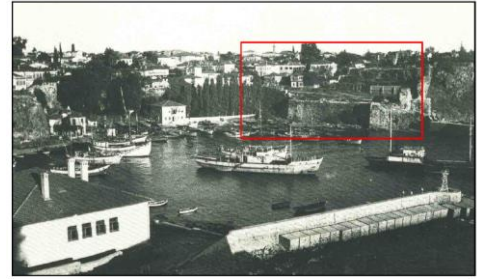
Helen kentlerinin merkezi olan agoralar ise, toplumsal, ticari ve siyasi yaşamın gündelik alanları ve dolayısıyla kentlerin önemli “odak noktaları”dır. Helenistik kentlerde agora ve çevresindeki kamu binaları kentin çekirdeğine yakın, geniş düzlük bir alanda bulunmaktaydı. Özellikle liman kentlerinde agora, limanın yakınında bulunurdu (Wycherley, 1993). Çimrin (2004), Attaleia'nın agorasının bugünkü Hesapçı ve Sakarya Sokaklarının kesişim noktasında olduğunu belirtmektedir. Bahsi geçen bu alanda yer alan ve bugün Kesik Minare olarak adlandırılan yapının Helenistik dönemi takip eden Roma döneminde bazilika olarak kullanılmış olması ve Roma kentlerinde bazilika ve forumun yan yana inşa edilme geleneği (Süer, 2006) düşünüldüğünde, Çimrin (2004)'nin Helenistik dönem agorasına dair tespiti kuvvetlenmektedir. Sönmez (2009), Helen kentlerinin agoraya ulaşan yollarının sütunlu ve agoraların etrafında tapınakların olduğunu belirtilmektedir. Bu durumda, Attalia kentinin agorası ve çevresinde de benzer bir kent deseninin varlığından söz etmek olasıdır.

Helen kentlerinde agoranın yerinde olduğu gibi tiyatronun nereye konumlandırılacağına kararında da topoğrafyanın etkisi büyük rol oynamaktadır. Manzara ve akustik bu konum için iki önemli faktördür. Tiyatronun konumu için genellikle bir tepelerin etekleri tercih edilmekte, tiyatro kent ve manzara ile bütünleşerek seyirciye sahnenin üzerinden kenti ve denizi görme olanağı tanımaktadır (Süer 2006; Aydınğün 2004). Attalia kentindeki tiyatronun yerini topografik özelliklere dayanarak tespit eden Antalya Müzesi kurucusu Süleyman Fikri Erten tiyatronun yerini Mermerli Parkı bölgesinde işaretlerken, mimar Nejat Üreğen'e göre tiyatronun bu alanın kuzey doğusunda yer almış olma ihtimali yer almaktadır (Şekil 4.6). Lanckoronski, tiyatronun Antalya'daki kalıntılarından bahsetmiştir, ancak yeri hakkında yorum yapmamıştır (Süer, 2006) (Şekil 4.7). Antalya Revizyon Planı'nda görev yapan mimar Nejat Üreyen, tiyatro için farklı bir konuma işaret etmiştir. Üreyen, tiyatronun yerini kesinleştirmek müzeye başvurmuş ve müze tarafından 148 ada 15 parsel içerisinde sondaj çalışması yapılmıştır. Müzenin sondajla ilgili raporuna göre, burada anıtsal bir kapıya ait sütun veya platform olarak kullanılabilir Geç Roma-Bizans dönemine ait kalıntılar bulunmaktadır (Süer,

2006). 2017’de yapılan kazı çalışmalarında tiyatronun yeri Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü Hizmet Binası’nın altında bulunmuştur. Akdeniz Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Burhan Varkıvaç Hürriyet muhabirlerine durumu şöyle anlatmıştır: “*Tesadüfen iki farklı alanda kalıntılar karşımıza çıktı. Yaptığımız çalışmalarda da bu bölgede Roma dönemine ait büyük bir tiyatronun olduğunu tespit ettik. Bu yapı antik dönemin anlaşılması konusunda çok büyük önem taşıyor...Biz buradaki tiyatronun Helenistik dönemde inşa edilip Roma döneminde büyütüldüğünü tahmin ediyoruz*” (Anonim, 2017).

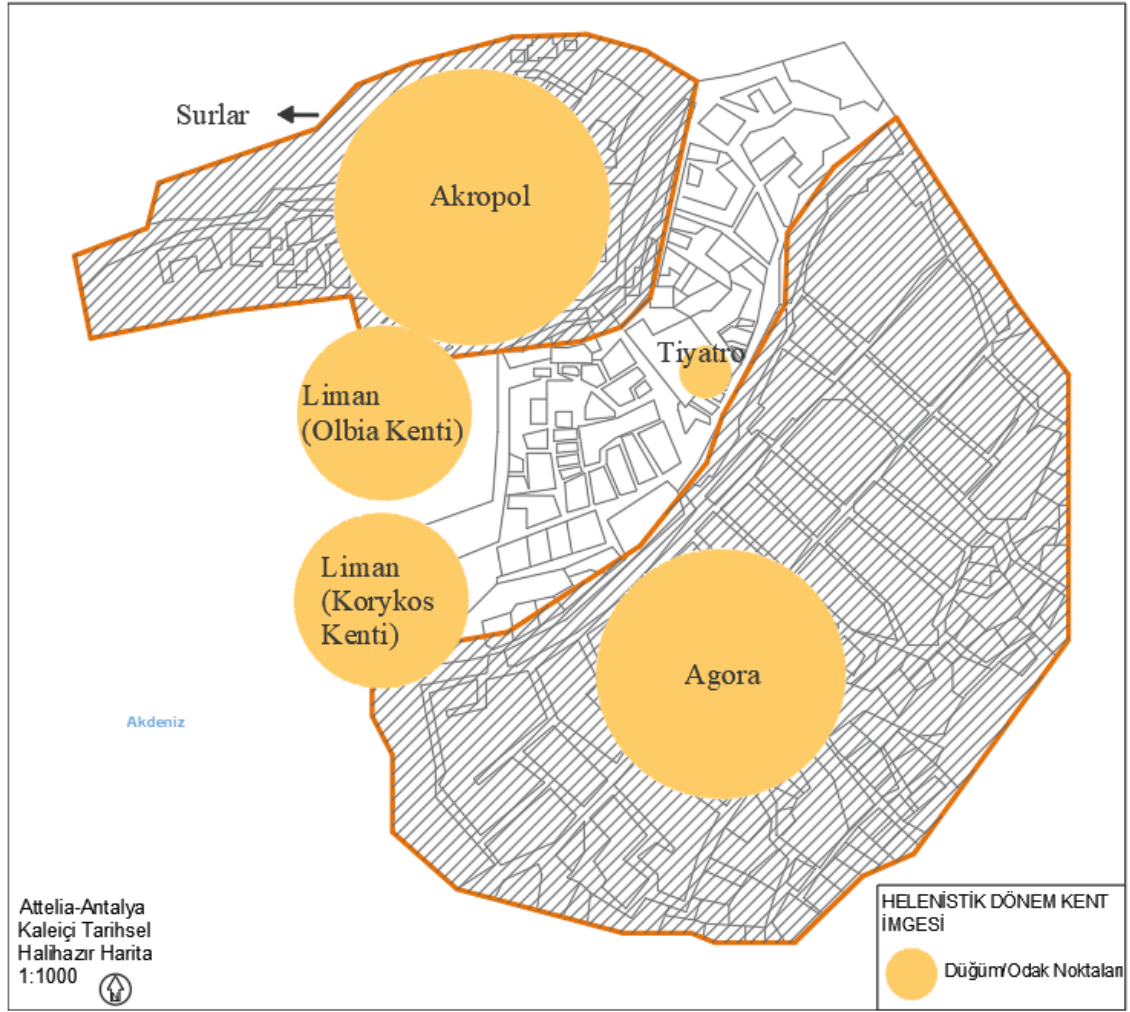
Şekil 4.6. Helenistik dönem Kaleiçi’nde tiyatronun olası konumu
Kaynak: Süer, A. (2006)

Şekil 4.7. Helenistik tiyatronun yeri
Kaynak: Süer, A. (2006)

Kaleiçi’nde odak/düğüm noktası olarak imgelenebilecek bir diğer alan ise limanlardır. Sönmez (2008) kuzey kent Olbia’nın ticaret limanı olarak kullanılırken, güney kent Korykos’un ise tersane ve askeri liman olarak hizmet verdiğini ifade etmektedir. Ticaret limanı, tersane ve askeri liman olarak işlev gören Attelia kentinin liman kentli ve kente dışarıdan gelenler için sosyal, kültürel ve siyasi bir anlam taşıması bakımından önemli bir kent imgesi ögesidir.

Şekil 4.8’de Helenistik dönem Kaleiçi’nde odak/düğüm noktası olma özelliği gösteren akropolis, agora, tiyatro ve liman haritada üzerinde işaretlenmiştir.

Şekil 4.8. Kaleiçi, Helenistik Dönem odak/düğüm noktaları haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.1.4. Helenistik Dönem Kaleiçi'nde İzler/Yollar

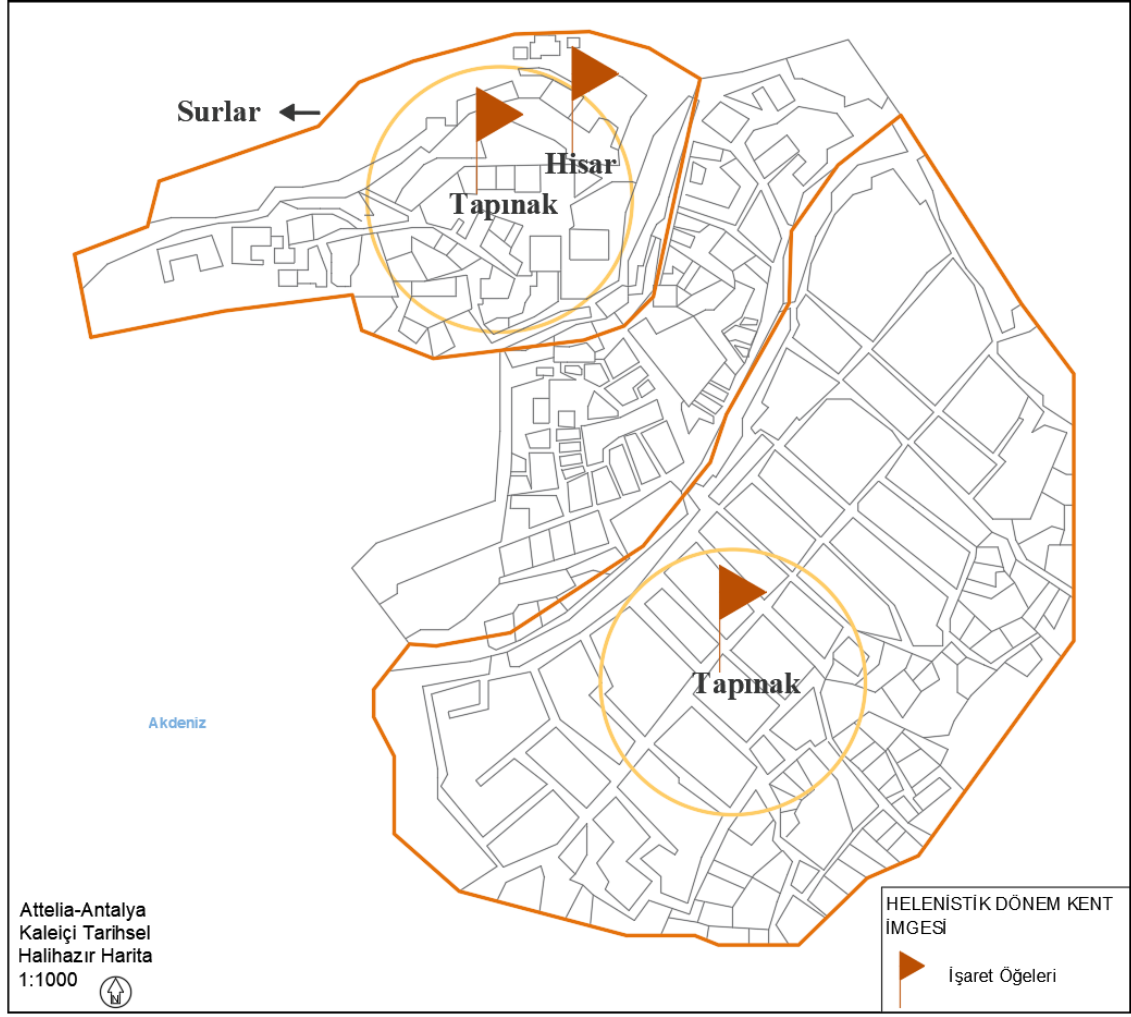
Kentin tanınabilirliğine bağlı olarak farklılık gösteren yol öğeleri, baskın öğeler olarak ortaya çıkmaktadırlar. Fakat Helenistik dönem yol yapısına bakıldığında yeterli kazı çalışması ve kaynak taraması bulunmadığı için edinilen bilgiler kısıtlıdır. Buna rağmen günümüzde incelendiğinde, belirli bazı yolların birçok açıdan önem taşıdığı görülmektedir. Başlıca ulaşım akslarından olan bu yollar imgeyi oluşturan önemli özellikleriyle öne çıkmaktadırlar. Üzerinde bulundurduğu bölgelerden, kenarlardan ve uzunlukları boyunca yer verdiği işaret öğeleri ile güçlü bir kent imgesi öğesi özelliği göstermektedirler (Lynch 2010).

Helenistik dönemin Attelia'sında en önemli yol akslarının -agoraya bağlanmaları sebebiyle- bugünkü Hesapçı Sokak ve Sakarya Sokak olduğu söylenebilir. Helen kentlerinin agoraya ulaşan yollarının sütunlu olduğu (Sönmez, 2009) bilgisinden yola çıkarak, Attelia kentinin önemli odak noktalarından birine ulaşan bu yolların da sütunlu olduğunu düşünmek olasıdır. Ayrıca, kenti limana bağlayan ve kent için iki önemli odak

Helen ve Roma kentlerinde agora ve forum ile bazilika genellikle yan yana inşa edilmiştir (Vitruvius, 1993). Bugün “Kesik Minare” (Şehzâde Korkut Camii) olarak anılan yapının antik dönemde bir bazilika olduğu bilinmektedir (Süer, 2006). Sonraları Roma döneminde forum olarak kullanılan alana bitişik durumda bulunan bir bazilika ya da tapınağın Helenistik dönemde de olduğu (Yağcı, 2009) ve agorada bir işaret imgesi olarak yer aldığı düşünülmektedir.

Kentin bir diğer odak noktası olma özelliği gösteren akropolün kentin en yüksek konumunda yer alması ve antik çağ kentlerindeki sütunlu akropol yapılarının çevresinden rahatlıkla ayırt edilebilir özelliği bilindiğinden, akropolis alanının üzerindeki olası hisarın kent için önemli bir işaret ögesi olmuş olması ihtimali kuvvetlenmektedir. Helenistik dönemde her önemli yerleşme yerinin bir akropolü vardı ve akropoller büyük şehirlerin en önemli odak noktalarıdır. Akropollerde, dini işlevi de bulunan tapınaklar, hazinedarlıklar ve çeşitli kurumlar da yer almıştır. Bir tepe üzerinde bulunmasından dolayı saldırı esnasında kent halkının sığınağı olarak da kullanılmıştır (Kurt, 2010).

Dönemin kent imgesinde işaret ögesi niteliği gösterdiği düşünülen tapınaklar ve hisar Şekil 4.10’daki haritada gösterilmektedir.

Şekil 4.10. Kaleiçi, Hellenistik Dönem işaret öğeleri haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.1.6. Hellenistik Dönem Kaleiçi’nde Kent İmgesi Öğelerinin Tespit ve Yorumu

Hellenistik dönemde tespiti yapılan imge öğeleri bir arada değerlendirildiğinde bütüncül bir form oluşturduğu görülmektedir. Öğeler birbirini destekleyerek, birbirinin imgelenebilirliklerini güçlendirmektedir. Öğeler arası boyutları ile bölgeler içerisindeki yolları, kesişim noktalarını ve işaret öğelerini bulundura bilmektedirler. Buradan hareketle Güney Kent Korykos ve Kuzey Kent Olbia içerisinde buldukları kent öğeleri ile güçlü bir bölge imgesini oluşturmuştur. Bölgeler formun niteliğine göre, alana hakimdirler, görülebilir alanlardır, zaman içerisinde değişimler göstermektedirler, içerisinde yönsel ayrımları bulduran alanlardır. Bu doğrultuda tespiti yapılan bölgeler için bu nitelikleri taşıdıkları söylenebilir.

Formun sürekliliğini gerektiren sınır öğeleri incelendiğinde, Helen döneminde Kaleiçi keskin sınırlara sahiptir. Lynch’in (2010) belirttiği gibi bu surlar “iki alanı birbirinden ayıran, görsel olarak belirgin olan ve geçit vermeyen sınırlar” halindedir ve bu durum Kaleiçi’nin güçlü bir kenar/sınır imgesine sahip olduğu ortaya koyulmuştur.

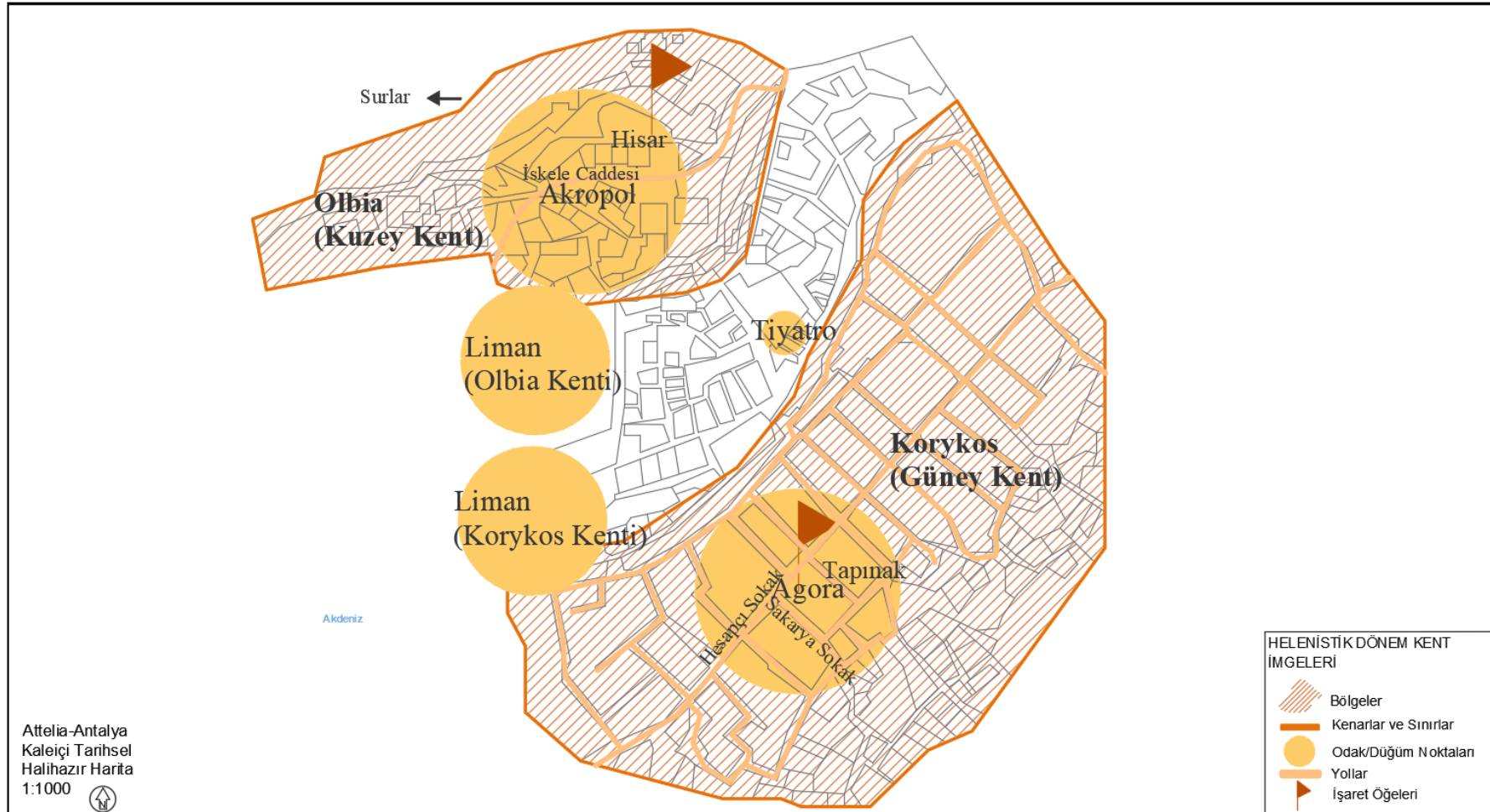
Helenistik dönemin Güney Kent Korykos ve Kuzey Kent Olbia, içerisinde bulundurduğu “Agora” ve “Akropol” tespiti yapılan düğüm/odak noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer odak noktaları, “Tiyatro” işlevi ve bir tepe üzerinde bulunmasından dolayı kentlinin imgesinde yer etmiştir. Kentin kuruluş amacı “Liman” içerisinde bulundurduğu sosyal ve kültürel anlamları ile topografik özellikleri ve kentin kuruluş amacı olan liman faktörüne bakıldığında limanın ulaşımın kırılmaya uğradığı bir nokta oluşuyla önemli bir odak noktası olduğu söylenebilir. Liman, birçok yolun birleştiği bir noktada yer almasından ileri gelen işlevsel önemi dışında uzamsal bir şekle de sahip olduğu için Kaleiçi’nin kent imgesinde en belirgin imgelerden biri olmuştur. Formun niteliklerinde belirgin noktalar olan bu alanlar bölge içerisinde hakimiyette sağlamaktadırlar.

Dönem içerisinde tespiti yapılan, limana ulaşan ve akropolün içerisinden geçen İskele Caddesi, işaret ögesi olan hisarı da kapsadığı için imgede öne çıkan bir yol aksı olmuştur. Bir diğer önemli yol aksları ise agorayı kesen Hesapçı ve Sakarya Sokaktır. Agoraya ulaşan sütunlu yollar, etrafında bulunan tapınakların ve agoranın varlığı bu yol akslarının imgesini kuvvetlendirmiştir. Kentin güneyindeki Izgara planlı yol aksı kolay okunabilmiştir. Tespiti yapılan yol aksları tüm imgeler ile değerlendirildiğinde güçlü imgeler oluşturmuşlardır.

Bu dönemde öne çıkan yapı “Tiyatro”, “Hisar” ve “Tapınak/Bazilika” olmuştur. Tiyatronun işlevi, iki bölge arasında günümüzde adı geçen tek yapı olması, tepe noktasında yer alması, kentin bölümlerinden görünebilir olmasından dolayı önemli işaret ögesidir. Akropol içerisinde bulunan Hisar ve Agora içerisinde bulunan Tapınak/Bazilika, işlevsel olarak kentli için önem teşkil ettiği ve içerisinde buldukları bölge olan Kuzey ve Güney kentleri, önemli yol akslarından olan İskele Caddesi, Hesapçı Sokak ve Sakarya Sokağın imgelerinin işaret öğelerinin önemini artırmış ve güçlü bir imge oluşturduğu tespit edilmiştir. İşaret öğeleri form olarak tek, sade ve hakimiyet sağlayan öğeleri ifade etmektedirler. Tespiti yapılan öğeler içinde bu durum geçerli olmuştur.

Kentin temel mimari ve mekânsal bileşenlerini oluşturan bu kent imgesi unsurlarının kentin kimliğini belirleyici ve kentlinin algısında bir imge yaratacak nitelikte olduğu düşünülmektedir. Fonksiyonel olarak belirlenen imgelerin ortak özelliği kentteki kullanımları ile öne çıkan odaklar olmasıdır. Kentte form olarak hakimiyetleri ve tekilliği ile öne çıkmaktadırlar. Helenistik dönemde Olbia ve Kroykos olmak üzere 2 bölgeden oluşmaktadır. Bölgeleri çevreleyen ve tespiti yapıla surlar imgede ayırt edici sınır öğeleridir. 4 odak noktası tespit edilmiştir bunlar, “Agora”, “Liman”, “Tiyatro” ve “Akropol” olmuştur. İmgede öne çıkan yollar; Hesapçı Sokak, Sakarya Sokak, İskele Caddesi olmak üzere 3 sokak güçlü bir yol imgesi oluşturmuştur. Agoradaki Tapınak, Akropoldeki Hisar ve Tapınak olmak üzere 3 yapı İşaret ögesi olarak tespit edilmiştir.

Belirlenen tüm bu öğeler bağlam içerisindedir. Şekil 4.11’de görüldüğü gibi bu dönem için imgeler dizilerinden bahsetmek mümkündür.

Şekil 4.11. Kaleiçi imgelerinin Helenistik Dönem kent imgeleri haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.2. Roma Dönemi'nde Kaleiçi ve Kent İmgeleri

Liman kenti olan Attelia, Bergama Kralı III. Attalos'un vasiyeti üzerine Roma hâkimiyetine girmiştir (M.Ö. 79). Kentin Roma dönemindeki gelişmesi M.S. 2. yüzyıla kadar devam etmiştir. Roma döneminde kent bir askeri üssü olduğu kadar, Çubuk ve Yenice Boğazı üzerinden geçen kara ticaret yollarını denize bağlayan bir liman kentidir (Yağcı, 2009).

Pamphylia'da Aspendos, Sillyon, Perge ve Side ile beşinci büyük kent olan Attaleia Roma imparatorluğu hâkimiyeti altına girdiğinde nüfus artmıştır ve surların dışına doğru gelişim göstermeye başlamıştır. Kentin işlevinin ve nüfusunun Roma yönetimiyle birlikte artması kentte büyümeye neden olmuştur, bu durum yeni değişimleri de beraberinde getirmiştir. Kaleiçi'nin güney ve doğu tarafının yeniden planlanmasının ağırlıklı olarak bu dönemde tamamlanmış olduğu tahmin edilmektedir. Günümüz Kaleiçi'nin sokak düzeninin temelini oluşturan bu planlama çalışmaları kapsamında bölge, grid (ızgara) planına göre düzenlenmiş ve takip eden diğer dönemlerde bu plan fazla değişmemiştir (Kurt, 2010).

Bugün Kesik Minare olarak bilinen yapının olduğu alanda bulunan Roma Dönemi forumunda 2007 yılında gerçekleştirilen kazılar sırasında saptanan yapı kalıntıları ve seramik buluntular, yerleşimin yaklaşık olarak günümüzde bilinen sur duvarlarının çevrelediği bir alanı kapsadığını ve teraslar üzerinde inşa edildiğine işaret etmektedir. Bulunan kalıntıları içeren alan kenti güney ve güneydoğuda çevreleyen sur duvarlarına oldukça yakın bir konumdadır ve bu yöne doğru devam etmektedir (Varkıvanç, 2005).

Roma döneminin kent yapısının ana unsurları; Hıdırlık Kulesi, Hadrianus Kapısı, su kanalları, yazıtlardan anlaşılmaktadır. Bazı yapıların temelleri ve sur duvarlarının bir kısmı tahrip olmuştur. Ayakta görünen kısımlardan kara surlarının kalıntıları Roma döneminde inşa edilmiş ve takip eden Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde birçok kez restore edilmiştir (Yılmaz, 2002).

Roma Dönemi Kaleiçi'nde saptanan bu kent imgesi unsurları (Tablo 4.2) alt başlıklarda sırasıyla incelenmiş, haritaları oluşturulmuş ve bu unsurların imgelenebilirlikleri yorumlanmıştır.

Tablo 4.2. Roma Dönemi Kaleiçi kent imgesi öğeleri

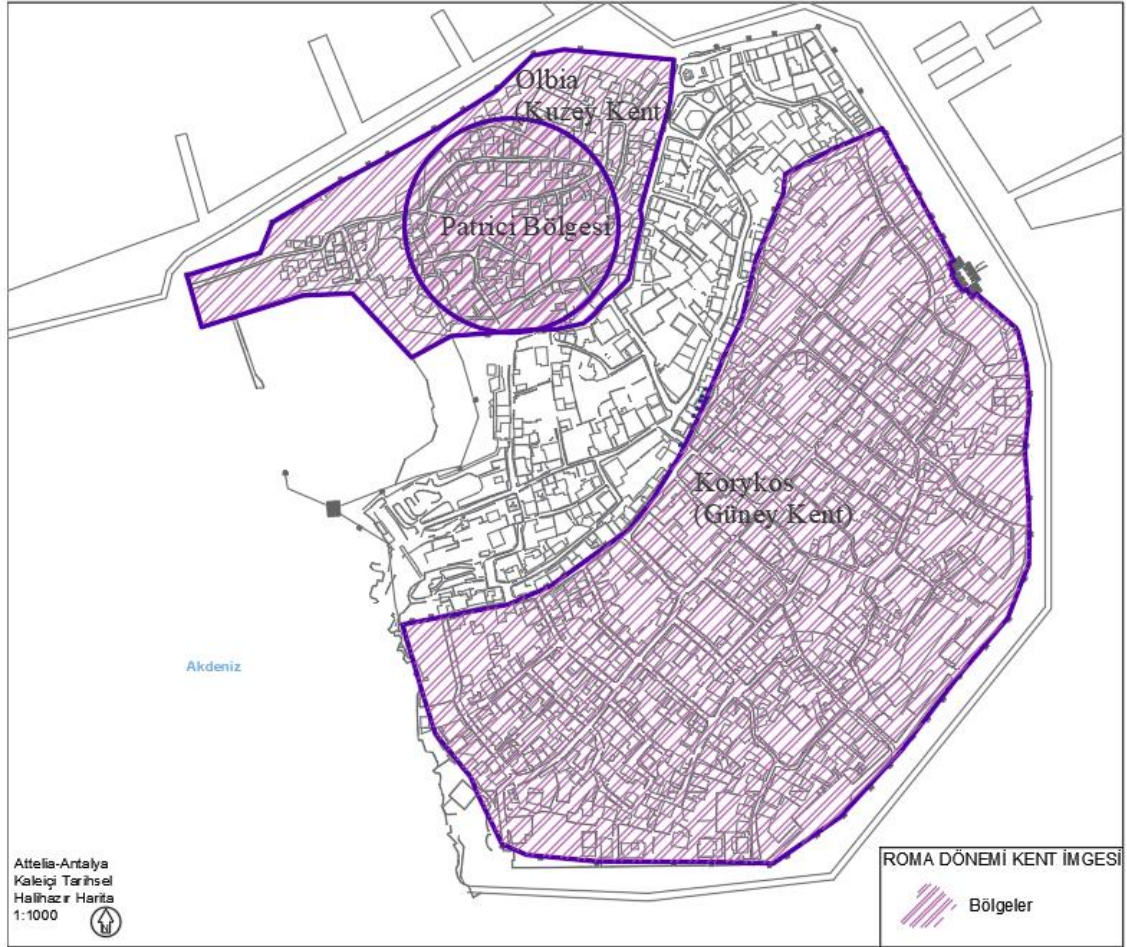
Bölgeler	Sınırlar	Yollar	Odak noktaları	İşaret Öğeleri
-Güney Kent	-Surlar	-Hesapçı Sokak (<i>Decumanus</i>) -Sakarya Sokak (<i>Cardo</i>)	-Forum -Tiyatro	-Hadrianus Kapısı -Bazilika -Hıdırlık Kulesi
-Kuzey Kent -Patrici bölgesi (<i>kuzey kent içinde alt bölge</i>)	-Surlar	- <i>Cardo</i>	-Liman -Tiyatro	-Tiberus Kapısı -Saray -Tapınak

4.2.1. Roma Dönemi Kaleiçi'nde Bölgeler

Helenistik dönemden sonra Roma hâkimiyetine girmiş olan kentin grid (ızgara) plan sistemine uygun olacak şekilde kurulduğu görülmektedir. Birbirini dik kesen yolların oluşturduğu yapı adalarının (Tanaç, 2000), kentin bölgeler imgesini belirleyici nitelikte olabileceği düşünülmektedir. Kentin Helenistik dönemde olduğu gibi iki ana bölgeden (güney kent ve kuzey kent) oluşmuş olduğu; kentin özellikle güneydoğu bölgesinde tespit edilen ızgara planının oluşturduğu kare ve dikdörtgen yapı adalarının ise minör bölgeler olarak imgelenebileceği düşünülmektedir.

Kentin kuzeybatısı ve kuzeyindeki surların hemen dışındaki alanın (Helenistik dönemde akropol) konum, rüzgâr alma, manzara, gibi açılardan kentin en ideal yerleşim alanlarından biri olma potansiyelinden yola çıkarak, kentin yönetici ve seçkinlerinin bu alanda yerleştikleri düşünülmektedir (Yağcı 2009, Sönmez 2008, Sür 2006). Patriciler, Roma İmparatorluğu'nda aristokrat sınıfın üyeleri idi ve genellikle yüksek sosyal statüye sahip kişiler olarak kabul edilmekteydi. Bu nedenle, bu sınıfın üyeleri için ayrıcalıklı ikamet ve yaşam bölgeleri oluşturmak Roma kentleri için yaygın bir durumdu (Forsythe, 2005). Böylesi bir alanın varlığı kent sosyolojisinde hiyerarşik bir düzen olduğunu ve bu özelliğiyle kent imgesinde ayrı bir bölge olarak algılanmış olabileceğini göstermektedir.

Dönemin kent imgesinde bölge unsurunu oluşturduğu düşünülen bu alanlar Şekil 4.14'de harita üzerinde gösterilmiştir.

Şekil 4.4. Kaleiçi Roma Dönemi bölgeler haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

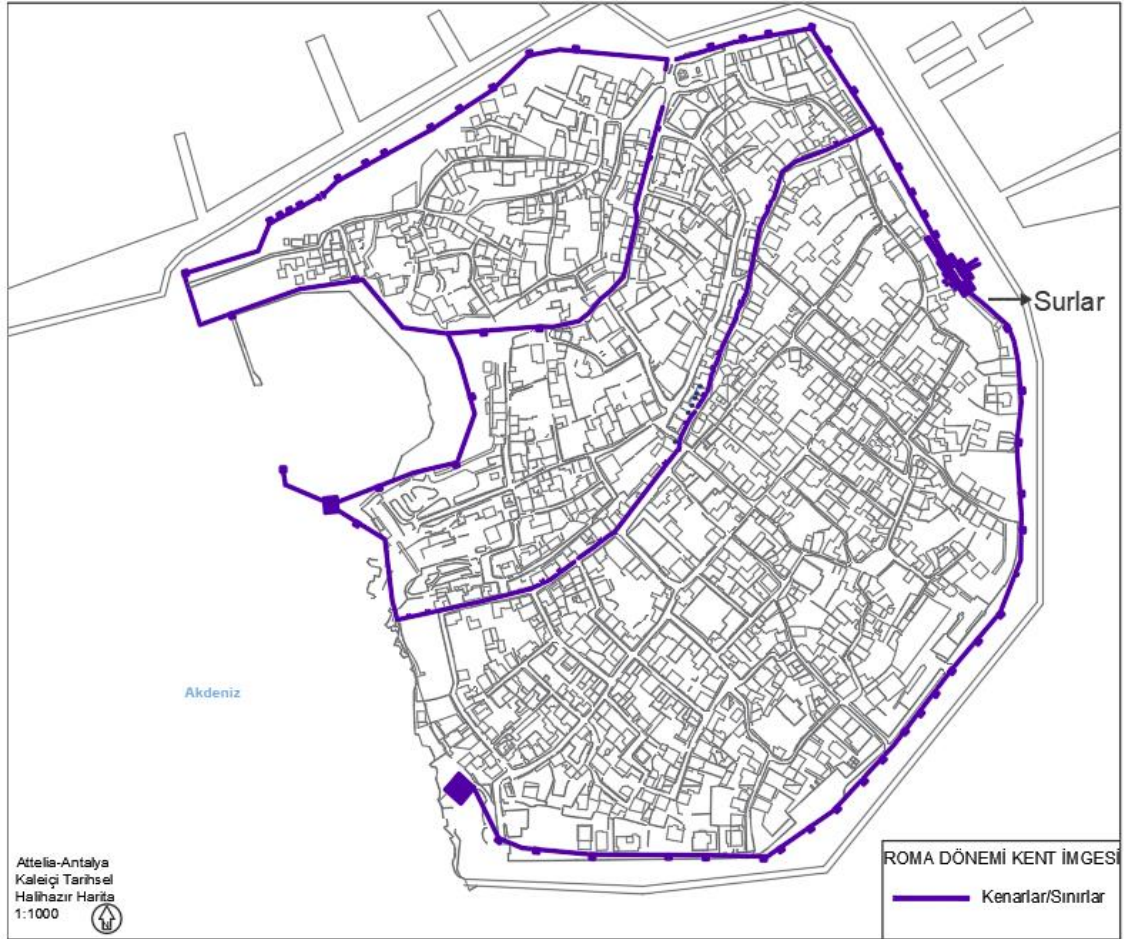
4.2.2. Roma Dönemi Kaleiçi'nde Kenarlar/Sınırlar

III. Attalos, Pergamon Krallığı'na vasiyetname yoluyla Roma'ya bırakmıştır. Romalılar da eski Pergamon Krallığı'nı Asia Eyaleti olarak tanımlamışlardır. Ancak kısa bir süre sonra, M.Ö. 66 yıllarında Pamphylia'da çoğalan korsanlığa karşı Romalı Pompeius Servilius İsavricus komutasında girilen mücadele neticesinde bölgenin güvenliğini tekrar sağlamıştır. Bu olaylar, kentin kuruluşundan itibaren bir savunma sistemine olan gereksinimini vurgulaması açısından önem teşkil etmektedir (Kurt 2010).

Attalia'nın kuzeyinde yer alan Korykos ve güneyinde yer alan Olbia adlı iki balıkçı köyünün birleşiminden oluşması nedeniyle iç surla çevrili olduğu varsayılmaktadır. Roma hakimiyetine girdikten sonra kente göçmenler yerleştirilmiş, iç sur dışına yerleşen halkın savunma alanı içine alınması için de dış surlar inşa edilmiştir (Sönmez 2008). Roma Dönemi'nde kenti surların ve burçların çevirdiği bilinmekte, kentin güneydoğusundaki alanı kaplayan sur duvarlarının bu dönemde inşa edildiği, bu duvarların yapı malzemesi olarak Antik Çağ kalıntılarının kullanıldığı ifade edilmektedir (Tanyeli 1987, Lanckoronski, 2005). Kentin kuzeybatı ve kuzeyinde ikinci bir surun da bu alana yerleşmiş olması kentin yönetici ve seçkinlerini korumak adına inşa edildiği

düşünülmektedir (Sönmez 2008). Doğu suru, bugünkü İmaret Medresesi karşısındaki çay bahçesi içinde kalan kuleden başlayarak Atatürk Caddesi boyunca ilerleyerek, Karaalioğlu Parkı'nın doğusundan Hıdırlık Kulesi'ne kadar devam etmektedir. Saat Kulesi'nin doğusundan gelen surun devamı kuzeybatı yönünde yine kulelerle desteklenerek Ordu Evi karşısındaki Mehmetçik Parkı'ndan limana doğru birleşerek kenti çevirmektedir (Yağcı, 2009).

Şekil 4.13 Roma döneminde kentin sınır ögesi olarak imgelenecek sur duvarlarını göstermektedir. Bu dönemde savunma sistemini kuvvetlendirmek adına burçların sur duvarlarının arasına dâhil edildiği görülmektedir. Roma surlarının, Roma İmparatorluğu'nun dünya genelindeki büyüklüğünü ve gücünü yansıtan önemli mühendislik yapıtları olduğu bilgisinden yola çıkarak, bu duvarların kentli ve kente dışarıdan gelenlerin algısında bir sınır ögesi olarak kuvvetli bir imge oluşturmuş olduğu düşünülmektedir. Şehri sürekli bir şekilde çevreleyen bu yüksek duvarlar, sadece savunma amaçlı değil, aynı zamanda kentin sınırlarını belirleyen ve sivil yaşamı düzenleyen yapılar olarak hizmet etmiştir.

Şekil 4.13. Kaleiçi Roma Dönemi kenarlar/sınırlar haritası,

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

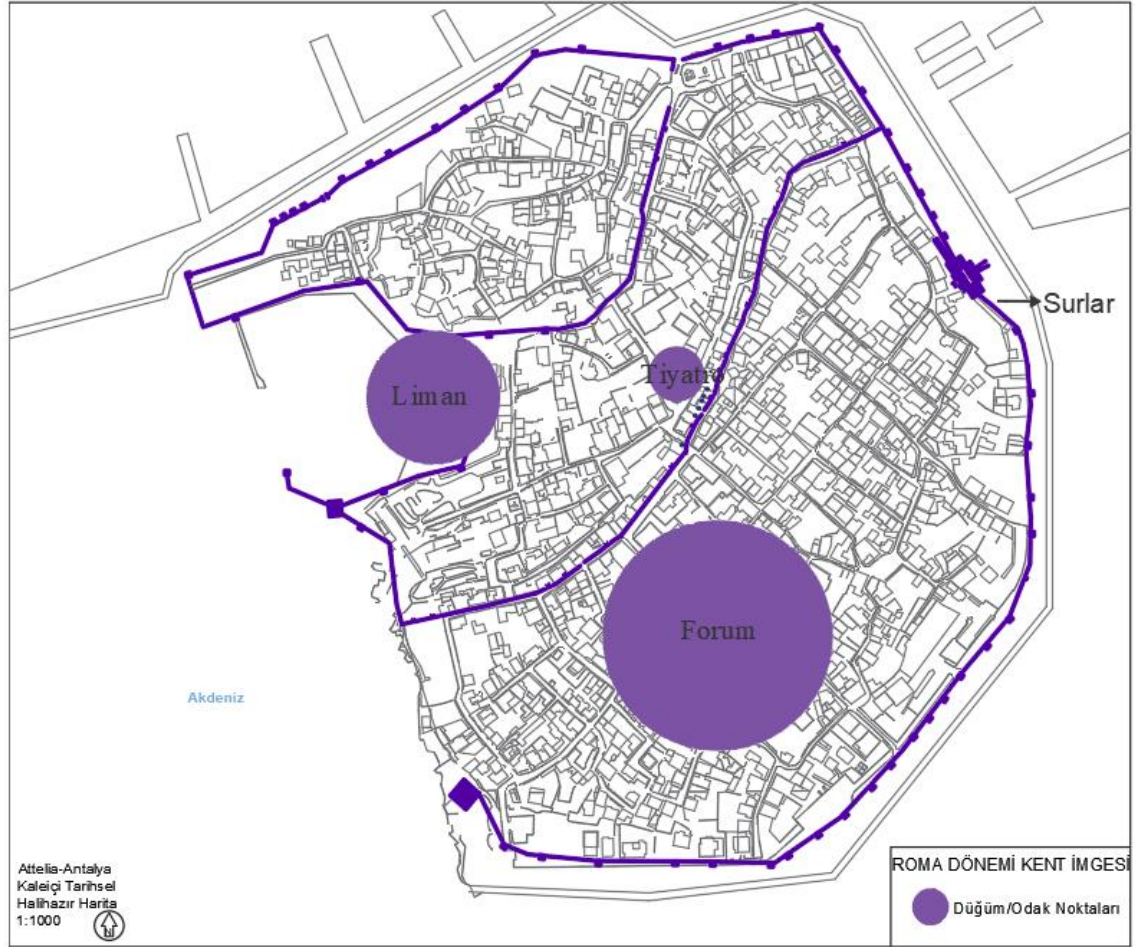
4.2.3. Roma Dönemi Kaleiçi'nde Odak/Düğüm Noktaları

Kent bu dönemde bir liman kenti olarak öne çıkmaktadır. Liman odaklı kurulan bu yerleşim yerinin gelişimde ve mekânsal dönüşümündeki en büyük etken olan liman bu dönemde ticaret amaçlı kullanılmaktadır. Kuruluş döneminden itibaren bir savunma sistemine sahip olan kentin ilk zamanlarındaki boyutlarını ve konumlanışını saptamak bugünkü verilerle ispatlanamamaktadır; fakat kuruluş amacında da olduğu gibi ticaretin ön plana çıktığı kentin limanı çevreleyecek şekilde konumlanmış olduğu düşünülmektedir (Varkıvanç, 2008). Kentin denizle bağlantısını sağlayan, ticaretin ve dolayısıyla kültürel etkileşimin de gerçekleştiği liman, kent için önemli bir odak noktası niteliğindedir.

Çimrin (2002)'nin Hesapçı Sokak ile Sakarya Sokak'ın kesişim noktasına yakın bir yere yerleştirerek tanımladığı Helenistik dönem agorasının, Roma Dönemi'nde kentin forumu olarak düzenlenmiş olduğu düşünülmektedir. Forum, günümüzde Kesik Minare olarak adlandırılan yapıyı da kapsayan alanda kurulmuştur. Roma kentlerinin kalbi olan forumlar; tapınaklar, dükkânlar ve ofislerle çevrili (Owens, 1992), *decumanus* ve *cardo* olarak adlandırılan iki ana aksın karşılaştığı yerde (Morris, 1994), dini, siyasi, adli, ticari ve çeşitli kamusal faaliyetlerin gerçekleştirildiği (Thorpe, 2002), genellikle bazilikaya bitişik planlanmış alanlardır. Roma Dönemi'nde Kaleiçi'nin forumunun da hemen yanında bir bazilikanın var olduğu ve alanın çevresinde Roma döneminin ihtisas pazar yerleri ve Pompeii'de olduğu gibi et-balık pazarı olarak adlandırılan bir yerin olduğu düşünülmektedir (Süer, 2006). Dolayısıyla böylesi bir alanın kentlinin algısında önemli bir odak noktası ögesi olarak imgelendiğine şüphe olmayacaktır.

Ayrıca, ziyaretçilerin birçok Yunan ve Roma kalıntısına rastladığı kentte bir tiyatro olduğu düşünülmektedir. Lanckoronski (2005), 1880'de Antalya'da yaptığı çalışmalar sırasında tiyatronun bazı kalıntıları gördüklerini belirtmektedir. Erten (1997), tiyatronun Mermerli Parkı üzerindeki yerini tanımlar. Kaleiçi'nin Antalya müzesinde sergilenen kitabelerinde kentte dört yılda bir Sezar oyunları oynandığı yazmaktadır. Ev sahibi kenti onurlandıran Kaesar oyunlarının Antalya'da nerede geçtiği kesin olarak bilinmemekle (Bosh ve Atlan, 1947) birlikte Erten (1997)'nin işaretlediği alanın Roma döneminde tiyatro olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Bu durum, kent içerisindeki önemli bir diğer odak noktası imgesine işaret etmektedir.

Şekil 4.14 tespiti yapılan bu Roma dönemi odak noktası imge öğelerini harita üzerinde göstermektedir

Şekil 4.14. Kaleiçi Roma Dönemi düğüm/odak noktaları haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.2.4. Roma Dönemi Kaleiçi’nde İzler/Yollar

Roma Dönemi’nde caddeler/sokaklar, şehir kapıları, forum ve kamu binaları arasındaki bağlantıyı sağlayan ana yollardır (Thorpe, 2002). Bir Roma kentinin temel özelliği grid/ızgara plan sistemidir ve bu sistemi oluşturan öge de kentin sokaklarıdır. Bu sistemde açık bir sokak hiyerarşisi söz konusudur (Alpan, 2013). Kentlerin sokak yapısını iki ana eksen oluşturur ve bunlardan biri kentin merkezinden geçen “*decumanus*”, diğeri ise *decumanus*’u dik açıyla kesen “*cardo*” dur (Morris, 1994). Ana caddeler sütunludur (Owens 1992). Izgara planının kullanıldığı ve temellerinin atıldığı yerlere bakıldığında, temel amaç; işlevlerine göre yapı gruplarını belirli alanlarda tutmak, merkezi bir yaklaşımla forum, tapınak gibi kamu yapılarını kent merkezinde kurgulayıp, konutlara olan mesafeyi azaltmak, birbirini dik kesen sokak dokusu içinde yapı adaları oluşturup, bu yapı adalarında yapıları kurgulamaktır (Tanaç, 2000).

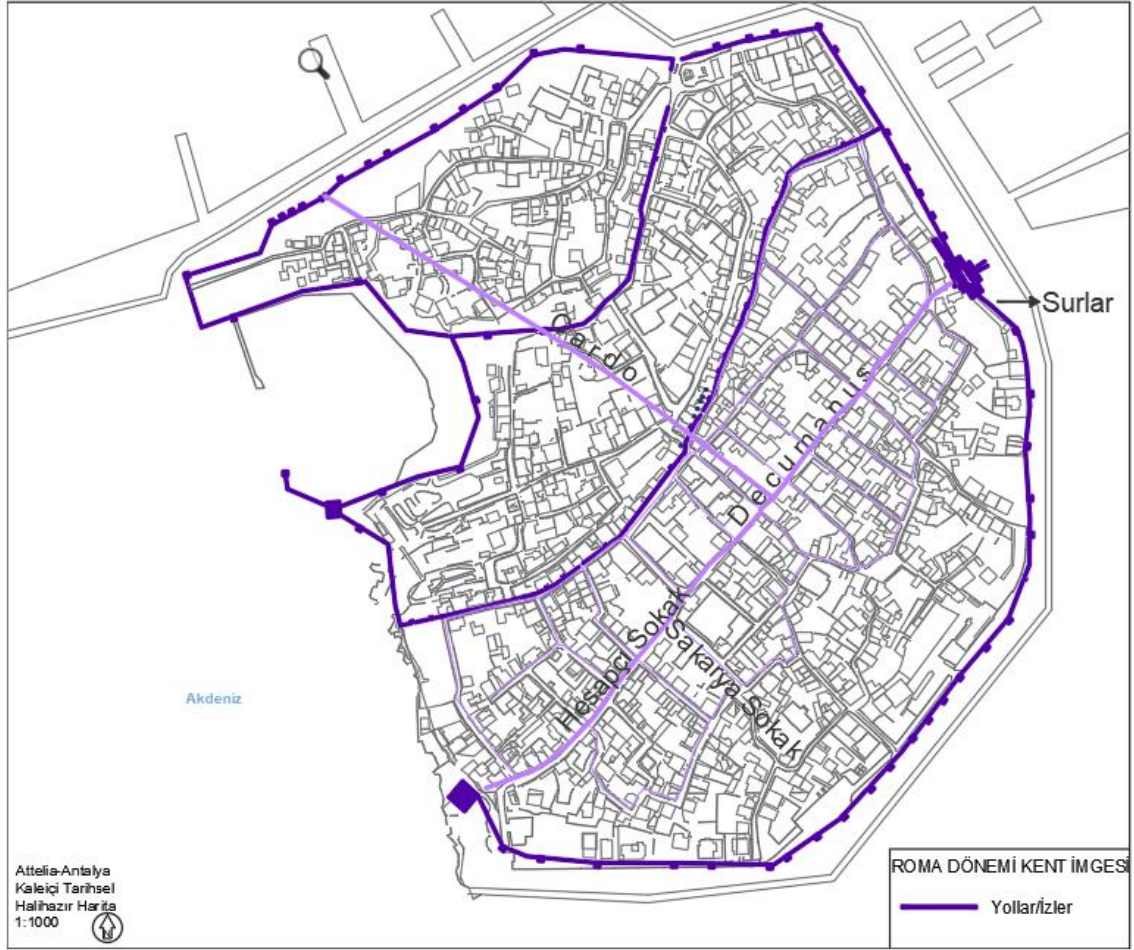
Kaleiçi kentinin Roma dönemindeki ana kapısı Hadrianus Kapısı’dır ve ana akslardan biri olan *decumanus* bu kapıdan başlayarak sürekli çizgisel bir formla devam ederken, *cardo* bu ana yapısal caddeyi dik açı ile kesmektedir. Bu dönem yapılarının konumlarına bakıldığında Hadrianus Kapısı ile Kesik Minare’den Hıdırlık Kulesi’ne

kadar düz bir hat olduğu görülmektedir. Sokakların dokusunun bu hatta elverişli olduğu da düşünüldüğünde bu eksenin *decumanus* olması kuvvetle muhtemeldir. *Cardo* ise forumun konumu da göz önünde bulundurulduğunda kentin bu dönemde kullanılan bir diğer kapısı olan Tiberus Kapısı'ndan çıkıp *decumanus*u dik açıyla kesiyor olmalıdır (Süer, 2006).

Hadrianus Kapısı'ndan başlayan ve Hıdırlık Kulesi'ne devam eden, günümüzdeki adıyla Hesapçı Sokak'ı, hafif bir kayma ile de olsa Roma Dönemi kentinin *decumanus*u olarak tanımlamak gerekmektedir. Dolayısıyla, Balıkpazarı Sokak ile Zafer Sokak'ın oluşturduğu aksı da kentin *cardos*u olarak tanımlamak gerekir. Kuzey-güney ve doğu-batı doğrultulu bu iki aks, eski kent ile yeni yaşam alanı arasındaki doğrudan bağlantıyı göstermesi açısından oldukça önemlidir ve grid sistemin kullanılabilirliği açısından da hayati öneme sahiptir. Ancak klasik Roma kentlerinde *decumanus* ve *cardo*ya kenti bölümlere ayırmak gibi bir işlev yüklenirken, Antalya'daki bu iki yol, akropol/iç kale ile yeni kent arasında daha çok birleştirici ve dengeleyici bir unsur olarak değer kazanmaktadır (Kurt, 2010).

Kentin ızgara planının ana eksenini oluşturan bu iki yola dik ve paralel çizgiler çizildiğinde, kentin güneydoğusunda oluşan ızgara model parsellerin dış hatlarının buradaki günümüz şehir dokusuyla hemen hemen aynı olduğu gözlemlenmektedir. Bir uçtan bir uca uzayıp giden sokaklar ve caddeler birbirini dik açılarla keserek ızgara şeklini oluşturmaktadırlar. Bu yollar arasında kalan dikdörtgen ya da kare biçimli yapı adaları düzenli bir biçimde sıralanmış, binaların inşası bu adaların içerisinde yapılmıştır. Uzun tarihsel bir süreçte doğal ve kendiliğinden oluşan organik şehir planının aksine, düzenli yapısıyla fonksiyonel şehirciliği simgelemektedir.

Dik açılı yollar, grid planlar, sokakların kendiliğinden hizalanmasını sağlamıştır. Lynch (2010), çalışmasında en kolay algılanan yolların paralel olanlar olduğunu belirtmiştir. Yollar, birbirinden ayrı öğelerin oluşturduğu özel bir doku olarak imgelemek yerine, oluşturduğu küme içerisinde bütün yolların karakteristik ilişkilerini açıklayan bir ağ olarak imgelelenebilir. Bu durum için yolun yönü, topolojik ilişkileri ve aralarındaki boşluklara bakılarak ızgara sistemi gerektiği düşünülmektedir (Lynch, 2010). Roma dönemindeki yol aksına bakıldığında bir ağ olarak imgelemek mümkün olmuştur (Şekil 4.15).

Şekil 4.15. Kaleiçi Roma Dönemi yollar/izler haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.2.5. Roma Dönemi Kaleiçi'nde İşaret Öğeleri

M.S. II. yüzyılda herhangi bir Roma kentine gelen bir ziyaretçi, kente girmeden önce sur duvarlarının dışında ilk olarak mezarlıklarla karşılaşır. Mezarlık grupları genellikle küçük bir avlu içinde bezenmiş gömü odasından oluşmakta, bazen de iki katlı küçük yapılardan oluşmaktaydı. Mezarlıklardan sonra ise kentin girişinde iki yanında kuleler bulunan kent kapısı yer almaktaydı. Kapı aynı zamanda şehrin durumunu ve gücünü de gösteriyordu ve anıtsal bir değeri vardı (Thorpe, 2002). Antalya Doğu Garajı mevkiinde yapılan arkeolojik kazı çalışmaları neticesinde 10 dönümlük bir alanı kaplayan bir nekropolün ortaya çıkarılması (Varkıvaç & Kökmen, 2011). Roma dönemi Antalya'sının da klasik Roma kent planına uygun olduğunu göstermektedir.

Dönemin en önemli yapılarından biri olan Hadrianus Kapısı (Şekil 4.16), Roma İmparatoru Hadrianus'un kenti ziyareti şerefine yapılmış olan anıtsal bir kapıdır. Günümüzde Üçkapılar olarak da bilinen kapı kimi kaynaklarda Perge Kapısı (Lanckoronski, 2005) ve Çiçek Kapısı (Erten, 1997) olarak da adlandırılmıştır. Kentin giriş kapısı olan Hadrianus Kapısı, Pamphilia bölgesinin diğer önemli kentleri olan Perge,

Aspendos, Sillyon ve Side'ye ulaşan yolun başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir (Erten 1997).

Şekil 4.16. (a) Hadrianus Kapısı 1882'de, (b) 1930'larda, (c) 2023'te

Kaynak: (a) Uysal, K. (1988); (b) Argın, (2012)

Erten (1997), Hadrianus'un kapısına ek olarak Hadrianus için yaptırılan ikinci bir kapının varlığını tespit etmiştir. Mazhar Paşa (1260-1844) tarafından yıktırılan bu kapı günümüze ulaşamamıştır. Batıda Olbia, Phaselis, Termessos, Sagalassus, Kretopolis'e giden yolun başlangıcı olan bu kapının bugünkü Tophane civarlarında yer aldığı ve Tiberius Kapısı olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Erten (1997)'nin bu bulgusu Pamphilia'nın ulaşım şeması düşünüldüğünde kuvvetlenmektedir. Diğer kentlerle bağlantının sağlanabilmesi için batı ile bağlantı kuran yolun kent yakınlarında kuzeye birleşmesi gerekir ve bu yollar kentin ana kapılarından başladığı için kuzeyde bir kapıya daha ihtiyaç vardır. Bu da Tiberius Kapısı'na işaret etmektedir. Lanckoronski'nin 1885 yılında çizdiği şematik planında II olarak numaralandırılan kapının da aynı kapı olması muhtemeldir (Süer, 2006). Araştırmacıların ve seyyahların bu kapıdan bahsetmeyişi Hadrianus Kapısı kadar anıtsal ve görkemli olmadığı (Süer, 2006) düşüncesini akla getiriyor olsa da Erten (1997) bu kapıda Yunan tanrılarının en önemlilerinden biri olan Zeus ya da Deniz Tanrısı Poseidon'a atıfta bulunan bir heykel olduğu sanıldığını belirtmektedir ki bu olası heykelin de Tiberius kapısının işaret ögesi olarak imgesini kuvvetlendirdiği düşünülmektedir.

Tiberius Kapısı'nın olduğu bölge olan kentin kuzeyinde, bu dönemin kent imgesinde bölge niteliği gösteren ve Patrici bölgesi olarak adlandırılmış olan alanın içerisinde, Roma kentlerinin en önemli kapalı mekânlarından biri olarak kabul edilen bir saray olduğu düşünülmektedir. Bu saray yönetici ve soylular için bir yaşam alanı olduğu gibi, aynı zamanda bir kamu kurumu olarak da işlev görmüş olması kuvvetle muhtemeldir (Yaylı ve Küçük, 2011). Kentin en yüksek yerine kurulmuş olan sarayın hem sosyal hem de fiziksel özellikleri ile Patrici bölgesi içerisinde yer alan bir işaret imgesi özelliği taşıdığı düşünülmektedir.

Sönmez (2008) antik dönemde kentlerin bir Tanrı'ya armağan edilerek kentin Tanrı'nın koruması altında olduğuna inanıldığını, dolayısıyla da bu kentlerin içerisinde tapınaklar ve kutsal alanlar bulunan mekânlar olduğunu ifade etmektedir. Kaleiçi'nde bu dönemde kentin merkezinde, forumun yanında inşa edilmiş bir tapınağın varlığına işaret edilmekte ve bu alanın bugünkü Kesik Minare olarak adlandırılan yapının olduğu yerde olduğu düşünülmektedir. Lanckoronski (2005)'in Roma dönemi tapınağına ait iki sütunun bugünkü Dumlupınar Okulu'nun girişinde yer aldığına dair yapmış olduğu

çıkarm, bu bölgedeki bir tapınağın varlığını kanıtlar niteliktedir. Günümüzde Hesapçı Sokak ile Sakarya Sokak'ın kesiştiği alanda ve Roma kentinin forumunda yer alan bu tapınağın dönemin önemli işaret öğelerinden olma potansiyeli vardır.

Günümüzde Hıdırlık Kulesi olarak adlandırılan, kentin güneybatısında kare bir platform üzerine oturan silindirik formlu yapının bu dönemde yapıldığı tahmin edilmektedir (Şekil 4.17). Kulenin işlevi konusundaki görüşlerden biri önemli bir kişinin ölümü üzerine yapılan bir anıt olması iken, diğer araştırmacılar bunun savaş malzemelerinin muhafaza edildiği bir deniz feneri olduğunu ileri sürmüşlerdir (Süer, 2006; Lanckoronski, 2005; Erten, 1997). Varkıvaç (2005)'e göre Hıdırlık Kulesi Roma Dönemi'nin geleneksel mausoleum (türbe) mimarisini en iyi şekilde yansıtan ve kent Roma'ya özgü tipi ile Anadolu için tek örnek olan bir anıt mezardır. Kaleiçi'nin Kılıçarslan Mahallesi'nde yer alan Hıdırlık Kulesi, Hadrianus Kapısı'ndan başlayan ve dönemin en önemli akslarından biri olan decumanus'un (Hesapçı Sokak) sonunda yükselmekte, Antalya Körfezi'ne ve limana hâkim bir konumda oluşu (Kurt, 2010) ile önemli bir işaret öğesi olarak imgenlenmektedir.

(a)

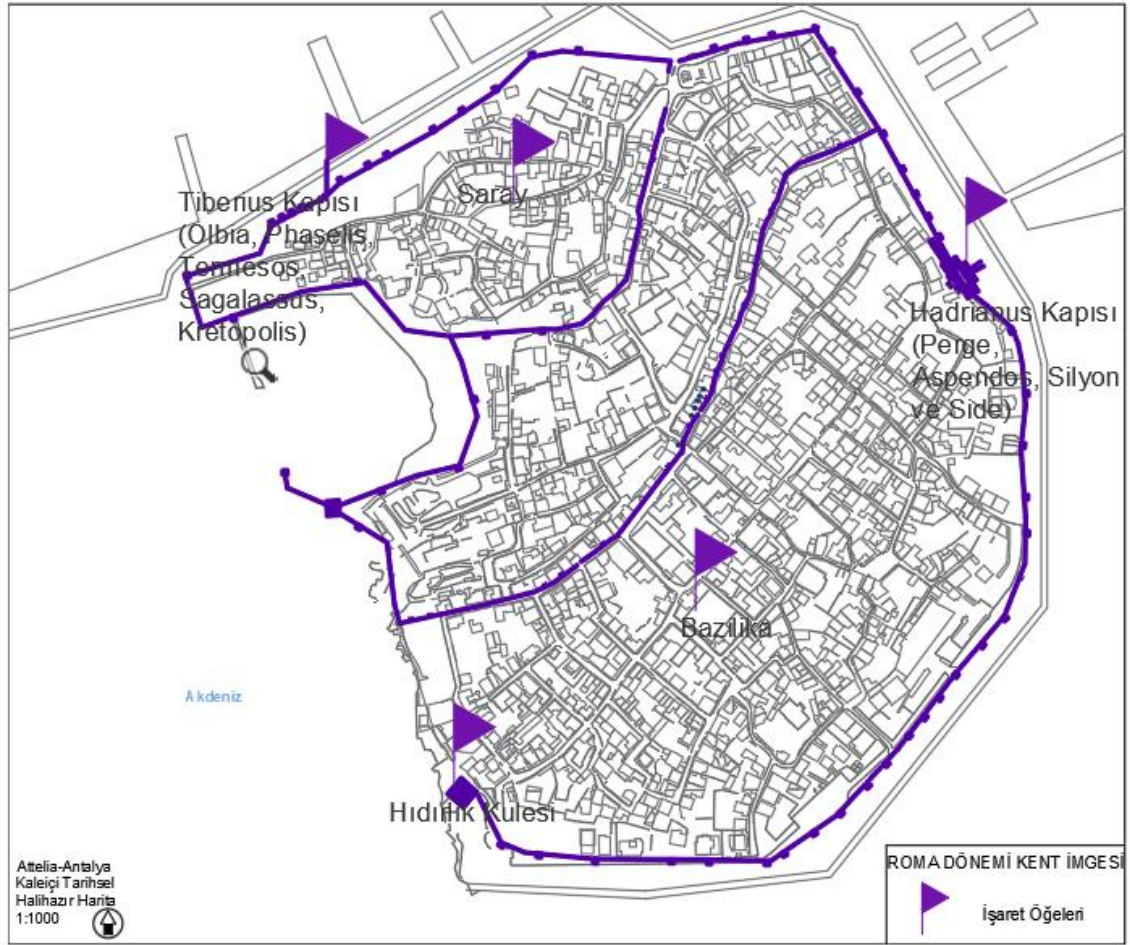
(b)

(c)

Şekil 4.17. Hıdırlık Kulesi (a) 1920'de, (b) 1930'larda, (c) 2023'te

Kaynak: (a-b) Argın, (2012)

Roma dönemi Kaleiçi'nde tespiti yapılan bu işaret öğeleri Şekil 4.20'de gösterilmektedir.

Şekil 4.18. Kaleiçi Roma Dönemi işaret öğeleri haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.2.6. Roma Dönemi Kaleiçi'nde Kent İmgesi Öğelerinin Tespit ve Yorumu

Helenistik dönemde tespiti yapılan Olbia ve Korykos Roma döneminde de bölge imgesi olarak tespit edilmiştir. Bu dönemde kuzey kentte bulunan yüksek sosyal statüye sahip kişilerin bulunduğu Patrici bölgesinde imgenenmiştir. Bu bölgelerin içerisinde bulunan Hadrianus Kapısı, Hıdırlık Kulesi, Tiberius Kapısı, Bazilika ve Saray ile imgede belirgin hale gelmişlerdir. Form olarak diğer öğelere hâkim olan bölgeler zaman içerisindeki geçirdiği mekansal değişimler ile de ortaya konmuştur.

Formun sürekliliğini gerektiren sınır öğeleri incelendiğinde, Roma döneminde, Helenistik dönemde yapılan surlara eklemeler yapıldığı tespit edilmiştir. Güçlü bir karakteristik özelliğe sahip surlar imgede baskındır. Roma döneminde de Kaleiçi, keskin surlara sahiptir. Lynch'in (2010) belirttiği gibi iki alanı birbirinden ayıran, görsel olarak belirgin olan ve geçit vermeyen sınır öğeleri, bu dönemde karşımıza sur duvarları olarak çıkmıştır. Bu dönemde surlara savunmayı güçlendirmek adına burçlar eklenmiştir. Bu durumda kuvvetli bir sınır öğesi imgesi oluşturmasını pekiştirmiştir.

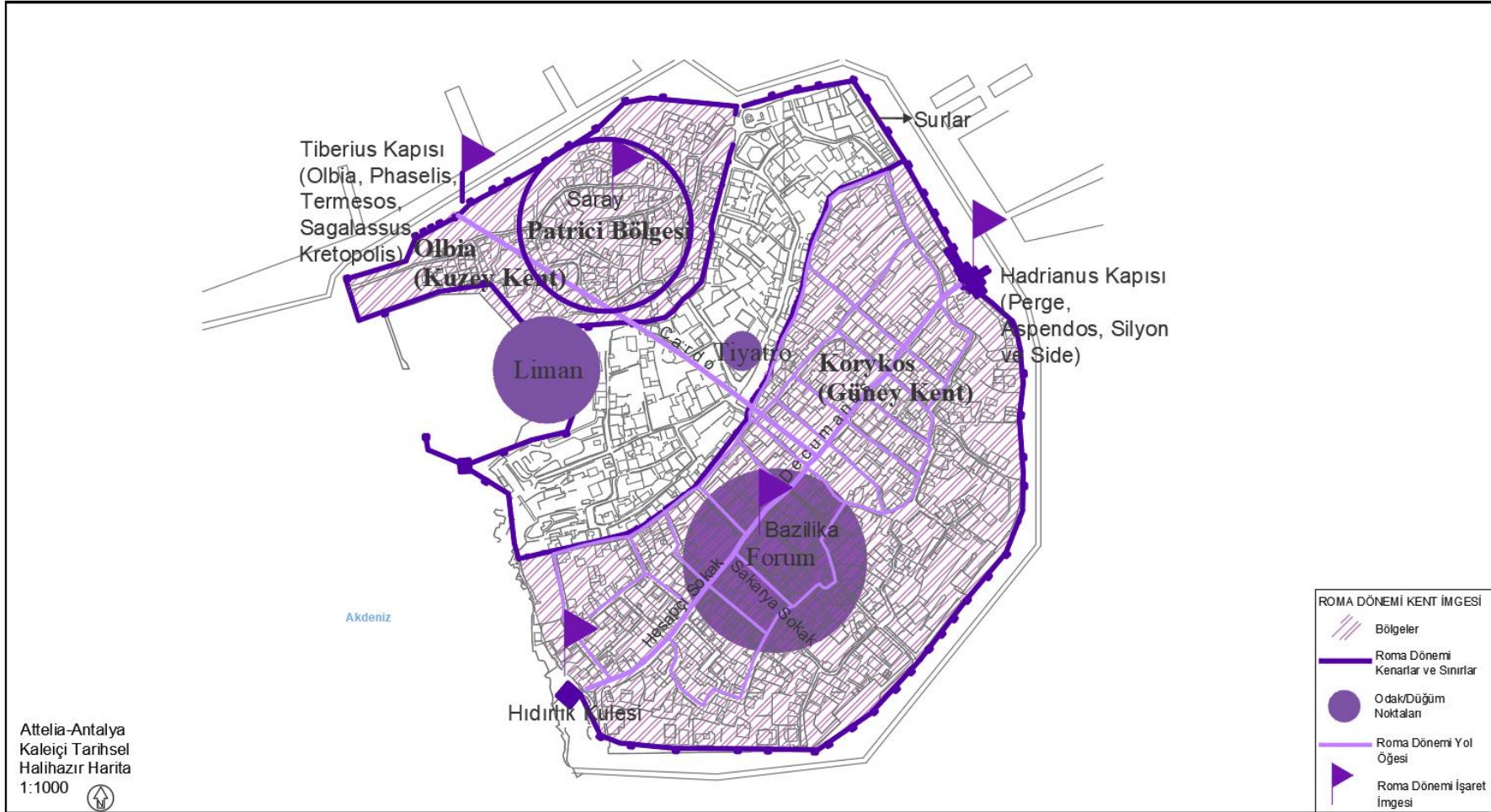
Topografik özellikleri ve kentin kuruluşundaki limanın etkisine bakıldığında limanın ulaşımın kırılmaya uğradığı bir nokta olduğu için önemli bir odak noktası olduğu tespit edilmiştir. Bir düğüm noktasının tanınabilmesi için güçlü fiziksel forma sahip olmalıdır. Liman, birçok yolun birleştiği bir noktada yer almasından ileri gelen işlevsel önemi dışında uzamsal bir şekle de sahip olduğu için Kaleiçi'nin kent imgesinde en belirgin noktalardan biri olmuştur. Bu dönemde öne çıkan diğer odak noktasında "Tiyatro" olmuştur. Tiyatronun işlevi, iki bölge arasında günümüzde adı geçen tek yapı olması, tepe noktasında yer alması, kentin bölümlerinden görünebilir olmasından dolayı Helenistik dönemde olduğu gibi Roma döneminde de önemli odak noktasıdır (Süer, 2006).

Yapı gruplarına göre ayrılan ızgara planı buldukları forum, tapınak gibi kamu yapıları ile kurgulanmış kent öğeleridir. Bu durumda forumun içerisinde bulunan Hesapçı ve Sakarya sokak kesiştiği noktada yer alan işaret öğesi olan tapınakla birlikte imgede öne çıkmıştır. Cardo ve Decumanus, şehir planlamasında düzeni ve kolay anlaşılabilirliği sağlamış, şehrin karakterini ve kimliğini vurgulamıştır.

Kuzey kentte bulunan ve şehre giriş kapısı olan "Tiberius" Kapısı, alandaki konumu gibi fiziksel karakteristik özelliği ile işaret öğesi imgesi olduğu varsayılmaktadır. Roma döneminin en önemli işaret öğeleri anlamsal bakımdan Hadrianus Kapısı ve Hıdırlık kulesidir. Forumun içerisinde bulunan tapınak ve Patrici bölgesindeki saray tespiti yapılan diğer işaret öğeleridir. İşaret öğeleri niteliksel olarak tek ve sadedir.

Roma döneminde Olbia, Kroykos ve Patrici olmak üzere 3 bölgeden oluşmaktadır. Bölgeleri çevreleyen surlar imgede ayırt edici sınır öğeleridir. Roma döneminde 3 odak noktası tespit edilmiştir bunlar, "Forum", "Liman" ve "Tiyatro" olmuştur. İmgede öne çıkan yollar; Hesapçı Sokak kentin Decumanusu, Balıkpazarı Sokak ve Zafer Sokak kentin Cardosu olmak üzere 3 sokak güçlü bir yol imgesi oluşturmuştur. Tiberius Kapısı, Hadrianus Kapısı, Hıdırlık Kulesi ve Bazilika olmak üzere 4 yapı İşaret öğesi olarak tespit edilmiştir.

Tespiti yapılan ve Şekil 4.21'deki haritada gösterilen tüm kent imgesi öğelerinin tanınırlığı yüksek ve birbirini besleyen bir etkisinin olduğu düşünülmekte, kentin bütünlülüğü ve okunabilir bir yapısı olduğu sonucuna varılmaktadır.

Şekil 4.19. Kaleiçi Roma Dönemi kent imgesi haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.3. Bizans Dönemi'nde Kaleiçi ve Kent İmgeleri

MS. 394 yılında Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı Roma İmparatorlukları olarak ikiye bölünmüş, Antalya ve çevresi Bizans İmparatorluğu sınırları içine girmiştir. Bizans döneminde Antalya, Doğu Akdeniz'in en önemli ticaret limanı haline gelerek değerini arttırmıştır. M.S 4. yüzyılda bölgedeki Hıristiyan halkın büyümesi sonucunda kent bir Hıristiyan kenti olmuştur (Yılmaz, 2002; Yağcı, 2009).

Pamphylia bölgesinin önemli kentleri Bizans Dönemi'nde giderek önemini kaybederken Attaleia kenti önemini koruyabilmiştir (Yağcı, 2009). Kentin Akdeniz'deki Mısır, Filistin, Suriye ve Libya ile olan ticaret ilişkilerinin gelişmesi, doğudan gelen değerli malların (baharat, tekstil, halı, kıymetli taşlar, cam-metal işleri) Venedikli, Cenovalı İtalyan ve İspanyol tüccarlara ulaşımında uluslararası bir aktarma merkezine dönüşmesi ile ekonomik bir refah düzeyine ulaşılmıştır (Çimrin, 2007).

Bizans döneminde Kaleiçi, kale kent modeline örnektir; parçalı bir yerleşme modelinden ziyade, kent surlar içerisinde gelişim göstermiştir. Askeri ve yönetsel faaliyetler daha çok kuzeydeki iç kalede toplanmış ve ticaret de daha örgütsel olarak tek bir alanda gerçekleşmiştir (Yağcı, 2009). Bizans döneminde kent yapısını belirleyen en önemli faktör din olmuştur (Kavaz, 2023). Artık bir Hıristiyan kenti olan Kaleiçi'nde önceki dönemlerden kalan tapınak ve pagan heykel kalıntılarının işlevsel ve dini önemi kaybolmuş, bu nedenle de antik dönemden kalan tiyatro, agora/forum ve akropol tahrip olmuştur (Süer, 2006).

Tablo 4.3 bu döneme ait tespiti yapılan kent imgesi öğelerini listelemekte olup, her bir imge öğesi alt başlıklarda detaylandırılmıştır.

Tablo 4.3. Bizans Dönemi Kaleiçi kent İmgesi öğeleri

Bölgeler	Sınırlar	Yollar	Odak noktaları	İşaret Öğeleri
-İç Kale	-Dış ve İç Surlar	-Merdivenli sokak -Kırkmerdiven -Hesapçı Sokak	-Liman -Aya İonnis Tu Teoloğu Kilisesi	-Kale Kapısı -Aya İonnis Tu Teoloğu Kilisesi
-Ana Yerleşim Bölgesi	-Dış ve İç Surlar	Kırkmerdiven	-Liman	-5 Köşeli Burç (<i>Saat Kulesi</i>) -Kale Kapısı
-Dış Mahalle	-Dış ve İç Surlar	- Izgara planlı yol aksı	- Aya İrini Kilisesi	- Aya İrini Kilisesi

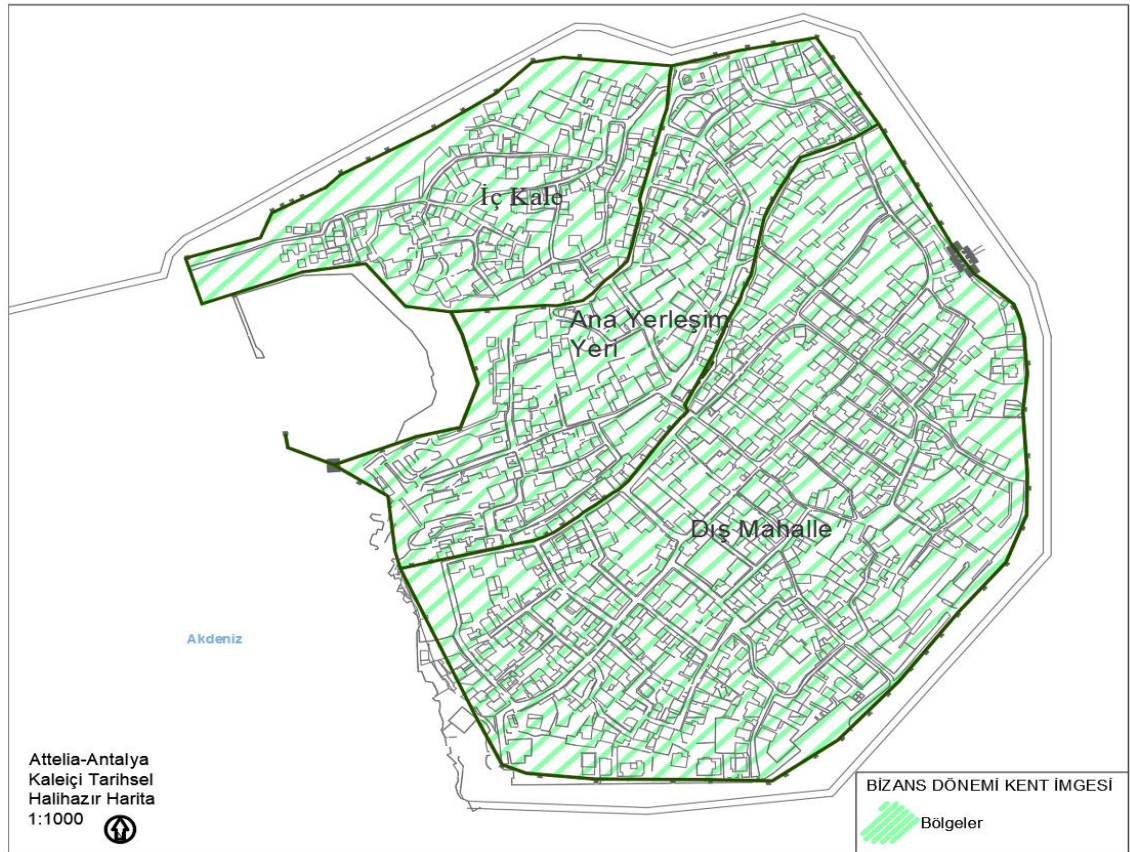
4.3.1. Bizans Dönemi Kaleiçi'nde Bölgeler

Bu dönemde kentin “iç kale”, “ana yerleşim bölgesi” ve “dış mahalle” olmak üzere üç bölgeye ayrıldığını söylemek mümkündür. Bu şekilde kent, farklı bölgelerde

farklı işlevlere sahip alanlara dönüşmüştür (Yağcı, 2009). Kentin kuzeyinde yer alan ve Roma döneminde akropol olduğu tespit edilen alan, Bizans Dönemi'nde kent surlarının içindeki gelişmelerin yoğunlaştığı bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. "İç kale" olarak adlandırılan alan, bu dönemde de yönetimsel ve askeri faaliyetlerin gerçekleştirildiği bir bölge olmuş, ticaret ise daha örgütsel bir şekilde tek bir alanda toplanmıştır (Yağcı, 2009). Tanyeli (1987) kentte ikinci bir iç sur yapılmış olmasının kentsel alanı daralttığını ve iç kalenin yalnızca limanı çevrelediğini belirtmiştir. Böylece liman ve çevresi bu surla birlikte iç kale işlevi görmüştür (Süer, 2006).

Roma Dönemi'nde foruma bitişik vaziyette yer alan bazilikanın Bizans Dönemi'nde kilise olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu yapı ikinci iç surların dışında bulunmaktadır. Bu durum, kentin bu kısmının da henüz tamamen terk edilmiş olmadığını göstermektedir. Tanyeli (1987)'ye göre bu bölge düşük yoğunluklu "banliyö" yerleşimi ve içinde yaşayanların tarımla uğraştığı bir yerdir (Süer, 2006).

Dönemde bölge olarak imgenenmiş olduğu düşünülen alanlar Şekil 4.22'deki harita üzerinde gösterilmiştir.

Şekil 4.20. Kaleiçi Bizans Dönemi bölgeler haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.3.2. Bizans Dönemi Kaleiçi'nde Kenarlar/Sınırlar

Kibyraioton Theması'nın merkezi olarak sahip olduğu askeri işlevinin yanı sıra önemli bir liman kenti olan Attaleia, bir ticaret kenti olarak da Bizans İmparatorluğu için önem taşımaktadır (Kurt, 2010). Hatta Perge-Silyon metropolitliğine bağlı bir piskoposluk iken 1042 yılında metropollüğe yükselmiştir. Kentin artan önemi sebebiyle yaşanabileceği saldırıları engellemek amacı ile bu dönemde kent surları birçok kez onarım görmüştür (Sönmez, 2008).

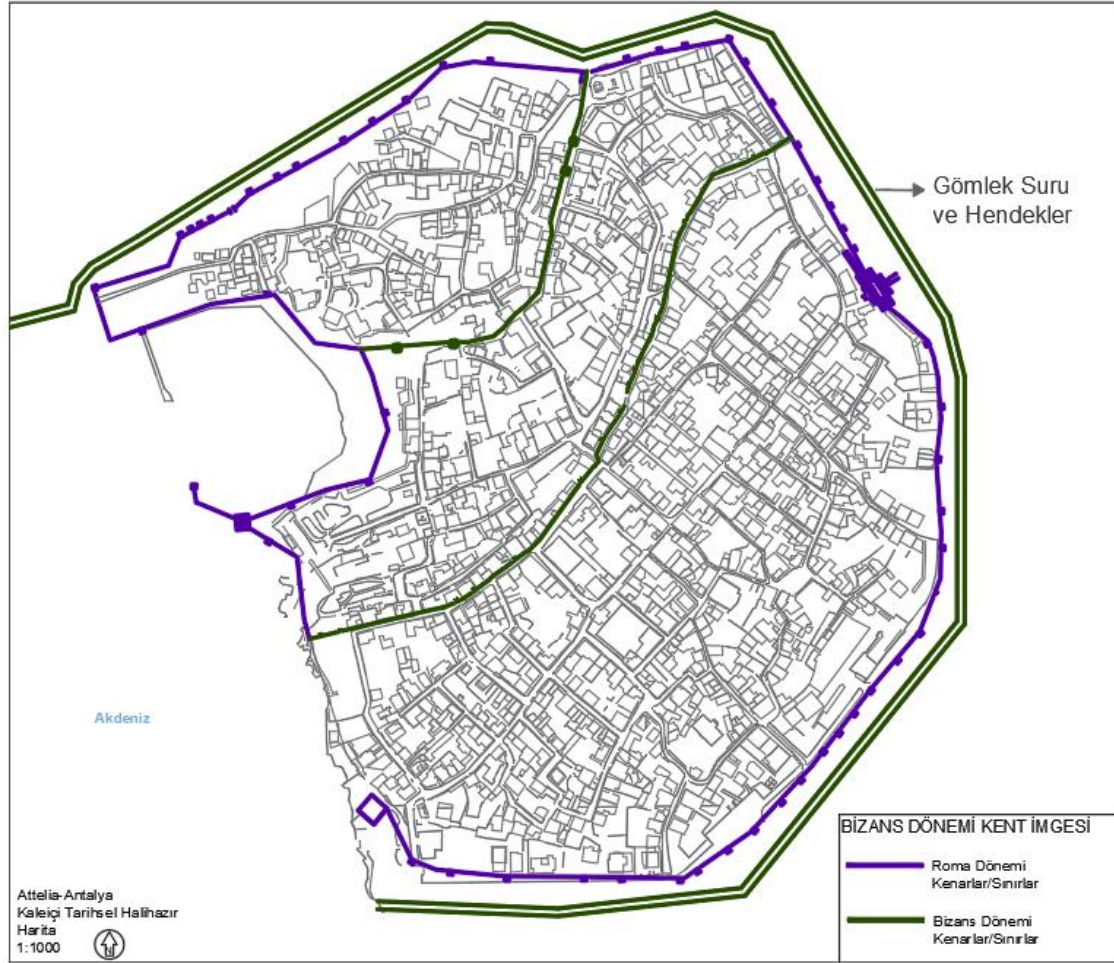
Arap işgallerinin başarısızlığından ve Kilikya'nın geri alınmasından sonra, Doğu Akdeniz Bölgesi yeniden ulaşılabilir olmuştur. Bu doğrultuda kentin çevresindeki surları çevreleyecek şekilde "Gömlek suru" ve hendek yapılmıştır ve askeri güç arttırılmıştır (Schultze 1926, Ostrogorsky, 1999).

Kuruluşundan itibaren koruma amaçlı inşa edilen surlar, bu dönemde defalarca onarılarak yenilenmiş, kentin korunaklı olmasına yüksek derecede önem verilmiştir (Sönmez, 2008) Dış surlara paralel uzanan ve süreklilik arz ederek, kenti çeviren gömlek surları ve hendekler (Şekil 4.21) güvenliğini arttırarak, kenti dışarıdan gelecek saldırılara karşı korumaktadır. Bunlara ek olarak, kent içerisinde bahsi geçen üç bölgeyi birbirinden ayıran iki iç sur duvarının bu dönemde yapılmış olması kaynaklara göre muhtemel gözükmektedir. İç kalenin korunmasını arttırmak için bir iç sur yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir (Tanyeli, 1987; Süer, 2006; Yağcı, 2009). Sürekli bir forma sahip olduğu için güçlü bir imge olan kenarlar, görsel olarak baskındırlar. Şekil 4.22 Bizans döneminde kenti kuşatan surları, güvenliğini arttırmak için bu surların dışına inşa edilmiş olan gömlek surlarını ve hendekleri göstermekte ve kenti çepeçevre saran bu öğelerin kentin sınır ögesi imgesini son derece kuvvetlendirdiği düşünülmektedir.

Şekil 4.21. 1930 Kaleiçi gömlek surları

Kaynak: Sönmez, C. (2008)

Şekil 4.22. Kaleiçi Bizans Dönemi kenarlar/sınırlar haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.3.3. Bizans Dönemi Kaleiçi'nde Odak/Düğüm Noktaları

Anadolu'yu etkisi altına alan Arap işgallerinin Pamphylia kentleri için yıkıcı bir etkisi olmuştur. Bazı kentler terk edilmiş, bazıları da kentin akropolüne çekilerek varlıklarını surlar ardında devam ettirmişlerdir. Fakat Attaleia, bölgenin en büyük kenti ve Bizans'ın Akdeniz'deki en önemli askeri üssü ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Attaleia, aynı zamanda Constantinopolis ile Anadolu'nun doğusu arasında ulaşımı sağlayan önemli bir kavşak haline gelmiştir (Kurt, 2010). Yoğun ticaret ve askeri faaliyetlerin odak noktası kentin iç kalesi tarafından sarmalanmış vaziyetteki limanıdır. Surların içerisinde gelişen kentte kent imgesindeki en belirgin odak noktalarından birini liman oluşturmaktadır.

Bizans döneminde iç kalenin yüksek bir noktasına konumlanmış, kentin kuruluşundan itibaren akropolü olan alanın ortasına inşa edilmiş olan bir kilisenin varlığı bilinmektedir. Bu Bizans kilisesi (*Aya İonnis Tu Teoloğu Kilisesi*) bugünkü Yivli Minare Camii'nin bir cami olarak işlevlendirilmeden önceki orijinal yapıdır ve cami üzerindeki unsurlar bu bilgiyi doğrular niteliktedir (Riefstahl, 1941). Ayrıca, kentte bu dönemde

önceki dönemlerden agora/forumun olduğu alana -ki burası bugünkü Kesik Minare adlı yapının bulunduğu alandır – “Panagia” (Aya İrini) adında bir kilise inşa edilmiştir (Kaymak, 2010). Bu alandaki söz konusu kilisenin kentteki kalabalık Hıristiyan cemaatler için birer odak noktası olarak imgelemiş olmaları kuvvetle muhtemeldir (Şekil 4.23).

Şekil 4.23. Kaleiçi Bizans Dönemi odak/düğüm noktaları haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.3.4. Bizans Dönemi Kaleiçi'nde İzler/Yollar

Bu dönemde, Helenistik Dönem ve ardından gelen Roma Dönem kentinin ızgara planı kısmen tahrip edilmiştir (Morris, 1994). Oluşan yeni yerleşim alanlarının – özellikle iç kalenin ve ana yerleşim bölgesi olarak adlandırılmış bölgenin bir kısmının organik kent dokusu şeklinde gelişim gösterdiği düşünülmektedir (Tanyeli, 1996; Yağcı, 2009). Ancak yine de büyük bölümü grid (ızgara) dokulu sokak ve caddelerden oluşmaktadır (Kurt, 2010).

Bizans kenti Kaleiçi'nin sokak, cadde ve küçük meydanlardan oluşan iç ulaşım ağına sahip olduğu düşünülmektedir. Kentin caddeleri kule ve kapılara koşut olarak şekillenmiştir. Bu caddelerin merkezi noktalarda bulunan kiliselere ulaştığı, çoğu grid

planlı sokak ve caddeler boyunca konutların, özel ve kamuya açık bahçelerin yerleşmiş olduğu düşünülmektedir (Kurt, 2010).

Roma döneminde kullanıldığı bilinen ve Evliya Çelebi'nin "Varoş Kapısı" olarak bahsettiği "Kale Kapısı" dışındaki tüm kapılar Bizans döneminde kapatılmıştır. Kentin diğer kentlerle olan bağlantısı Kale kapısı ile sağlanmıştır (Yağcı, 2009; Çimrin, 2005; Sönmez, 2008). Bu durum, kentin sıklıkla kullanılan yollarının iç kale bölgesinde yoğunlaştığı fikrini doğurmaktadır.

Kentin güneyindeki bölge eski önemini kaybetmişse de buradaki kilisenin (Aya İrini Kilisesi) varlığı iç kale ile kiliseyi birbirine bağlaması gereken bir güzergahın varlığına işaret etmektedir. Roma döneminin *cardo*'su olarak işlev gören yolun bu dönemde de korunmuş olması muhtemeldir.

Hadrianus Kapısı bu dönemde olası saldırıları engellemek ve güvenliği arttırmak adına –küçük bir kısmı haricinde- kapatılmış, doldurularak aralarda kalan tonozlar şapel gibi ibadethaneler olarak işlev görmüştür (Kurt, 2010). Bu durum, Roma döneminin *decumanus*'unun (Hesapçı Sokak) bu dönemde de kullanılmış olabileceğini, şapel yapıları ile kiliseyi ve ardından da bu dönemde bir savunma yapısı olarak işlev görmüş olan Hıdırlık Kulesi'ne bağlanmış olması muhtemel gözükmektedir.

Bizans döneminde yapılan yapılardan bir diğeri de "Kırkmerdiven" olarak adlandırılan merdivendir. 11. yüzyılda Venedikliler tarafından yapılan merdivenler, "Kale kapısı" ve liman arasındaki bağlantıyı ve ticaret akımını güçlendirmek amacıyla yapılmıştır (Kepenek, 2011) (Şekil 4.24).

(a)

(b)

Şekil 4.24. Kırkmerdiven

Kaynak: (a) Antalya İl Yıllığı (1973), akt. Argın, (2012), (b) Sönmez, (2009)

Bizans döneminde yollar yapılara olan yakınlığı ile de öne çıkmaktadır. "Aya İrini Kilisesi" ne olan yakınlığı bu yol aksını önemli kılmaktadır. Kale Kapısından girerek "Aya İonnis Tu Teoloğu Kilisesi" ve "Kırkmerdiven"e giden yol aksı yapılan kaynak taramaları sonucunda belirlenmiş ve Şekil 4.25'teki haritada gösterilmiştir. Güney

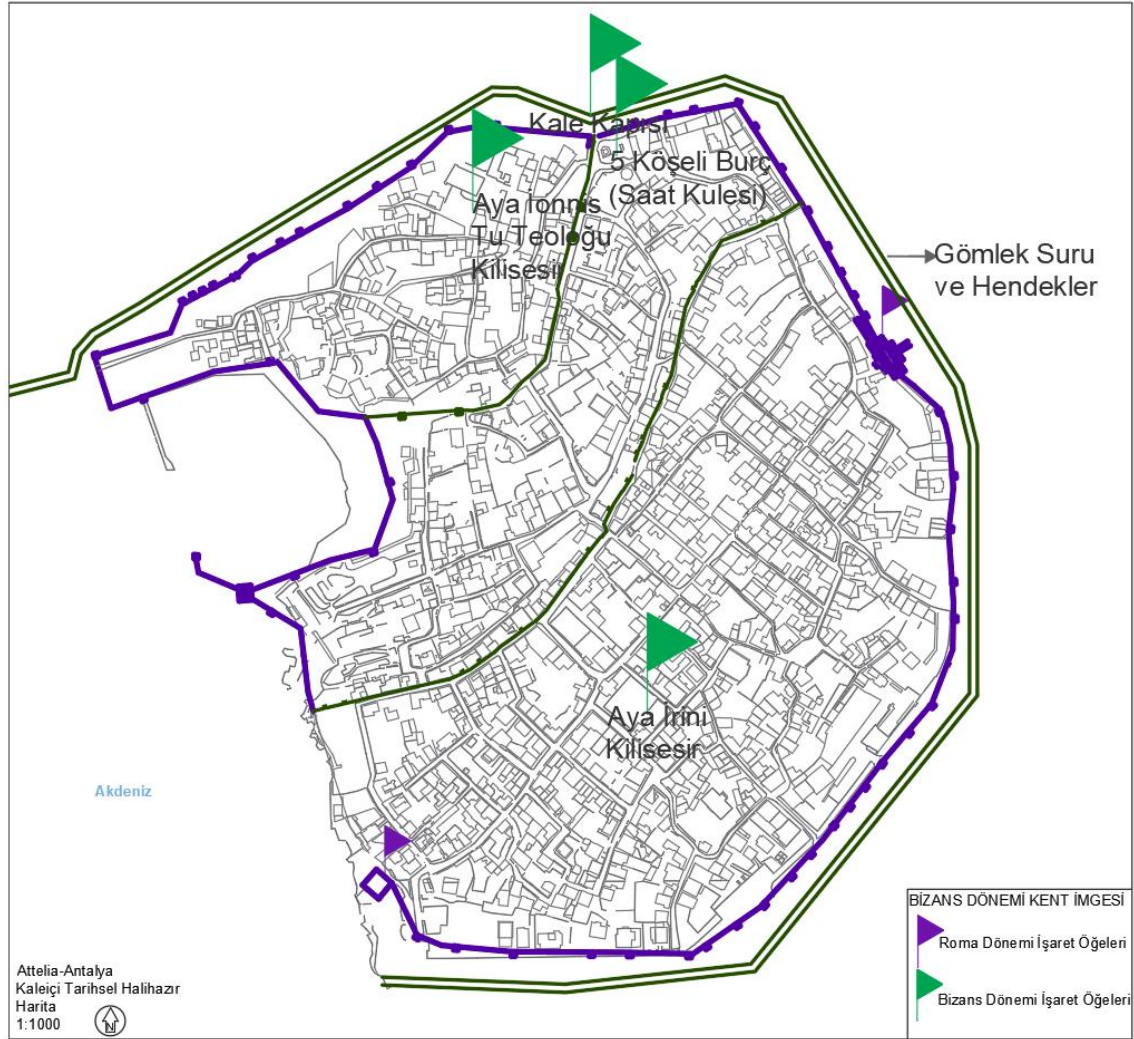
yapısal özellikleri ve boyutlarıyla diğer kent parçalarından ayrılarak birer işaret ögesi olarak imgenenmiş olmaları muhtemeldir.

Şekil 4.26. Bizans Dönemi Kilise yapısı işaret ögesi

Kaynak: (a) Erten, F. (1997)

Varoş Kapısı'nın hemen yanında yer alan 5 köşeli bir burç tahminen 9 yy.'da inşa edilmiştir (Sönmez, 2008). Orta Bizans Dönemi'nin en önemli yapılarından biri olan (Yağcı, 2009) bu burç Bizans dönemi kent imgesinde sınırları ve dolayısıyla güvenliği kuvvetlendiren bir işaret imgesi olarak nitelendirilebilir. Bu yapı günümüzde Saat Kulesi olarak bilinmektedir.

Şekil 4.27. Kaleiçi Bizans Dönemi işaret öğeleri haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.3.6. Bizans Dönemi Kaleiçi'nde Kent İmgesi Öğelerinin Tespit ve Yorumu

Bizans dönemi “İç Kale”, “Ana Yerleşim Yeri” ve “Rum Mahallesi” olarak bölgelere ayrılmıştır. İç kalede bulunan kilise, ana yerleşim yerindeki “5 Köşeli Burç” ve iki bölgede de bulunan “Kale Kapısı”, Rum mahallesindeki kilise ile bölgelerin imgenelenebilirliğini arttırmıştır.

Bu dönemde surlara Helenistik ve Roma döneminin üzerine “Gömlek suru” ve “Hendekler” olarak eklemeler yapılmıştır. İşlev olarak savunma amaçlı olması ve form olarak sürekliliği ile imgede öne çıkan kent öğesidir.

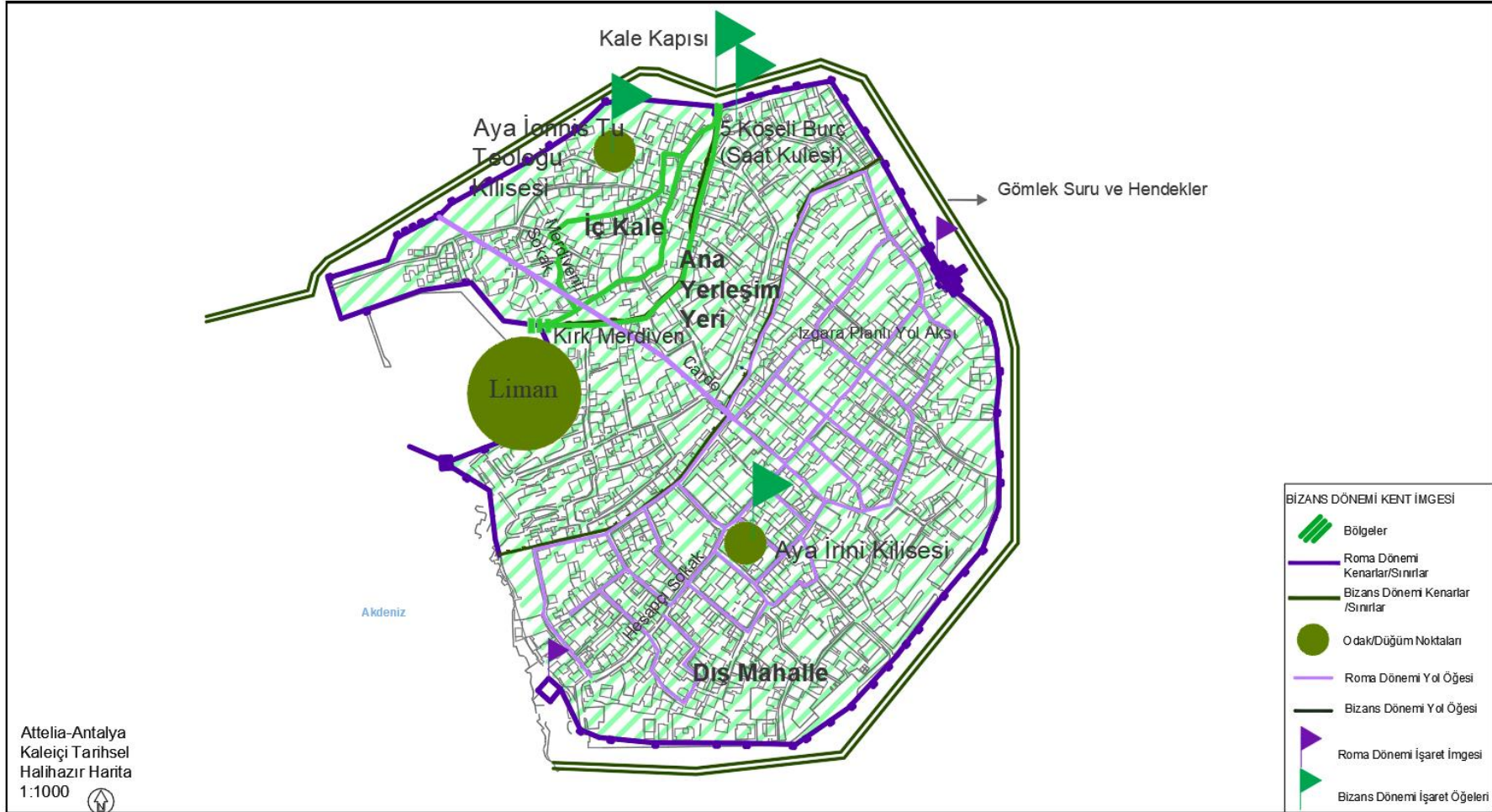
Odak noktası olan Liman ve kentli için önemli yapılar olan İç kalede bulunan Aya İonnis Tu Teoloğu Kilisesi ve Rum Mahallesindeki Aya İrini Kiliseleri güçlü odak imgesi oluşturmuşlardır. Aynı zamanda işaret öğesinde olan bu yapılara ek surlara eklenen burç olarak bilinen yapı 5 köşeli burç olarak işaret imgesi olmuştur. Kent iç kaleye doğru

gelişim göstermesinden dolayı buradaki Kırk Merdiven ve Merdivenli sokak önemli odak noktası olan Liman'a çıkmaları sebebi ile yol imgelerinde güçlü imgeler oluşturmuşlardır.

Constantinopolis-Attaleia ulaşım yollarını kontrol eden ana kavşaklardan biri olan kent Bizans için büyük önem taşımıştır. Pamphylia'daki diğer kentlerin önemini kaybettiği bu dönemde öne çıkan ve gittikçe önemini arttıran Attelia Pamphylia'da bir odak noktası haline gelmiştir. Ticari önemi ve tüm yolların burada kesişmesi ile öne çıkmaktadır. Bizans dönemi odak noktası imgesinde zengin bir dönem olamamıştır. Fakat büyük ölçekte düşünüldüğünde Kaleiçi kendisi bir odak noktası haline gelmiştir.

Bizans döneminde Kaleiçi 3 bölgeden oluşmuştur. Bu bölgeleri çevreleyen surlar belirgin imgeler olamaya devam etmiştir. Bölgelerin içerisinde yer alan Liman ve iki kilise ile 3 alan odak noktası olarak tespit edilmiştir. Bölgelerin içinde bulunan ve diğer imgeleri karşılayan yollar ızgara desenin hâkim olduğu yol aksı ve buradaki kiliseye giden Hesapçı sokak, Limana giden Kırk Merdiven ve Kırk merdivene giden Merdivenli sokak olmak üzere tespiti yapılan 3 sokak imgelenebilmiştir. Dönemin en önemli işaret öğeleri Burç (Saat Kulesi), Aya İonis Tu Teoloğu Kilisesi, Aya İrini Kilisesi ve Kale Kapısı imgelerine baktığımızda kentte 4 işaret öğesi olduğu okunabilmiştir.

Belirlenen Kent imgeleri Şekil 4.28'da gösterilmiştir.

Şekil 4.28. Kaleiçi Bizans Dönemi kent imgesi haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.4. Selçuklu Dönemi'nde Kaleiçi ve Kent İmgeleri

Selçuklular çok uzun zaman Antalya'yı topraklarına dâhil etmek istemiş ve birçok kez kuşatma altına almıştır. Gelişmiş bir ticarete bağlı ekonomi kurma düşünceleri, bu kentin ele geçirilmesini önemli hale getirmiştir. Kent 1207 yılında Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından fethedilmiştir (Kurt, 2010). Bölgenin liman kenti kimliği Selçuklular döneminde de sürdürmüştür (12 ve 13. yüzyıllar). Afrika ve Avrupa'dan gelen ticaret gemileri bu limanı kullanarak ihracat ve ithalat yapılmıştır. İskenderiye'den başlayıp denizden Antalya'ya, oradan da karayoluyla Anadolu'yu geçerek Karadeniz limanlarına ulaşmışlardır. Mısır'ın gereksinim duyduğu demir, ağaç gibi malların temin edileceği en yakın ülkenin Anadolu olması, kenti Selçuklular için vazgeçilmez kılmıştır (Cahen, 2001; Kurt, 2010).

Selçuklular Anadolu'da ele geçirdiği diğer topraklarda olduğu gibi burada da yeni bir kent kurmak yerine mevcut kentin yapısında Selçuklu etkisini hissettirecek kültürel ve dini değişiklikler yapmışlardır (Süer, 2006). Bu değişikliklerden belki de en belirginini daha önceki dönemlerde tapınak ya da kilise olarak kullanılmış olduğu düşünülen bir yapının camiye dönüştürülmesi olmuştur. Bu yapı bugün Yivli Minare Camisi ya da bugün Alaeddin Camii olarak adlandırılan ve Selçuklu dönemi yapılarının yoğunlaşmış olduğu bir bölge olan Yivli Minare Külliyesinin içerisinde bulunmaktadır. Çeşitli sosyal işlevli yapıları bir araya getiren bu külliye; Yivli Minare Cami, Alâeddin Cami, İmaret Medresesi, Mevlevihane, Hamam ve Zincirkıran Türbesi'ni içermektedir. Bu dönemdeki diğer önemli yapılar, Ahi Kızı Türbesi, Camisi ve Ahi Yusuf Camisi ve Karatay Medresesidir (Şenoğlu, 2015).

Selçuklu iç kalesi, kuruluşundan itibaren akropol özelliğini koruyan bölge olarak 1207 Fethi'nin hemen ardından iskân edildiği varsayılmaktadır. Yılmaz (2002)'e göre bu iskân sürecinde geçmişin tüm izleri hemen hemen kaybolmuş ya da oldukça başarılı bir uygulamayla yeni iktidarın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde dönüştürülmüştür. Bu alanda günümüze ulaşmış Roma ve Bizans kalıntıları yok denecek azdır ve bunların neredeyse tamamı bütünlüklerini kaybetmiş yapı malzemesi halindedir. Kent kozmopolit bir yapıya sahiptir (Çimrin, 2005; Sönmez, 2008).

Bu dönemde Antalya uluslararası ticaretin en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Ticari faaliyetler hem deniz yolu hem de kara yolu ile yapılmıştır. Şehrin içinde, ticari faaliyetler için çarşı, han ve dükkânlar kullanılmıştır ancak bu hanların yerleri hakkında bugün yeterli bilgiye ulaşılamamaktadır (Durukan, 1989). Öte yandan, Selçuklular kentin surları dışında da önemli eserler inşa etmiş olup Evdir Han ile Kırkgöz Han bunlardan günümüze ulaşabilmiş örneklerdir (Şenoğlu, 2015).

1308'de Selçuklu hâkimiyetinin sona erişiyile Anadolu'da Beylikler dönemi başlamış ve Antalya Hamitoğulları Beyliğinin bir kolu olan Tekeoğulları tarafından yönetilmeye başlanmıştır (Alpan, 2013). Pek çok kaynakta "bir Selçuklu kenti" olarak geçen Antalya'nın kent kimliğinde mühim izler bırakmış olan bu dönemin tespit edilen kent imgesi öğeleri Tablo 4.4.'te sıralanmış, ilerleyen başlıklarda haritalarda gösterilerek açıklanmıştır.

Tablo 4.4. Selçuklu Dönemi Kaleiçi kent imgesi öğeleri

Bölgeler	Sınırlar	Yollar	Odak noktaları	İşaret Öğeleri
-Türk Mahallesi - İç kale	-İç Surlar -Dış surlar	-İskele Sokak	- Çarşı - Külliye - Liman	-Yivli Minare -Mevlevihane - Selçuklu Sarayı (İmaret Medresesi) -Atabey Armağan Medresesi -Zincir Kıran Mehmet Bey Türbesi -Ahi Kızı Mescidi -Karamolla Mescidi -Karatay Medresesi -Büyük Liman Kapısı -Gümrük Kapısı
-Yahudi Mahallesi	-İç Surlar	-Mescit Sokak -Balık Pazarı Sokak	-Liman -Çarşı	-Ahi Yusuf Cami -Balık Pazarı Kapısı
Rum Mahallesi	-İç Surlar -Dış Surlar	-Uzun Çarşı Sokak -Mermerli Sokak	-Liman	-Kale Kapısı -Balık Pazarı Kapısı

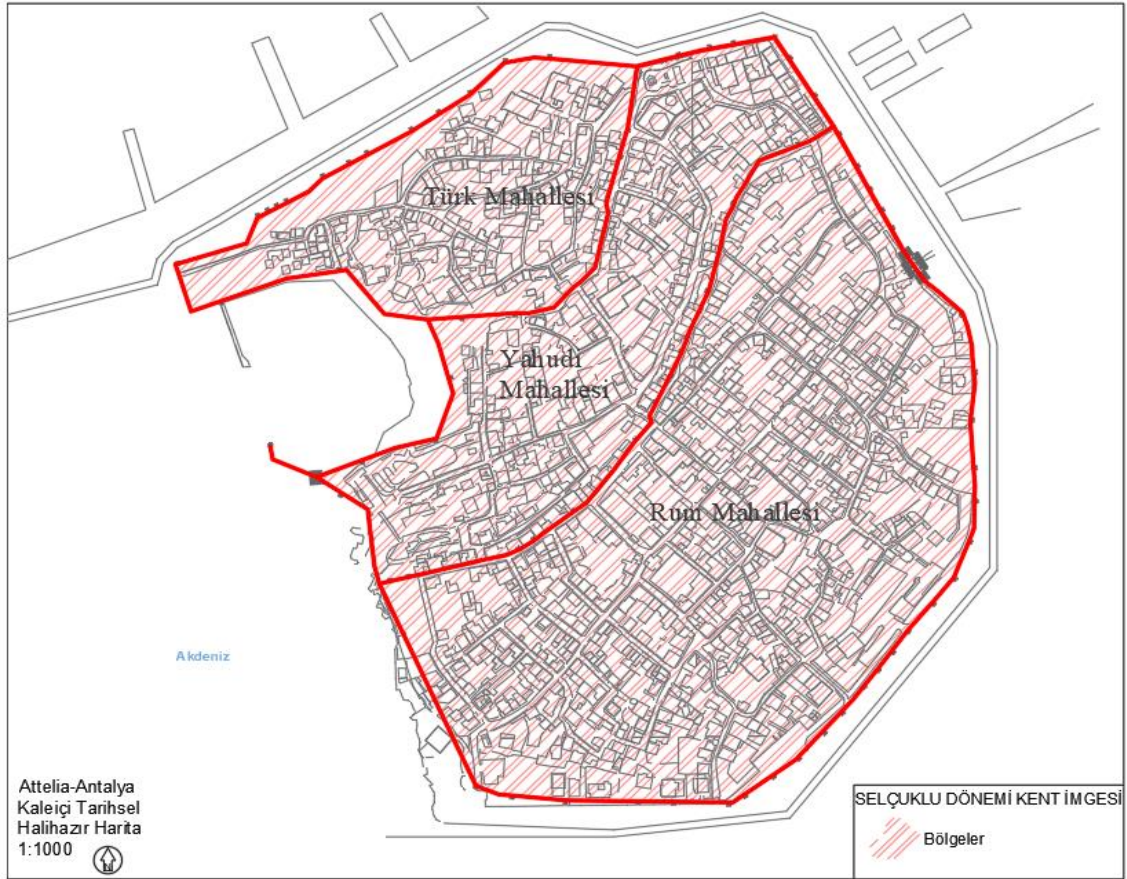
4.4.1. Selçuklu Dönemi Kaleiçi'nde Bölgeler

Selçuklu yapılarının şehirdeki konumu itibariyle Selçuklu sarayı, merkezi ve çevresi kolayca tahmin edilebilir olmuştur. Yine de yazıtlarda yazanlar doğrultusunda, birinci iç sur kısmında yer alan Selçuklu yapıları, surların gücünü göstermektedir ve sarayın da burada olduğu düşünülmektedir (Tanyeli, 1987; Yılmaz, 2002). Buradan, kuzeydeki bölge birinci iç surla çevrelenen kentte, Türklerin saray ve yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır.

Kentin kozmopolit yapısı sebebiyle kentte yaşayan farklı kültürlerin bir arada yaşama deneyimi olumsuz sonuçlanmıştır. Bu durumda, güvenliğin sağlanması amacıyla

kent bölümlere ayrılmıştır. 1329 yılında şehri ziyaret eden İbn Batuta, “kent yapısının bu dönemdeki durumu için, insanların bulunduğu mahalleleri inançları belirledi, gruplar halinde yaşamışlardır. Hıristiyan tüccarlar şehrin bir bölgesinde, “Mina-Liman” olarak adlandırılan mahallede Rumlar yaşamaktadır. Yöneticiler ve aileleri surlarla çevrili bir kalede yaşarken, Müslümanlar ana büyük kalede yaşamışlardır. Kentte ayrıca Yahudilerin yaşadığı ayrı bir mahallede mevcuttur.” Batuta bu mahallelerin şehirdeki yerini tam olarak tanımlamasa da Tanyeli şöyle açıklamıştır, Selçuklu yapılarının konumu itibarı ile Müslümanlar ve yöneticiler ilk iç surlar ile kuzey dış surlar arasındaki alanda yaşamak zorunda kalmışlardır. Liman’ın güneyinde, Ahi Yusuf Mescidi çevresindeki surların yanında, bölgede birinci ve ikinci iç duvar arasında yabancı tüccarlar ve Yahudiler, Batuta’nın bahsettiği, geniş güneydoğu bölgesinde ise Yunanlıların yaşadığı söylenmektedir (Durukan, 1989).

İbn Batuta’nın Antalya tasvirine göre, aynı dine mensup insanlar birbirlerinden ayrı ve bir arada yaşamaktadır. Birbirinden surlarla ayrılmış olan bu üç mahallenin her biri çeşitli kültürlerle şekillenmiş kendine özgü karakteristik özelliklere sahiptir. Selçuklu Dönemi kent imgesinde belirgin olan bu üç mahalle Şekil 4.29’deki haritada işaretlenerek gösterilmiştir.

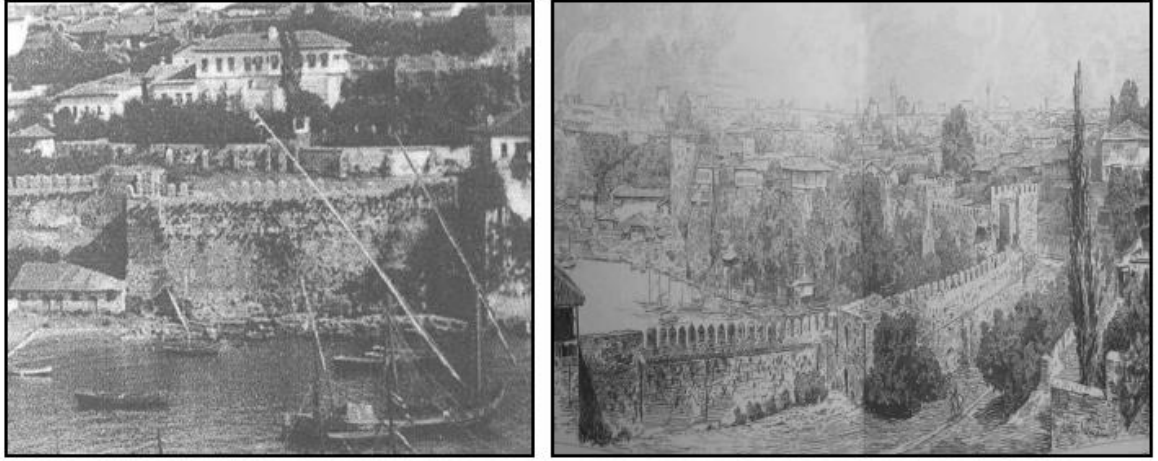
Şekil 4.29. Kaleiçi, Selçuklu Dönemi bölgeler haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.4.2. Selçuklu Dönemi Kaleiçi'nde Kenarlar/Sınırlar

Surların, kentin Selçuklu egemenliğinden hemen önceki ve fetih sonrası durumu hakkında bugün çok az bilgi bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak kitabelerden ve kuşatma sırasındaki onarım zorunluluğundan hareketle, işgalin hemen ardından kapsamlı bir onarım ve güçlendirme faaliyetine girilmiş olduğu söylenebilir. I. Alâeddin Keykubad zamanında en parlak dönemini yaşamış olan Selçukluların Akdeniz'deki sınırları bu dönemde Antalya'dan Anamur'a kadar genişlemiştir (Kofoglu, 2006). Bu durumda Kaleiçi kent içerisinde etrafı surlarla çevrili bir merkez haline geldiği söylenebilir. Bu dönemdeki kenar kuşağı Bizans dönemindeki surların güçlendirilmesiyle oluşmuştur. Mevcut sur hattı güçlü bir savunma imgesini temsil etmektedir.

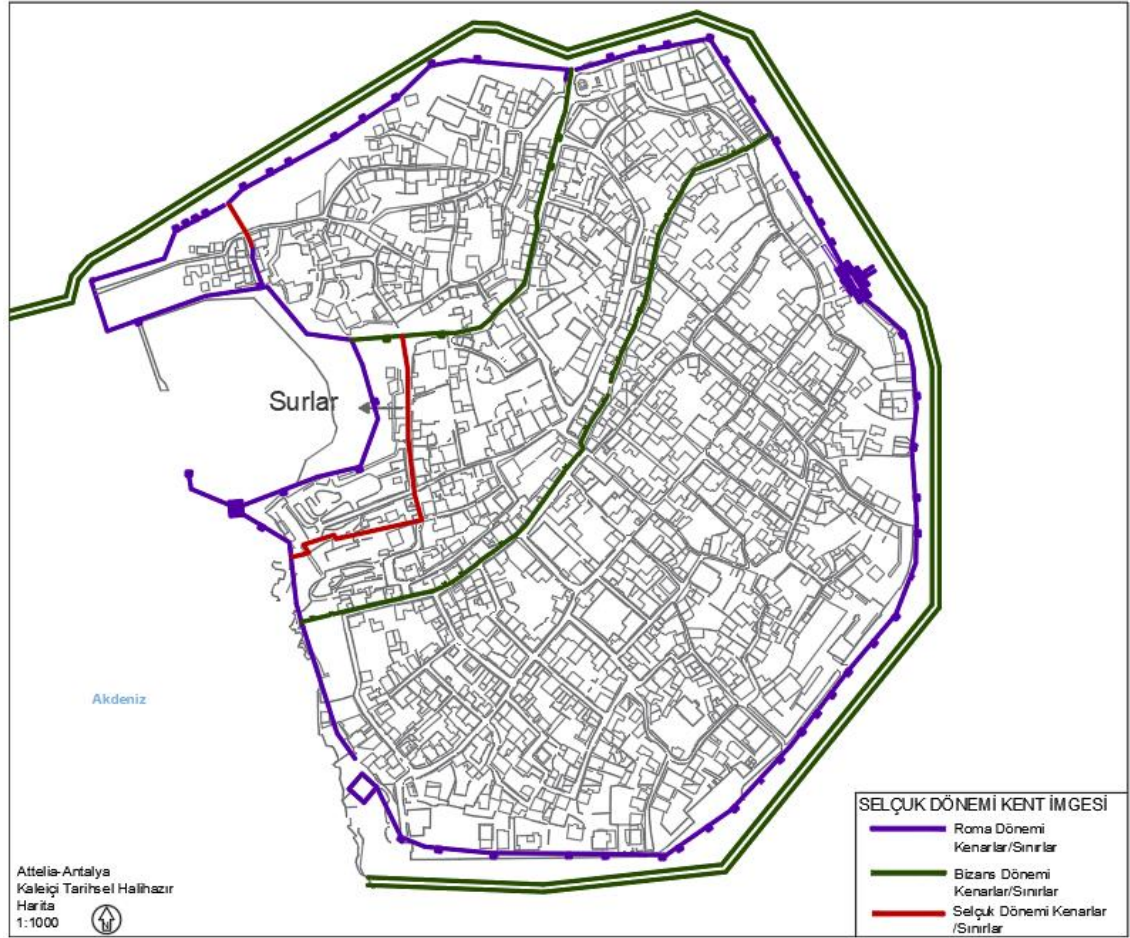
Fotoğraflarda ve Lanckoronski 'nin haritasında görülen, bugün Mermerli Parkı'nı çevreleyen sur duvarları Türkler tarafından yapılmış tek sur yapısıdır (Süer, 2006). Kentin batısında Türk nüfusun artmasıyla yeni bir sur duvarına ihtiyaç duyulmuş, Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad döneminde daha doğuda, denize doğru ikinci bir sur yapılmıştır (Sönmez, 2008).

Şekil 4.30. Selçuklu Döneminde yapılan sur duvarları

Kaynak: AKMED Arşivi Akt. Süer, A. (2006)

Selçuklu döneminde surların etnik gruplar arasındaki ilişkiyi yönetmek için bir araç olduğu görülmektedir. Bu sebeple iç surlara kapılar inşa edilmiştir. Bu sur duvarları ve kapılar fethi anlatan yuvarlak taşlı kitabelerde anlatılmıştır. 1923 yılına kadar cuma günleri ve geceleri kapatılan iç duvar kapısının (Balık Pazarı Kapısı) bu dönemde yapıldığı düşünülmektedir (Kavaz, 2023).

Şekil 4.31. Kaleiçi Selçuklu Dönemi kenarlar/sınırlar haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.4.3. Selçuklu Dönemi Kaleiçi’nde Odak/Düğüm Noktaları

Liman, Antalya’yı topraklarına katmak isteyen Selçuklular için önemli bir odak noktasıdır. Avrupa ve Afrika’dan gelen ticaret gemilerinin bu limanı kullanarak ithalat ve ihracat için kullanmaları limanın önemini arttırmıştır (Cahen, 2001). Bu durumdan yola çıkarak bu dönemde de limanın hem Kaleiçi hem de dünya için bir odak noktası olduğunun tespiti yapılabilir.

Kent önemini Köseadağ Savaşı’na kadar devam ettirmiştir. Bu tarihe kadar Selçukluların en önemli ticaret alanı Antalya limanı olmuştur (Kofoğlu 2006). İlk fethin ardından Antalya’nın Müslümanları “büyük bir faziletle rızıklandırması” şeklindeki ifadeler kentin ticari önemini göstermesi açısından önemlidir. Fetihnameyi oluşturan 31. yazıtta ise, “Azmiyle bu limanı, ayın sonunda, cuma günü, ilerleyip yenerek fethetti” ifadesinde kent sözcüğünün yerine limanın kullanılmış olduğunu görülmektedir. Burada kentin kendisi zayıf unsur olarak öne çıkarken, liman kuvvetli unsur olarak öne çıkarılmıştır (Kavaz, 2023).

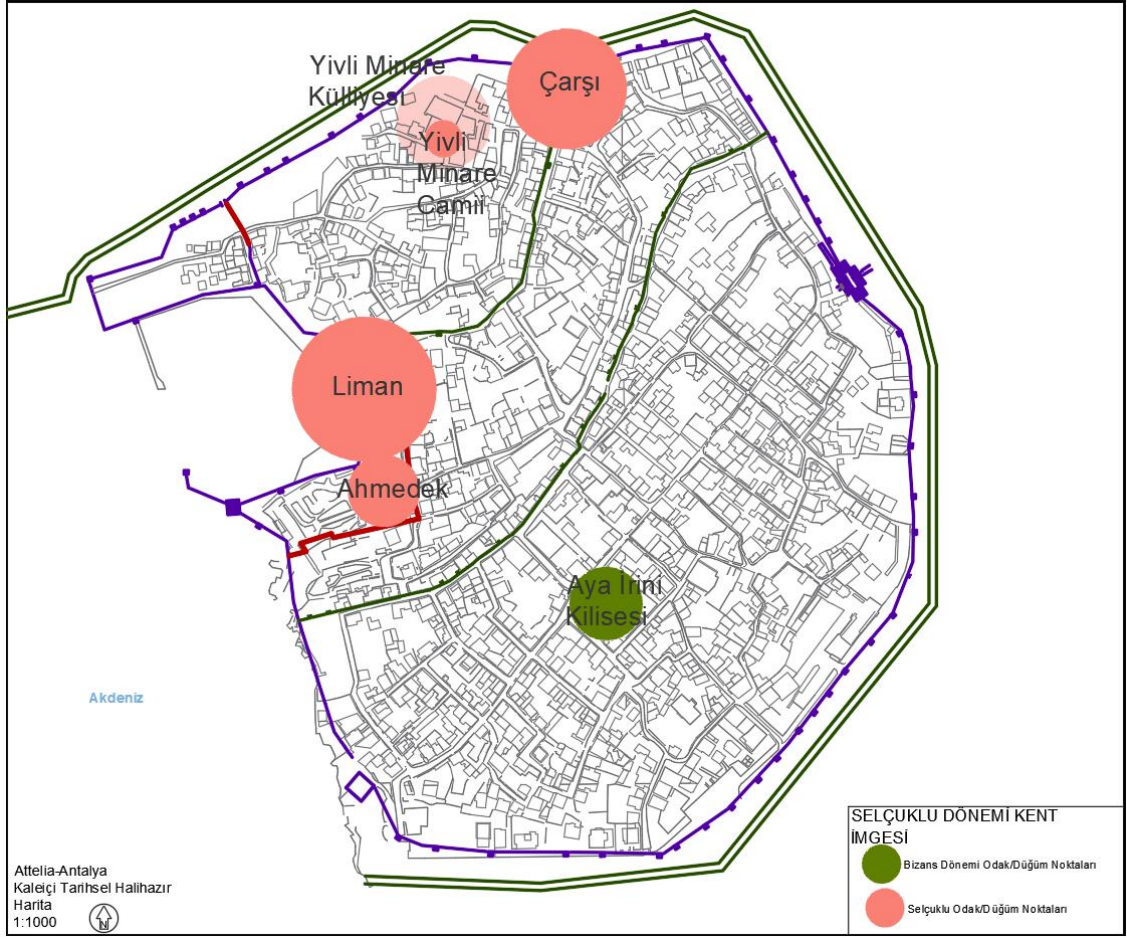
Bu dönemde kent merkezi Yivli Minare Külliyesi ile Kale Kapısı arasında yer almıştır. Yivli Minare/Alaeddin Camii kentin "Cuma camisi" idi. Kentin çarşısı diğer Selçuklu kentlerinde olduğu gibi Cuma camisi ile kale kapısı arasında yer alıyordu. Ayrıca Antalya ticari bir şehir olduğundan ticaret faaliyetleri Kale Kapısından limana kadar Uzun Çarşı Caddesi üzerinde yoğunlaşıyordu. Antalya kervan yolu üzerinde olduğundan çarşı neredeyse kalenin dışına kadar uzanabiliyordu (Süer, 2006). Bu durumda, Yivli Minare Külliyesi'nin kent için bütünüyle bir odak noktası niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür. Külliye içerisindeki caminin de bu alan içerisinde bir odak noktası niteliği vardır. Öte yandan, bölgenin en belirgin odak noktası imgesini çarşının oluşturduğu düşünülmektedir. Ulaşımın kırılma gösterdiği Kale Kapısı ile külliye arasında yer alan çarşı tematik yoğunlaşma ile kent imgesinde belirgin noktalardan birini oluşturmuştur.

Selçuklular tarafından inşa edilmiş olan ve bugünkü Mermerli Parkı'nı çevreleyen sur duvarları arasındaki alanın Selçuklu dönemine özgü bir kent ögesi olan "Ahmedek" olarak kullanılmış olduğu düşünülmektedir (Tanyeli, 1987; Süer, 2006). İç kalede meydana gelebilecek saldırılar esnasında bir tür sığınak ve toplanma yeri olarak işlev gören ahmedek (Şenoğlu, 2015), Selçuklu kentlileri için bir odak noktası olarak imgenleme potansiyeli taşımaktadır.

Dönemin üç bölgesinden birini oluşturan "Yahudi Mahallesi", yani birinci iç sur duvarları ile ikinci sur duvarları arasında kalan bölge "Rabad veya Birün" olarak adlandırılan bir ticaret bölgesi olarak tanımlanabilir (Tanyeli, 1987). Ancak, Süer (2006) çalışmasında, bölgede herhangi bir ticari yapının belirlenemediğini ve bölgenin bir yerleşim yeri olduğunu belirtmiştir. Yine buradan edinilecek bilgiler ışığında, Yahudi Mahallesi'nin kendi içerisinde de bir çarşının varlığından söz edilebilecek olsa da yeri hakkında yorum yapmak mümkün gözükmemektedir.

Kentin bir diğer bölgesi olan Rum Mahallesi'ndeki Aya İrini Kilisesi bu dönemde varlığını sürdürmüş olmalıdır. Çünkü kilisenin bu dönemde camiye çevrildiğini anlatan herhangi bir kaynağa rastlanmamıştır. Üstelik bu mahallede ikamet ettirilen Rum kentlilerin kendi gelenek, kültür ve inançlarını bu bölgede sürdürmüş olacakları bilgisinden yola çıkarak bölgede yer alan kilisenin Rum halkı için bir odak noktası olarak imgenlenmiş olabileceği yorumlanabilir.

Belirlenen düğüm/odak noktaları Şekil 4.32'teki harita üzerinde işaretlenmiştir.

Şekil 4.32. Kaleiçi Selçuklu Dönemi düğüm/odak noktaları haritası

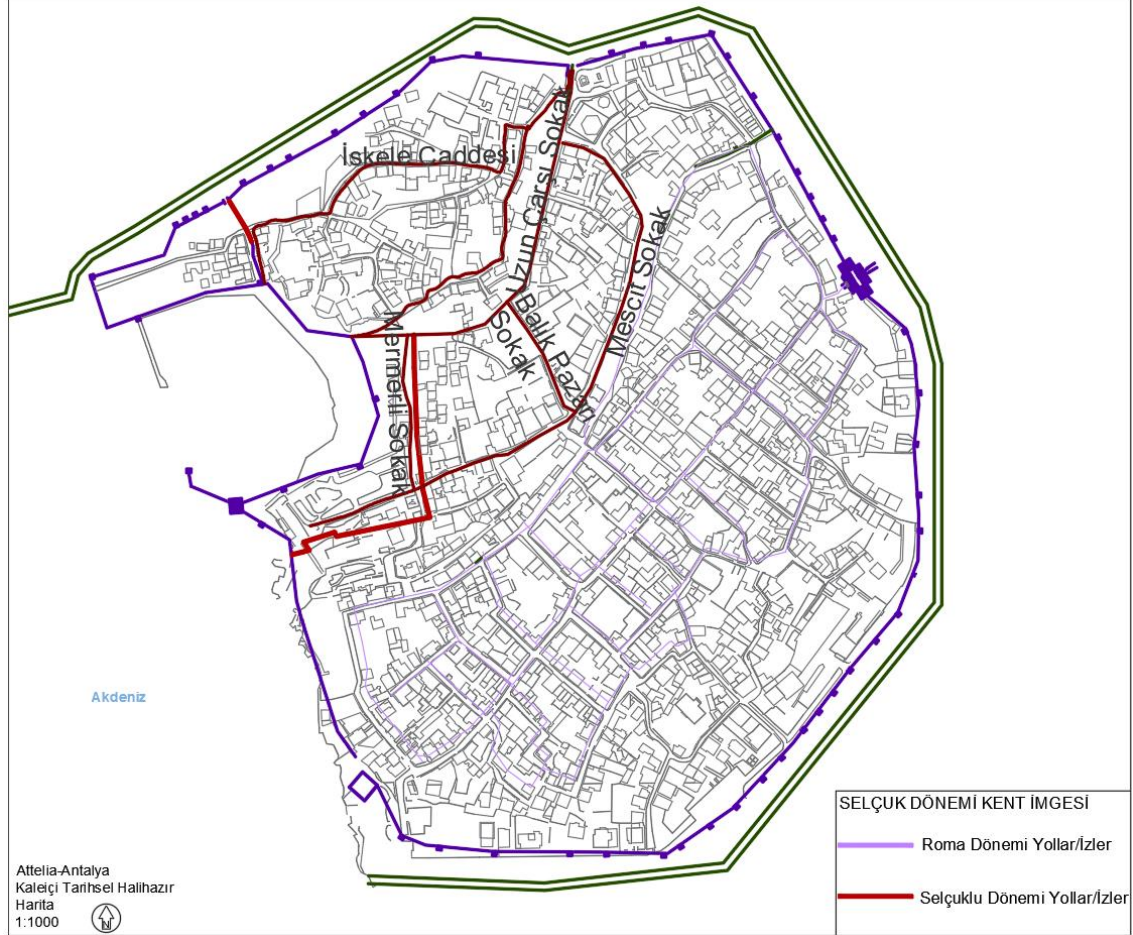
Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.4.4. Selçuklu Dönemi Kaleiçi'nde İzler/Yollar

Yakın geçmişe ait yapıların birçoğu günümüze kadar korunduğu ve yapısal anlamda iyi durumda olduğu için, kentlerin kentsel yapısını günümüz tarihine ulaştığı haliyle ortaya koymak daha kolaydır. Kaleiçi'nde günümüze kadar korunan tarihi yapıların çoğu Selçuklu dönemine aittir. Yapıların konumundan yola çıkarak yol akslarını belirlemek bu dönemde daha kolay olmuştur. Buradan hareketle, Selçuklu dönemi Kaleiçi'nin izlerini oluşturan yollar bugünkü İskele Caddesi, Mescit Sokak, Uzun Çarşı Sokak, Mermerli Sokak olduğu düşünülmektedir.

Selçuklu döneminde, nüfusu ayırmak için Balık Pazarı burcu yaptırılmıştır. Bu burcun aynı zamanda yayaların kullandığı bir kapı olarak işlev gördüğü düşünülmektedir. At arabaları için ise yanında daha geniş bir kapı kullanmıştır. 1923 yılına kadar kapı Cuma namazlarında kapatılarak Müslüman nüfusu korumuştur. 1530 da gayrimüslimler artık ayrı mahallelerde yaşamadıkları için aralarındaki ilişkinin yumuşadığı düşünülmektedir (Çimrin, 2005). Bu kapı yaya sirkülasyonunu bizlere gösteren en önemli örnektir. At arabaları ve yayaların kullanımına uygun bu yolların günümüze yakın bir aksa sahip olduğu düşünülmektedir. Yukarıda bahsedilen kapıdan adını alan Balık Pazarı Sokak (Kavaz, 2022) ve limana bağlayan Uzun Çarşı Sokak dönemin önemli akslarındandır.

Rum mahallesindeki yol aksı kuruluşundan bu yana kullanılan ızgara planlı aks ile devam etmektedir. Bölgeler arası geçişin kapılar ile sağlandığı bilinmektedir. Birer işaret imge unsuru olarak ele alınan bu kapılar yollar için bir geçiş elemanı olarak hizmet etmektedir (Şekil 4.33).

Şekil 4.33. Kaleiçi, Helenistik Dönem yollar/izler noktaları haritası

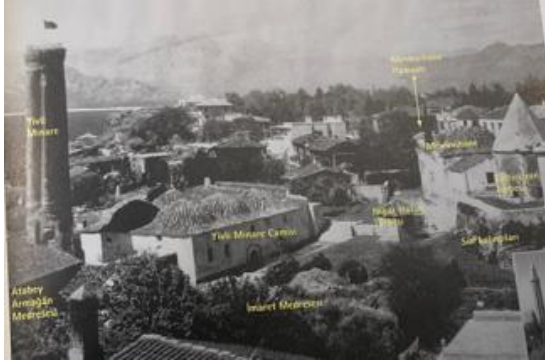
Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.4.5. Selçuklu Dönemi Kaleiçi'nde İşaret Ögeleri

Selçuklular fetihten sonra kenti onarmışlar ve Bizans kamu binalarını yeniden işlevlendirerek kullanmışlardır. Tankut (2007), Selçuklu döneminin üç ana kentsel unsuru olan medrese, kervansaray ve türbelerden bahsetmektedir. Bunların yanında Selçuklular kentte birçok cami, hamam, han ve Mevlevihane inşa etmişlerdir. Bazı mescitler ve camiler Aya İonnis Tu Teoloğu gibi Bizans kiliselerinden dönüştürülmüş ve uyarlanmıştır (Argın, 2012).

Bizans kilisesinden dönüştürülen Yivli Camii'nin de içinde olduğu Selçuk Mahallesi adını içerisinde barındırdığı çok sayıda Selçuklu Dönemi yapısından almaktadır. Selçuk Mahallesi'nin içerisindeki Yivli Minare Külliyesi kentin Selçuklu Dönemi dokusunu en iyi korunabilmiş yeridir. Külliye içerisinde yer alan tüm yapılar birer işaret imgesi özelliği göstermektedir. Bu yapılar kompleksinde Selçuklu döneminde

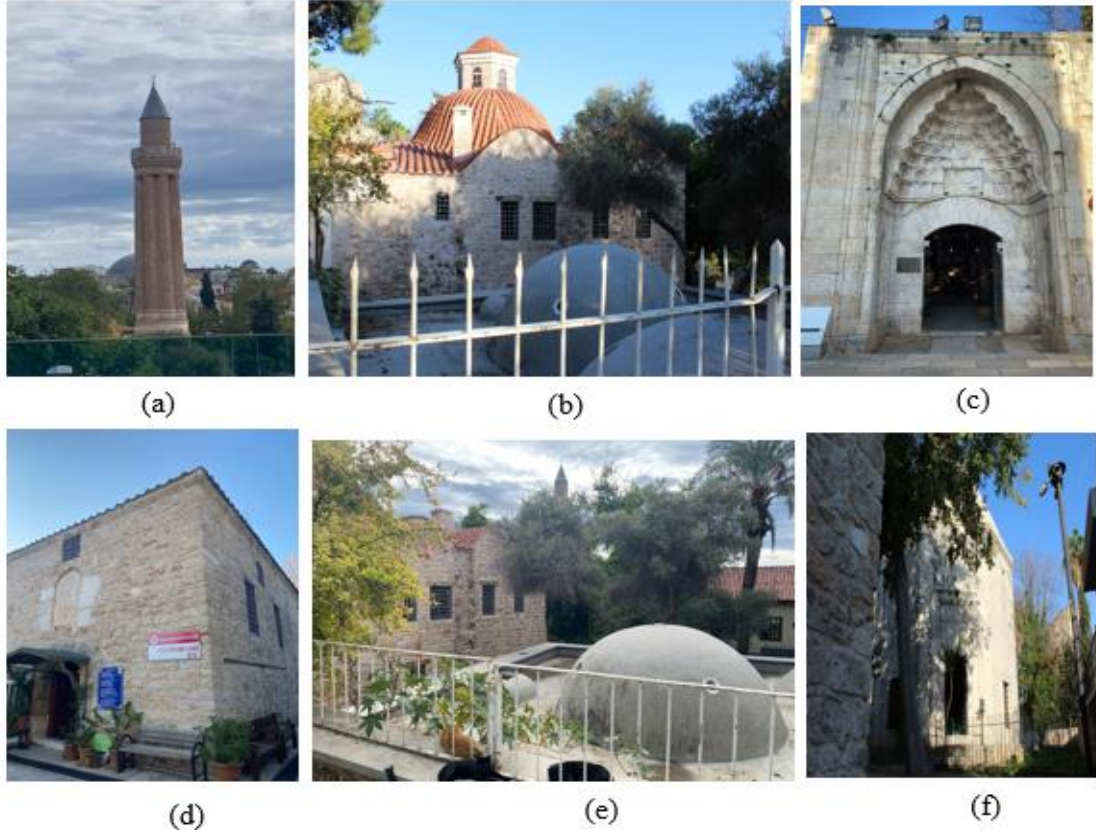
yapılan yapılar Yivli Minare, Yivli Minare Camii, Mevlevihane, Hamam, Selçuk (İmaret) Medresesi, Gıyaseddin Keyhüsrev Medresesi (Atabey Armağan Medresesi), Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi'dir (Şekil 4.34).

Şekil 4.34. Yivli Minare Külliyesi genel görünüm 1954

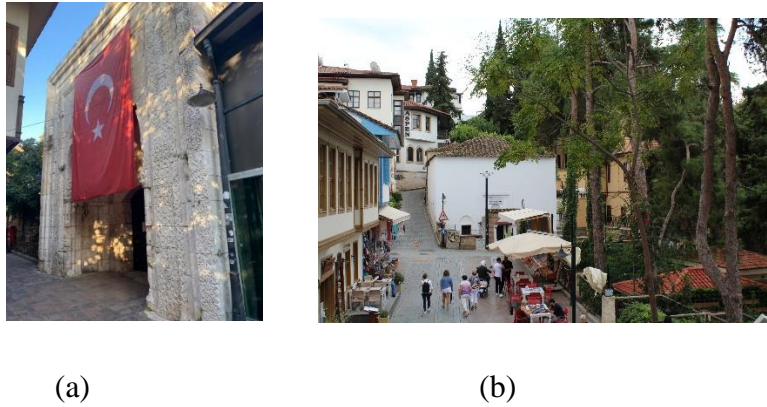
Kaynak: Sönmez, C. (2009)

Yivli Minare, 13. yüzyılda inşa edilmiş bir Selçuklu eseridir. Kentin ilk İslam eseri olmasının yanı sıra tasarım özellikleriyle de öne çıkan önemli anıtsal yapılardan biridir (Avcı, 2015). Yivli Minare Camisi (Ulucami, Alâeddin Camisi, Cam-i Atik); İskele Caddesi, Tabakhane sokakta bulunmaktadır, Bizans döneminde kilise olan yapı Selçuklu döneminden cami olarak kullanılmaya başlanmıştır (Yılmaz, 1997). Mevlevihane yapısı Selçuk mahallesinde 166 Ada 11 nolu parselde bulunmaktadır (Sönmez, 2009). Mevlevihane dikdörtgen planlı üzerinde kubbe bulunan bir yapıdır. Mevlevihane'nin yanında bulunan hamamda külliye içinde yer alan Selçuklu yapısıdır (Kavaz, 2022). Selçuklu Sarayı Hamamı veya Mevlevihane Hamamı olarak bilinmektedir (Sönmez, 2009). Külliye içerisinde yer alan bir diğer yapı İmaret Medresesidir. Selçuk Medresesi, Hatuniye Medresesi ve Ulucami Medresesi olarak da bilinmektedir (Sönmez, 2009). Selçuk Mahallesi'nde bulunan Medrese taç kapısı ile dikkat çekmektedir (Kavaz, 2022). Kaleiçi'nde Selçuk mahallesinde yivli minare karşısında 166 ada 9 nolu parselde yer almaktadır (Sönmez, 2009). Atabey Armağan Medresesi Selçuk Mahallesi 166 Ada 23 Parselindedir. İmaret medresesinin karşısında Yivli Minarenin doğusunda bulunan diğer bir yapıdır (Yılmaz, 2002, Sönmez 2009, Şenoğlu, 2015). Medresenin günümüzde sadece kapısı bulunmaktadır (Sönmez, 2009). (Şekil. 35).

Şekil 4.35. Selçuklu Dönemi'ne ait bazı işaret öğeleri; (a) Yivli Minare, (b) Mevlevihane, (c) Selçuklu Medresesi, (d) Yivli Minare Cami, (e) Hamam, (f) Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi

Yivli Minare Külliyesi dışında kalan ve Selçuklu Dönemi'nde inşa edilmiş olan diğer yapılar ise; Kaleiçi'nde Tuzcular Mahallesi Karadayı sokak 158 ada 4 nolu parselde yer alan Karatay Medresesi'nin taç bir kapısı ile dikkat çekmektedir (Sönmez, 2009). Bazı kaynaklarda Karatay Camisi olarak da geçmektedir Ahi kızı türbesi ve Camisi, Ahi Yusuf Camisidir. Ahi Yusuf Cami Selçuklu mahallesi, Mermerli Sokak'tadır. 9,50 x 9,70 m boyutlarında kareye yakın plana sahip olan yapı kubbe ile örtülüdür. İçten yuvarlak olan kubbenin dış kısmı kiremitlerle kaplamıştır (Sönmez, 2009) (Şekil 4.36).

Şekil 4.36. (a) Karatay Medresesi, (b) Ahi Yusuf Cami

Nüfusun farklı konumlandırarak birbirinden ayırmak için yapılan Balık Pazarı burcu ve bu burç içerisinden geçen bir yaya kapısı (Kavaz, 2023) Selçuklu Dönemi'nde karşımıza çıkan önemli bir işaret öğesidir (Şekil 4.37). Kentte inşa edilmiş olan ve yine işaret öğesi olarak imgelendiği düşünülen diğer kapılar ise bugün olduğu gibi kentin önemli bir öğesi olan Kale Kapısı Selçuklu döneminde de kente giriş için kullanılmıştır. Kapının etrafı odak noktası olan çarşıdır (Sönmez, 2009).

Şekil 4.37. Balık Pazarı Kapısı

Tespiti yapılan işaret öğeleri şekil 4.39'da verilmiştir.

Ticaret alanı olan Kale Kapısı çevresindeki çarşı kentli için odak noktası haline gelmiştir. Bir diğer ticaret alanı olan Liman da diğer dönemlerde olduğu gibi önemli bir odak noktası olarak tespit edilmiştir. Bizans döneminden Selçuklu dönemine kadar varlığını sürdüren Aya İrini Kilisesi Rum mahallesindeki odak noktası olarak bu dönemde de varlığını sürdürmüştür. Çeşitli işlevsel yapıları bünyesinde barındıran Yivli Minare Külliyesi de dönemin önemli odak noktalarından biri olarak belirlenmiştir. Selçuklu Dönemi'nin bir diğer odak noktası da "Ahmedek" olmuştur. Tüm bu odak noktalarına ulaşan yol aksları İskele Caddesi, Uzun Çarşı Sokak, Mescit Sokak ve Mermerli sokak bu dönemde belirlenen yol akslarıdır. İskele Caddesinin karşıladığı odak noktası olan Külliye içerisinde 10 işaret ögesi bulundurmaktadır. Uzun Çarşı Sokak kentin önemli bir diğer odak noktası olan limanı karşılamaktadır. Mermerli Sokak ise Ahmedek odak noktasına uzanmakta, dönemin işaret öğelerinden Ahi Yusuf Cami'yi karşılamaktadır. ın karşıladığı odak noktası olan liman, Ahmedek bölgesinde bulunan Mermerli Sokak Ahi Yusuf Camini karşıladığı tespit edilmiştir. Böylece Selçuklu Dönemi'nde 3 bölge, 5 odak noktası, sokak olarak bu döneme ait 4 yol imgesi ve 12 işaret ögesinin tespiti yapılmıştır. Tespiti yapılan bu öğeler birbirlerinin imgelenebilirlik kuvvetlerini artırmakta, kentin parçalarının bir bütün halinde uyum gösterdiği ve çeşitlendiği düşünülmektedir (Şekil 4.39).

4.5. Osmanlı Dönemi'nde Kaleiçi ve Kent İmgeleri

Yıldırım Beyazıt, 1390 yılında Osman Çelebi'nin oğlu Mustafa Bey'in elinde bulunan Antalya'yı almıştır (Çimrin, 2007). Osmanlı döneminde de Antalya, liman kenti kimliğini devam ettirmiştir. Anadolu malzemelerinin ihraç edildiği ve Suriye, Mısır, Hindistan mallarının ise Anadolu'ya giriş yaptığı liman şehirlerinden biri olmuştur. Antalya, 15. yüzyılda Anadolu malzemelerinin depolandığı bir merkez olarak önemini korumuştur. Ancak Mısır ve Rodos'un fethi ile İstanbul ve İskenderiye arasında doğrudan ve güvenli deniz yolu bağlantısı kurulmasıyla birlikte 16. yüzyıldan itibaren önemi azalmaya başlamıştır. 18. yüzyılda ise İzmir'in öneminin artmasıyla birlikte Antalya'nın ticaret trafiği azalmıştır (Armağan, 2003).

16. yüzyılda 4388 kişi, 18. yüzyılda 10.000 kişi olan kentin nüfusu 19. yüzyıl sonlarında 14.957 kişiye yükselmiştir (Çimrin, 2005). 19. yüzyılda kentte yangın, deprem ve veba salgınları yaşanmıştır. Antalyalı bir Rum'a göre 1895, S. Fikri Erten'e göre 1898 yılında Kaleiçi Kesik Minare çevresinde çıkan yangında, 500'den fazla ev ve kız mektebi, metropolitlik binası, Aziz Dimitrios, Aziz Leontios Kiliseleri ile Aya İrini Kilisesi yanmış, Kesik Minare Camisi de kullanılmaz hale gelmiştir (Çimrin, 2005). 1911 yılında 6,1 büyüklüğündeki depremde de Yivli Minare şerefesinden itibaren yıkılmış, Muratpaşa Camisi minaresi ve Yenikapı'daki Gavur Hamamı zarar görmüştür (Armağan, 2005; Yağcı, 2009; Çimrin, 2005). Bu durum kent imgesini etkilemiş olsa da daha önceki dönemlerin kent yapısının üzerine yapılan eklemlemelerle bir Osmanlı kenti imgesi yaratılmıştır.

Dönemsel olarak kendilerinden önceki devletlerin kullandığı yerleşkeleri kullanan Osmanlılar mevcut dokuya zarar vermeden, arazi yapısı, kültür varlıkları ve doğal değerleri korumuşlardır (Süer, 2006). Antalya, surlarla kuşatılmış geleneksel bir Osmanlı kenti özelliği taşımaktadır. Kenti, dış ve iç kapılardan merkeze uzanan büyük sokaklar, merkezden ya da büyük sokaklardan mahallelere açılan daha küçük sokaklardan oluşmaktadır. Surların içerisinde kentin çarşısı, varoş mahalleleri ve bahçeleri mevcuttur (Dayar, 2020).

Tablo 4.5'teki tabloda listelenen Osmanlı Dönemi kent imgesi öğeleri ilerleyen alt başlıklarda anlatılmıştır.

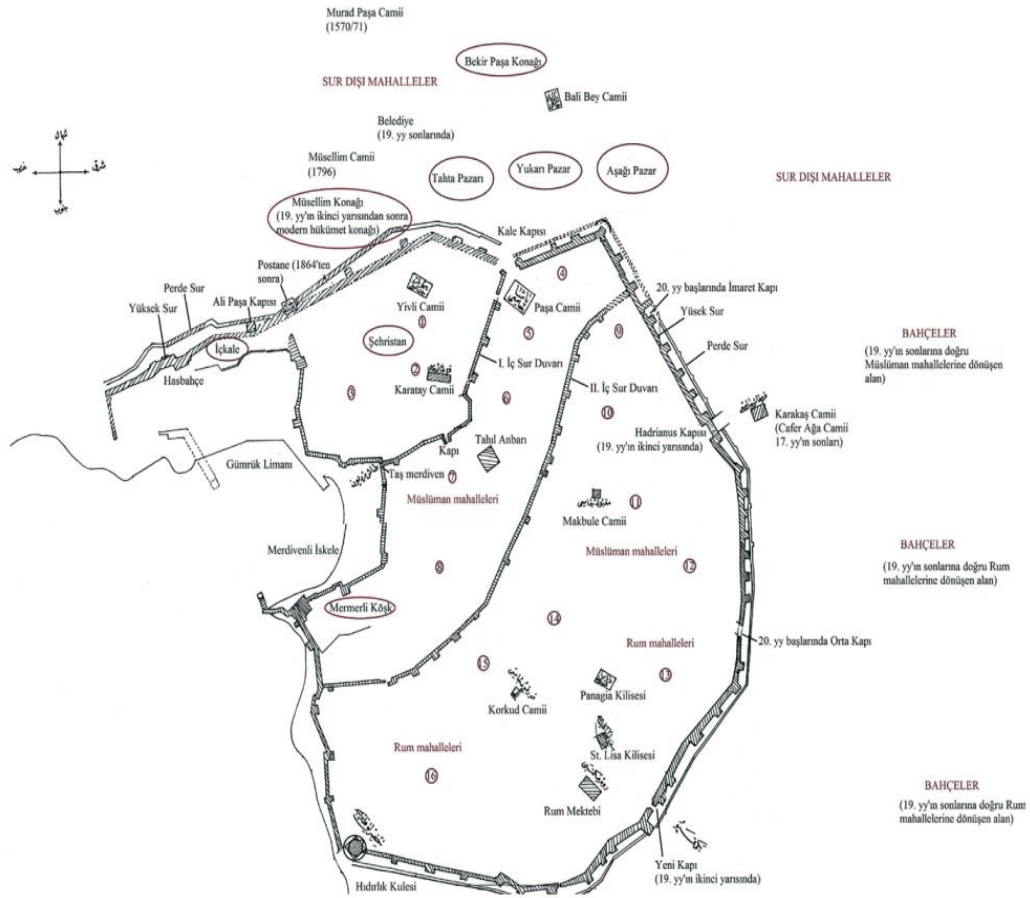
Tablo 4.5. Osmanlı Dönemi Kaleiçi kent imgesi öğeleri

Bölgeler	Sınırlar	Yollar	Odak noktaları	İşaret Öğeleri
- Şehristan	- İç Surlar - Dış surlar	- İskele Sokak	- Çarşı - Liman	- İskele Camii - Büyük Liman Kapısı - Tophane Kapısı
-Türk Mahallesi	- İç Surlar	- Mescit Sokak - Uzun Çarşı Sokak - Balık Pazarı Sokak - Mermerli Sokak	-Liman -Çarşı -Tahıl ambarı	- Nazır Hamamı - Mermerli Köşkü - Tekeli Mehmet Paşa Camii
-Kozmopolit	- İç Surlar - Dış Surlar	-Hesapçı Sokak	- Korkut Camii - Aya Yorgi Kilisesi	- Makbule Kara Molla Mescidi - Sefa Hamamı - Korkut Camii - İmaret Camii - Orta Kapı - Yeni Kapı - Aya Yorgi Kilisesi

4.5.1. Osmanlı Dönemi Kaleiçi’nde Bölgeler

Osmanlı döneminde şehri ziyaret edenlerden seyyahlardan Evliya Çelebi, Beaufort ve Lanckoronski bölgede yaşayan farklı etnik grupların farklı mahallelerde birbirinden ayrı yaşadığından bahsetmemiştir. Yeni sosyal donatıların artması ve kentin Aya İrini Kilisesi’nin bu dönemde camiye çevrilmiş olması Müslüman-Türk nüfusun artması olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca, bu dönemde kentte bir Rum okulunun inşa edilmiş olması ve kaynaklarda farklı mahallelere dair herhangi bir ibarenin yer almayışı, yerleşim içinde birlikte yaşayan farklı etnik grupların varlığına işaret etmektedir (Süer, 2006). Özdemir (1994) de eserinde mahallelerin isimlerini Türk-Müslüman mahallesi, Rum mahallesi, Yahudi mahallesi, Ermeni mahallesi gibi ayrımlara gitmemiştir.

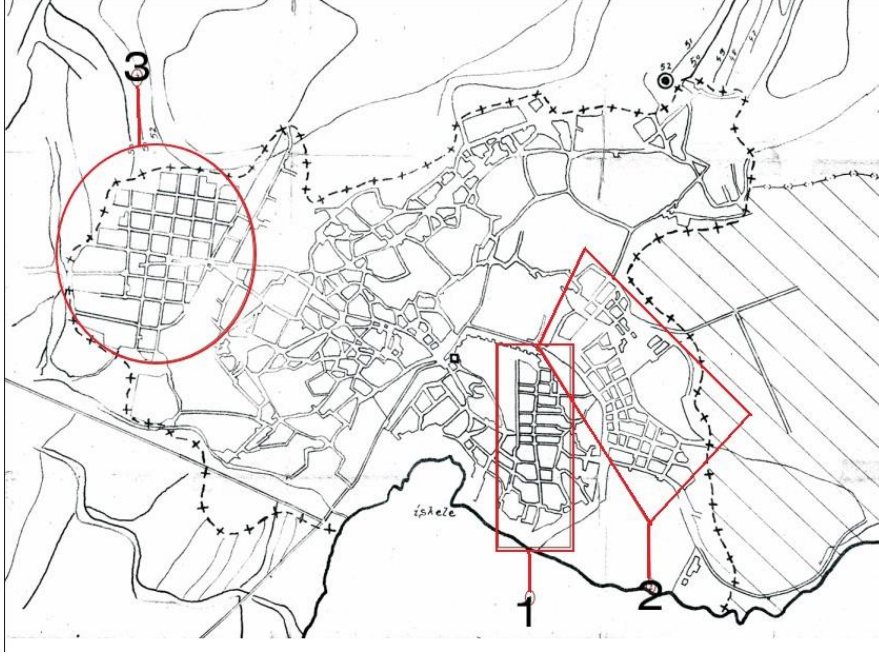
Osmanlı gezgini Evliya Çelebi’ye göre Kaleiçi’nde 4 mahalle ve sıkışık nizamlı 1000 ev vardır (Yağcı, 2009). Osmanlı’nın son dönemlerinde-19. yüzyılın ortalarında-kentte on iki mahallenin varlığı bilinmektedir. Bu mahallelerden üçünde gayrimüslim ve Müslüman halkın bir arada, diğer mahallelerde ise yalnızca Müslümanların yaşadığı bilinmektedir. Birinci iç sur hattının gerisinde, kentin kuzey mahallelerinde Müslüman aristokrat ve zanaatkarlar, derviş ve debbağlar ikamet etmektedir (Dayar, 2020). Dini ve eğitim yapıları ile hamamların da bulunduğu bu alanın Osmanlı kentlerinin “şehristan” olarak adlandırılan bir bölge niteliği gösterdiği düşünülmektedir (Özgeç, 2013). I. ve II. iç sur hattında ise Müslüman mahalleri, bu mahallerin içerisindeki köşk, konak, bahçe, ekmekçi dükkanları ve bir tahıl ambarı bulunmaktaydı. İkinci sur ile dış sur hattı arasında kalan bölgede ise Rum, Müslüman ve Ermeni halk “Cami-i Cedid, Baba Doğan ve Makbul Ağa mahalleleri” adlı mahallelerde yaşamaktaydı (Dayar, 2020) (Şekil 4.40).

Şekil 4.40. 19. yüzyıl başlarında Kaleiçi mahallelerinin yaklaşık mevkileri

Kaynak: Dayar, E. (2020)

Kaleiçi’nde 1895 yılında çıkan yangın “Rağbetiye Mahallesi” ile surlar arasındaki bölgede, Tanzimat’ın kentsel reformlarının Antalya’daki ilk mekânsal ürünleri arasında yer alan Yeni Mahalle’nin kurulmasına sebep olmuştur (Şekil 4.41). Mahallenin ana yolları ile ara sokakları ızgara planlı olarak yeniden işlevlendirilmeye çalışılmıştır. Bu durum Antalya’nın, 1895 yangını ile kentsel dönüşümünü hızlandırmış en önemli gelişme olduğunu hem Yeni Mahalle’nin hem de geleneksel kentin inşasında Tanzimat’ın kentleşme maddeleri uygulanmaya çalışılmıştır (Dayar, 2020).

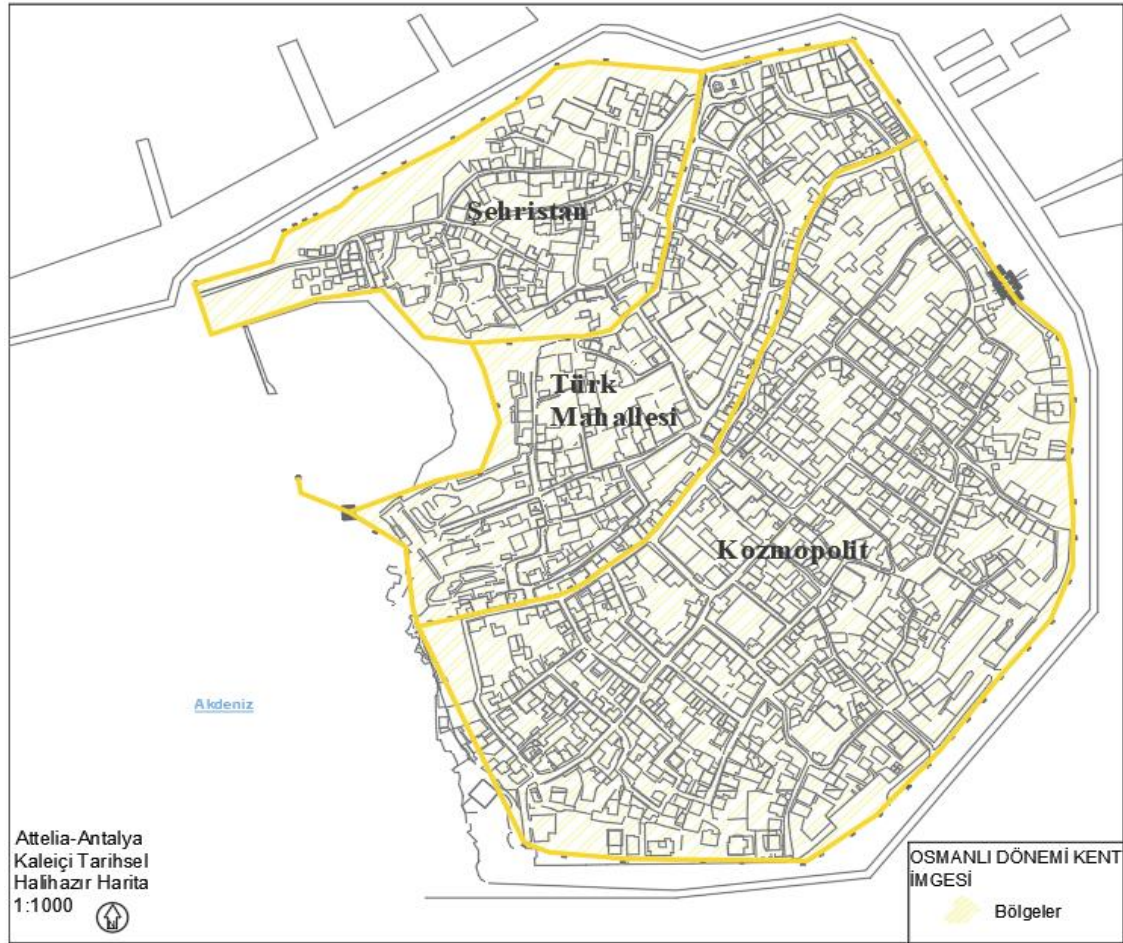

Şekil 4.41. 19. yüzyılda kentin gelişimi ve mahallelerin konumu: 1) Yangın Sebebi ile yeniden düzenlenen Rum Mahallesi 2) Osmanlı Dönemi Yeni Mahalle 3) Osmanlı Dönemi Osmaniye Mahallesi

Kaynak: Harita: Su Raporları Kitabı (1938) akt. Dayar (2020)

Kaleiçi Rumlarının surların dışına doğru yerleşmesi, Tanzimat Fermanı'nın ilanından neredeyse kırk yıl sonra gerçekleşmiştir. 1870'lerin sonlarına doğru Kaleiçi'nin güney duvarlarının dışındaki bahçeler arasında yeni bir mahalle ortaya çıkmıştır. Bu gelişme aynı zamanda imparatorluğun diğer kentlerinde olduğu gibi (Dayar, 2020) Antalya'da da 19. yüzyılda değişen kent dokusu içinde bahçelerin işlevi değişmiştir, artık bu bahçelerin tarımsal üretim yerleri olmadığını ve yeni konut alanlarına dönüştüğünü göstermektedir (Tekeli, 1985).

Şekil 4.42'taki haritadaki üç mahallenin dönemin öne çıkan bölgeleri olarak imgelemiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bunlardan ilki kentin kuzeyindeki şehristan, diğeri "Türk mahallesi" olarak adlandırdığımız iki iç sur arasındaki bölge ve son olarak kentin güney kesimini oluşturan "kozmpolit" olarak adlandırdığımız bölgedir. "Kozmpolit" ise kendi içerisinde Müslümanların yoğunlaştığı mahaller ile Rum ve Yahudi halkın yoğunlaştığı mahaller olmak üzere alt bölgelerle imgelemiş olması kuvvetle muhtemeldir.

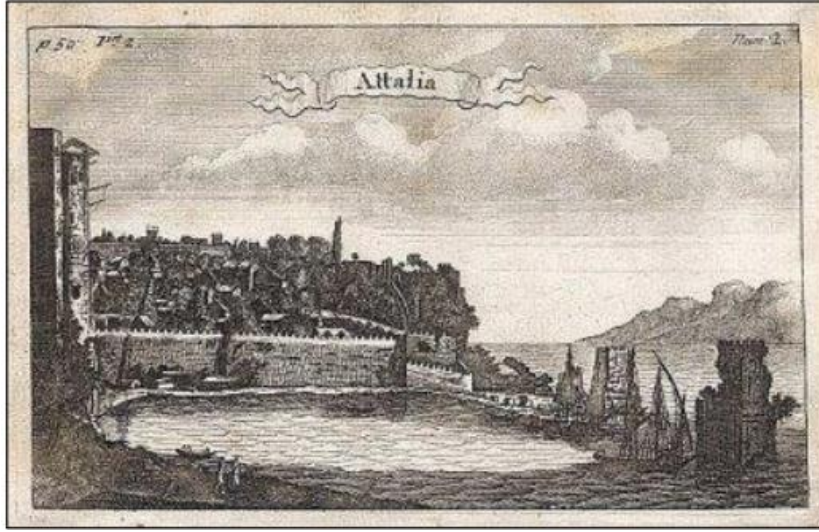
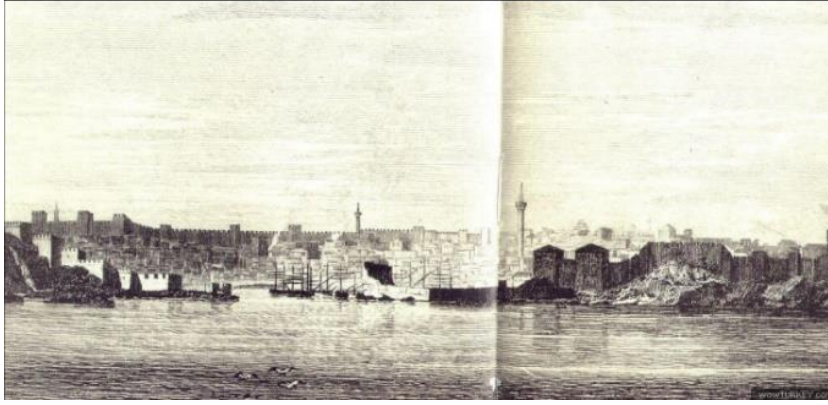
Şekil 4.42. Kaleiçi Osmanlı Dönemi bölgeler haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.5.2. Osmanlı Dönemi Kaleiçi'nde Kenarlar/Sınırlar

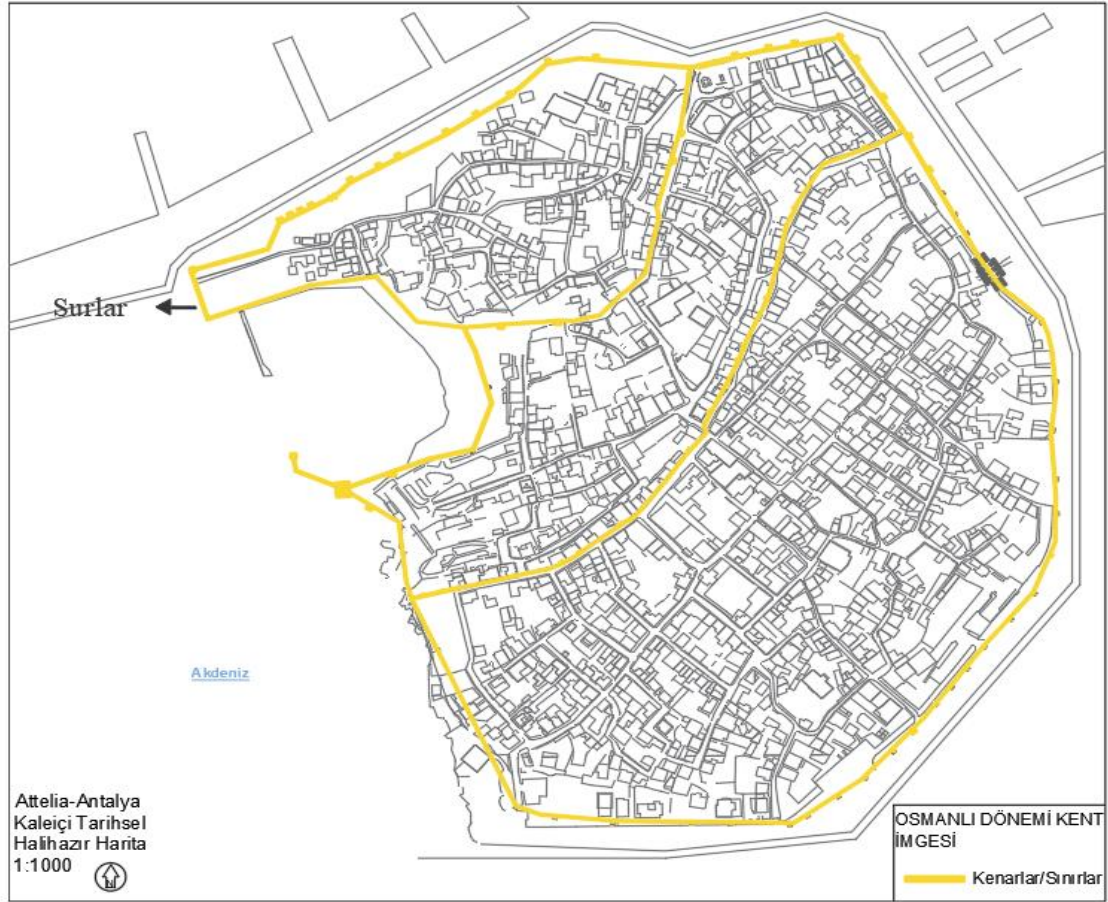
Osmanlı döneminde surlara eklemeye yapılmamış, ancak önceki dönemlerin sur yapıları muhafaza edilerek onarım ve yenileme çalışmaları yapılmıştır (Sönmez, 2008). Bu dönemde kent ilk defa sur duvarlarının dışına doğru gelişme göstermiştir (Süer, 2006). 1885 yılında şehre gelen Lanckoronski, pazar yeri ve adliyenin surların dışında yer aldığını belirtmiştir (Özdemir, 1994). Kentin dışarı doğru büyüme göstermesi surların bir sınır imgesi olarak etkisini önceki dönemlere göre azaltmış olma potansiyeli taşıyor olabilir. Ancak, Şekil 4.41'deki gravürlerde görüldüğü gibi Osmanlı döneminde de surlar liman ile kent arasında sınır görevi görmüştür. Kentin sınır imgesini güçlendiren bu surlar, bu dönemde de kentin kenar kuşağında varlığını sürdürmüştür.

Bu dönemde farklı etnik grupların bu dönemde aynı yerleşim bölgesinde yaşamış oldukları (Özdemir, 1994; Çimrin, 2005) bilgisinden hareketle, kentteki iç sur duvarlarının da önceki dönemlerdeki sınır imgesi etkisinin zayıfladığını düşünmek mümkündür. Bölgedeki yangın ve deprem sonrasında sur yapılarında Osmanlı izleri görülmektedir.

Şekil 4.43. Osmanlı döneminde kent sınırları (Beaufort'un gravürleri)

Kaynak: Türkoğlu, H. (2018)

Şekil 4.44. Kaleiçi, Osmanlı Dönemi kenarlar/sınırlar haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve halihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.5.3. Osmanlı Dönemi Kaleiçi'nde Odak/Düğüm Noktaları

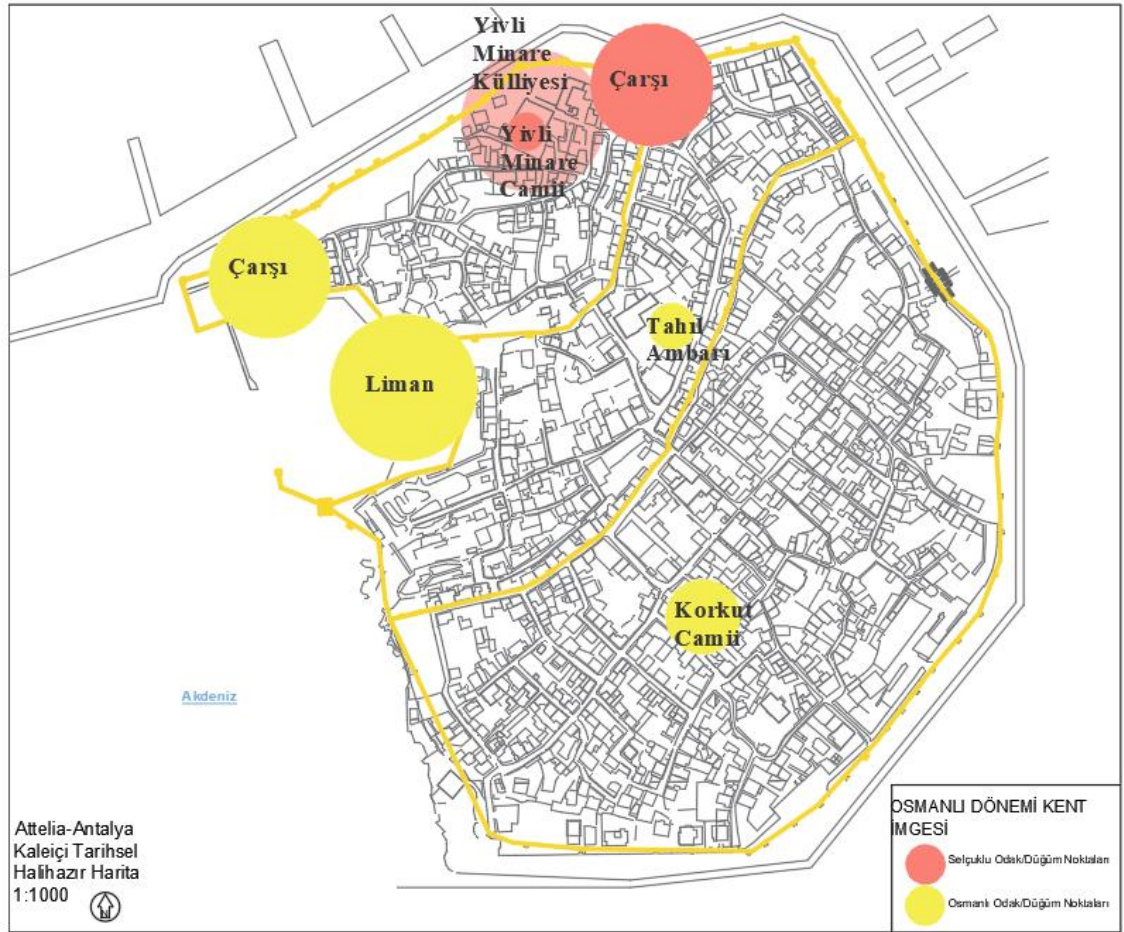
Osmanlı Dönemi Kaleiçi'nde iki önemli ticaret merkezi bulunmaktadır. Birincisi Selçuklu döneminde de ticaret merkezi olarak kullanılan Kale Kapısı, diğeri ise limanın batısında yer alan ve ihracatla ithalatın yapıldığı ticaret alanıdır (Süer, 2006). Konut alanları yani mahalleler ise ticaret alanlarından, mal alışveriş güzergâhından ayrı bir yerde bulunmaktadır (Doğan, 2002). Bu iki nokta kentli için birer odak noktası haline gelmiştir ve dönemin kent imgesinde belirgin rol oynamıştır.

Önceki dönemlerde de kent için önemli bir odak noktası olan liman, Osmanlı Dönemi'nde de işlevini sürdürmüştür. Bu dönemde Antalya, Anadolu, Suriye, Mısır ve Hindistan arasındaki ticari akışların giriş ve çıkışlarının yapıldığı liman kentlerinden biri haline gelmiştir. 15. yüzyılda Anadolu mallarının antrepoosu olan Antalya, 1517 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Mısır ve Rodos'un fethedilmesi ile İstanbul ve İskenderiye arasında doğrudan ve güvenli bir deniz yolu bağlantısının oluşması sonucunda 16. yüzyıldan itibaren eski önemini yitirmeye başlamıştır (Armağan, 2005; Yağcı, 2009; Çimrin, 2005). Fakat Doğu Akdeniz kentlerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya ekonomisine katılmasının ve 19. yüzyılın başlarından itibaren deniz taşıtlarında buhar makinesinin yaygın olarak kullanılması limanın önemini arttırmıştır. 19. yüzyılda

Tanzimat Fermanı'nın ilanı, Osmanlı liman kentlerinin görünümünde değişikliğe sebep olmuştur. Öte yandan, bu durum her liman için geçerli olmamıştır (Dayar, 2020). Dayar (2020) bu durum için “*görece yalıtılmış konumu nedeniyle Antalya, liman kentlerinin ekonomik işlevlerini dönüştüren gelişmelerden sadece belirli dönemlerde ve sınırlı olarak etkilenmişti*” ifadeleri ile limanın ülkedeki diğer kentlere göre daha az değişim ve gelişim gösterdiğini vurgulamıştır. Bu da limanın önceki dönemlerdeki ile eş bir imgeye sahip olabileceğini göstermektedir.

Selçuklular döneminde saraya ait yapıların yer aldığı ve külliye olarak adlandırdığımız iç kaledeki alanın Osmanlı döneminde dışa kapalı özelliğini kaybettiği, artık bir yönetim merkezi değil ama kamuya açık bir alan haline geldiği bilinmektedir. Aynı doğrultuda, Yivli Minare Camii de bu dönemde kentin yönetim merkezi olan alandaki yalıtılmış kimliğinden çıkmış dışa açık bir kamu ibadethanesine dönüşmüştür (Kurt, 2010). Bu durumda şehristan bölgesi içerisindeki dini ve eğitim amaçlı yapıların kent halkı tarafından sıklıkla kullanıldığı ve Yivli Minare Camii ile Külliye'nin de kent için bir odak noktası olarak imgenenmiş olacağı düşünülebilir.

Osmanlı Dönemi'nde kentte yapılan en önemli değişikliklerden biri de kentin güneyinde Bizans Dönemi'nin Aya İrini Kilisesi'nin camiye çevrilmiş olmasıdır. Kentin Cuma Camii'si artık bu yeni cami olmuştur ve bu durum kentteki yeni bir merkeze işaret etmektedir (Kurt, 2010). Kentteki Müslüman halkın toplanma alanı haline gelen yapı bu dönemde önemli bir odak noktası olarak imgenenmiş olmalıdır (Şekil 4.45).

Şekil 4.45. Kaleiçi Osmanlı Dönemi odak/düğüm noktaları haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve halihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

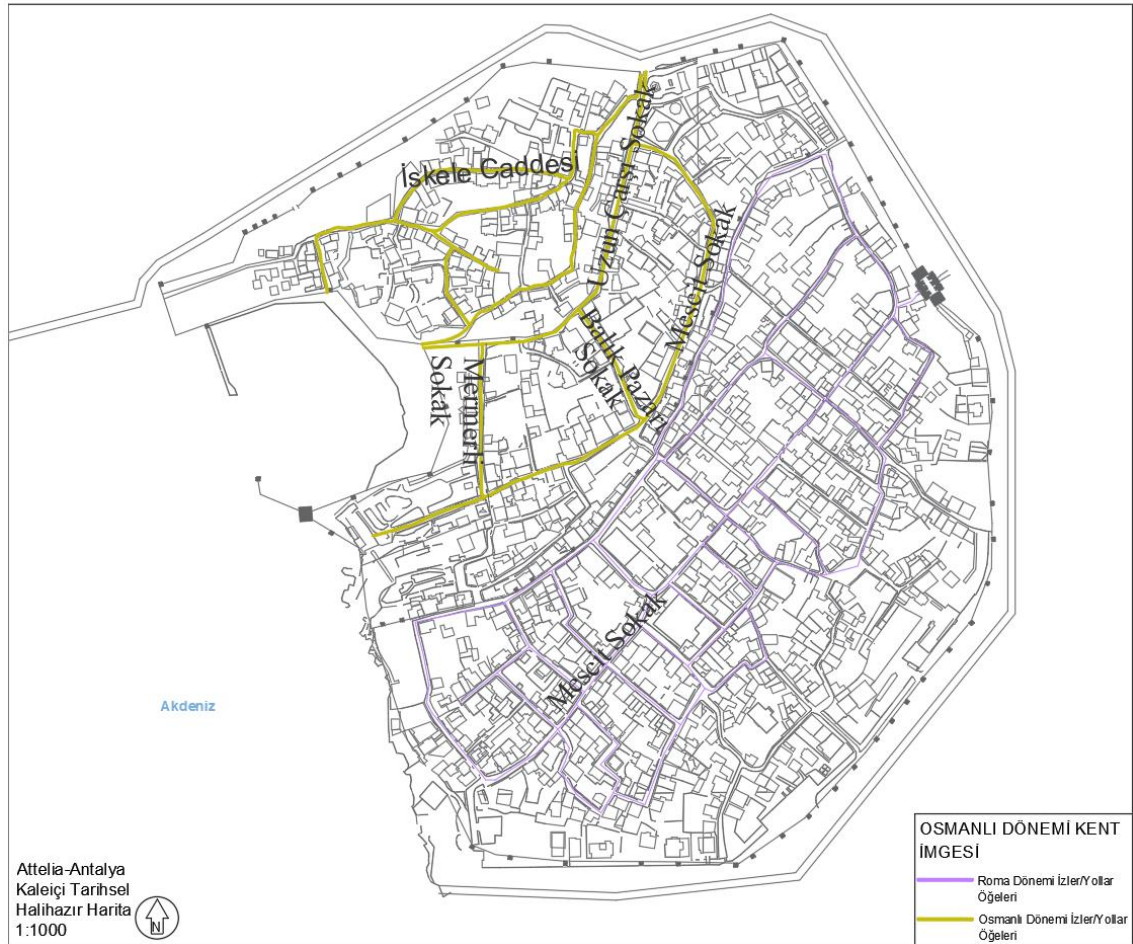
4.5.4. Osmanlı Dönemi Kaleiçi'nde İzler/Yollar

Selçuklu döneminde etnik ve dini olarak farklı sosyo-kültürel gruplara ayrılan Antalya Kenti Osmanlı döneminde bu kimliğini bir ölçüde kaybetmiştir. Bununla birlikte kent içinde yaşayan iki farklı etnik grubun yerleşim yerleri arasında farklılıklar bulunduğu bilinmektedir. Türklerin yaşadığı mahallelerde binalar önceden tasarlanmış bir plana uymak yerine, ulaşım yollarının etraflarından dolaşacak ya da aralarından geçecek şekilde oluşmuşlardır; diğer bir ifade ile kentte yukarıdan bakılınca labirenti andıran organik bir doku gelişim göstermiştir (Süer, 2006). Organik örüntü Türklerin yaşadığı bölgelerde yaygın olsa da Hadrianus kapısından Hıdırlık Kulesi'ne giden yol boyunca uzanan alanda ızgara deseni 1920'lere kadar tutulmuştur. Hristiyan nüfus ızgara desenine sahip kısımda yaşarken, Osmanlı döneminde kent organik düzende gelişmiştir (Varkıvanç, 2005).

17. yüzyılın ikinci yarısında Antalya'yı ziyaret eden Evliya Çelebi, “üç yanı bahçelerle çevrili şehrin kale içinde dar sokaklı, 3 bin evli dört mahallesinin, kale dışında ise, kuzeyde 20 Türk, 4 Rum Mahallesi bulunduğunu, çarşının surlar dışında yer aldığını” söylemektedir (Sönmez, 2008). Evliya Çelebi'nin bu söyleminden yola çıkarak bugün

olduğu gibi Osmanlı döneminde de Kaleiçi yollarının dar olma özelliğiyle imlendiğini söylemek mümkündür.

Kent içinde farklı odak noktaları oluşturan konut, ticaret, dini ve kültürel yapılar, Osmanlı kentinin kent morfolojisinin ana prensibini oluşturmaktadır (Varkıvanç, 2005). Bu yapılar arasındaki bağlantıyı sağlayarak kentin akışını sağlayan yollardan Kale Kapısı ve çevresinde bulunan ticaret merkezi ile limanın batısındaki ticaret merkezi arasındaki İskele Caddesi dönemin en önemli güzergâhlarındadır. Kaleiçi arazi yapısı bu dönemden günümüze yol aksı olarak çok farklı değişiklikler göstermemiştir (Şekil 4.44). Kentin iç surlar arasında kalan bölgesinde ekmekçi dükkanlarının sıralandığı Balık Pazarı sokak civarında ve burada büyük bir tahıl ambarının varlığı bilgisinden (Dayar, 2020) yola çıkarak, Kale Kapısı’ndan başlayıp liman üzerinde yükselen “Mermerli Köşk’e uzanan Uzun Çarşı Sokak’ın ticaret faaliyetlerinin de olduğu bir güzergâh olarak bu dönemde kuvvetli bir yol imgesi gösterdiği düşünülmektedir.

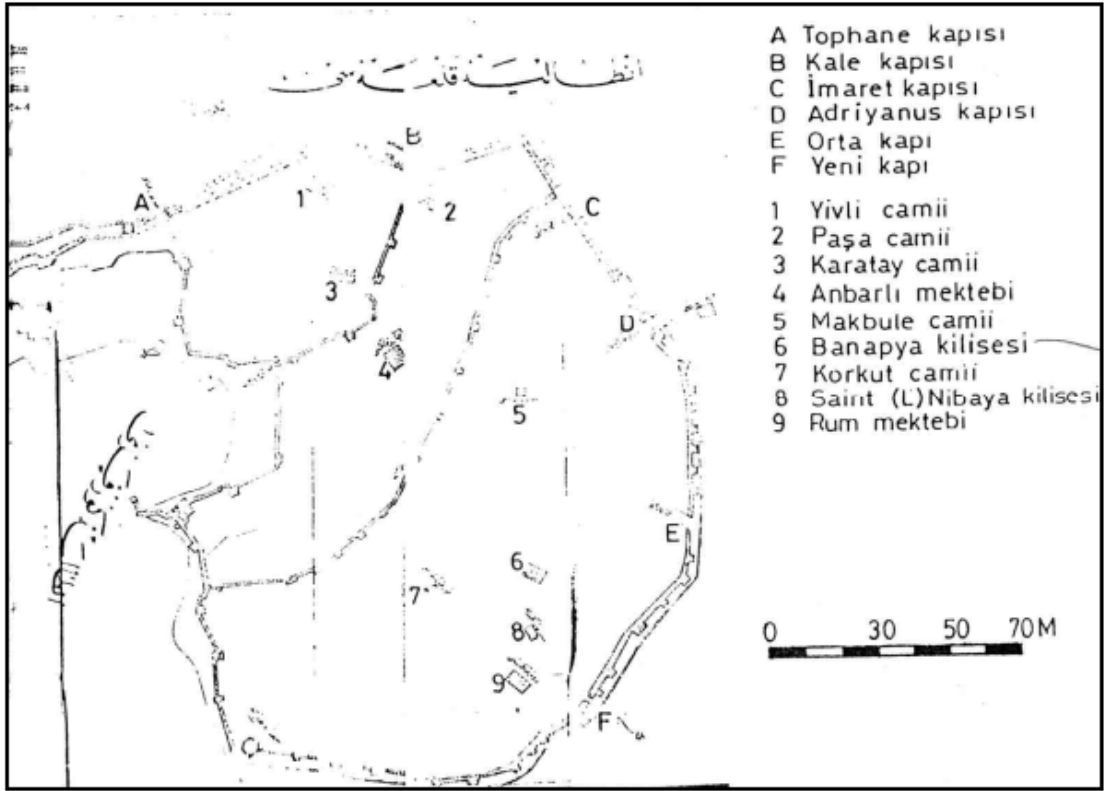
Şekil 4.46. Kaleiçi Osmanlı Dönemi izler/yollar haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.5.5. Osmanlı Dönemi Kaleiçi'nde İşaret Öğeleri

17. yüzyılda Antalya'ya gelen Evliya Çelebi'ye göre kentte dört büyük kapı vardır. Bunlardan birincisi kuzeydeki kapı yani kale kapısı (Varoş Kapısı) diğer üç kapı ise limanın çevresinde yer almaktadır. Evliya Çelebi bu kapılardan başka mahalle içlerinde 22 ayrı kapı olduğunu belirtmişse de bu rakamın abartılmış olduğu düşünülmektedir (Süer, 2006).

Karl Lanckoronski'nin 1885 yılında çizmiş olduğu plan ve Erten (1977)'e göre kentte 6 büyük kapı yer almaktadır (Şekil 4.45). Bu kapılar, Tophane Kapısı, Kale Kapısı, İmaret Kapısı, Hadrianus Kapısı, Orta Kapı, Yeni Kapı'dır (Yağcı, 2009). Evliya Çelebi'nin limanın çevresinde tanımladığı üç büyük kapılardan biri "Büyük Liman Kapısı"dır. Büyük liman kapısından limana inmek için "Kırk Merdiven" kullanılırdı. Limanın "Ova Kapısı" doğuya bakardı. Kapının üzerinde bir "Frenksepend derviş" tasviri vardı. Gümrük Kapısı Ova Kapısı'na yakındı (Süer, 2006).

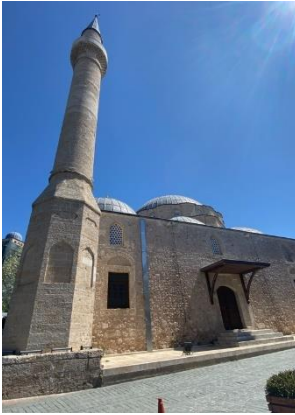
Şekil 4.47. Osmanlı Dönemi Kaleiçi vaziyet planı

Kaynak: Erten (1997) akt. Süer (2009)

Osmanlı döneminde kentte Müslüman nüfus artmıştır. Bu Rum ve Yahudi mahallelerindeki dini yapıların camiye çevrilmesinden anlaşılmaktadır. Kentin güneyinde yer alan Panagia bazilikası/Aya İrini Kilisesi, Osmanlı Dönemi'nde camiye dönüştürülmüştür (Süer, 2006). Cami, Kesik Minare Camii, Cumanun Camii, Cami-i Cedid, Korkut Camii, Yeni Cami, Cami-i Kebir, Cuma Camii olarak da anılmıştır (Yılmaz 2002). 1467 yılında camiye çevrilen yapının doğu kısmına Korkut döneminde

bir minare eklenmiştir (Kunar, 1997). Kentin bu bölgesinde odak noktası özelliği göstermiş olacak olan bu caminin özellikle minare eklentisi ile kentte kuvvetli bir işaret ögesi niteliği göstermiş olduğu şüphesizdir.

Kaleiçi’nde Osmanlı Dönemi’ne tarihlenen diğer yapılar, Kaleiçi Kocatepe sokakta bulunan Makbule Kara Molla Mescidi cami olarak hizmet vermektedir, Nazır Hamamı Tekeli Mehmet Paşa Camisinin doğusunda yer alan hamam olarak işlevlendirilen bir yapıdır. Yeni Kapı mevkinde bulunan Gavur Hamamı 876 ada 4 parselde yer alır diğer hamamların en büyüğü olarak bilinmektedir (Güvenç, 1997). Barbaros Mahallesinde bulunan cami İmaret Cami Osmanlı döneminde inşa edilmiştir, Selçuk mahallesi Limanda bulundan İskele Cami kuyu suyu kullandırılan bir şadırvan olarak da bilinmektedir (Kavaz, 2022). Tekeli Mehmet Paşa Cami Kaleiçi’nde, Saat Kulesinin arkasında bulunan bir Osmanlı yapısıdır. Bu Camide mihrap tam kibleyi göstermemektedir. Bu sebepten temel yapının eski bir bedesten veya başka bir yapı olduğu düşünülmektedir (Kavaz, 2022). Suna-İnan Kıraç Müzesi olarak kullanılan Aya Yorgi Kilisesi’dir kilisenden müzeye çevrilmiş bir yapıdır (Yağcı, 2009). Bunlara ek olarak, Dayar (2020) Uzun Çarşı Sokak’ın sonunda yer alan, limanın üzerinde yükselen ve “Mermerli Köşk” olarak adlandırılan bir yapının varlığına işaret etmektedir. Köşk Cumhuriyet döneminde yıkılmış yerinde “Mermerli Restoran” bulunmaktadır (Kavaz, 2022). Bu yapıların da Osmanlı Dönemi mimari özelliklerini taşımaları ve yapısal özellikleriyle çevrelerinde yer alan diğer konut vb. yapılardan ayrılmış olma özelliklerinden yola çıkarak birer işaret ögesi olarak imgelemiş oldukları düşünülmektedir (Şekil 4.46).

(a)

(b)

(c)

Şekil 4.48. (a) Tekeli Mehmet Paşa Camii, (b) Kale Kapısı Civarı, (c) İskele Camii

Osmanlı Dönemi’nde işaret ögesi olarak imgelemiş olan bu yapılar Şekil 4.49’deki haritada işaretlenerek gösterilmektedir.

Şekil 4.49. Kaleiçi Osmanlı Dönemi işaret öğeleri haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.5.6. Osmanlı Dönemi Kaleiçi’nde Kent İmgesi Öğelerinin Tespit ve Yorumu

Osmanlı döneminde etnik gruplar ayrı mahalleler yerleşmişlerdir. Şehristan bölgesinde, odak noktası olan Limana ulaşan yol aksı İskele Caddesidir. İskele Caddesi Selçuklu dönemi odak noktası olan çarşı ile Osmanlı dönemi odak noktaları arasındaki yol olması sebebiyle de güçlü imge olarak tespit edilmiştir. Bölgelerin içerisinde bulundurduğu işaret öğeleri, düğüm noktaları, yolları bölgelerin imgelenebilirliğini arttırmıştır. Şehristan, Türk Mahallesi ve Kozmopolit bölgelerin imgesinde en belirgin işaret öğeleri Aya Yorgi Kilisesi ve Korkut Cami bölgelerin imgelenebilirliğini güçlendirmiştir, bütün olarak incelendiğinde Kaleiçi’nin kültürel katmanlarını ortaya koymaktadır. Boyut ve içerisinde tespit edilen imgelerin yoğunluğuna göre değerlendirildiğinde; tüm bölgeler imgelenebilmiştir.

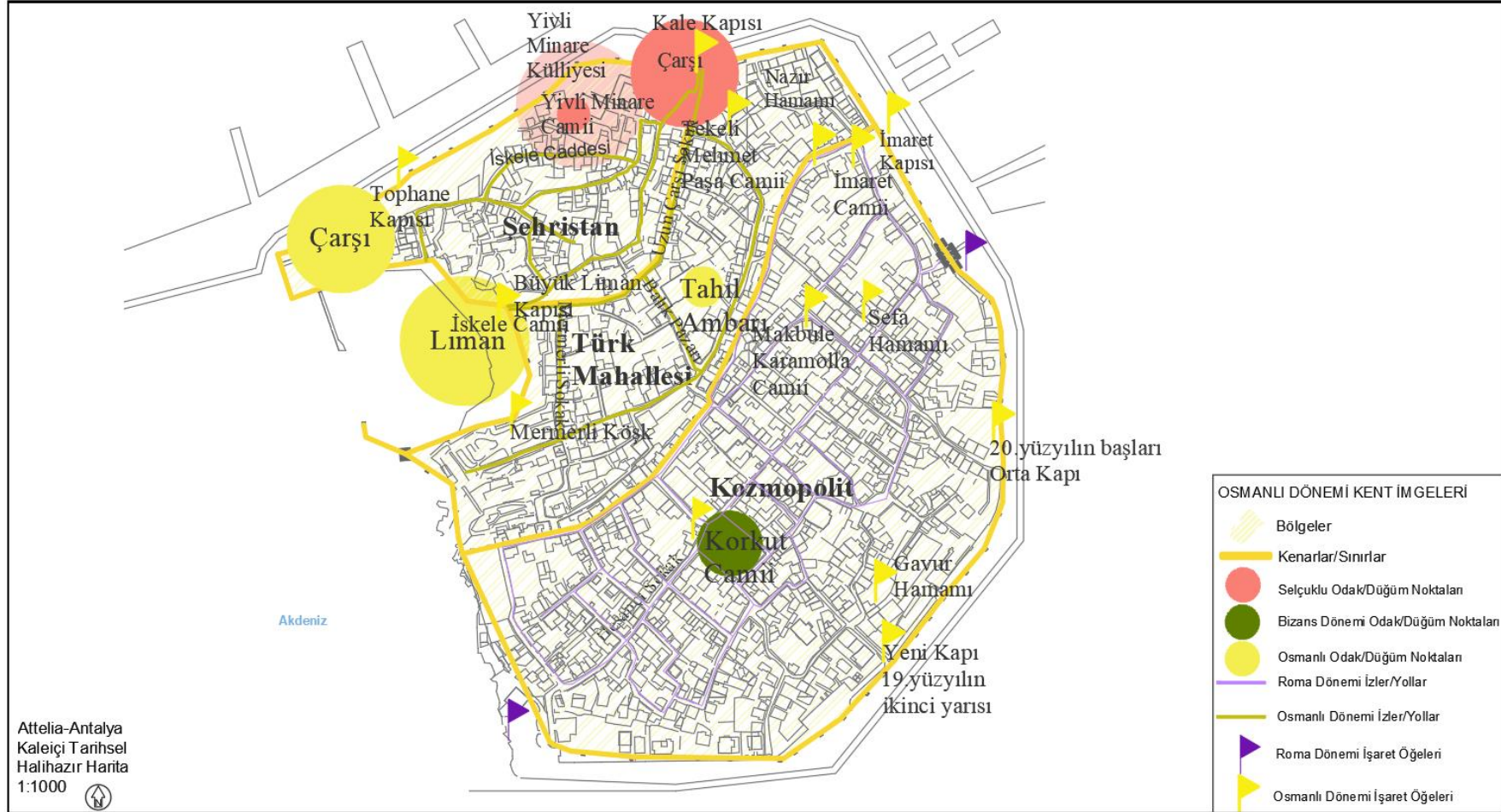
Helen, Roma, Bizans ve Selçuklu dönemlerindeki savunma hattı olan surlar bu dönemde varlığını sürdürmüş fakat eklemeye yapılmamıştır. Zaman içerisinde gerçekleşen doğa olayları ve kuşatmalarda aldığı hasarlar sebebi ile onarımlar görmüştür. Osmanlı dönemi izlerini bu onarımlarda görmektedir. Form olarak süreklilik gösteren ve diğer kent öğelerini sınırlandıran surlar imgede öne çıkmıştır.

Belirlenen iki önemli ticaret merkezi dönemin odak noktaları olarak tespit edilmiştir. Birincisi Selçuklu döneminde de limanın batısında yer alan ve ihracatla ithalatın yapıldığı ticaret (çarşı) alanı, diğeri ise ticaret merkezi olarak kullanılan Kale Kapısı'dır. Bunların dışında Yivli Minare Külliyesi ve Yivli Minare, Tahıl ambarları, Korkut Cami ve Aya Yorgi Kilisesi kentli için odak noktaları olmuştur. Selçuklu döneminde mevcut odak noktası imgesi Osmanlı döneminde de varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir. Osmanlı dönemine gelindiğinde artık Kaleiçi'nin katmanlı yapısı ortaya çıkmaktadır. Mevcut sur duvarları Helenistik dönemden başlayarak ekleme ve onarımlar ile bu döneme kadar geldiği tespit edilmiştir.

Diğer dönemlerin önemli yol aksları Sakarya sokak, Hesapçı Sokak, İskele Sokak bu dönem içinde kullanılan yol ağları olmuştur. Uzun çarşı sokak Kale kapısından girerek Limana ulaşılmasını sağlayan imgede güçlü bir yol ağı olduğu tespit edilmiştir. Tam olarak sokak isimleri bu dönem içerisinde geçmese de yaşanan yangın ve kentteki değişimler yol akslarında yapılandırılmaya sebebiyet vermiş fakat, roma döneminin ızgara yol aksı bu dönemde de varlığını sürdürmüştür.

Selçuk döneminde Yivli Minare Külliyesi Osmanlı döneminde de varlığını sürdürmüştür. Osmanlı döneminde dini işlevli Tekeli Mehmet Paşa Camii, İskele Cami, Korkut Camii, Makbule Karamolla Camii yapıları inşa edilmiştir. Nazır Hamamı, Sefa Hamamı ve diğer hamamlardan daha büyük olan Gavur Hamamı dönemin diğer işaret öğeleri olarak tespit edilmiştir. Kente girişi sağlayan Tophane Kapısı, İmaret Kapısı, Yeni Kapı ve Orta kapı güçlü imgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemin önemli işaret öğelerinden olan Korkut Cami, Roma döneminde Tapınak, Bizans Döneminde Kilise, Selçuk döneminde akıbeti bilinmemektedir. Osmanlı dönemine gelindiğinde ise Cami olarak işlevlendirilmiştir ve Şehzade Korkut döneminde camii kimliği (Kurt, 2010). Form ve işlevi değişmesine rağmen her dönem için İşaret öğesi olarak imgede belirleyici olmuştur. İmgeler kişilere, buldukları zamana bağlı olsa da Kaleiçi'ndeki bu yapılar imgenin sürekliliği ile karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde kent 3 bölgeden oluşmaktadır. Bölgelerin içerisinde 6 odak noktası ve bunları 6 sokak -yol imgesi- tespit edilmiştir. Osmanlı kentine ait Kaleiçi'nde 14 adet işaret öğesi tespit edilmiştir.

Dönemde tespit edilmiş kent öğeleri şekil 4.50' de verilmiştir. Geçmiş dönemden Osmanlı dönemine kalan imgelerde harita üzerinde mevcuttur.

Şekil 4.50. Kaleiçi Osmanlı Dönemi kent imgesi haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.6. Cumhuriyet Dönemi’nde Kaleiçi ve Kent İmgeleri

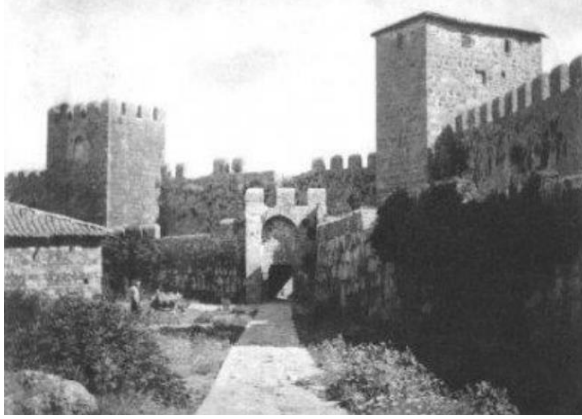
Antalya, İtalyanlar tarafından 1917–1921 yılları arasında işgal altına almıştır. 1921 yılında Türkiye Cumhuriyeti egemenliğine altına girmiştir (Sönmez, 2008). İtalyanlar Antalya'yı işgal ettikten sonra kendi istekleri ile şehri terk etmişlerdir. 1920–1921 yıllarında çoğu ahşap evlerden oluşan bölgenin nüfusunun büyük çoğunluğunu Türkler, 1/3'ünü Rumlar, kalan kısmını ise Yahudi ve Ermeniler oluşturmuştur. 1919 ve 1921 yılları arasındaki dönemde İtalyanlar Antalya'da postane gibi birçok önemli bina inşa etmişlerdir. İtalyanlar tarafından inşa edilen en önemli bina Mermerli Parkı'nın üzerine yapılan İtalyan Hastanesi'dir. Bu hastane binası 1928 yılında yanmış ve bu yangından sonra binanın alanı “Yanık Hastane” olarak adlandırılmıştır (Argın, 2012). Bu hastane binası Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında Antalya kentinin gelişimi ve kentin gelişimini yönlendirmek amacıyla yapılan planlama çalışmaları kent ve kentin tarihi çekirdeği olarak Kaleiçi Kentsel Sit Alanı için önemli kırılma noktalarıdır (Argın, 2012).

Kaleiçi'nin önemli eserleri 1921 yılında Süleyman Fikri Erten tarafından Kaleiçi'ndeki bir evde saklanmıştır. 1922 yılında bu eserler, 1950'lerde Alaeddin Camii'ne dönüştürülen İsodia Tis Panayas Kilisesi'ne nakledilmiştir. Antalya'nın ilk müzesi bu boş kilisede Fikri Erten başkanlığında kurulmuştur. 1937 yılında bu müze, Yivli Minare Camii'ne taşınmıştır. 1972 yılına kadar müze olarak kullanılmıştır (Çimrin, 2007).

Cumhuriyet döneminde toplumsal yapıyı ve fiziki çevreyi etkileyen en önemli olay, 1922-1930 yılları arasında gerçekleşen nüfus mübadelesi olmuştur. 1922 yılının Eylül ayında Kaleiçi'nde yaşayan birçok Rum evlerini terk ederek limandan Yunanistan'a doğru yola çıkmıştır. O zamana kadar atölyelerin %73'ü Yunanlılara aitti ve yüksek zanaatkar yüzdesi Kaleiçi'ndeki Yunan sakinlerinden oluşuyordu (Çimrin, 2007). Bu sebeplerden dolayı halk şehri terk ettiğinde Kaleiçi sadece sosyal yapısında değil, ekonomik ve fiziki anlamda da değişmiştir. Çimrin'in çalışmasında, 1923 yılında bir Antalya sakini tarafından şu şekilde tanımlanmıştır.

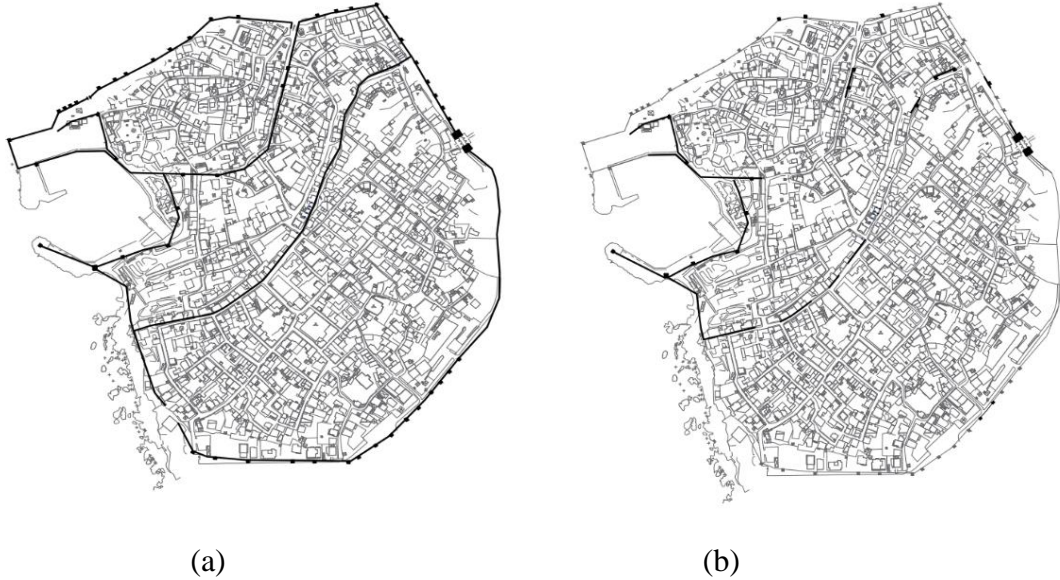
“Limandan eve giderken dikkatimi çeken şey tüm hayatın anavatanda bitmiş olması. Tüm ticaret faaliyetleri durdu. Her yerde can sıkıntısı var. Olayda, hastanenin oradaki yere gittik ve biraz dolaştık ama neşe yoktu. Arkadaşlar arasında sevinç bile yok...” (Çimrin, 1923 akt. Argın 2012).

1930-1950'li yılları arası, ülke genelinde olduğu gibi, Antalya ve kentin tarihi çekirdeği olan Kaleiçi bölgesinde belediye başkanlarınca yürütülen imar çalışmaları ve derneklerin önderliğinde uygulanan planlamalardan etkilenerek değişim görülmeye başlanmıştır. 1930'dan itibaren belediye başkanı olan Hüsnü Karakaş (1930–1934) “*şehrin ferah ve havadar bir yapıya kavuşturulması için*” halkın Kaleiçi'ndeki yüksek surlar nedeniyle rüzgâr alamadıklarını ve sıkıntı çektiklerini belirtmeleri üzerine surların yıkımını başlatmıştır (Şekil 4.51). Çingene Hasan tarafından demir bir kaldıraçla yıkılan sur duvarları, Çingene Hasan'ın yıkım sırasında göçük altında kalarak vefat etmesi sonucu yarım kalmış, bu olaydan sonra yıkım işleri durdurulduğu için geriye günümüzdeki surlar kalmıştır (Başok, 2016). Surların yıkımının aslında gerek olmadığı rant sebebiyle yıkıldıkları teftiş raporunda belirtilmiştir. Surlar yıkıldıktan sonra yerlerine dükkanların yapılması bu durumu kanıtlar nitelikte olduğu gözlemlenmektedir (Kavaz, 2022) (Şekil 4.52).

Şekil 4.51. 1930 öncesi surlar yıkılmadan önce

Kaynak: Çimrin, H. (2005)

Şekil 4.52. (a) 1930'larda yıkılmadan önce surlar (1911), (b) 1955'te surlar

Kaynak: Argın, (2012)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tüm ülkeyi ele geçiren ekonomik krizden Antalya da etkilenmiştir. Ancak Antalya Valisi Haşim İşcan'ın kurduğu "Antalya'yı Güzelleştirme Derneği'nin yardımıyla 1940-45 yılları arasında yeniden yapılanma hareketlerine hız kazanmıştır (Çimrin, 2007). 1926 yılından başlayarak Kaleiçi, şehir parkları ile çevrenemeye başlamıştır. 1926 Serametzade Zeki Bey'in Başkanlığı döneminde bölgenin kuzeyinde Tophane Parkı, 1932 Hüsnü Karakaş döneminde bölgenin doğusunda Karaalioğlu Parkı açılmıştır (Çimrin, 2005). Valla Nureddin'inin çalışmasında bu dernek, Atatürk ve Karaalioğlu (İnönü) Parkları olarak adlandırılan iki büyük park inşa etmiş ve Atatürk Caddesi gibi birçok yolu kaldırım taşı ile donatmış olduğunu belirtmiştir (Argın,

2012). Bütün bu projelerden Atatürk Caddesi çok önemlidir çünkü bu yollar ile Kaleiçi'nin sınırları bir kez daha yeniden kurulmuştur.

Cumhuriyet dönemi ve sonrasındaki asıl gelişmeler 1940 yılları itibari ile başlamıştır. Antalya kentinin gelişimi ve kentin gelişimini yönlendirmek amacıyla yapılan planlama çalışmaları, kent ve kentin tarihi çekirdeği olarak bilinen Kaleiçi Kentsel Sit Alanı için önemli dönüm noktalarına bakılarak, 1920 döneminden başlayarak 2000 ve sonrası dönemler incelendiğinde, Antalya'nın sosyal ve fiziksel yapısının 20. yüzyılın başlarına dek fazla değişmemiş olduğu görülmüştür (Türkoğlu, 2018). Kaleiçi'nde değişimindeki sürece bakıldığında bu durumun ortaya çıkışında toplumsal değişimlerin ve sosyal bir dönüşümün etkisinin olduğu söylenebilir. Kentsel ölçeklerden başlayarak en sonunda mekânsal olarak da Kaleiçi'ni etkilemiştir.

1937 yılında 470 hektarlık bir alan için Antalya'nın ilk kalkınma planı, bütün bir kalkınma planı şeklinde değil, yol tarif planı mahiyetinde hazırlanmıştır (Türkoğlu, 2018). Atatürk Caddesi bu dönemde genişletilmiştir, Cumhuriyet Caddesinin açılması ile tarihi surların önünde ve kentsel sit alanlarının içinde İşhanı, çarşı ve banka binalarının yapım süreci bu tarihlerde başlamıştır (Yağcı, 2009).

Antalya'da 1950-1960 yılları arası dönem; sanayileşmenin başlamasıyla birlikte kırdan kente göçler başlamıştır. Kent bunun sonucunda daha iyi iş, daha iyi çalışma, dinlenme ve barınma arzularıyla kente gelen kişilerin bu ihtiyaçlarına cevap verecek kenti kurma çabalarının görüldüğü bir zaman sürecine girmiştir. Kentte bundan sonra da artarak devam edecek olan nüfus artışı ve kentleşmenin, mekânda sosyal, kültürel ve fiziksel değişimler meydana getirmiştir. 1960- 1965 yılları arasında Kentin önemli merkezi olan bugünkü Kale kapısı çarşısı oluşmuştur (Manavoğlu, 2009).

1960'ların sonlarında nüfusun artışı, toplumsal ve ekonomik yaşamın değişmeye başlaması ile mevcut kent merkezinde yoğun yapılaşma talebi olmuştur. Antalya'daki ahşap yapı geleneği yok olmaya, bunun yerini betonarme yapılar almaya başlamıştır. Kaleiçi Alanı'nın önemini kaybetmesindeki birinci nedeni bu talep sonuçlarıdır. İkinci neden ise kentin 12 km. doğusunda yapılan yeni Ticaret Limanı ile Kaleiçi Alanı'nda yer alan eski limanın işlev ve önemini yitirmesi olduğu söylenebilir (Kurt, 2010).

Liman'daki eski ticaret yapıları önemini kaybetmesi sonucunda, terk edilerek zamanın yıpratıcı etkisi ile karşı karşıya bırakılmışlardır. Aynı durum surlar üzerinde bulunan eski evlerde de kendini göstermiştir. 1970'li yılların başlarında Kaleiçi'nde oturan Antalyalılar evlerine bakamayacak hale gelmişler; Kaleiçi halkının bir bölümü "sosyal prestij" adına Kaleiçi'ni terk ederek, apartmanlara yerleşmişlerdir (Çimrin, 2005).

Kaleiçi sur içi kent merkezi ile daha sonra Osmanlı döneminde bu çekirdeği saran sur dışı bölgeler; bazı bozulmalara rağmen, eski kent dokusunu 1970'lere kadar korumuştur. Fakat 1970'li yıllarda giderek artan göç, turizm aktivitelerinin hızla gelişimi ve diğer sosyo-ekonomik etkilere bağlı olarak kent merkezi ve çevre alanlarda toprak değerleri artışları olmuştur. 1960'ların sonundan itibaren yapılan planlama çalışmalarında, bazı olumlu kararlar olmakla birlikte, kent ve kent merkezi üzerindeki planlı yoğunlaşma önerilerine koşut koruma politikaları geliştirilmemiş ve sur dışındaki tarihi dokunun hemen hemen tamamının yok edilmesine engel olunamamıştır (Güvenç, 1997).

1970'lerin ikinci yarısından itibaren kentleşmenin mekânda etkisi açık olarak görülmeye başlanmıştır. Kaleiçi Alanı, 3 Haziran 1973 yılında özgün kent dokusunun korunması amacıyla, Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 7176 sayılı kararı ile "sit alanı" kabul edilmiştir (Çimrin, 2005). Antalya iskelesi ve Kaleiçi semtinin sit bölgesi olarak ilan edilmesi ile bir bölümü kamulaştırılıp restorasyon düzenleme çalışmaları yapılmıştır (Çimrin, 2005).

Bu dönemde tespit edilen kent imgeleri Tablo 4.6'de verilmiştir.

Tablo 4.6. Cumhuriyet Dönemi Kaleiçi kent imgesi öğeleri

Bölgeler	Sınırlar	Yollar	Odak noktaları	İşaret Öğeleri
-Selçuk Mahallesi	- İzmirli Ali Efendi Sokak -Mermerli Sokak	- İskele Caddesi - Tabakhane Sokak - İzmirli Ali Efendi Sokak - Karadayı Sokak - Mermerli Sokak - Merdivenli Sokak -Kırkmerdiven	- Kale Kapısı - Liman	- Yivli Minare - Yivli Minare Camii - Mevlevihane - Mevlevihane Hamamı - İmaret Medresesi - Selçuk Medresesi - Karatay Camii - Ahi Kızı Mescidi - İskele Camii - Atabey Armağan Mescidi - Kırkmerdiven
-Tuzcular Mahallesi	- Uzun Çarşı Sokak -Mescit Sokak	- Uzun Çarşı Sokak - Mermerli Sokak - Balık Pazarı Sokak - Paşa Cami Sokak - Mescit Sokak - Mermerli Banyo Sokak	- Kale Kapısı - Liman - Mermerli Parkı	- Tekeli Mehmet Paşa Camii - Saat Kulesi - Balık Pazarı Kapısı

Tablo 4.6.'nin devamı Cumhuriyet Dönemi Kaleiçi kent imgesi öğeleri

-Barbaros Mahallesi	-Mescit Sokak -Müze Sokak	- Hesapçı Sokak - Müze Sokak - Kocatepe Sokak -Civelek Sokak		- Hadrianus Kapısı - Suna İnan Kıraç Müzesi -Kara Molla Mescidi
-Kılıçarslan Mahallesi	-Zafer Sokak -Hıdırlık Sokak	-Sakarya Sokak -Hıdırlık Sokak -Hesapçı Sokak -Kadir Paşa Sokak -Zafer Sokak		-Hıdırlık Kulesi -Dumlupınar Okulu -İnci Sineması -Korkut Camii -Alaaddin Camii

4.6.1. Cumhuriyet Dönemi Kaleiçi'nde Bölgeler

Kaleiçi'nin yerleşme dokusu, orta sur duvarının iki yanında iki farklı şekilde oluşmuştur. Cumhuriyet caddesi ile bu sokaklar arasındaki alan, topografyaya ve sur duvarlarına uygun olarak gelişmiştir. Izgara planlı değildir. Orta sur duvarı ile Karaalioğlu parkına kadar uzanan ve dış surların Hıdırlık kulesi ile sonlandığı alan ızgara planlıdır. Yapı adaları düzgün dikdörtgen formludur. Her iki dokuda da evlerin bir tarafı sokağa bir tarafı bahçeye bakmaktadır. Kaleiçi sokakları kent imgesi olarak zengin unsurlara sahiptir. Bu dönemde Kaleiçi; Selçuklu Mahallesi, Tuzcular Mahallesi, Barbaros Mahallesi, Kılıçarslan Mahallesi olarak 4'e ayrılmıştır.

Kadastronun ilk geçtiği yıl olan 1945 de mahallelerin, ilk koruma amaçlı imar planının tarihlendiği 1979 yılı ve 2009 yılındaki yapıları incelendiğinde, Tuzcular Mahallesi, 1945 ve 1979 yıllarında Kale kapısı, Atatürk Caddesi, Cumhuriyet Caddesi ve merkez ile bağlantılı bir mahalle olduğundan kuzeydoğu ve doğu kısımlarında ticaret birimlerinin yoğun olduğu, iç kısımlarda ise konut alanlarının yoğun olduğu bir mahalle niteliğinde iken günümüzde ticaret mekanları mahallelerin her sokağında bulunmaktadır. Yerel halkın başka alanlara göç etmesi ve bölgenin daha çok kafe, otel, restoran gibi işletmelere dönüşmesinden dolayı, mahallede yer alan konutların sayısı oldukça azalmıştır. Özellikle Dönerciler Çarşısı'nın yapılmasından sonra Tuzcular Mahallesi Kaleiçi'nin bir bölümünü oluşturma niteliğinden çok merkezin bir parçası haline almıştır (Öztekin 2010).

1945 ve 1979 yıllarında Selçuk Mahallesi, sınırları içerisinde Gümrük ve limanın bulunması nedeni ile, özellikle bu kullanımların etrafında yoğunlaşmış ticaret alanları, diğer alanlarda ise konut alanlarının yoğun olduğu bir mahallelerken günümüzde limanın turizm amaçlı dönüşmesi bu özelliğini korumuş, ancak mahallede turizm ve ticaret ağırlıklı fonksiyonlar konut fonksiyonunun azalmasına sebep olmuştur. Gümrüğün ve

limanın yeni yerine taşınması ile canlılığını yitiren bölge 1979 planı ile “Turizm Bölgesi” ilan edilmiştir. Alanda restorasyon çalışmaları yapılmış, yapılara yeni işlevler kazandırılmıştır. Mevcut duruma incelendiğinde 1992 planında planlama alanı dışında bırakılan alanın, turizm bölgesi ilan edilen kısmının 1979 planı doğrultusunda geliştiği, 1979 planında konut bölgesi sınırlarında kalan, turizm bölgesine yakın olan ve koruma kararı getirilmiş parsellere 1992 planı ile ticaret fonksiyonu getirilmiştir. Kılıçarslan ve Barbaros Mahalleleri 1945 ve 1979 yıllarında bazı odaklar dışında ticaret alanlarının yer almadığı, konutun arazi kullanışta yoğun olarak yer aldığı mahalleler niteliğinde iken, günümüzde yerleşmenin ana yaya aksı olarak düzenlenen Hesapçı Sokak’ın bu iki mahalle sınırlarında yer almaktadır, bu durum turizm ve ticaret fonksiyonunun yoğun olarak yer aldığı, buna karşın boş yapıların yoğun olarak bulunduğu, konut ağırlıklı mahalle niteliğinin yitirildiği iki yerleşmeyi oluşturmuştur (Kurt, 2010) (Şekil 4.53).

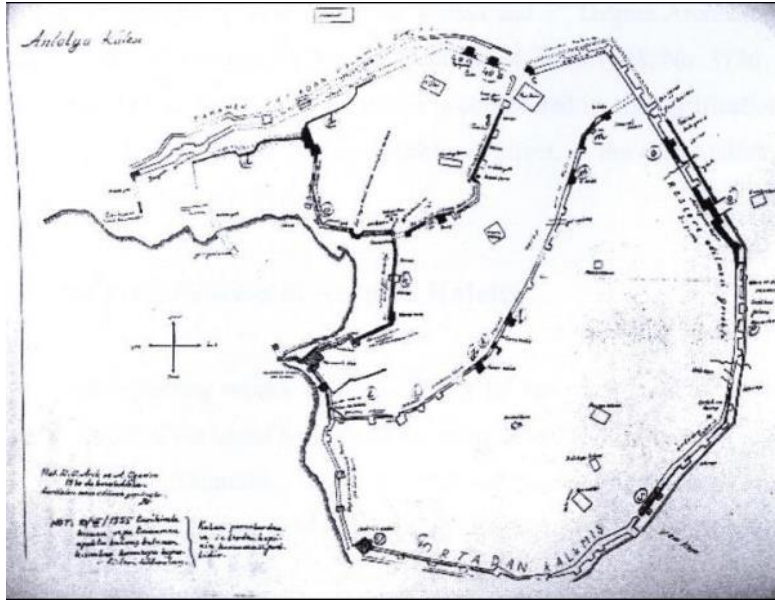
Şekil 4.53. Kaleiçi Cumhuriyet Dönemi bölgeler haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve halihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.6.2. Cumhuriyet Dönemi Kaleiçi'nde Kenarlar/Sınırlar

Farklı dönemlerde yapılmış araştırmalara göre 122 burç ve 39 kapısı vardır (Sönmez, 2008). Kaleiçi, toplam 664 yapı stoğunun 447 tanesi tarihi yapı olan bir sit alanıdır (Sunar, 1991). Antalya Liman ve gerisinde gelişen bir kenttir, at nalı şeklindeki iki kalın duvar tarafından korunmaktadır; bu surlar deniz kıyısındaki koy ve kara tarafında yer almaktadır. Bu surlara ek olarak yerleşim bölgelerini birbirinden ayıran iç surlarda vardır ve dış duvara 50 adımda bir kuleler inşa edilmiştir. 1930 yılından sonra yıkılan surların sonucunda Hadrianus Kapısı ile Hıdırlık Kulesi'ni birbirine bağlayan duvarlar ve aralarındaki kapı (Yeni Kapı) da yıkılmıştır (Şekil 4.52). Yıkılan surların yerini sınır ögesi olarak Selçuk Mahallesi'nde İzmirli Ali Efendi Sokak ve Mermerli Sokak, Tuzcular Mahallesi'nde Uzun Çarşı Sokak ve Mescit Sokak, Barbaros Mahallesi'nde Mescit Sokak ve Müze Sokak ve Kılıçarslan Mahallesi'nde ise Zafer Sokak ve Hıdırlık sokak bölgelerin çevrelerini sınırlayan sokaklar olmuştur.

Bu surların tarihi antik dönemlere kadar dayanmaktadır. Romalılar Helenistik duvarların temelini atmış ve Selçuklular da genişleterek onarmıştır (Aydın, 2010). 20. yy. 'dan itibaren ise sur duvarları yıkılarak tahrip edilmiştir. Bu yıkım sonunda günümüzde birkaç kalıntısı dışında hiçbir şey kalmamıştır (Şekil 4.54).

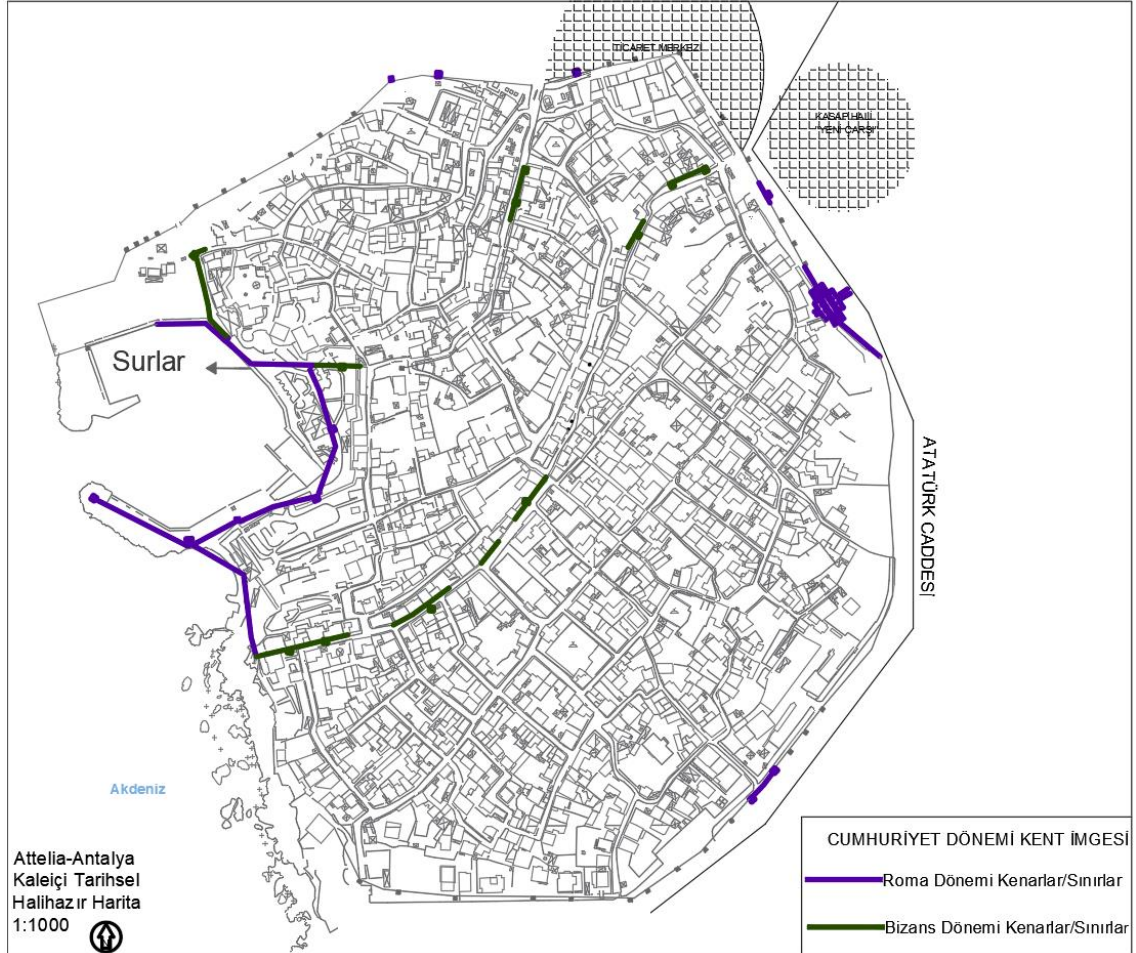
Şekil 4.54. 1955 yılında surların durumuna ilişkin harita

Kaynak: Alpan, A. (2013)

Şekil 4.55. 1915 yılında surlar

Kaynak: Alpan, A. (2013)

Şekil 4.56. Kaleiçi Cumhuriyet Dönemi izler/yollar haritası

Kaynak: Tanyeli (1987), Argın (2012), Alpan (2013) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.6.3. Cumhuriyet Dönemi Kaleiçi’nde Odak/Düğüm Noktaları

Kentteki ilk yerleşme alanı yat limanı ve çevresidir. 1973 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Belediye, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu arasında yapılan bir protokolle yeni yapılan liman nedeniyle eski önemini kaybederek terk edilen eski liman ve yakın çevresine ait bir kısmın kamulaştırılarak restore edilmesi ve yaşatılması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda, Eski Turizm İl Müdürlüğü binası olarak kullanılan binalardan başlayarak Mermerli Sokaktan devam eden, sur üzerindeki eski Türk ev ve konaklarının bulunduğu bölümü içeren ve Tophane surlarından İskele Caddesine uzanarak yat limanını çevreleyen bölge, turizm merkezi olarak ilan edilmiş, yaklaşık 6 hektarlık alan kamulaştırılmış ve Turizm Bakanlığınca eski kent dokusu içinde turistik yatırım-çevre koruma birlikteliğini sergileyen bir proje çalışması başlatılmıştır. Hazırlanan projede eski ticaret limanı “Yat Limanı” olarak, yakın çevresi de “Turizm amaçlı konaklama ve eğlence yerleri” olarak projelendirilmiştir (Gül, 2006).

Cumhuriyet döneminde belirlenen bir diğer odak noktası Cumhuriyet Meydanı’dır. Meydanın kuzeyinde Şehit Binbaşı Cengiz Toytunç Caddesi ve Antalya Valiliği, güneyinde Kaleiçi Yerleşkesi, batısında ve doğusunda çeşitli alışveriş ve iş merkezleri bulunmaktadır. Kaleiçi bölgesinin sınırlarında bulunan imgelenebilirlikte önemli bir unsur olduğu belirlenmiştir. Antalya Cumhuriyet Kent Meydanı tarihten günümüze birkaç kez değişime uğramıştır. Meydan, eskiden kenti koruyan toprakların alanda bulunması nedeniyle Tophane Meydanı olarak isimlendirilmiştir. Yüzyılı aşkın bir süredir Mutasarrıflık, Hükümet Meydanı gibi yapıların alanda bulunması, resmi ve resmi olmayan bütün etkinliklerin meydana yapılması sonucu adı Cumhuriyet Meydanı olarak değiştirilmiştir. 1942 yılında, meydan betonla kaplatılmıştır (Çimrin, 2008). Cumhuriyet Meydanı, kentin önemli geçiş noktalarından birisi olma özelliğini taşımakta ve şehrin merkezi konumunda bulunmaktadır (Şavklı ve Yılmaz, 2013).

Lynch ’in (2010) Kent imgesinde odak noktaları için ulaşımın kırılma noktası olan alanları odak noktası olarak tanımlamıştır. Kaleiçi’nin sınırında yer alan Cumhuriyet meydanı önemli geçiş noktası olması ve güçlü bir fiziksel forma sahip olması içerisinde bulundurduğu bu dönemde yapılan Atatürk anıtı ile üzerinde bulundurduğu işaret ögesinde değerlendirerek güçlü bir imgeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Yön duygusunu netleştiren bir alan olduğu belirlenmiştir.

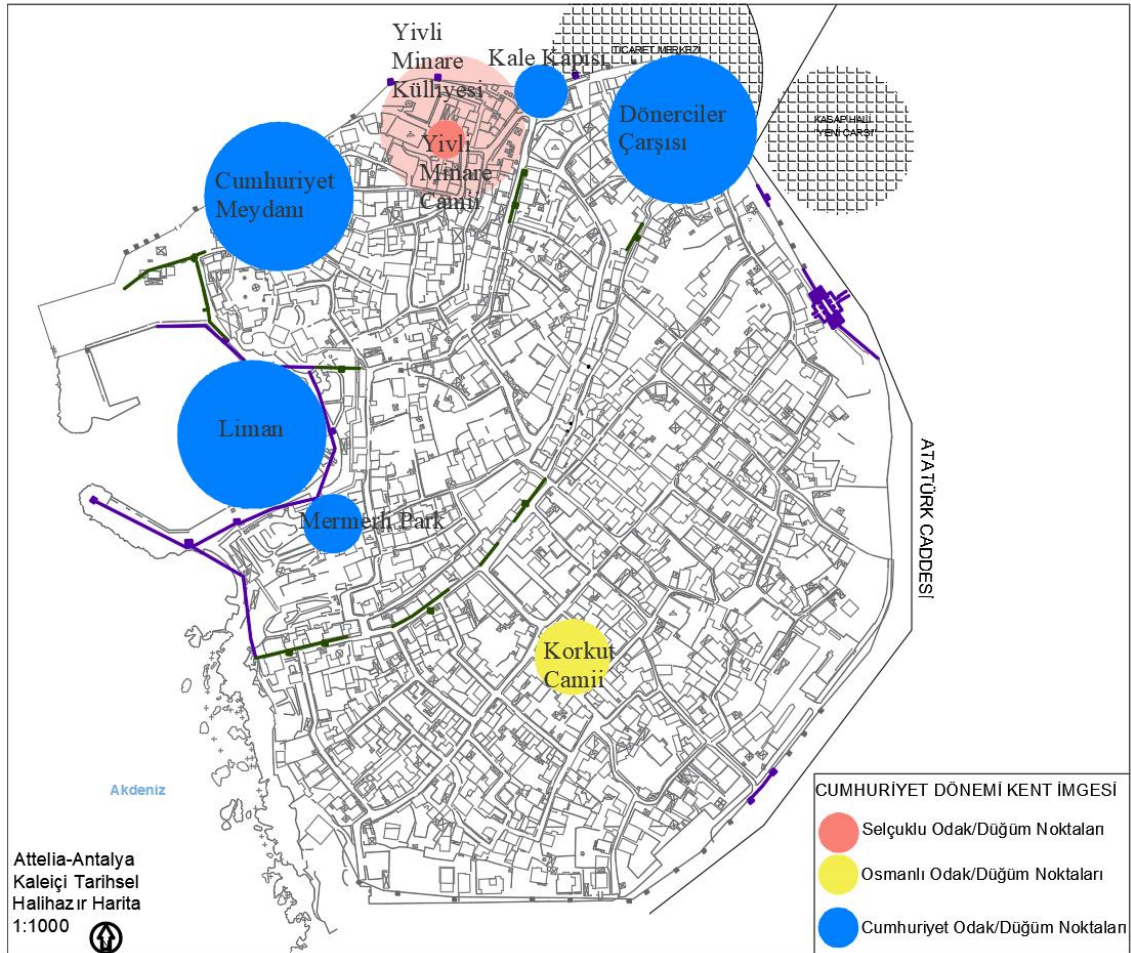
Surların yıkılmasının akabinde yerine yapılan dükkân ve binalar mekânın fiziksel özelliğini etkilemiştir. Atatürk caddesi boyunca ilerleyen “Dönerciler Çarşısı” olarak bilinen alan, Kaleiçi’nin sınırlarında bulunmaktadır. Kaleiçi’ne girişin de sağlandığı bu alan bölgenin ticaret alanı olarak imgelenebilmiştir. Hem fiziksel hem de işlevsel farklılıklar gösteren bu noktalar Kaleiçi imgesini de etkilemektedir. Sınırların yerini bitişiğinde bulunmaları kuvvetle muhtemeldir.

Kale kapısı, Selçuklu ve Osmanlı döneminde içinde bulunduğu çarşı ile odak noktasıdır. Cumhuriyet döneminde de Kale Kapı’ sının kentli için odak noktası haline gelen işlek bir alan olduğu tespit edilmiştir. Yapılan düzenlemeleri sonucunda Kaleiçi’ne girişi sağlayan bu alan aynı zamanda imgede öne çıkmaktadır.

Tüm dönemlerde önemli bir nokta olarak karşımıza çıkan liman bu dönem için işlevini yitirmiş yeniden düzenlemeye giderek artık yat limanı olarak hizmet vermeye başlamıştır. Cumhuriyet dönemiyle birlikte Liman turizm amaçlı bir alan haline gelmesiyle işlev ve formu değişmiştir. Fakat hala önemli bir odak noktası olduğu tespit edilmiştir.

Yivli Minare ve Külliyesi Selçuklu döneminden kalan odak noktası olarak tespit edilmiştir. Osmanlı dönemin camiye dönüştürülen Korkut Camii bu dönemde de odak noktası olarak belirlemiştir.

Bahsi geçen odak noktaları işlevsel ve formlarındaki farklılıklarla imgede öne çıkmaktadırlar (Şekil 4.57).

Şekil 4.57. Kaleiçi Cumhuriyet Dönemi düğüm/odak noktaları haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.6.4. Cumhuriyet Dönemi Kaleiçi'nde İzler/Yollar

1980'li yıllardan önce Kaleiçi'nin ulaşım şemasını etkileyen kilit noktalar bölgenin girişi ve İskele'dir. Bu bağlamda kuzeyden güneye ana yolları etkileyen "kapılar" Kale kapısı, İmaret Kapısı, Ortakapıdır. Surların yıkımı sırasında Yenikapı'nın da yıkıldığı

düşünülmektedir. Karaalioğlu Parkı bu dönemde en çok rağbet gören parktır. Parkın çevresinde bulunan girişler ulaşım ağında da önem taşımaktadır. Çünkü bu yollar Kaleiçi'ne bağlanmaktadır. Konut dışı kullanımları olan alanları ve çalışmalarda belirtilen alanları yukarıda belirtilen bu girişlere ekleyince bu dönemin en çok kullanılan yolları ve güzergahları ortaya çıkmaktadır (Süer, 2006).

1970'lere kadar Kaleiçi sokakları "kale toprağı" (kale toprağı) olarak adlandırılan bir tür beyaz kil ile kaplıydı. Araçların üzerlerine binmesine izin verildi. Arabalar az olduğu ve bu süre zarfında ana ulaşım aracı at arabası olduğu için Kaleiçi'nde rahatsız edici bir trafik yoktu ve hem yayaların hem de araçlar aynı yolları kullanmıştır. 1970'lerin ikinci yarısında araç sayısı arttığı için araçların hareketlerini kolaylaştırmak için yolların çoğu asfaltlandı ve bazı yolların yüzeyi parke taşı ile kaplanmıştır (Süer, 2006).

İskele Sokak ve Tabakhane Sokak, bölgede ve Kaleiçi genelinde yaya hareketinin en yoğun olduğu sokaklardır. Bunun sebebi cadde boyunca uzanan binaların turistlere hizmet veren ticari işlemlere sahip olmasıdır. Ayrıca Kale Kapısı ve Selçuklu dönemine ait anıtsal yapıların iç kısımdaki sokakların başlangıç noktaları olması ve sokakların limana kadar uzanmasıdır (Süer, 2006).

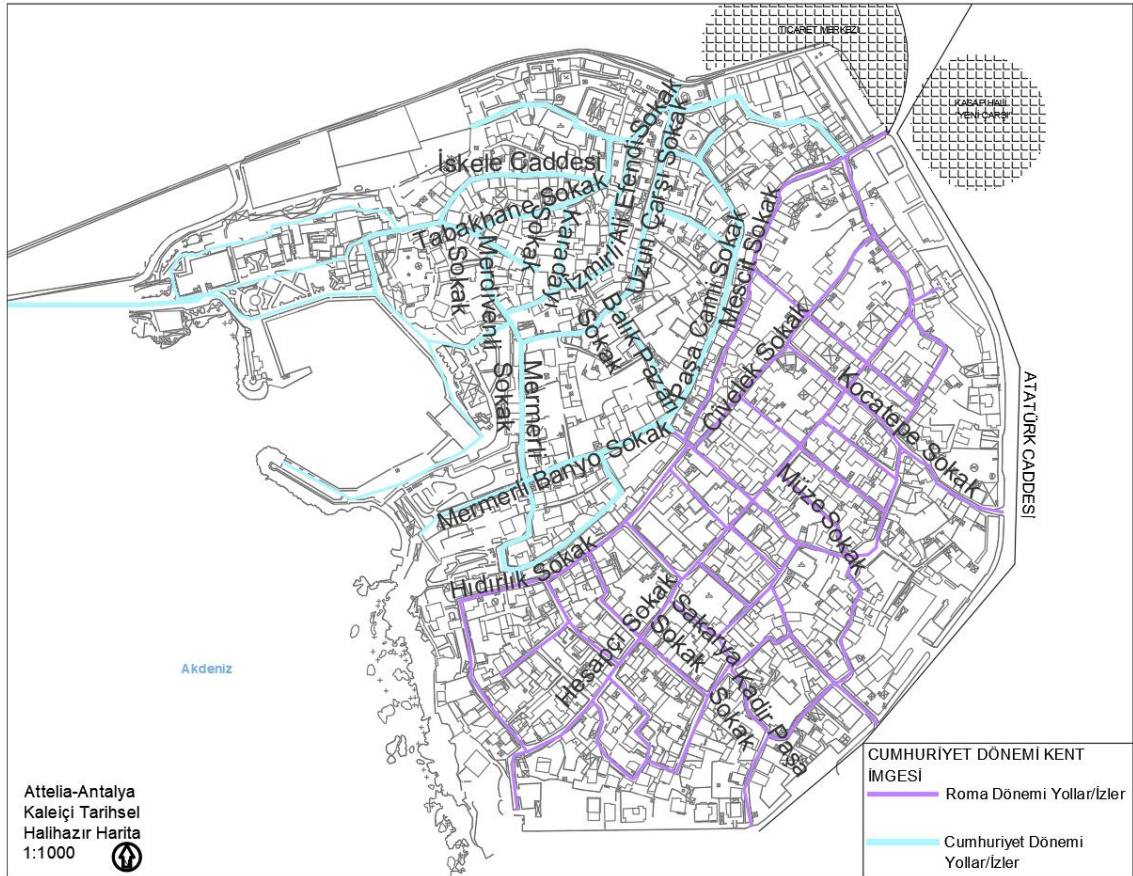
Kaleiçi'nin tarihi kimliğini korumak için yol ağı ve cadde genişlikleri Cumhuriyet Dönemi'nde korunmuştur. Kaleiçi'nin kuzey kısmı yani eski Türk Mahallesi dar ve dolambaçlı yol yapısına sahipken, güney kısmı yani eski Rum Mahallesi bir ızgara deseni tipli yola yapısına sahiptir. Şehri ikiye bölen orta şehir duvarını takip eden Hıdırlık Sokak, bölgenin en büyük yolu olup Kaleiçi'nin iki yakasını birbirine bağlamaktadır. Uzun Çarşı Sokak ve İskele Sokak iki önemli kuzey kesimin sokaklarıdır. Güney kesimin ana yol aksı Hesapçı Sokaktır. Şehrin en önemli cazibe merkezlerinden biri olan Yat Limanı, Kaleiçi'nin girişi ve Kaleiçi'nin önemli düğümleri düşünüldüğünde bölgenin ana bağlantı ağı ortaya çıkmaktadır. Bu ana yollar arasındaki doğrudan bağlantılar bize güçlü bir yol imgesini sağlar. Ana yol limana gidiş yönünde oluşur. Bu nedenle kuzeydoğu ve güneybatı yönünde en kesintisiz ve doğrudan yol olan ana değişimler oluşur. Bu yolların imgesi güçlüdür, fakat bu yolları birbirine bağlayan yolların imgesinin güçlü olmadığı görülmektedir. Kuzey kısmı, ızgara düzeninde geliştirildiği için yollar bir düzen içerisinde ortaya çıkarken, Güney kısımda daha karışık bir aks olduğu görülmektedir. Bunların yanında kuzey kesimden güney kesime imgesi zayıftır, çünkü kuzey kesimin ana girişleri olan Kale Kapısı'ndan başlayıp güney kesimin ana girişleri olan Hadrianus Kapısı veya Yenikapı'da biten doğrudan bir yol yoktur. Kuzey-batı güney-doğu yönündeki bağlantı yolları aralıklıdır.

Kentin Barbaros ve Kılınçarslan Mahalleri kapsayan güney kesimi Roma dönemi ızgara kent planını muhafaza etmiştir. Üç Kapılar olarak adlandırılan Hadrianus kapısından uzanan Hesapçı Sokak bu dönemde de kentin önemli yol akslarından biridir. Kentin bu mahallerindeki yolların ızgara plan düzeni kentin okunabilirliğine katkı sağlamaktadır. Kentin diğer mahalleri ise organik kent yapısının labirenti andıran yollarından oluşmaktadır. Organik sokak ağı sarılarak Limana kadar ulaşmakta ve görsel algıyı zorlaştırmaktadır. Öte yandan, bölgedeki eğim ve yollar üzerindeki çeşitli işaret öğeleri imgelenebilirliği artırmaktadır. Uzunçarşı Sokak, İskele Caddesi gibi önde gelen yol aksları Kalekapısı, Kemerli Kapı, Yat Limanı, Kırkmerdivenler gibi odak ve işaret öğeleri ile imgelenebilir olmaktadır.

Kuzey kesimden Balık Pazarı Hamamı'nın bulunduğu küçük meydana gelen yollar genellikle geniş yollardır. Hıdırlık Caddesi, Kaleiçi'nin en geniş ve en uzun yolu olduğu için imgede güçlüdür. Fakat Yat Limanı, Mermerli Parkı ve Karaalioğlu Parkı ile bağlantısı zayıftır. Hesapçı Sokak hiç şüphesiz en güçlü imgeye sahip güzergahtır.

Çimrin'in (2012) belirttiği gibi; "...kişi isteyerek veya istemeyerek "Hadrian Kapısı"ndan girer ve doğrudan Hesapçı Sokağı'ndan yürür ve Hıdırlık Kulesi'ne ulaşır". Sokaklar ve bu sokakları tanımlayan binalar genel olarak korunduğu için imgede zaman içinde önemli bir değişiklik olmamıştır. Bununla birlikte, ticari kullanıcılarla birlikte gelen bazı önemli değişiklikler, imgede, özellikle kuzey kesiminde, bölgede kendini göstermektedir.

Tüm bu bulgular ışığında bu antik yola gönderme yapmak için ana yaya kısımlarında traverten taşı kullanılmasına karar verilmiştir. Bazı yerlerde bu antik yolun bazı kısımları açık bir şekilde halka sunulmuştur. Ayrıca 1980'li yıllara kadar Kaleiçi'nin tüm sokaklarına su dağıtan su kanallarının kalıntıları da bu projede yağmur suyu toplayıcı olarak yeniden işleve alınmıştır. Ancak olası kirlilik etkilerini önlemek için bu kanalların üst kısımlarının taş izgaralarla kapatılmasına karar verilmiş ve ayrıca orijinal yapıya göre tasarlanmış yeni daha büyük yolların sağlanması planlanmıştır (Argın, 2012).

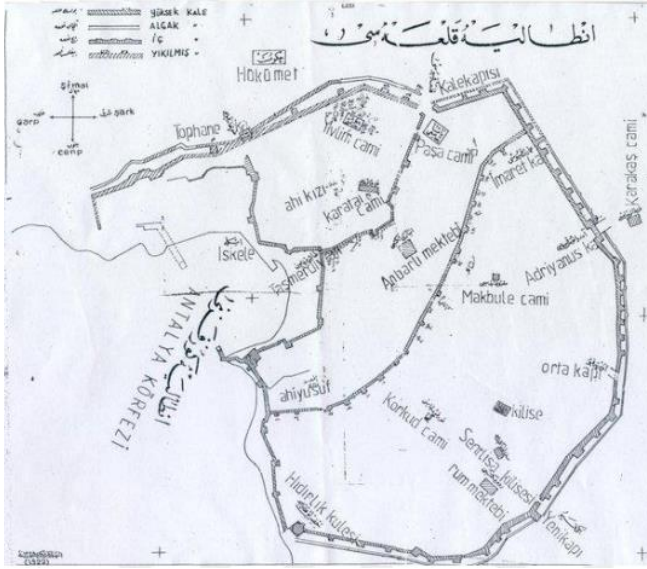
Şekil 4.58. Kaleiçi Cumhuriyet Dönemi izler/yollar haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.6.5. Cumhuriyet Dönemi Kaleiçi'nde İşaret Öğeleri

Cumhuriyetin ilanından sonra tarihi kentlerin daha eski medeniyetleri de barındırmasından yola çıkarak Türk kimliğini ön plana çıkarılması için çalışmalar yapılmıştır. Kamu binalarının Vakıf sistemiyle kalıcılığı sağlanmış, fakat Cumhuriyet döneminde işlevlerini kaybetmiştir. Bu sebeple hamam, medrese, darüşşifa gibi yapıların yıkılması toplumun tepkisini çekmemiştir (Altınyıldız, 1997). Fakat hala Cumhuriyet dönem incelendiğinde, önceki dönemlerden kalan işaret öğeleri dikkat çekmektedir. Selçuk ve Osmanlı döneminden kalan Paşa Cami, İmaret medresesi, Ahi Yusuf Cami ve Gavur hamamı bu dönemde de önemini korumuştur.

Erten (1922), hazırlamış olduğu Kaleiçi'ndeki yapıların haritası Şekil 4.59'da gösterilmektedir. Bu haritadan yola çıkarak dönemin işaret öğeleri için Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı'dan kaldığı görülmektedir.

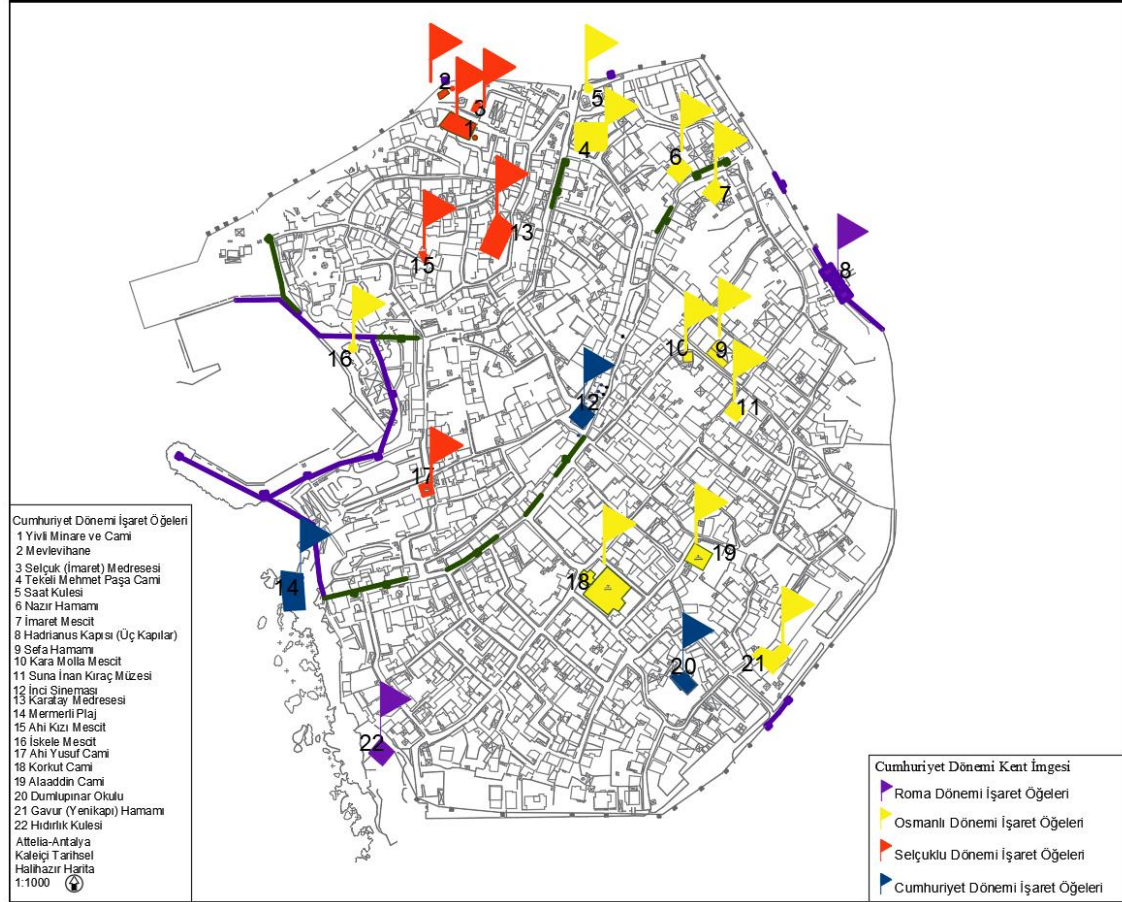
Şekil 4.59. Süleyman Fikri Erten arşivinden 1922 Kaleiçi'nde bulunan yapıların haritası

Kaynak: Başok, G. (2016)

Argın (2012) gerçekleştirmiş olduğu biliş haritasında, 1980 öncesi grubun görüşmeleri ve bilişsel haritalarında Kaleiçi girişleri ve başlıca tarihi yapılar önemli bir yer tutmakta olduğunu belirtmektedir. Görüşülen kişiler bu bölge için çoğunlukla İskele Mescidi, Mermerli Park, Mermerli Plaj, Sefa Hamamı ve Nazır Hamamı, Saat Kulesi, Yivli Minare Külliyesi, Üç Kapılar, Atatürk İlkokulu, Dumlupınar İlköğretim Okulu, Kesik Minare ve Hıdırlık Kulesi'nden bahsetmişlerdir. Balık Pazarı Fırınının karşısında yer alan İnci Sineması'nın da dönemin simgelerinden biri olduğunu vurgulamıştır. Buradan yola çıkarak dönemin önemli bir işaret öğeleri olarak ifade edilebilir.

Kaleiçi'nin eski sakinleri tarafından Mermerli Plaj, 'Banyo' olarak da bilinmektedir. Bu sebepten dolayı Balık Pazarı'ndan Mermerli Park'a kadar devam eden sokak günümüzde Mermerli Banyo Sokak olarak bilinmektedir (Argın, 2012).

Belirlenen İşaret öğeleri dönemin referans noktaları olarak tespit edilmiştir. Fiziksel olarak ayırt edici olan bu alanlar güçlü bir imgeye sahiptirler. Uzamsal konumu öne çıkıyorsa, belirli bir konumu ve formu varsa bu öğeler öne çıkmaktadır (Şekil 4.60). Cumhuriyet dönemindeki çoğu öğenin Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 4.60. Kaleiçi Cumhuriyet Dönemi işaret öğeleri haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

4.6.6. Cumhuriyet Dönemi Kent İmgesi Öğelerinin Tespit ve Yorumu

Önceki bölümlerde iki farklı kent dokusu ortaya konmuştur. Bu dokuların bulunduğu yerde 4 farklı mahalle bu dönem içerisinde oluşmuştur. Mahallelerin karakteristik özelliğine bakıldığında içerisinde bulundurduğu yol ağları, işaret öğeleri ve odak noktaları ile bölge imgesini güçlendirmişlerdir. İmgeleri bir arada ele aldığımızda, imge kalitesini anlamamız daha kolay olacaktır.

1965 yılında oluşturulan Kale Kapısı Çarşısı Selçuk dönemi ile hep önemli bir odak noktası olmuştur. Bu durum Liman için de geçerlidir. Formu ve işlevi değişse bile Liman kentin cazibe noktası olmaya devam etmiştir. Bu noktalar dönemin önemli bölgeleri olarak da tespit edilmiştir. Ticaretin önemli bir alanı olan Kale Kapısı işlevselliğindeki sürekliliği ile bölgenin tanınmasını sağlamıştır.

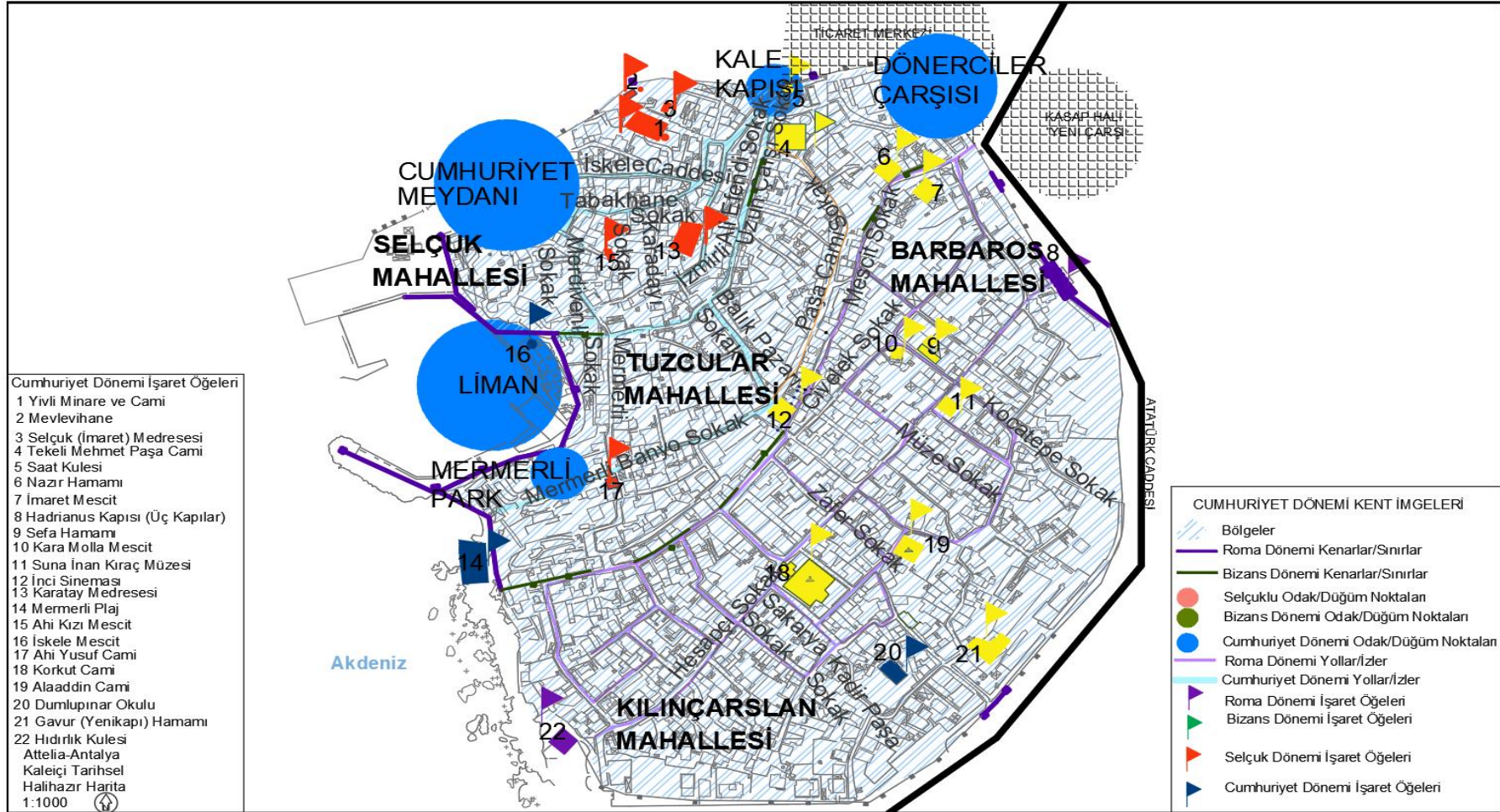
Osmanlı dönemi ile sur dışına büyüyen kent 1930 yıllarında surların yıkılması ile güçlü sınır ögesi imgesinde zayıflama olmuştur. Kalıntıları bulunan yerlerde Kaleiçi'nde hala sınırlayıcı olarak karşımıza çıkmakta oldukları tespit edilmiştir. Güçlü bir sınır ögesi için süreklilik ve formun devamı gerekmektedir. Cumhuriyet döneminde bu durum tahrip edilmiştir. Sınır öğelerini artık yollar oluşturmaya başlamıştır. Selçuklu mahallesini Tuzcular mahallesinden ayıran İzmirli Ali Efendi Sokak ve Mermerli Sokak, Tuzcular mahallesini Uzun Çarşı Sokak ve Mescit Sokak, Barbaros Mahallesini Mescit ve Müze sokaklar ve Kılıçarslan Mahallesini de Zafer sokak ve Hıdırlık sokak sınırlandırmaktadır.

Dönemin yol akslarından İskele Sokak ve Tabakhane Sokak, bölgede ve Kaleiçi genelinde yaya hareketinin en yoğun sokak olması sebebi ile imgede belirgin olduğu tespit edilmiştir. Odak noktalarından olan Cumhuriyet Meydanı öne çıkmaktadır.

Cumhuriyet döneminde Antalya Kaleiçi'nde kent imgeleri, modernizm ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojisi doğrultusunda şekillenmiştir. Tüm dönemlerin izlerini barındıran Cumhuriyet dönemindeki imgelerden Mermerli Plaj, İnci Sineması, Mermerli Park ve Atatürk İlkokulu ve Dumlupınar İlköğretim Okulu bu dönemin imge öğeleridir. Bunun yanında kentte Roma, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait imge öğelerinin varlığı da sürmeye devam etmiştir. Bu durum Kaleiçi'nin katmanlı yapısının kent imgeleri bağlamında önemini ortaya koymaktadır.

Cumhuriyet dönemine ait 4 bölge tespit edilmiştir. Surlar her dönemde güçlü bir savunma hattıken bu dönemde sadece kalıntılara rastlanmıştır. 4 odak noktası Cumhuriyet dönemine, 2 odak Selçuklu ve 1 odak noktası da Osmanlı dönemine aittir. Bu dönemde yollar/izler tespiti daha kolay yapılarak karşıladıkları işaret öğelerinden dolayı 17 sokak imgelenebilmiştir.

Şekil 4.61 Cumhuriyet döneminde tespiti yapılan kent imgesi öğelerini harita üzerinde işaretleyerek göstermektedir.

Şekil 4.61. Kaleiçi Cumhuriyet Dönemi kent imgesi haritası

Kaynak: Tanyeli (1987) ve hâlihazır harita altlık olarak kullanılmıştır

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

İmgenin anlaşılabilir ve okunabilir olmasını sağlayan beş kent öğeleri yardımı ile Kaleiçi imgesi için tespitler yapılmıştır. Bu öğeler kimi zaman bir dini ya da idari yapı, günümüze değişim geçirerek ulaşmış işaret öğelerinin işlevsel değişimi, kimi zaman da bir cadde, yol öğesi olarak, bir dokusal değişim, bölge öğesi olarak yön bulmayı kolaylaştırmıştır. Çalışmanın bu bölümünde konu ile ilgili tespit edilen bulguların ışığında kent imgesindeki değişikliklerin analizi tartışılmıştır.

5.1. Tarihsel Süreçte Antalya Kaleiçi'nde Kent İmgesi Öğelerinde Meydana Gelen Değişikliklerin Analizi

Araştırmanın bu bölümünde, geçmişten günümüze tespiti yapılan kent imgesi öğelerinin durumları, biçim ve üstlenmiş/üstlenmekte oldukları işlevler açısından dönemler arası mukayese edilmiştir. Dünden bugüne hem biçimsel hem de fonksiyonel açıdan değişim/dönüşüme uğrayan öğelerin imgesinde meydana gelen farklılaşma hem kendi bünyesinde değerlendirilmiş hem de kent bütününe imgesinde yarattığı etki değerlendirilmiştir.

Helenistik dönemdeki Kuzey Kent, Roma döneminde de Kuzey kent olarak varlığını sürdürmüş, bu bölgenin içerisinde bir de Patrici olarak adlandırılan bölge yer almıştır. Bizans döneminde İç Kale olarak bilinen bölge, Selçuklular döneminde de bir İç kale olarak Türk Mahallesi, Osmanlı'da Şehristan ve Cumhuriyet döneminde ise Selçuklu Mahallesi olarak varlığını sürdürmüştür. Güney Kent olarak tespit edilen bölge, Roma döneminde değişim göstermemiş, Bizans döneminde Dış Mahalle, Selçuklu'da Rum Mahallesi, Osmanlı'da Kozmopolit ve Cumhuriyet döneminde ise Barbaros ve Kılıçarslan Mahallesi olarak değişim göstermiştir. İki bölge arasında bulunan alan ise Bizans döneminde ana yerleşim yeri, Selçuklu'da Yahudi Mahallesi, Osmanlı'da Türk Mahallesi ve Cumhuriyet döneminde ise Tuzcular Mahallesi olarak kentin bölgeler imgesini oluşturmuştur.

Kentin sur hattı Helenistik dönemden 20. yüzyıla kadar savunma amaçlı kullanılmıştır. Kentin kuruluşundan 20. yüzyıla kadar olan süreçte eklemeler ve onarımlarla varlığını sürdürmüş olan kentin güçlü sınır öğelerinin 1930 yılında yıkılması ile kent imgesinde kırılma yaşanmıştır. Yıkılan surların yerine bölgeleri çevreleyen sokak ve caddeler sınır öğesi olarak değerlendirilmiştir.

Liman, kentin kuruluşundan itibaren önemli bir odak noktası olarak imgenin bir parçası olmuştur. 20. yüzyılda ticaret limanı işlevinden çıkarak Yat Limanı olarak turizm amaçlı işlevlendirilmiştir. Yeniden işlevlendirme ve restorasyon çalışmaları neticesinde kent imgesinde bu dönemde kırılmaya uğradığı düşünülen liman, kentli ve kenti ziyarete gelenler için bir odak noktası olmaya devam etmiştir.

Helenistik dönemde kentin odak noktalarından biri olan ve Akropol olduğu düşünülen kentin kuzey ve yüksek kesimindeki alan, Bizans döneminde Aya İonnis Tu Teoloğu Kilisesi ile bir odak noktası olarak imgenin bir parçası olmaya devam etmiştir. Selçuklu dönemine gelindiğinde Yivli Minare Külliyesi olarak kullanılmaya başlayan alan önemli bir odak noktası olarak kent imgesinde belirgin hale gelmiştir. Selçuklu döneminde bu alanın yakınlarında, Kale Kapısı civarlarında yer alan Çarşı ise bu bölgede yer alan bir

diğer odak noktası olmuş, Osmanlı döneminde de bu iki alan aynı şekilde imgedeki varlığını sürdürmüştür. Cumhuriyet döneminde ise bu bölgenin odak noktaları tarihi yapılardan oluşan külliyenin yanı sıra Kaleiçi'nin sınır çizgisinde yer alan Cumhuriyet Meydanı olmuştur.

Kentin bir diğer önemli odak noktası ise Helenistik dönem Agorasının tespit edildiği alandır. Roma döneminde Forum olarak işlev görmüş olan alan, Bizans ve Selçuklu dönemlerinde Aya İrini Kilisesi olarak kentin odak noktası olarak hizmet etmeye devam etmiştir. Roma dönemi forumunun Bizans döneminde kaldırılmış olmasının bu dönemde kentin odak noktası imgesinde kırılmaya yol açmış olduğu yorumlanabilmektedir. Öte yandan, bu alana inşa edilmiş olan Aya İrini Kilisesi kentlinin toplandığı bir alan olma niteliği ile Hıristiyan halk için önemli bir odak noktası olarak imgelenebilir. Yapının Selçuklular döneminde Rum Mahallesi içerisinde yer almasından yola çıkarak, bu dönemde de bir odak noktası olarak kent imgesindeki varlığını sürdürdüğü yorumlanmaktadır. Osmanlı dönemine gelindiğinde Aya İrini Kilisesi kentin Cuma Camisi olarak işlevlendirilmiş, cami mimarisinin gerekleri yerine getirilerek kilise camiye çevrilmiştir. Bu durum, kentin bu alanının odak noktası imgesinde ikinci bir dönüşümü/kırılmayı göstermektedir. Ancak, yine kentlinin toplandığı bir alan olma niteliği ile odak noktası olarak imgelenebilir.

Helenistik dönemdeki Tiyatro Roma döneminde de varlığını sürdürmüştür, fakat diğer dönemlere ulaşamamış bir odak noktası olmuştur. Selçuklu döneminde Ahmedek olan alan ise Cumhuriyet döneminde Mermerli Park odak noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı döneminde imgelenen Tahıl Ambarı odak noktası ise diğer dönemlerde tespit edilememiştir.

Helenistik dönemde agoraya, Roma döneminde foruma iki tarafı sütunlarla çevrilmiş şekilde ulaşan Hesapçı Sokak, Cumhuriyet döneminde ise yol aksı üzerindeki dükkânlarla dönemler boyu önemli bir yol imgesi olmuştur. Hıdırlık Kulesi ve Hadrianus Kapısını sürekliliği ile birbirine bağlayan bu yol imgesi ve üzerinde bulundurduğu işaret öğeleri ile de hâkimiyeti güçlü bir sokak olarak imgelenebilir. İskele Caddesi Helen döneminde Tapınak ve Hisar'dan geçmektedir, Roma ve Bizans dönemlerinde de varlığı mevcut olması kuvvetle muhtemeldir. Selçuklu döneminde Yivli Minare Külliyesi'ni karşılayan bu yol aksı Cumhuriyet döneminde İskele Caddesi olarak önemini sürdürmüştür. Roma döneminin iki önemli yol aksı olan cardo ve decumanus, Bizans döneminde de tespit edilmiş yol imgeleridir. Decumanus dönemler boyu formunu koruyarak varlığını sürdürmüş, Cumhuriyet döneminde Hesapçı Sokak olarak adlandırılmıştır. Cardo ise doğrusal bir şekilde günümüze ulaşamamış ancak bu aksın izleri Cumhuriyet dönemine Balık Pazarı Sokak ve Zafer Sokak olarak taşınmıştır. Sakarya Sokak kentin imgesinde işaret öğesi ile kuvvetlenen bir diğer yoldur. Helenistik dönemde Agorada bulunan tapınak, Roma'da bazilika, sonraki dönemlerde kilise ve caminin hemen yanından geçmektedir. Kentin bir diğer önemli yol imgesi Bizans dönemine tarihlenen Kırkmerdiven'dir. Limana ulaşımı sağlayan bu öğe Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde de yol imgesi olarak devam etmiştir. Bu alana giden Merdivenli Sokak'ın kent ile liman bağlantısını sağlaması açısından diğer dönemlerde de varlığını sürdürdüğü düşünülmektedir. Bunun yanında, Selçuklu döneminde yapılan Balık Pazarı Kapısından dolayı Balık Pazarı Sokak ismini alan yol Cumhuriyet döneminde de imgede belirgin olmaya devam etmiştir. Kentin imgesinde belirgin olan bir diğer yol da Uzun Çarşı Sokak olarak tespit edilmiştir ve Selçuklu döneminden bu yana

kullanıldığı düşünülmektedir. Kentin en önemli odak noktalarından biri olan Limana giden bu yol deniz seviyesinden yukarı, bir tepeyi takip ederek limana yaklaşmaktadır. Selçuk ve Tuzcular mahallelerini birbirinden ayıran bu yol asimetri, eğim ve radyal referanslar olarak imgelenebilir.

Antalya Kaleiçi'nin simgesel yapılarından biri olan Hıdırlık Kulesi, bölgenin biçimsel arka planında belirgin bir şekilde öne çıkar. Bu tarihi kule, Kaleiçi'nin silüetinin tanımlayıcı bir unsuru olarak hemen fark edilebilir vaziyettedir. Roma döneminde anıt mezar olduğu düşünülen yapı, Bizans döneminde kentin savunma sisteminin bir parçası olmuş ve 19. yüzyıla kadar bu işlevini sürdürmüştür. 1950'li yıllarda Antalya Belediyesi'nin malzeme deposu olarak kullanılmıştır (Çimrin, 2002). Yapının form olarak değişiklik göstermemiş olduğu gözlemlenmekte ve dönemler boyu bir işaret ögesi olarak imgelenemeye devam ettiği düşünülmektedir.

Kentin dönemler boyu işaret ögesi olarak imgelenmiş bir diğer yapısı da Roma dönemine tarihlenen Hadrianus Kapısı'dır. Bizans döneminde kapatılan kapı, bu dönemde tahribata uğrayarak ve işlevini kaybederek kent imgesindeki gücünü kaybetmiş olsa da sonraki dönemlerde varlığını sürdürmüş, kentin simgelerinden biri haline gelmiştir.

Kentin güney bölümünde Kılınçarslan Mahallesi'nde yer alan Şehzade Korkut Camii'nin, önceki dönemlerde tapınak, bazilika ve kilise yapıları olarak işlev gördüğü bilinmektedir. Bir işaret ögesi olarak kent imgesindeki kırılmasını Bizans döneminde Aya İrini Kilisesi olarak inşa edilmesiyle yaşayan yapı, Osmanlı döneminde cami olarak işlevlendirildikten sonra hem yapısal hem de sosyal imge açısından ikinci bir dönüşüme uğramıştır. Kiliseden camiye çevrilen bu yapının bir işaret ögesi olarak imgesindeki değişiklik camiye minare eklenmesi sonucunda daha da belirgin hale gelmiş, sosyal ve kültürel değişimin bir sembolü olmuştur. 1800lerde çıkan bir yangın sonucunda caminin ana yapısı tahrip olmuş, minaresi ise üst kısmından yıkılmış ve Cumhuriyet dönemi boyunca yapı "Kesik Minare" olarak adlandırılmıştır. Kent imgesinde ve kent silüetinde en belirgin işaret öğelerinden biri olarak hizmet etmiş olan yapı, 2019 yılında yapılan restorasyon çalışmaları sonucunda Osmanlı döneminden sonra tekrar cami olarak işlevlendirilmiş, minaresinin üst külâh ve şerefeleri tamamlanmıştır. Uzun yıllar boyunca kent ve kentli hafızasında minaresinin diğerlerinden ayrılan özelliği ile öne çıkan ve Kesik Minare ismini de bu özelliğinden almış olan yapının bir işaret ögesi olarak imgelemesinde oluşan bir diğer kırılmanın da bu sebeple ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Kentin kuzey kesiminde, Helenistik dönemde varlığı tespit edilen Hisar, Roma döneminde bir saray olmuş, Selçuklu döneminde de Selçuk sarayı olarak kullanılmıştır. Bu yapının daha sonraları Osmanlı döneminde İmaret Medresesi olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Yılmaz, 2002). Anıtsal taç kapısı ile öne çıkan yapı günümüzde turistik eşyaların satıldığı bir mekân olarak işlev görmektedir. Bizans döneminde Kale Kapısı güçlü bir işaret ögesi olan bu alan bir kapı özelliği göstermiş 20. yy. da Kale Kapısı şehre girişi sağlamakta fakat bir kapı yapısı bulunmamaktadır.

Bizans dönemine tarihlenen Aya İonnis Tu Teoğlu Kilisesi, takip eden Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde Yivli Minare Camii olarak işlevlendirilmiş, Selçuklu döneminde camiye eklenen minare (Yivli Minare) hem caminin hem içerisinde yer aldığı bölgenin (Selçuk Mahallesi), hem Kaleiçi'nin imgelenebilirliğini arttıran

önemli bir işaret ögesi olmuştur. Kent kimliği için önemi yüksek olan bir diğer yapı da Bizans döneminde 5 köşeli bir burç olarak yapılan yapıdır. Daha sonraki eklemeler ile 20. yy. başlarında Saat Kulesi olarak işlevlendirilen burç, kent için imgelenebilirliği yüksek bir işaret ögesi haline gelmiştir. Selçuklu döneminde inşa edilen külliye içerisindeki yapılar Cumhuriyet döneminde de varlığını sürdürmüş, kubbeli çatıları, Selçuklu dönemine özgü anıtsal taç kapıları ve süsleme detaylarıyla kentin birer işaret ögesi olarak imgelenebilmeye devam etmiştir. Külliye içerisindeki yapılardan Atabey Armağan Medresesinin sadece taç kapısı ayakta kalmış ve bu özelliğiyle simgesel bir yapı olarak değerlendirilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde cami olarak kent imgesine eklenen Tekeli Mehmet Paşa Camii Cumhuriyet döneminde aynı özelliğini sürdürmüştür. Osmanlı döneminde Aya Yorgi Kilisesi olarak inşa edilen kentin ızgara planlı güney kesiminde yer alan yapı Cumhuriyet Dönemi'nde Suna İnan Kıraç Müzesine dönüştürülmüş, öncesinde ibadethane olan yapı sosyal bir yapı olarak işlevlendirilmiştir. Kentin diğer işaret öğelerinden olan Selçuklu dönemine tarihlenen Ahi Yusuf Mescit ve Osmanlı dönemine tarihlenen İskele Camii birer ibadethane olarak varlığını sürdürmüştür. Cumhuriyet Dönemi işaret öğelerinden olan İnci Sineması Antalyalıların sineması deneyimi yaşadıkları bir alan olarak kent imgesinde yer etmiş olup günümüze ulaşamayan imge öğelerinden biridir. Cumhuriyet dönemine tarihlenen Mermerli Plaj ise Kaleiçi'nde ve tarihi limanın yakınlarında denize girilen bir mekân olarak kent imgesindeki varlığını sürdürmektedir.

Geçmişten günümüze kadar Kaleiçi, pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış ve tarihler boyu hem kentli hem de ziyaretçiler için ortak bir cazibe merkezi olmuştur. Kaleiçi'nin kuvvetli kent kimliği ve nesiller boyu tercih edilir bir yer oluşu kent imgesi öğelerinin nitelikli oluşundan, yani okunabilir bir kent niteliği göstermesinden kaynaklandığı görülmüştür.

Çevrenin güçlü imgeler üretmesi kadar, bunların ifade edilebilir ve değişen ihtiyaçlara uyarlanabilir olması da önem teşkil etmektedir. Tarihsel süreçte Kaleiçi'nin kent imgesi öğelerinde meydana gelen değişikliklerin analizi “fonksiyon” ve “biçim” bağlamında yapılmış olup Tablo 5.1'de ifade edilmiştir.

Tablo 5.1. Kent imgesi öğelerin zaman içerisindeki değişimleri

Kent İmgesi Öğeleri	Günümüze Ulaşmamış olanlar	Günümüze Ulaşabilenler	Yapıldığı Dönem	Zaman içerisinde imgede meydana gelen değişim	
				Fonksiyon	Form
BÖLGELER	-Helenistik Güney kent Korykos - Helenistik Kuzey kent Olbia - Roma dönemi Patrici	-Selçuk mahallesi	-Cumhuriyet dönemi	Helenistik ve Roma Dönemlerinde Kuzey Kentin Parçası ve Roma döneminde içerisinde Patrici bölgesinde bulundurmaktadır-Bizans Döneminde İç Kalenin Parçası-Selçuklu Dönemi külliye ve Osmanlı Döneminde Şehristanın Parçasıdır. Fonksiyonu kültürlerin özelliklerine göre değişim göstermiştir	Helenistik dönemden 20. yy. kadar Kuzey bölgesi sırasıyla Olbia- Olbianın içerisindeki Patrici Bölgesi-İç Kale-Şehristan ve Selçuklu Mahallesi olarak isim değişikliğine gitmiş ve bölge sınırlarında bariz bir değişiklik olmamıştır.
	-Roma dönemi kuzey kent -Roma dönemi güney kent -Bizans dönemi ana yerleşim yeri	-Tuzcular mahallesi	-Cumhuriyet dönemi	Helenistik ve Roma Dönemlerinde Kuzey Kentin Parçası- Bizans da Ana Yerleşim Yerinin Parçası-Selçuklu Yahudi mahallesinin ve Osmanlı da Türk mahallesinin Parçasıdır. Fonksiyonu kültürlerin özelliklerine göre değişim göstermiştir	20. yy. ulaşan Tuzcular Mahallesi, Helenistik ve Romada akıbeti tespit edilememiş- Bizans'ta Ana Yerleşim Yeri- Selçukluda Yahudilerin yaşadığı bölge- Osmanlıda Türklerin yaşadığı yer olan Kültürlerin özellikleri ile değişime uğramıştır.
	-Bizans dönemi dış mahalle	-Barbaros mahallesi	-Cumhuriyet dönemi	Helenistik ve Roma dönemlerinde güney kent parçası-Bizans döneminde dış mahallenin- Selçuklu Rum mahallesi ve Osmanlı döneminde Kozmopolit mahallesinin parçasıdır. Fonksiyonu kültürlerin özelliklerine göre değişim göstermiştir	20. yy. da belirlenen Barbaros Mahallesi- Helen ve Roma'da Güney Kent- Bizans da dış mahalle ve Selçukluda Rum Mahallesi- Osmanlıda Kozmopolit bölgenin içerisinde, sınırlarında değişiklik olmuştur.
	-Bizans dönemi dış mahalle	-Kılıçarslan mahallesi	-Cumhuriyet dönemi	Helenistik ve Roma dönemlerinde güney kent parçası-Bizans döneminde dış mahallenin- Selçuklu Rum mahallesi ve Osmanlı döneminde Kozmopolit mahallesinin parçasıdır.	20. yy. da belirlenen Kılıçarslan- Helen ve Roma'da Güney Kent- Bizans ve Selçukluda Rum Mahallesi- Osmanlıda Kozmopolit bölgenin içerisinde sınırlarında değişiklik olmuştur.

Tablo 5. 1. 'in devamı Kent imgesi öğelerin zaman içerisindeki değişimleri

Kent İmgesi Öğeleri	Günümüze Ulaşmamış olanlar	Günümüze Ulaşabilenler	Yapıldığı Dönem	Zaman içerisinde imgede meydana gelen değişim	
				Fonksiyon	Form
KENARLAR/SINIRLAR	-Dış sur duvarları	-Dış sur duvarları kalıntıları -İskele Caddesi	-Helenistik dönem -Cumhuriyet Dönemi	Roma- Bizans ve Selçuklu döneminde eklemeler yapılmış, Osmanlı döneminde onarımlar yapılmıştır. 1930 da yıkılan surlardan sonra bölgeleri çevreleyen sokaklar sınır ögesi olarak tespit edilmiştir.	Sınır ögesi oluşturan güçlü savunma imgesi surlar yıkılınca sokaklar sınır ögesi oluşturmuş ve kentte biçimsel olarak imge değişimine yol açmıştır.
	-İç sur duvarları	-İç sur duvarları kalıntıları -Uzun Çarşı Sokak -Mescit Sokak -Mermerli Sokak	-Roma ve Bizans dönemleri	Roma- Bizans ve Selçuklu döneminde eklemeler yapılmış, Osmanlı döneminde onarımlar yapılmıştır. 1930 da yıkılan surlardan sonra bölgeleri çevreleyen sokaklar sınır ögesi olarak tespit edilmiştir.	Sınır ögesi oluşturan güçlü savunma imgesi surlar yıkılınca sokaklar sınır ögesi oluşturmuş ve kentte biçimsel olarak imge değişimine yol açmıştır.
	-Gömlek suru -Hendekler	-Gömlek Suru- Hendekler Kalıntıları	-Bizans Dönemi	Osmanlıda kent sur dışına yayıldığı için bu dönemdeki akıbeti 1930 da yıkıldıkları düşünülecek olursa varlığını yıkıma kadar sürdürmüştür.	Sınır ögesi oluşturan güçlü savunma imgesi surlar yıkılınca sokaklar sınır ögesi oluşturmuş ve kentte biçimsel olarak imge değişimine yol açmıştır.
ODAK/DÜĞÜM NOKTALARI	-Helenistik Agora -Roma Forum	-Korkut Camii	-Osmanlı Dönemi	Helenistik dönemde Agora-Roma döneminde Forum olan ticaret merkezi- Bizans ve Selçukluda kilise ve Osmanlıda camiye çevrilmiştir.	-Camiye çevrilen kilise hem anlamsal olarak hem de minare eklenmesi ile biçimsel olarak değişime uğramıştır.
	-Helenistik Akropol -Bizans Aya İonnis Tu Teoloğlu -Selçuklu ve Osmanlı Yivli Minare Külliyesi ve Yivli Minare	-Yivli Minare Külliyesi ve Yivli Minare	-Selçuklu Dönemi	Helenistik dönemde Akropol olan alan-Bizans'ta Kilise yapısı ile odak noktası iken Selçuklu da Yivli Minare Külliyesi ve Yivli Minare odak noktasıdır.	Kentin odak noktası olan dini işlevi olan Akropol alanı işlevsel olarak hep ibadethane olarak kullanılmış ve odak noktası olarak tespit edilmiştir.

Tablo 5.1. 'in devamı Kent imgesi öğelerin zaman içerisindeki değişimleri

	-Osmanlı ve Selçuklu Ticaret Merkezi (Kale Kapısı)	-Kale Kapısı	-Selçuk Dönemi	Selçuk ve Osmanlı Döneminde Ticaret merkezi, Günümüzde Çarşı olarak işlevlendirilmiştir.	-Kapı olan bu alan hale Kale Kapısı olarak bilirse de bir kapı biçimi bulunmamaktadır.
	-	-Liman	-Helenistik Dönem	Liman her dönemde varlığını sürdürmüştür	-Ticaret Limanı olarak kullanılan odak noktası 20. yy. da yat limanı olarak kullanılmaya devam etmiş işlevi değişmiş olsa da önemini kaybetmemiştir.
YOLLARIZLER	-Roma Decumanus	-Hesapçı Sokak	-Helenistik Dönem	-Helenistik, Roma, Bizans, Osmanlı, Cumhuriyet dönemlerinde Ana Yaya Yoludur.	- Roma döneminde Hadrianus'tan başlayarak Hıdırlık kulesine ulaşan sütunlu yolları olan sokak-20. yy. da formu değişmiş dükkanlar ve otel yapıları ile çevrelenmiştir.
	-Roma Dönemi Cardo	-Sakarya Sokak -Balık Pazarı Sokak -Zafer Sokak	-Roma Dönemi	-Tespiti yapılan yollar Kaleiçi'nin aksı olarak diğer dönemlerde de varlığını sürdürmüştür.	- Cumhuriyet dönemine gelindiğinde sokakların kenarlarına yapılan otel-kafe gibi sosyal yapılar imgede biçimsel değişikliğe yol açmıştır.
		-Kırk Merdiven -Merdivenli Sokak	-Bizans Dönemi	Yapımından günümüze kadar yol aksı olarak önemini sürdürmüştür.	-Şehir merkezi ve Yat Limanı arasındaki ulaşımı sağlayan kent unsurudur. - Hala Kırkmerdivene ulaşımı sağlamaktadır.

Tablo 5.1. 'in devamı Kent imgesi öğelerin zaman içerisindeki değişimleri

Kent İmgesi Öğeleri	Günümüze Ulaşmamış olanlar	Günümüze Ulaşabilenler	Yapıldığı Dönem	Zaman içerisinde imgede meydana gelen değişim	
				Fonksiyon	Form
YOLLAR/IZLER		-Izgara Planlı Yol Aksı	-Roma Dönemi	Yol öğesi olan bu aks varlığını Roma döneminden beri sürdürmektedir.	Yol akslarının en önemli değişikliği burada Hesapçı Sokaktaki sütunlu yollar olurken diğer sokaklar Osmanlı da eklenen Sefa Hamamı-Makbule Kara Molla Mescidi- Cumhuriyette eklenen Dumlupınar okulu ile imgesinde değişiklikler olmuştur.
		-Uzun Çarşı Sokak	-Selçuklu Dönemi	Yol öğesi olan bu aks varlığını Selçuklu döneminden beri sürdürmektedir.	Kale Kapısından kenti limana bağlayan bu aks sosyal yapıları ile imgede biçimsel değişikliğe yol açmıştır.
		-Mermerli Sokak	-Selçuklu Dönemi	Osmanlı döneminde Mermerli köşke giden bu aks yol öğesidir.	Sosyal yapıları ile imgede biçimsel değişikliğe yol açmıştır.
İŞARET ÖĞELERİ	-Tapınak -Hisar	-Korkut Camii	-Helenistik Dönem	Yapının temeli Helenistik döneme ait olduğu düşünülmektedir. Tapınak-Kilise-Camii işlevini alan kent unsurudur.	Biçim değişikliği tespit edilmiştir.
	-Tiberius Kapısı	-Hıdırlık Kulesi -Hadrianus Kapısı	-Roma Dönemi	Kapı Roma döneminde ana giriş kapısı olarak- Diğer dönemlerde de kentin Güneyi kesimine giriş kapısı olarak kullanılmaktadır. Roma döneminde anıt mezarı, Bizans döneminde kentin savunma sisteminin bir parçası ve 19. yy. kadar bu işlevi devam etmiştir. 1950'li yıllarda Antalya Belediyesi'nin malzeme deposu olarak kullanılmıştır.	İki işaret öğesinin biçimsel olarak görüntüsü değişmemiştir.

Tablo 5.1. 'in devamı Kent imgesi öğelerin zaman içerisindeki değişimleri

Kent İmgesi Öğeleri	Günümüze Ulaşmamış olanlar	Günümüze Ulaşabilenler	Yapıldığı Dönem	Zaman içerisinde imgede meydana gelen değişim	
				Fonksiyon	Form
İŞARET ÖĞELERİ	-Aya İonnis Tu Teoğlu	-Yivli Minare Camii	-Selçuklu dönemi	Bizans'ta Kilise olan yapı Selçuklu döneminden sonra camii olarak işlevlendirilmiştir.	Yapının formu kullanıma uygun olarak değişiklik göstermiş ve camiye çevrilmiştir.
		-Saat Kulesi	-Bizans Dönemi	Burç olarak inşa edilen yapı 20. yy. başlarında da saat kulesi olarak kullanılmıştır	Dış sur üzerinde bulunan kule kare gövdelidir. Dört tarafında da birer saat ve tepesinde bir çan bulunmaktadır.
		-Mevlevihane	-Selçuklu Dönemi	Harem olarak inşa edilmiştir. Osmanlı döneminde Mevlevihane olarak kullanılmıştır.	Dikdörtgen planı ve kubbesi hala mevcuttur.
		-Mevlevihane Hamamı	-Selçuklu Dönemi	Hamam olarak yapılan yapı Mevlevihane müzesinin bir parçasıdır.	Görünüşünde değişiklik olmamış, müzeye dahil edilmiş ve hamam olarak kullanılmamaktadır.
		-Ahi Yusuf Camii	-Selçuklu Dönemi	Cami işlevini sürdürmektedir.	Formunda değişiklik olmamıştır
		-Mermerli Köşk	-Mermerli Restoran	-Osmanlı Dönemi	-Köşk olarak yapılan yapı yıkılmış Mermerli restoran yapılmıştır

Tablo 5.1. 'in devamı Kent imgesi öğelerin zaman içerisindeki değişimleri

Kent İmgesi Öğeleri	Günümüze Ulaşmamış olanlar	Günümüze Ulaşabilenler	Yapıldığı Dönem	Zaman içerisinde imgede meydana gelen değişim	
				Fonksiyon	Form
İŞARET ÖĞELERİ		İskele Camii	-Osmanlı dönemi	Çeşme formunda olup, altında doğal kaynak suyu bulunmaktadır. Camii ve şadırvan olarak kullanılan yapının 1980 öncesi dönemde olduğu gibi uzun bir süre de bu kaynak suyu yukarıya taşınmıştır.	20. yy. da camii olarak kullanılan yapının form değişikliği olmamıştır.
	-Aya Yorgi Kilisesi	-Suna İnan Kıraç Müzesi	-Osmanlı dönemi	Osmanlıda kozmopolit bölgede olan kilise 20. Yy da Müze olmuştur.	Kilise olarak kullanılan yapı 20. Yy müzeye çevrilmiş ve biçimsel değişiklik oluşmuştur.
	-İnci Sineması		-Cumhuriyet dönemi	Antalyalıların 1970'lerde sinema olarak uğrak alanı olan yapıdır.	
	-Rum Kız Mektebi	-Dumlupınar okulu	-Cumhuriyet Dönemi	Osmanlı da Rum kız mektebi olarak inşa edilen yapı Cumhuriyet döneminde önemi artmış tarihi bir okul olarak nitelendirilmiştir.	Okul inşasındaki formuna benzerliğini sürdürmektedir.
		-Gavur Hamamı -Nazır Hamamı -Sefa Hamamı	-Osmanlı dönemi	Bu dönem için sosyal yapı olan 3 hamamdan ikisi Nazır ve Sefa hamamı kullanılmaktadır.	Hamam görüntüsünü korumuştur.
		-Karatay Medresesi	-Selçuklu Dönemi	Selçuklu döneminde medrese olarak yapılan yapı Osmanlıda ve 1973 yılına kadar akıbeti bilinmemektedir 2006 yılında restorasyonu yapılmıştır.	Form olarak taç kapısı, eyvanı ve mihrabı restore edilerek korunmuştur.

5.2. Günümüze Ulaşan Kent İmgesi Öğelerinde Formun Niteliklerinin Analizi

Lynch'in (2010) savı olan tasarımcının üzerinde çalışabileceği tanımlamak için kullandığı formun niteliği bu çalışmada tespit edilen kent imgeleri ile değerlendirilmiştir. Tek başına bir şey ifade etmeyen nitelikler bir araya gelerek okunabilir bir kent oluşturmaktadır. Bu doğrultuda tespiti yapılan "Bölge" imgesi boyut ve imge yoğunluğu olarak "Hakimiyet", sınırların keskinliği ile "Tekillik", haritalar üzerinde dönemsel yapılan tespitlerin sonucunda zaman içerisindeki değişimlerinden dolayı "Zaman Serisi" ve her dönemin kültürünü yansıtan bölge isimlerinden dolayı "İsimler ve anlamlar" niteliklerinden bahsetmemiz kuvvetle muhtemeldir.

Sınırlar, güçlü bir savunma imgesi oluştururken, niteliksel olarak sürüp gitmesinden dolayı "Süreklilik" görünür formun belirginliği ile "Formun Sadeliği" ve zaman içerisindeki eklemeler ve sonunda yıkılması ile de "Zaman Serileri" niteliklerini karşılamaktadır.

Odak/düğüm noktaları, boyut ve yoğunluk bakımından yol ve işaret öğelerine baskınlığından dolayı "Hakimiyet", zaman içindeki değişimler ile "Zaman Serileri" ve dönemlerin özelliğini yansıtan odak isimleri ile "İsimler ve Anlamlar" nitelikleri ile tanımlanmaktadır

Izgara planlı yol aksı anlaşılabilir olmasından dolayı "Formun sadeliği", asimetri, eğim ve radyal referanslar olarak yollar "Yönel Ayrımlar", yolların kesişim noktalarının belirlenebiliyor olması, içerisinde gezine bilinen alanlar olarak "Hareket Bilinci" "Birleşme noktalarının belirginliği" her sokağın karşıladığı İşaret öğelerinden dolayı aldıkları sokak isimleri ile "İsimler ve Anlamlar" olarak ve bir aks üzerinde devam eden yollar "Sürekliliği" nitelendirilmektedir.

İşaret öğeleri, simgesel bir yapı olarak "Tekillik", kentte görülebilir olması "Görülebilir Alan" geometrik anlamda formun belirginliği "Formun Sadeliği" ile nitelendirilen kent unsurlarıdır. Bunlara ek olarak yapılar aldıkları isimler ile dönemlerini yansıtarak "İsimler ve Anlamlar" niteliği de söylenebilir.

Tespiti yapılan tüm nitelikler Tablo 5.2'de gösterilmiş, kentin güneyindeki alan olan ızgara planlı yol aksı genel olarak değerlendirilmiş fakat burada öne çıkan Hesapçı sokak ayrı bir satırda belirtilmiştir.

Tablo 5.2. İmgeyi oluşturan formun nitelikleri

		İmgeyi Oluşturan Formun Nitelikleri									
Kent İmgesi Öğeleri		<i>Tekillik</i>	<i>Formun sadeliği</i>	<i>Sürek lilik</i>	<i>Hâkimiyet</i>	<i>Birleşme noktalarını n belirginliği</i>	<i>Yönel Ayrımla r</i>	<i>Görülebilir Alan</i>	<i>Hareket Bilinci</i>	<i>Zaman Serileri</i>	<i>İsimler anlamlar ve</i>
Bölgeler	Selçuk Mahallesi	✓			✓					✓	✓
	Tuzcular Mahallesi	✓			✓					✓	✓
	Barbaros Mahallesi	✓			✓					✓	✓
	Kılıçarslan Mahallesi	✓			✓					✓	✓

Tablo 5.2. 'nin devamı: imgeyi oluşturan formun nitelikleri

		İmgeyi Oluşturan Formun Nitelikleri									
Kent İmgesi Öğeleri		<i>Tekillik</i>	<i>Formun sadeliği</i>	<i>Sürek lilik</i>	<i>Hâkimiyet</i>	<i>Birleşme noktalarını n belirginliği</i>	<i>Yönsel Ayrımla r</i>	<i>Görülebilir Alan</i>	<i>Hareket Bilinci</i>	<i>Zaman Serileri</i>	<i>İsimler anlamlar ve</i>
İşaret Öğeleri	Karatay Medresesi	✓	✓					✓			✓
	Saat Kulesi	✓	✓					✓			✓
	Tekeli Mehmet Paşa Cami	✓	✓					✓			✓
	Nazır Hamamı	✓	✓					✓			✓

Tablo 5.2. 'nin devamı: imgeyi oluşturan formun nitelikleri

		İmgeyi Oluşturan Formun Nitelikleri									
Kent İmgesi Öğeleri		<i>Tekillik</i>	<i>Formun sadeliği</i>	<i>Sürek lilik</i>	<i>Hâkimiyet</i>	<i>Birleşme noktalarını n belirginliği</i>	<i>Yönsel Ayrımla r</i>	<i>Görülebilir Alan</i>	<i>Hareket Bilinci</i>	<i>Zaman Serileri</i>	<i>İsimler ve anlamlar</i>
İşaret Öğeleri	Dumlupınar Okulu	✓	✓					✓			✓
	Hadrianus Kapısı	✓	✓					✓			✓
	Sefa Hamamı	✓	✓					✓			✓
	Alaaddin Camii	✓	✓					✓			✓

Tablo 5.2. 'nin devamı: imgeyi oluşturan formun nitelikleri

		İmgeyi Oluşturan Formun Nitelikleri									
Kent İmgesi Öğeleri		<i>Tekillik</i>	<i>Formun sadeliği</i>	<i>Sürek lilik</i>	<i>Hâkimiyet</i>	<i>Birleşme noktalarını n belirginliği</i>	<i>Yönsel Ayrımla r</i>	<i>Görülebilir Alan</i>	<i>Hareket Bilinci</i>	<i>Zaman Serileri</i>	<i>İsimler ve anlamlar</i>
İşaret Öğeleri	İnci Sineması	✓	✓					✓			✓
	Hıdırlık Kulesi	✓	✓					✓			✓
	Kesik Minare Cami	✓	✓					✓			✓
	Suna İnan Kıraç Müzesi	✓	✓					✓			✓

Tablo 5.2. 'nin devamı: imgeyi oluşturan formun nitelikleri

		İmgeyi Oluşturan Formun Nitelikleri									
Kent İmgesi Öğeleri		<i>Tekillik</i>	<i>Formun sadeliği</i>	<i>Sürek lilik</i>	<i>Hâkimiyet</i>	<i>Birleşme noktalarını n belirginliği</i>	<i>Yönsel Ayrımla r</i>	<i>Görülebilir Alan</i>	<i>Hareket Bilinci</i>	<i>Zaman Serileri</i>	<i>İsimler anlamlar ve</i>
Yollar	Uzun Çarşı Sokak		✓	✓		✓	✓		✓		✓
	Hesapçı Sokak		✓	✓		✓	✓		✓		✓
	İskele Sokak		✓	✓		✓	✓		✓		✓
	Balık Pazarı Sokak		✓	✓		✓	✓		✓		✓

Tablo 5.2. 'nin devamı: imgeyi oluşturan formun nitelikleri

		İmgeyi Oluşturan Formun Nitelikleri									
Kent İmgesi Öğeleri		<i>Tekillik</i>	<i>Formun sadeliği</i>	<i>Süreklilik</i>	<i>Hâkimiyet</i>	<i>Birleşme noktalarını belirginliği</i>	<i>Yönel Ayrımlar</i>	<i>Görülebilir Alan</i>	<i>Hareket Bilinci</i>	<i>Zaman Serileri</i>	<i>İsimler ve anlamlar</i>
Yollar	Mescit Sokak		✓	✓		✓	✓		✓		✓
	Merdivenli Sokak		✓	✓		✓	✓		✓		✓
	Mermerli Sokak		✓	✓		✓	✓		✓		✓
	Paşa Cami Sokak		✓	✓		✓	✓		✓		✓
	Kırk Merdiven		✓	✓		✓	✓		✓		✓

Tablo 5.2. 'nin devamı: imgeyi oluşturan formun nitelikleri

		İmgeyi Oluşturan Formun Nitelikleri									
Kent İmgesi Öğeleri		<i>Tekillik</i>	<i>Formun sadeliği</i>	<i>Süreklilik</i>	<i>Hâkimiyet</i>	<i>Birleşme noktalarını belirginliği</i>	<i>Yönel Ayrım</i>	<i>Görülebilir Alan</i>	<i>Hareket Bilinci</i>	<i>Zaman Serileri</i>	<i>İsimler ve anlamlar</i>
Yollar	Balık Pazarı Sokak		✓	✓		✓	✓		✓		✓
	Tabakhane Sokak		✓	✓		✓	✓		✓		✓
	Mermerli Sokak		✓	✓		✓	✓		✓		✓
	İzmirli Ali Efendi Sokak		✓	✓		✓	✓		✓		✓
	Izgara Planlı Yol Aksı		✓	✓		✓	✓		✓		✓

Tablo 5.2 'nin devamı: imgeyi oluşturan formun nitelikleri

		İmgeyi Oluşturan Formun Nitelikleri									
Kent İmgesi Öğeleri		<i>Tekillik</i>	<i>Formun sadeliği</i>	<i>Sürek lilik</i>	<i>Hâkimiyet</i>	<i>Birleşme noktalarını n belirginliği</i>	<i>Yönel Ayrımla r</i>	<i>Görülebilir Alan</i>	<i>Hareket Bilinci</i>	<i>Zaman Serileri</i>	<i>İsimler anlamlar ve</i>
Odak Noktaları	Limn				✓					✓	✓
	Cumhuriyet Meydanı				✓					✓	✓
	Dönerciler Çarşısı				✓					✓	✓
	Mermerli Park				✓					✓	✓
	Yivli Minare Külliyesi				✓					✓	✓
Kenarlar	Surlar		✓	✓				✓		✓	

5.3. Sonuç

Kevin Lynch (1960) tarafından ortaya koyulan kent imgesi kuramı bu araştırmanın iskeletini oluşturmuş ve Antalya Kaleiçi'ndeki tarihi yapıların geçmişten günümüze kent kimliğine ve kentin imgelenebilirliğine etkisi dönemler boyu incelenmiştir. Araştırma bulguları neticesinde kentin kuruluşundan bu yana varlığını sürdüren imge öğeleri tespit edilmiştir. İmge öğelerindeki bu fonksiyonel ve biçimsel sürdürülebilirliğin kent belleği, kent ve kentli kimliği ve yere bağlılık gibi mekânın anlamına odaklanan kavramları desteklediği düşünülmektedir. Öte yandan, kent imgesinde meydana gelen değişikliklerin ise sosyo-kültürel ve ekonomik durumlar ile idari kararlarla ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmanın metodunu şekillendiren şematik haritalar, kentsel imgelerin imgelenebilirlik durumlarını göstermiş ve kentlerin fiziki dokusunun değişimiyle kentsel mekâna etki eden konjonktürel kırılımların gözlemlenmesinde fayda sağlamıştır.

Kentsel mekanlar, yere bağlılık (fiziksel) ve kentsel bellek (insan-sosyal çevre) boyutlarının bir arada ele alınmasına yönelik durumları içerisinde barındırmaktadır. Özellikle tarihi bölgelerdeki koruma temelli planlama uygulamaları fiziki çevreyi korurken, kentlinin imgesindeki kenti korumak da önem teşkil etmektedir. Kaleiçi'nin 1973 yılında Kentsel Sit Alanı olarak belirlenmesinde çıkış noktası hem fiziki hem de sosyal çevrenin korunması olmuştur. Fakat zamanla mekân ve kullanıcılar da bazı değişiklikler olmuş ve tüm bu değişimler kullanıcıların belleğindeki mekân algısını değiştirmiştir. Sit alanı ilanını takip eden süreçte Kaleiçi, bir yerleşim bölgesi olmaktan öte, turistik bir cazibe merkezi durumuna gelmiştir. Bu durum "Yere Bağlılık" kavramının mekândaki çok boyutlu değişiminin kapsamlı bir araştırmasını gerektirir vaziyettedir.

Kuzeyde ilk iç sur duvarı ile çevrelenen bölgenin kentin kuruluşuyla birlikte kent merkezi olduğu görülmüştür. Tüm dönemlerde yollara bakıldığında aksların formunun birbirine yakın olduğu görülmektedir. Geçmişte ticaretin olduğu caddelerde ticari kullanımlar günümüzde de turistik faaliyetler olarak öne çıkmaktadır. Herhangi bir değişiklik olmaksızın, limanın talep edilen erişim noktası olarak konumu, kale kapısı çevresinde ticaretin gelişmesi ve kentin güneyinde ikinci sur duvarı ile dış sur duvarı arasında kalan alandaki konut dokusu mevcut kentsel dokuyu oluşturmaktadır. Günümüzde kentsel yapıyı ve deseni anlamak için yapılan iki farklı desenin değerlendirme çalışmaları ve sonuçları bu oluşumu kanıtlamaktadır.

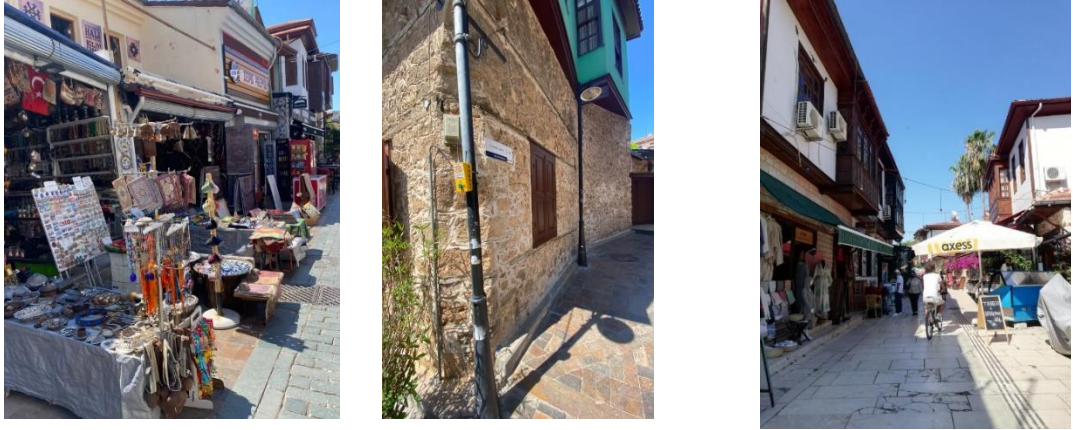
Kentin konut dokusunu oluşturan ikinci iç sur duvarı ile dış sur duvarı arasındaki alanda görülen ızgara deseninde de aynı kullanım yoğunluğu ve tipleri görülmektedir. Zaman içerisinde değişiklik gösteren bölgeler en son mahalleler olarak birbirinden ayrılmıştır. İlk başta surlarla çizilen net sınırlar zaman içerisinde yerini yapılar bırakmış ve kentin geçirgenliği artmıştır. Düğüm noktaları yollar ile gelişmeye devam etmiştir. İşaret öğeleri Cumhuriyet döneminde sayısal olarak yoğunluğa ulaşmıştır. Dar sokakları ile dikkat çeken Kaleiçi yollarının kuruluşundan bu yana yapılan tespitlerin sonucunda güçlü imge öğeleri olduğu tespit edilmiştir (Şekil 5.1).

Şekil 5.1. (a) Tipik Kaleiçi evleri ve sokak-ev birlikteliği 1980 öncesi, (b) 2023

Kaynak: (a) Bektaş, (1980)

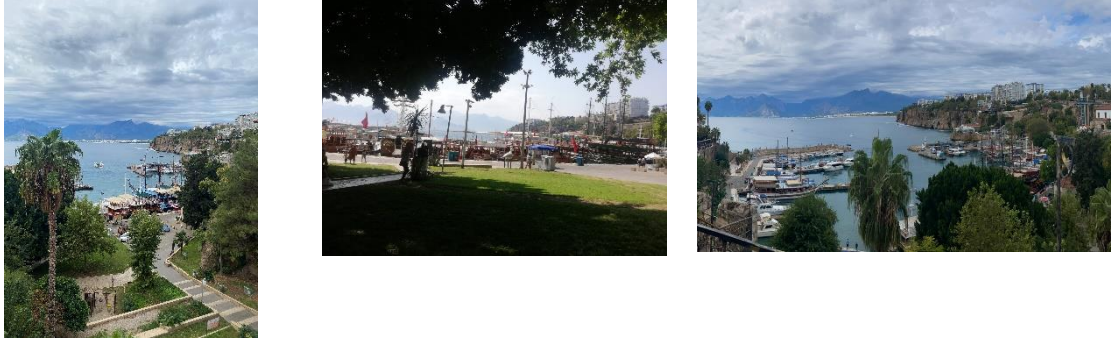
Kaleiçi sokakları genel olarak ticaret yapılan, halkın ve turistlerin kullanımı için otel, bar, kafe gibi mekanların çoğunlukta bulunduğu bölge haline gelmiştir. Bu durum kentsel dönüşümün ve sokakların işlevi için önemli bir imgedir (Şekil 5.2). Kaleiçi çok katmanlı bir kent yapısına sahiptir. Bu durum mekânlar üzerinden yaşanan ilişki ve akışlar sayesinde sosyal olarak zaman içerisinde gelişmiş; kimliğe, yere ve kültüre dair zengin bir imgesel durum ortaya koymuştur.

Şekil 5.2. Kaleiçi sokakları

Yapılan bu tespitlerin sonucunda Kaleiçi, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait kentsel yapıların çokluğu ile Türk kenti özelliği göstermektedir. Selçuklu döneminde tüm sosyal yapılar ana kapının yanında yer alırken, şehrin çarşısı diğer Selçuklu şehirleri gibi Yivli Minare Cami ve Kale Kapısının yakınında bulunmuştur. Bu yapısal oluşum kent üzerinde bir gelişmeyi temsil etmektedir. Osmanlı döneminde sur dışına doğru gelişen kent 1930'da yıkılan surlar ile sınır imgesinin gücünü kaybetmiştir. Tarih boyunca, sahip olduğu özellikleri ile Kaleiçi, kullanımları ile kentsel kimlikte süreklilik sağlamıştır. Aidiyet, kentsel kimlik ve kentsel koruma etkileşimine bakılarak değerlendirildiğinde

tarihi çevre olan Kaleiçi'nin imgesel değer taşıdığı ortaya konmuştur. Kaleiçi'nin imgede güçlü yeri olan Limanın kuruluşundaki önemi tespit edilmiş ve bu durum da imgede odak noktası olarak belirlenmiştir (Şekil 5.3). Kent formunun nitelikleri incelendiğinde, birden çok niteliğin varlığı ile Lynch'in savı Kaleiçi bölgesinde doğrulanmıştır.

Şekil 5.3. Kaleiçi Limanı'nın farklı bakış açılarından fotoğrafları

Bu değerlendirmelerin sonucunda; Helenistik dönemde tespit edilen imge sayısı 14'dür. Bu dönemden günümüze kalan imgelerden yol imgesi olarak İskele Caddesi, Hesapçı Sokak ve Sakarya Sokak günümüzde de kullanılan yol akslarıdır. Dönemin odak noktası olan Liman günümüzde de bir odak noktası olarak öne çıkmaktadır. Fakat bu imgeler günümüze kalmış olsa da antik dönemde sütunlu olan yolların artık sütunlu olmaması gibi biçimsel değişikliklere uğradığı tespit edilmiştir.

Roma döneminde tespit edilen imge sayısı 15'tir. Bunlardan günümüze taşınan imgeler; Hadrianus Kapısı ve Hıdırlık Kulesi'dir. İşaret ögesi olarak tespit edilen yapıların kent kimliğinin oluşumunda güçlü imgeler oldukları görülmüştür. Odak noktası olan limanda işlevsel ve fonksiyonel değişimler zaman içerisinde gerçekleşmiş ve günümüzde hala odak noktası olmaya devam etmiştir. Yol imgesinden günümüze kalan ve öne çıkan ızgara yol aksı varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Roma dönemindeki işaret ögesi olan bazilika zamanla işlev ve form değişiklikleri ile günümüzde cami olarak kullanılmaktadır.

Bizans dönemi imge sayısı 15'tir. Bunlardan günümüze kalan imgelerden yol imgesi olan Kırkmerdiven ve Merdivenli Sokak'ın varlığını sürdürmeye devam ettiği görülmüştür. İşaret ögesi olarak Bizans döneminde bir burç olan Saat Kulesi, formunda geçirdiği değişiklikler ile günümüze ulaşmış ve kent silüeti için önemli bir imge olmuştur. Bizans'tan Osmanlı'ya kadar kalan imgeden Aya İrini Kilisesi, bugün Korkut Camii olarak bildiğimiz yapıdır. Bu durum da Selçuklu ve Osmanlı etkisiyle değişen kent ve yapılar sebebi ile Bizans etkisini bugün Kaleiçi'nde pek fazla hissedemeyişimize yol açmıştır.

Günümüze ulaşan pek çok imge ögesinin Selçuklu dönemine tarihlendiği gözlemlenmiştir. Bu dönemde tespiti yapılan imge ögelerinin sayısı 29'dur. Yivli Minare Külliyesi bu dönemin yapısal ve kültürel durumunu ortaya koyar niteliktedir. Bizans kilisesinden dönüştürülen Yivli Camii'nin ve kentin sembolü haline gelmiş olan Yivli Minarenin de içinde olduğu Selçuk Mahallesi adını içerisinde barındırdığı çok sayıda Selçuklu Dönemi yapısından almaktadır. Bu durum günümüze ulaşan bu bölgenin "isimler ve anlamlar" niteliğinin de kuvvetli bir imgelem oluşturduğu düşünülmektedir.

Küllüye dışında yer alan ve işaret ögesi olarak tespit edilen Ahi Yusuf Cami, Karatay Medresesi ve Balık Pazarı Kapısı gibi diğer yapılar ise buldukları mahalle ve üzerinde buldukları yollarda dönemin etkisini yansıtır niteliktedir. Kentteki önemi ile tespit edilen 5 sokağın varlığı günümüzde de devam etmektedir. Selçuklu dönemi kent imgesi ögelerinin niceliği kadar niteliği de Kaleiçi'nin imgeleminde kuvvetli vaziyettedir ve kentin bugünkü kimliğinin oluşmasında etkili olmuştur.

Günümüze ulaşan Osmanlı dönemi imge ögelerinin sayısı ise 30'dur. Cami ve medrese gibi kamusal yapılara ek olarak Kaleiçi konut yapısı da Osmanlı dönemi Türk evi tipi göstermektedir. Günümüze ulaşan 11 işaret ögesi ve konutlarıyla Kaleiçi'nin kent imgesi Osmanlı döneminin kent yapısını yansıtır niteliktedir.

Bu kent ögelerinin yanı sıra kentin bir bütün olarak algılanarak imgeleminin ve okunabilirliğinin oluşumu da önem arz etmektedir. Kentin dönemler boyu izlerini taşıyan kültürler günümüzdeki kentsel yapının oluşumunda temel unsur olmuştur. İlişkilerin şekillendirdiği kentsel doku, mekânın kullanımlarını ve oluşumunu etkilemektedir. Kaleiçi'nin girişlerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır, kentin güneyinde ikinci sur duvarı ile dış sur duvarı arasında kalan bölgedeki konut dokusu, güneydeki kent dokusunu oluşturmaktadır. Kuruluş amacı liman olan kentin ulaşım noktası olarak konumu ve Kale Kapısı ve çevresi ticaretin gelişmesi ve Cumhuriyet dönemi kentsel dokusu ve yapısını tespit etmek için iki farklı kent dokusunu anlamak ve değerlendirmek için yapılan çalışmaların sonuçları bu olguyu kanıtlar nitelikte olmuştur.

Geçmişten günümüze kadar Kaleiçi, pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış ve tarihler boyu hem kentli hem de ziyaretçiler için ortak bir cazibe merkezi olmuştur. Kaleiçi'nin kuvvetli kent kimliği ve nesiller boyu tercih edilir bir yer oluşu kent imgesi ögelerinin nitelikli oluşundan, yani okunabilir bir kent niteliği göstermesinden kaynaklandığı görülmüştür. Öte yandan, kullanım değişiklikleri, turistik yatırımlar, sosyal, ekonomik ve kültürel değişkenler ile Kaleiçi'nin kent imgesi ögelerinde meydana gelen başkalaşımın kent kimliğine de yansımış/yansıtmakta olduğu ve bu durumun kent hafızası, yere bağlılık gibi kavramlarda kırılmaya sebep olma potansiyeli taşıdığı gözlemlenmiştir.

Çalışmanın sonucunda, Cumhuriyet döneminde günümüz kent dokusunu oluşturan yapılaşmanın başladığı ve geçmişten gelen imgelerin bir kısmının halen varlığını sürdürdüğü haritalar yardımı ile tespit edilmiştir. Ortaya çıkan sonuçları değerlendirilirken unutulmaması gereken, bu çalışmanın nicel verileri gözlemlenmiştir. Çalışma alanına ait imge ögelerinin sayıları ve tanımlanabilirlik durumları imgelerin nitelikleri hakkında bilgi vermemektedir. Çünkü, kentsel imgeler estetik değeri ve tarihi niteliği ölçme aracı değil, kentsel dokunun algılanabilirliği ile ilişkilidir.

Tez kapsamında çalışma alanına ait tarihi veriler incelenmiş ve antik çağdan Cumhuriyet döneminde kentin sit alanı ilan edilene kadar kente eklenen yapı ve çevrelerinin imgelenebilirliği zaman ve mekân ölçeğinde sorgulanmıştır. Yapılan imgelenebilirlik analizinin alanla ilgili yapılacak sonraki imgelem çalışmalarına ışık tutabilecek nitelikte olduğu düşünülmektedir. Araştırma kapsamında imge ögelerinin analitik değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan verilerin kullanıcı odaklı imgelem çalışmaları ve kenti deneyimleyen kişilerce oluşturulacak bilişsel haritalar ile test edilerek desteklenmesi gerekmektedir. Kentsel imgelerin geçmişe yönelik projeksiyonunun

doğruluğu ancak bu şekilde kanıtlanabilir. Çünkü, bir çevrenin imgesini oluşturan onun nesnel yapısı olduğu kadar, aynı zamanda anıların, davranış, deneyim ve duyguların da bir ürünüdür. Bu bağlamda, tarihi çevreler yere bağlılık, kent ve kentli kimliği gibi kavramları içerisinde barındıran sosyal bir olgudur ve bu çevrelerde yapılacak olan imgelem çalışmalarının kent hafızasının sürdürülmesine katkısı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA**Kitaplar**

- Ahunbay Z. (1999). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon (7. Baskı). YEM Yayın.
- Anakök, T. (1939). Antalya Tarihinin Ana hatları Antalya Türk Akdeniz.
- Aydın, M.O. (2010) Korykos'tan Büyükşehir Antalya'ya: Balıkçı Köyünden Metropoliten Kente Belgeleriyle Planlama ve Kentleşme Süreci, Mimarlar Odası Antalya Şubesi.
- Aslanapa O., Türk Sanatı, C. 2, Kervan Yayınları, İstanbul 1984.
- Bosch, C. (1957). Pamphylia Tarihinde Dair Tetkikler. Çev. S. Atlan, Ankara.
- Cahen, C. (2001). XIII. Yüzyılın Bağında Anadolu'da Ticaretl, Cogito, S. 29, İstanbul, s. 132-143.
- Çağlayan, S., Korkmaz, M. ve Öktem, G. 2014. Sanatta Görsel Algının Literatür Açısından Değerlendirilmesi. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 3(1), 160-173.
- Çimrin, H. (2005). Kuruluşundan Günümüze Antalya'da Önemli Tarihler. Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları
- Çimrin, H. (2007) Bir Zamanlar Antalya, Tarih, Gözlem ve Anılar, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası, Antalya, cilt 1
- Çimrin, H. (2012). Bir zamanlar Antalya. Antalya: ATSO Kültür Yayınları.
- Çimrin, H. (2018). Antalya Kaleiçi tarih gözlem ve anılar. Antalya: Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları.
- Durukan, A., (1989). "Selçuklular Döneminde Ticaret Hayatı ve Antalya" Antalya III Selçuklu Semineri Bildiriler, Antalya Valiligi Yayınları, Antalya, pp.50-59.
- Erten, S.F., 1997. Antalya Liman Tarihi, (Altın Portakal Kilit ve Sanat Vakfı Yayınları No:3, Antalya)
- Forsythe, G., (2005). A Critical History of Early Rome. University of California Press.
- Göregenli, M. (2018). Çevre Psikolojisi- İnsan Mekân İlişkileri (4. baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Jorgensen, B.S. and Stedman R.C. (2001). Sense of place as an attitude: lakeshore owners attitude toward their properties. Journal of Environmental Psychology, 21, 233-248.
- Kavaz, B.E., (2022). Antalya Merakı. 1.Basım. Ankara.
- Köseoğlu, E. (2018). Mekânsal okunabilirlik. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları.

- Kuban, D., (2002), Mimarlık Kavramları Tarihsel Perspektif İçinde Mimarlığın Kuramsal Sözlüğüne Giriş (6. Baskı), Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Kutay Karaçor, E. L., (2016). Public vs Private The Evaluation of Different SpaceTypes in Terms of Publicness Dimension. 4th International Conference On Sustainable Development
- Lanckoronski, K.G.V, (2005). Pamphylia ve Pisidia Kentleri, (Suna inan Kıraç;Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Çeviri Dizisi 21, Antalya
- Lynch, K. (1981). A Theory of Good City Form. Cambridge, Massachusetts, and London: The MITPress
- Lynch, K. (2010). Kent İmgesi. 3 Basım, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Lefebvre, H. 2017. Kentsel Devrim. 5. Baskı, (Çev. Selim Sezer) Sel yayıncılık: İstanbul.
- Sönmez. C. C. (2008). Antalya Kenti Kalesi'nin Tarihi, Mimarlar Odası Antalya Şubesi Yayınları. Antalya.
- Madran, E. (2009). Dosya-14, Tarihi Çevrenin Tarihi- Osmanlıdan Günümüze Tarihi Çevre: Tavırlar-Düzenlemeler. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, 6-15.
- Morris, A.E.J., 1994. History of Urban Form: Before the Industrial Revolutions, (Longman Scientific and Technical, England).
- Norberg-Schulz, C. (1980). Genius Loci: Toward a Phenomenology of Architecture, Rizzoli, New York
- Nasar, J. L. (1990). The Evaluative Image of the City. Journal of the American Planning Association,56(1), 41–53
- Ostrogorsky, G. (1999) Bizans Devleti Tarihi, Çev. F. Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara. S:126
- Özdemir, R. (1994) “Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1800- 1867)”, XI. Türk Tarih Kongresi, C. IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, s. 1369-1405.
- Parman, T. (2016). Psikanaliz Yazıları: İmge ve Söz (4. baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Parsa, A. F. (2004). İmgenin Gücü ve Görsel Kültürün Yükselişi. İçinde N. Işık (Ed.), Medyada Yeni Yaklaşımlar. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları
- Perkins, H.C., Thorns, D.C. (2012). Place, Identity and Everyday Life in a Globalizing World. London: Palgrave Macmillan.
- Riefstahl, R. (1941). Cenubi Garbi Anadolu'da Türk Mimarisi, Çev. C. Berkin, İstanbul.

- Ruşen, K. (2021). Kentbilim Terimleri Sözlüğü (3). İmge Kitap Yayınları. İstanbul
- Sözen, M., (1984). Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı (1923-1983), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Salman, Y., (2003). Dilin Düş Evreni: Eğretileme, Kitaplık,
- Sam, N. (2014). Sosyo-Kültürel Farklılık ve Alaşım Mekânları: Kent ve Kentler, 2. Baskı, Bursa, Ezgi Kitabevi
- S. Kofoglu. (2006) Hamidoğulları Beyliği. Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara.
- Schultze, V. (1926). Altchristliche Stadte und Landschaften II Kleinasien, C. II, Gütersloh
- Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika. XII-XLII-XLV), Çev. A.Pekman, İstanbul 1993.
- Tanyeli, U., (1987) Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci 11–15. Yüzyıllar, İTÜ Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (1991). Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler, Kent Planlaması Konuşmaları, Ankara: TMMOB Yayınlar
- Tekeli, İ. (1985) Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul; 878-90.
- Tanyeli, D., 1996. "Anadolu'da Bizans, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Dönemlerinde Yerleşme ve Barınma Düzeninin Habitat II Housing and Settlement in Anatolia: Historical Perspective. Tarih Vakfı Yayınları. İstanbul. pp. 405-471.
- Thorpe, M., 2002. Roma Mimarlığı, (Homer Kitapevi, istanbul), pp. 21-45.
- Todorovic, D., (2008). "Gestalt Principles". Scholarpedia. 3(12): 5345.
- Varkıvanç, B. (2015). Kaleiçi Yaşayan Antik Şehir Rehberi. Umut Kağıtçılık, İstanbul.
- Vitruvius., (1993). Mimarlık Üzerine On Kitap, Sevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları. Mimarlığın Uluslararası Kaynakları: 1, İstanbul.
- Yılmaz, L. (2002). Antalya. Bir Orta çağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun Gelişimi (16. Yüzyılın Sonuna Kadar). Türk Tarih Kurumu Yayınları 6.62. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Wycherley, R. E., (1993). Antik çağda kentler nasıl kuruldu? Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Tezler

- Acar, M. (2022). The Image Of The City On Social Media: Izmir Konak And Bayraklı City Centers
- Alpan, A. (2013). Antalya Kaleiçi'nin Yeniden Yapılandırılma Süreci ve Paydaşların Rolü, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

- Argın, G. (2012). Tarihi Kent Merkezlerinde Değişen Yer Duygusu: Antalya Kaleiçi Örneği, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Altınyıldız, N. (1997). Tarihsel Çevreyi Korumanın Türkiye'ye Özgü Koşulları (İstanbul 1923-1973). İstanbul: İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Unpublished Master Thesis.
- Akkaya, M. (2019). Kentsel Tasarım Kapsamında Zamanın Mekân Algısı Üzerine Etkileri Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Aktuna, M., 2007, Geleneksel Mimaride Binaların Sürdürülebilir Tasarım Kriterleri Bağlamında Değerlendirilmesi Antalya Kaleiçi Evleri Örneği /Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı.
- Aydoğmuş, S. (2022). Kamusal Mekanlarda Kentsel Peyzaj Donatılarının Öneminin Antalya Kaleiçi Örneğinde İrdelenmesi, Akdeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya
- Aydınğün, İ. (2000), Kentsel İmgeler ve Kent Kimliği: Bursa'da Üç Yaşam Çevresi Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Başok, G. (2016). Conservation History Of Cultural Heritage In Kaleiçi District In Antalya (From The 20TH Century To Present Day)
- Çöl, Ş. (1998). Kentlerimizde Kimlik Sorunu ve Günümüz Kentlerinin Kimlik Derecesini Ölçmek İçin Bir Yöntem Denemesi. M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Doğan, İ. (2002) Korumacılığın Geleneksel Kent Kültüründen Çıkarması Gereken Dersler, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, cilt:35, sayı:1-2.
- Erdoğan, E., 1996, Anadolu avlularının özellik ve düzenleme ilkeleri üzerinde Karşılaştırmalı bir araştırma/ Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Göküz, B. (2022). Yerleşimin Devam Ettiği Arkeolojik Alanlardaki Verilerin Koruma ve Sergilenmesinde Mekânsal Tasarım Kriterlerinin İrdelenmesi: Antalya Kaleiçi Örneği Yüksek Lisans Tezi, Antalya
- Güvenç, Ş. (1997). Antalya Kaleiçi'nde Yenikapı, Gavur Hamamı Restorasyon Projesi, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi
- Kayaarası, T. (2011). Yeni Türk Sinemasında İstanbul Kent İmgeleri Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi.

- Kahvecioğlu, H. (1998). Mimarlıkta İmaj: Mekânsal İmajın Oluşumu ve Yapısı Üzerine Bir Model. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kepek, E. (2011). Antalya Tarihi Kent Merkezi ve Yakın Çevresinin Mekân Dizim Metodu ile Analizi Yüksek Lisans Tez. Isparta.
- Kurt, Ö. (2010). Kaleiçi'nin (Antalya) Kuruluşundan 16. Yüzyıla Kadar Mekânsal Değişimi, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı
- Kocaboyun, H. (2009). Antalya Kaleiçi Yerleşiminin Doğal, Kültürel ve Tarihi Miras Olarak İncelenmesi ve Alanın Turizm Açısından Sürdürülebilir Kullanımı
- Oktay, H. E. (2017). Bitkisel peyzaj tasarımlarının değerlendirilmesinde estetik: Antalya Konyaaltı Bölgesi. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Öğçe, H., (2020), Kent İmgesi: İstanbul Yarımada Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi, Düzce.
- Önal, F. (1996). Yapı Adası İç Boşluklarının Kentsel Mekâna Katılımına Yönelik Bir Model Önerisi, Doktora Tezi, YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Özbudak, Ö. (2018). Kütahya'nın Kent İmgesi Bağlamında İncelenmesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Öztekin, D. (2010). Sosyal ve Fiziksel Çevre Bağlamında Koruma Planları, Antalya, Kaleiçi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul,
- Özgen, S. (2009). Tarihi Çevre İçinde Üç Boyutlu Çalışmaların Cepheler Açısından Algılamaya Etkisi. Doktora Tezi, Trabzon
- Siliv, C. (2022). Sürdürülebilir turizm göstergeleri çerçevesinde Antalya Kaleiçi bölgesinin mevcut durum değerlendirmesi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Süer, A. (2006). The Analysis of Historical / Cultural Pattern Development and Conservation Plans of Antalya Kaleiçi, İzmir İleri Teknoloji Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Şapçı, A., (2000) Kültürlerarası İletişim Olgusu Olarak İmge Aktarımının Kent İmgelemindeki Önemi Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi
- Şendil, G.N. (2017). Kent Kimliği: Safranbolu Örneği Yüksek Lisans Tezi, Bursa
- Şenoğlu, B. (2015), Antalya'daki Selçuklu Yapılarında Bahçe Mekanının Analizi, Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı,

Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

- Tanaç, M. (2000). Batı Anadolu Antik Yerleşimlerinde Kentsel Mekân Kurgusu Araştırması, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir
- Tayanç, M., (2020), Kent İmgeleri ve Kent Kimliği: Şanlıurfa Üzerine Nitel Bir Araştırma. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Tayyare, E. (2007). Kentsel İmaj Ögeleri Bağlamında Haliç Bölgesi'nin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi. İstanbul.
- Türkoğlu, H. (2018). Kıyı Alanlarındaki İmar Uygulamalarının Kentsel Koruma Alanlarına Etkisi: Antalya Kaleiçi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ünver, R.E. (2006). Hastanelerde Yön Bulma Davranışının Öznel ve Nesnel Açından İrdelenmesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul teknik üniversitesi, İstanbul.
- Velioğlu, A. (1992), Tarihi Çevre İçinde Mimari Tasarım ve Süreci Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Trabzon
- Yücesoy, İ. (2019). Urban Image In Transformation: Evaluating The Perceptual Image Of Istanbul Through Kozyatağı And Ataşehir Cases Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Yılmaz L. (1997) Antalya Bir Orta çağ Türk Kentinin Mimarlık Mirası ve Kent Dokusunun 16. Yüzyılın Sonuna Kadar Gelişimi (Bir Orta çağ Arkeoloji Surveyi) Doktora Tezi, Ankara.

Makaleler

- Appleyard, D. (1970). Styles and Methods of Structuring a City. Environment and Behavior, 2(1), 100–117.
- Apak, S., Apak, H., & Öziltürk, E. (2015). Kent İmgelemesinde Kentsel Yüzlerin Niteliği Ve Gerisindeki Biçimlendiriciler: MİLANO ÜZERİNE. Mimarlık dergisi.
- Ayvalıoğlu, N. (1993). İstanbulluların Zihnindeki İstanbul: İstanbul'un Kognitif İmajının İncelenmesi. Türk Psikiyatri Dizini Psikoloji Çalışmaları, 5, 5–50
- Avcı, Ü. (2015). Konut Mimarisinde Çakıl Mozaik Sanatı: Antalya Kaleiçi Örneği, Art-Sanat, 4, 111- 135
- Arthur P. & Passini R. 1992. Wayfinding; People, Signs and Architecture, McGraw-New York.
- Armağan, A.L. (2005). XVI. Yüzyıl Antalya. Tarihi Araştırmalar Dergisi Cilt:24, 93-

111.

- Aytaç, Ö. (2013). Kent Mekanları ve Kimlik/Farkındalık Sorunu. *İdealkent Kent Araştırmaların Dergisi*, (9), 138-169.
- Bosh, C.E. and Atlan, S., 1947. "Antalya Kitabeleri", *Bellekten*. Vol. XI, No. 41, pp. 87-125.
- Çağlayan, S., Korkmaz, M. ve Öktem, G. 2014. Sanatta Görsel Algının Literatür Açısından Değerlendirilmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 160-173.
- Dalton, R. C., & Bafna, S. (2003). The syntactical image of the city: A reciprocal definition of spatialelements and spatial syntaxes. *İçinde, Proceedings of the 4th International space syntax symposium*, 1–22. London.
- Damayanti, R., & Kossak, F. (2016). Extending Kevin Lynch's concept of imageability In third space reading; case study of Kampung, Surabaya–Indonesia. *ITU A|Z*, 13(1), 57–67.
- Dayar, E. (2020). Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Antalya Kaleiçi ve Çevresi. *METU JFA*,2, 59-84
- Deniz, T. K. (2011). Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* (8)2, 1048-1072.
- Doğan, İ. (2002). Korumacılığın Geleneksel Kent Kültüründen Çıkarması Gereken Dersler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. Cilt:35,
- Downs, R.M. and Stea. D (1973). *Image and Environment: Cognitive mapping and Spatial Behavior*. Aldine Publishing Co. Chicago.
- Erdoğan, R. Oktay H., & Selim, C. (2021). Tarihi çevre yenileme çalışmalarının peyzaj Mimarlığı açısından değerlendirilmesi: Muratpaşa Cami örneği. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 6(1), 195-205.
- Eraydın, Z. (2016). Kentsel Markalaşma Stratejilerinin Kent Belleği ve Kent İmgesi Üzerine Etkileri: Ankara Örneği. *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 7(20), 830-855.
- Eryayar, E. (2011). Endüstri Ürünleri Tasarımında Gestalt Teorisi Uygulaması, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 3(2): 125-133.
- Erkan, N., & Yenen, Z. (2010). Yerleşmelerde İmaj Analizi Konusunda Bir Yöntem: Kastamonu Örneği. *Megaron*, 5(2), 67–81
- Gül, M., (2006). "Antalya Kent Merkezi Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesinde Yer Alan Sit Alanları ve Bu Alanlarda Antalya Büyükşehir Belediyesince Başlatılan

- Çalışmalara İlişkin Genel Bir Değerlendirme”, Planlama:Journal of the Chamber Of City Planners Vol 4, No. 38, pp. 121-145.
- Gül, M. (2008). Tarihi Kent Merkezlerinde Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: “Antalya Örneği”. Antalya
- Healey, P. (2002). On creating the ‘city’ as a collective resource, Urban Studies 39(10), 1777–1792
- Herzog, T.R. (2003). Leverich, O.L.; “Searching for Legibility”, Environment and Behavior; 35; 459,
- Jorgensen, B.S. and Stedman R.C. (2001). Sense of place as an attitude: lakeshore owners attitude toward their properties. Journal of Environmental Psychology, 21, 233-248.
- Kaymak, G. (2010), Antalya Cumanın Camii. Mimari Tarihi ve Bizans Kökeni, Rölöve-Yapı Analizi- Anıt Koruma ve Bakımı, Adalya Ekyayın Dizisi 9, İstanbul.
- Kepenek, E., Gençel, Z. Güç, B. (2015). Antalya Tarihi Kent Merkezi ve Yakın Çevresindeki Mekansal Değişimin Günümüz Kent Formuna Etkilerinin Değerlendirilmesi. Research Article. 77-84.
- Manavoğlu, E. (2009). Antalya Kenti’nin Geçmişten Günümüze Mekânsal Gelişimi ve Planlama Çalışmalarının Değerlendirilmesi. Planlama Dergisi, 2, 7-17.
- Nasar, J. L. (1990). The Evaluative Image of the City. Journal of the American Planning Association, 56(1), 41–53.
- Rollero, C. Piccoli, N. (2010). Place attachment, identification and environment perception: An empirical study. Journal of Environmental Psychology, 30, 198-205.
- Rapoport, A., (1977), Human Aspect of Urban Form, Oxford Pergamon Press, New York.
- Solak, S. (2017) Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6, 1.
- Sağsöz, Ayşe & Al, Selda, (2013), *Kent İçinde Bir Yapı, Yapı İçinde Bir Kent*, Sanat Tarihi Dergisi, Cilt 22, Sayı 2, 91-109.
- Sağsöz Velioglu, A. Zorlu, T. (1996). Kent Kimliği-Kimliksizliği ve Tasarımcının Rolü- Trabzon Kentinde Bir Araştırma. Mimarlar Odası Yapı ve Yaşam Dergisi 96.,
- Sağsöz A., Al S. (2013) Kent İçinde Bir Yapı, Yapı İçinde Bir Kent, Sanat Tarihi Dergisi Cilt/ XXII,2 Ekim/October 2013, 91-109
- Spencer, C. (2005). Place Attachment, Place İdenity and The Develop and Hypothesis, İnternational Research in Geographical and Environmental Education, 14, 305-309.

- Şekerci, Y. Elinç, Z. Açıklı, M. (2020). Antalya Kırkmerdiven ve Yakın Çevresinin Teras Bahçeye Dönüştürülmesi Tasarım Önerisi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 11(2): 230-245
- Temizel, S. Erdoğan, E. (2019). Tarihi Kent Kimliği ve Kentsel Belleğin Korunmasında Peyzaj Tasarımı, III. Uluslararası Avrasya Multidisipliner Çalışmalar Kongresi 4-7 Nisan 2019.Gaziantep – Türkiye, ss. 865-871
- Topçu, K. D., & Topçu, M. (2012). Visual presentation of mental images in urban design education: cognitive maps. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 573-582.
- Todorovic, D., (2008). “Gestalt Principles”. *Scholarpedia*. 3(12): 5345.
- Turfan, K. (1955). Eski Eser Tescil Fişleri. Antalya
- Türk, S. (2017) Beypazarı Kent Kimliğinin Bilişsel Haritalama Yöntemi ile Değerlendirilmesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9, 483-499.
- Türkoğlu, H. (2002). Kentsel İmge: İstanbul’dan Bulgular. İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü.1, 57-64. İstanbul.
- Tankut, G., (1979). “Antalya Kaleiçi Sit Planlaması”, *Mimarlık:Journal of the Chamber Of Architects of Turkey*, Vol. 17, No. 158, pp. 47-78.
- Kayır G., Salim Ş. (2005) Antalya Kaleiçi'ndeki Tarihsel, Kültürel, Anıtsal Yapılar ve Yönetimsel Sorunları Çaldaş Yerel Yönetimler, 14 Sayı 3 Temmuz 2005, s. 43-65.
- O’Neill, M.J.; “Evaluation of a Conceptual Model of Architectural Legibility”, *Environment and Behavior*, 23:3, 259, 1991.
- Oğurlu, İ. (2014). Çevre-Kent İmajı- Kent Kimliği- Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 13(26), 275-293.
- Owens, E.J., 1992. *The City in the Greek and Roman World*, (Routledge, London and New York), pp. 51-93, 121-163.
- Uslu, F. (2018). Bin Yıllık Türk Yurdu Antalya Kaleiçi’nin Son Yıllarda Turizmle Birlikte Oluşan Sosyo-Kültürel Değişimi. *Planlama, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 811-831.
- Ulu, Ali & Karakoç, İlknur, (2004), Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi, *Planlama Dergisi*, Sayı 3, 59-66.
- Ünlü, T. S. (2017). Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekân İlişkisi: Mersin Örneği. *Planlama Dergisi*, 27(1), 75-93.
- Varkıvaç, B. (2009). Antalya Kaleiçi'nde Taş Mimarideki Teknik Sürekliliğe İlişkin Bir Gözlem, *Adalya XII*, 389

- Varkıvañ, B. (2011) And H. Kokmen, "Observations on the Monumental Tombs of Attaleia," ADALYA, vol.14, pp.223-235
- Varkıvañ, B. & Kokmen, H. (2011). "Observations on the Monumental Tombs of Attaleia," ADALYA, vol.14, pp.223-235
- Yağcı, Ö. (2009). Antalya tarihi kent merkezi gelişim süreci. Planlama Dergisi, 2, 31- 51.
- Yaylı, H., & Küçük, A. B. (2011). Sosyal Bölünme-Kent Dokusu İlişkisinin İlkel Örneği Olarak Roma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 121-138.
- Yıldırım, D. (2009). Evaluation of Lynch's Qualities in Image Elements; In Campus Settlement Sample Evaluation of Lynch's Qualities in Image Elements; In Campus Settlement Sample
- İnternet Kaynakları**
- Anonim, (2017). Antalya'da Enstitü Binasının Altından Roma Tiyatrosu Çıktı. <https://arkeofili.com/antalyada-enstitu-binasinin-altindan-roma-tiyatrosu-cikti/> (Erişim: 01.08.2023)